

USAID
ВІД АМЕРИКАНСЬКОГО НАРОДУ

УКРАЇНСЬКА
ГЕЛЬСІНСЬКА
СПІЛКА З ПРАВ
ЛЮДИНИ

Науково-правовий ВИСНОВОК

щодо проєкту Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України (номер, дата реєстрації: 10136 від 09.10.2023), а також проєкту Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України (номер, дата реєстрації: 10136-1 від 24.10.2023)

Науково-правовий висновок щодо проєкту Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України (номер, дата реєстрації: 10136 від 09.10.2023), а також проєкту Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України (номер, дата реєстрації: 10136-1 від 24.10.2023)

Автор: **Пашковський Микола**

кандидат юридичних наук, доцент

старший науковий співробітник відділу дослідження проблем кримінального процесу та судоустрою Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса Національної академії правових наук України

адвокат

Редагування: **Мирослав Лаврінок**

Публікацію підготовлено за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) в рамках Програми «Права людини в дії», що впроваджується УГСПЛ.

Погляди та інтерпретації, представлені у цій публікації, не обов'язково відображають погляди USAID, Уряду США. Відповідальність за вміст публікації несуть виключно автори та УГСПЛ.

У світі USAID є однією з провідних установ у сфері розвитку, яка виконує роль каталізатора цих процесів та допомагає досягати позитивних результатів. Діяльність USAID є проявом доброчинності американського народу, а також підтримує просування країн-отримувачів допомоги до самостійності та стійкості і сприяє забезпеченню національної безпеки та економічного добробуту США. Партнерські стосунки з Україною USAID підтримує з 1992 року; за цей час загальна вартість допомоги, наданої Україні з боку Агентства, склала понад 9 млрд. доларів США. До поточних стратегічних пріоритетів діяльності USAID в Україні належать зміцнення демократії та механізмів досконалого врядування, сприяння економічному розвитку та енергетичній безпеці, вдосконалення систем охорони здоров'я та пом'якшення наслідків конфлікту у східних регіонах. Для того, щоб отримати додаткову інформацію про діяльність USAID, просимо Вас звертатися до Відділу зв'язків з громадськістю Місії USAID в Україні за тел. (+38 044) 521-57-53. Також пропонуємо завітати на наш вебсайт: <https://www.usaid.gov/ukraine>, або на сторінку у Фейсбук: <https://www.facebook.com/USAIDUkraine>.

ЗМІСТ

Перелік умовних скорочень	4
Вступ	6
Загальна характеристика змісту законопроектів №№ 10136, 10136-1	16
Аналіз законопроектів	19
Зміни до статті 55 КК	19
Зміни до статті 89 КК	21
Зміни до статті 110-2 КК	23
Зміни до статті 111-1 КК	24
Загальна характеристика статті	24
Загальні пропозиції законопроектів	35
Зміни до частини 1 статті 111-1 КК	39
Зміни до частини 2 статті 111-1 КК	44
Зміни до частини 3 статті 111-1 КК	47
Зміни до частини 4 статті 111-1 КК	51
Зміни до частини 5 статті 111-1 КК	56
Зміни до частини 6 статті 111-1 КК	57
Зміни до частини 7 статті 111-1 КК	58
Нові норми за Альтернативним законопроектом	61
Зміни до частини 8 статті 111-1 КК	62
Зміни до статті 111-2 КК	63
Зміни до статті 114-2 КК	65
Зміни до статті 216 КПК	67
Оцінка впливу законопроектів	68
Відповідність Конституції України	68
Відповідність МГП	69
Відповідність МППЛ	76
Щодо правової визначеності норм	77
Щодо обґрунтованості та ефективності криміналізації	78
Стосовно справедливості та пропорційності пеналізації	80
Щодо соціальних та економічних наслідків криміналізації і пеналізації	80
Стосовно практичної здійсненності / можливості впровадження	81
Щодо можливості зловживання нормою або несправедливого застосування, дискримінації	81
Стосовно наслідків у контексті перехідного правосуддя	82
Висновки	83
Пропозиції	85
Додатки	87

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- ВРУ – Верховна Рада України
- ВС – Верховний Суд
- ГК – Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV
- ГНЕУ ВРУ – Головне науково-експертне управління Апарату Верховної Ради України
- ГП 1907 р. – Положення про закони і звичаї війни на суходолі – додаток до IV Конвенції про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї від 18.10.1907 р.
- ДП I – Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року
- ДСА – Державна судова адміністрація України
- ЄДРСР – Єдиний державний реєстр судових рішень
- ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини
- ЖК IV – Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949 р.
- Закон № 1207-VII** – Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15.04.2014 № 1207-VII
- Закон № 2107-IX** – Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення відповідальності осіб, які здійснювали колабораційну діяльність» від 03.03.2022 № 2107-IX
- Закон № 2108-IX** – Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» від 03.03.2022 № 2108-IX
- Закон № 2110-IX** – Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції» від 03.03.2022 № 2110-IX
- Закон № 2113-IX** – Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану» від 03.03.2022 № 2113-IX
- Закон № 2178-IX** – Закон України «Про внесення змін до статті 114-2 Кримінального кодексу України щодо удосконалення відповідальності за несанкціоноване розповсюдження інформації про засоби протидії збройній агресії Російської Федерації» від 01.04.2022 № 2178-IX

- Закон № 2198–IX** – Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливостей застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки» від 14.04.2022 № 2198-IX
- КЗПЛ** – Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950
- КК** – Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III
- КПК** – Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI
- МВС** – Міністерство внутрішніх справ України
- МГП** – міжнародне гуманітарне право
- МНДЦ РНБО** – Міжвідомчий науково-дослідний центр з проблем боротьби з організованою злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України
- МППЛ** – міжнародне право прав людини
- НМДГ** – неоподаткований мінімум доходів громадян
- ОГП** – Офіс Генерального прокурора
- ОНБ України** – основи національної безпеки України
- ООН** – Організація Об'єднаних Націй
- ПК** – Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI
- Проект № 5144, законопроект № 5144** – Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність), номер, дата реєстрації: 5144 від 24.02.2021
- Проект № 10136, Основний законопроект** – Проект Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України, номер, дата реєстрації: 10136 від 09.10.2023
- Проект № 10136-1, Альтернативний законопроект** – Проект Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України, номер, дата реєстрації: 10136-1 від 24.10.2023
- ТОТ** – тимчасово окупована територія України
- УВКПЛ** – Управління Верховного комісара ООН з прав людини

ВСТУП

Агресія РФ проти України та спричинений нею міжнародний збройний конфлікт, що триває з 19 лютого 2014 року¹, окупація значної території України (Автономної Республіки Крим, міста Севастополь, окремих територій України, що входять до складу Донецької та Луганської областей) стали тригерами пошуку українським законодавцем оптимальної системи протидії, зокрема кримінально-правової заборони співпраці громадян України з державою-агресором чи з окремими її представниками. На доповнення системи кримінальних правопорушень, визначених у розділі I Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК України) «Злочини проти основ національної безпеки», у 2014 році відбулися часткові зміни у КК України², розпочалася дискусія про спроможність охопити усі прояви співпраці з ворогом статтею 111 КК³. Отже, до повномасштабного вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 року в українському законодавстві було відсутнє як визначення колабораційної діяльності⁴, так і спеціальне законодавство про кримінальну відповідальність за таку діяльність⁵, не говорячи про повноцінний правовий механізм з протидії колабораціонізму, хоча спроби врегулювати відповідні відносини неодноразово вживалися як Урядом України, так і окремими народними депутатами

1 Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15.04.2014 р. № 1207-VII : станом на 30 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>, ч. 2 ст. 1.

2 Зміни стосувалися посилення покарання за вчинення злочинів проти ОНБ України законами №№ 1183-VII, 1689-VII (Про внесення змін до Кримінального кодексу України : Закон України від 08.04.2014 р. № 1183-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1183-18#Text>); Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини : Закон України від 07.10.2014 р. № 1689-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1689-18#Text>); встановлення Законом № 1183-VII кримінальної відповідальності за перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань (ст. 114-1 КК); Законом № 1533-VII – кримінальної відповідальності за фінансування сепаратизму, а саме за фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України (ст. 110-2 КК) (Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо кримінальної відповідальності за фінансування сепаратизму : Закон України від 19.06.2014 р. № 1533-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1533-18#Text>).

3 Див.: Рубашенко М. Кримінальна відповідальність за колабораціонізм за чинним КК України. *Соціальна функція кримінального права: проблеми наукового забезпечення, законотворення та правозастосування*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 12–13 жовт. 2016 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків: Право, 2016. 564 с. С. 329–330; Головкін О. В., Сказко І. Р. Колабораціонізм в Україні: дискусійні аспекти. *Держава і право*: зб. наук. пр. 2018. Вип. 78. С. 235–247; Кубальський В. Проблеми кримінально-правової протидії колабораційній діяльності. *Правова Держава*. Щорічн. наук. праць. К.: Ін-т д-ви і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2019. Вип. 30. С. 353–360; Письменський Є. Колабораціонізм у сучасній Україні як кримінально-правова проблема. *Право України*. 2020. № 12. С. 116–128.

4 Таке визначення пропонувалося включити до Закону України “Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України” від 15.04.2014 № 1207-VII (далі – Закон № 1207-VII).

5 Кримінально-правова заборона обмежувалася положеннями ст. 111 КК про відповідальність за державну зраду.

Україні⁶, а неурядові організації, науковці досліджуючи цю проблемну сферу, надавали свої пропозиції.

15 березня 2022 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» № 2108-IX від 03.03.2022 (далі – Закон № 2108-IX)⁷, прийнятий за результатами розгляду проєкту закону про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність), зареєстрованого у Верховній Раді України 24.02.2021 за № 5144⁸ (далі – проєкт № 5144)⁹. Цим Законом КК був доповнений статтею 111-1, що встановила кримінальну відповідальність за колабораційну діяльність; до статті 55 КК додано нову частину, якою уможливлено призначення позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як основного або додаткового покарання на строк від десяти до п'ятнадцяти років за вчинення кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України, передбачених статтею 111-1; розширено підстави для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру (стаття 96-3 КК), зокрема ліквідації юрособи (стаття 96-9 КК) за вчинення її уповноваженими особами колабораційної діяльності. Автори вказаного законопроекту пояснили необхідність вка-

6 Проєкт Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораціонізм) (номер, дата реєстрації: 2549 від 06.12.2019) народного депутата України Савчук О.В. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/296> (07.09.2021 знято з розгляду); Проєкт Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України (щодо кримінальної відповідальності за адміністративне, економічне, військове, політичне, військово-політичне та інше співробітництво з державою-агресором – колабораціонізм) (номер, дата реєстрації: 5135 від 23.02.2021) народного депутата України Порошенка П. О. та інш. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/25706> (04.03.2021 замінено доопрацьованим); Проєкт Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо забезпечення відповідальності осіб, які здійснювали колабораційну діяльність) (номер, дата реєстрації: 5143 від 24.02.2021) народного депутата України URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/25704>; Проєкт Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність) (номер, дата реєстрації: 5144 від 24.02.2021) народного депутата України URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/25699>.

7 Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність : Закон України від 03.03.2022 р. № 2108-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text>.

8 Проєкт Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність), номер, дата реєстрації: 5144 від 24.02.2021. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71220.

9 На поспіх голосування за проєктом Закону № 5144 вказує той факт, що спочатку було проголосовано за проєкт Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо забезпечення відповідальності осіб, які здійснювали колабораційну діяльність) зареєстр. за № 5143 від 24.02.2021 (Проєкт Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо забезпечення відповідальності осіб, які здійснювали колабораційну діяльність), номер, дата реєстрації: 5143 від 24.02.2021. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=5143&skl=10) як Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення відповідальності осіб, які здійснювали колабораційну діяльність» (Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення відповідальності осіб, які здійснювали колабораційну діяльність : Закон України від 03.03.2022 р. № 2107-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2107-20#Text>), норми якого містили відсилку до ст. 111-1 КК України. В цілому доповідь за проєктом № 5144 перед голосуванням в цілому зайняла 46 секунд. Див.: Результати розгляду питань порядку денного Верховної Ради України 3 березня 2022 року. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/radan_gs09/ns_pd2?day_ =03&month_ =03&year=2022&nom_s=7. Однак на момент внесення проєкту № 5144 до Верховної Ради України на розгляд він не був включений ані до Плану законопроектної роботи Верховної Ради України на 2021 рік, затвердженого постановою Верховної Ради України від 02.02.2021 № 1165-IX, ані до Плану законопроектної роботи Верховної Ради України на 2022 рік, затвердженого постановою Верховної Ради України від 15.02.2022 № 2036-IX.

заних змін «метою встановлення справедливого покарання для осіб, які співпрацюють з державою-агресором, а також обмеження доступу таких осіб до посад, пов'язаних із виконанням функцій держави чи місцевого самоврядування...», а як наслідок прийняття закону бачили «запровадження кримінальної відповідальності за співпрацю з державою-агресором, її окупаційною адміністрацією та/або її збройними чи воєнізованими формуваннями, яка передбачатиме обмеження доступу до зайняття посад, до посад, пов'язаних із виконанням функцій держави чи місцевого самоврядування, строком на 15 років та накладення інших відповідних покарань для осіб, які здійснювали таку співпрацю, а також можливість ліквідації юридичних осіб, уповноважені особи яких здійснювали таку співпрацю»¹⁰.

І хоча на момент реєстрації законопроекту № 5144 у Верховній Раді України КК вже передбачав кримінальну відповідальність за діяння, спрямовані на допомогу ворогу, зокрема, державі-агресору (стаття 110-2 «Фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України», стаття 111 «Державна зрада», стаття 114 «Шпигунство»), ані пояснювальна записка до цього проекту, ані текст Закону № 2108-IX не містили будь-яких вказівок на способи вирішення можливої конкуренції норм кримінального права. Крім того, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення відповідальності осіб, які здійснювали колабораційну діяльність» від 03.03.2022 № 2107-IX (далі – Закон № 2107-IX) у деякі інші закони України були внесені зміни щодо унеможливлення обіймання певних посад чи здійснення певної діяльності особами, засудженими за ст. 111-1 КК чи особами, які мають судимість за цією статтею, тобто визначені інші наслідки засудження осіб за ст. 111-1 КК.

Статистичні дані як ОГП, так і ДСА вказують на значну кількість кримінальних проваджень, за якими здійснювалося досудове розслідування, судовий розгляд впродовж 2022-2023 років за статтею 111-1 КК України.

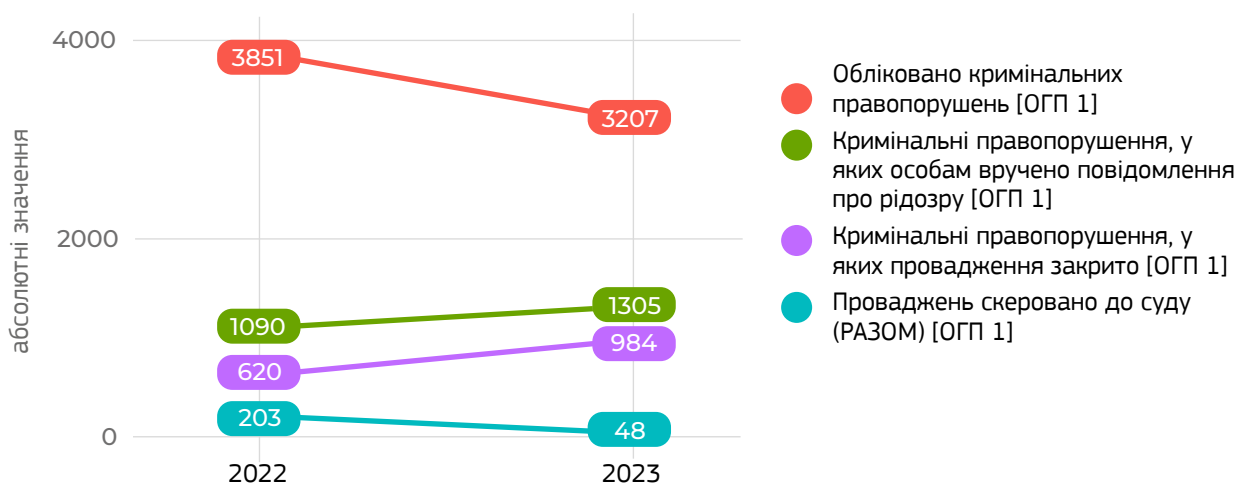

Рис. 1. Статистичні дані про кримінальні провадження за ст. 111-1 КК України під час досудового розслідування за період 2022-2023 рр.¹¹

10 Пояснювальна записка до проекту Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність), номер, дата реєстрації: 5144 від 24.02.2021. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71220.

11 Карчевський М Протидія злочинності в Україні: інфографіка (2013-2014) : інтерактивний довідник. 2024. URL: <https://karchevskiy.com/i-dovidnyk/>. Візуалізації та набори даних створюються на підставі звітів за період з 2013 по 2023 рік, представлених на офіційних сайтах ОГП та ДСА.

Кримінальні провадження за ст. 111-1 КК України у суді

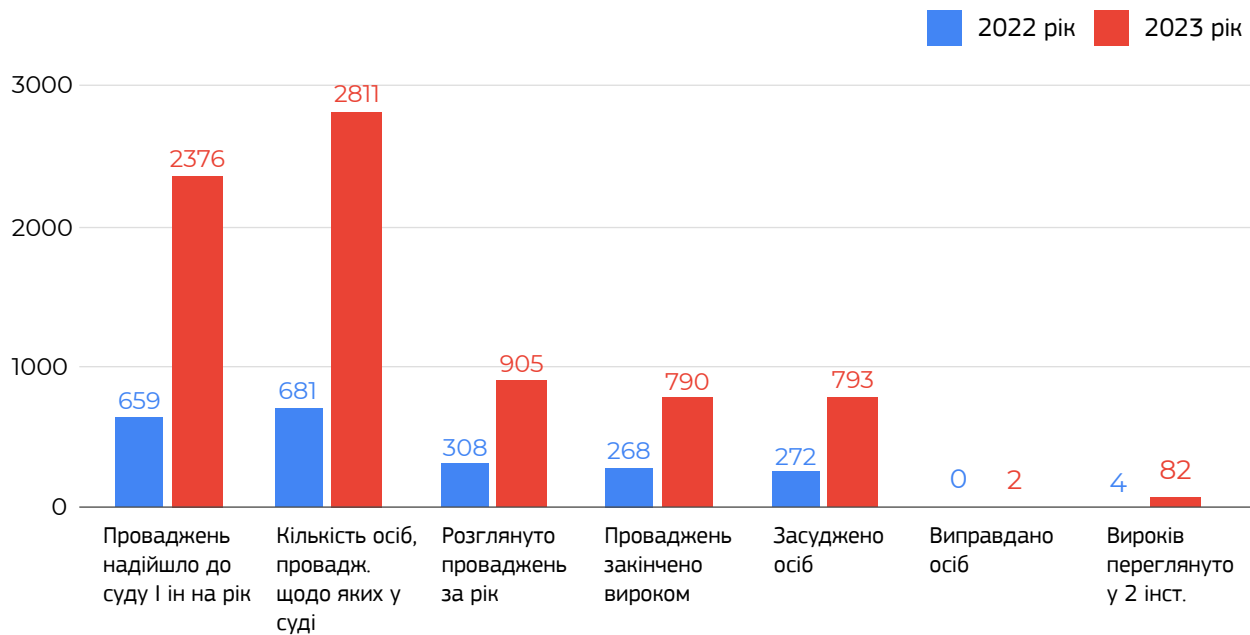

Рис. 2. Статистичні дані про кримінальні провадження за ст. 111-1 КК України під час судового провадження за 2022-2023 роки¹²

Дані офіційної судової статистики на рис. 2 містять певну розбіжність з інформацією, наданою Офісом Генерального прокурора до місії УВКПЛ (рис. 3), причини розбіжності наразі невідомі, однак, зважаючи на незначний характер такої розбіжності, дозволимо використати обидва джерела даних для ілюстрації поширеності ідентифікованих форм колабораційної діяльності.

¹² Діаграму побудовано за даними, що містяться у судовій статистиці: Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження (форма № 1-к) за 2022 рік, судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження (форма № 1-к) за 2023 рік, Звіт судів апеляційної інстанції про розгляд апеляційних скарг у порядку кримінального провадження (форма № 2-к) за 2022 рік, Звіт судів апеляційної інстанції про розгляд апеляційних скарг у порядку кримінального провадження (форма № 2-к) за 2023 рік. Звіти доступні на вебпорталі «Судова влада України» в розділі «Судова статистика» за адресою: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/.

ОБВИНУВАЛЬНІ ВИРОКИ У СПРАВАХ ПРО «КОЛАБОРАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ» (СТАТТЯ 111-1 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ)

З 1 травня 2022 року до 31 грудня 2023 року

Рис. 3. Інформація про обвинувальні вироків у кримінальних провадженнях за ст. 111-1 КК України за період з 01.05.2022 до 31.12.2023¹³

Того ж дня, 3 березня 2022 року, законодавець Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції» № 2110-IX¹⁴ (далі – Закон № 2110-IX), який набрав чинності 16 березня 2022 року, доповнив розділ XX «Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку» КК України статтею 436-2 «Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників», до якої було включено ознаки, що збігаються з ознаками кримінальних правопорушень, передбачених частиною 1 статті 111-1 КК.

13 Ситуація з правами людини під час російської окупації території України та її наслідки (24 лютого 2022 року — 31 грудня 2023 року). Неофіційний переклад українською мовою. (2024). Управління Верховного комісара з прав людини ООН. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ukraine/2023/2024-03-20-OHCHR-Report-Occupation-Aftermath-UKR.pdf>. С. 39. (англ.: *Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine. Advance unedited version (A/HRC/55/66)*). (2024). UN HRC. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/hrbodies/hrcouncil/coiukraine/A-HRC-55-66-auv-EN.docx>. Р. 39).

14 Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції : Закон України від 03.03.2022 р. № 2110-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2110-20#Text>.

Пізніше до КК України було внесено ще низку змін, які лише ускладнили кримінально-правову кваліфікацію за ст. 111-1 КК України:

- 27 березня 2022 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення протидії несанкціонованому поширенню інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчиненому в умовах воєнного або надзвичайного стану» від 24 березня 2022 року № 2160-IX¹⁵ (далі – Закон № 2160-IX), яким розділ 1 Особливої частини «Злочини проти основ національної безпеки України» КК доповнено статтею 114-2 «Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану» (через декілька днів до цієї статті були внесені зміни Законом № 2178-IX від 01.04.2022¹⁶);
- 23 квітня 2022 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливостей застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки» від 14 квітня 2022 року № 2198-IX¹⁷ (далі – Закон № 2198-IX), яким розділ 1 Особливої частини «Злочини проти основ національної безпеки України» КК України доповнено статтею 111-2 «Пособництво державі-агресору».

Таким чином, до доповнення КК статтями 111-1, та відповідно ст.ст. 110-2 (у червні 2014 року), 111-2, 114-2, 436-2 більшість видів поведінки, що підпадає під визначення колабораційної діяльності охоплювалися ознаками ст. 111 КК «Державна зрада» у таких формах як «перехід на бік ворога в період збройного конфлікту» або «надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України».

В березні-квітні 2022 року сформувався чинний корпус кримінально-правових норм, передбачених статтями 55, 89, 111, 111-1, 111-2, 114-2, 436-2 КК, якими визначаються підстави для кримінальної відповідальності за здійснення взаємодії з ворогом чи сприяння йому, а також визначаються особливості санкцій та судимості.

15 Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення протидії несанкціонованому поширенню інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчиненому в умовах воєнного або надзвичайного стану : Закон України від 24.03.2022 р. № 2160-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2160-20#Text>.

16 Про внесення змін до статті 114-2 Кримінального кодексу України щодо удосконалення відповідальності за несанкціоноване розповсюдження інформації про засоби протидії збройній агресії Російської Федерації : Закон України від 01.04.2022 р. № 2178-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2178-20#Text>.

17 Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливостей застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки : Закон України від 14.04.2022 р. № 2198-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2198-20#Text>.

Наразі КК включає (несистематизований) корпус кримінально-правових норм, що стосуються співпраці з ворогом. Зокрема, за широкого підходу взаємодія з ворогом може підпадати під ознаки, передбачені:

- ст. 109 «Дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади»;
- ст. 110 «Посягання на територіальну цілісність і недоторканність України»;
- ст. 110-2 «Фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України»;
- ст. 111 «Державна зрада»;
- ст. 111-1 «Колабораційна діяльність»;
- ст. 111-2 «Пособництво державі-агресору»;
- ст. 112 «Посягання на життя державного чи громадського діяча»;
- ст. 114-1 «Перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань»;
- ст. 114-2 «Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану»;
- ст. 436-2 «Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників»¹⁸.

Ще у процесі ознайомлення з проєктом № 5144 та підготовки висновків комітетами ВРУ та державними органами було виявлено низку істотних недоліків запропонованої редакції статті 111-1 КК України.

Наприклад, не підтримав законопроєкт Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, зазначивши, що запропоновані в проєкті акта норми не відповідають ані загальновизнаному принципу верховенства права, ані загальним засадам визначення виду покарання за вчинене діяння, зокрема через недотримання принципу пропорційності в частині визначення виду та розміру кримінального покарання відповідно до ступеня тяжкості злочину і розмірів шкоди, що може настати¹⁹.

18 Радутний О. Е. Публічні заклики та заперечення як форми інформаційної колабораційної діяльності за Кримінальним кодексом України. *Інформація і право*. 2022. № 2. С. 99–115. С. 101–102. Разом з тим, критично оцінюємо можливість віднесення до колабораційної діяльності (через , особливої її ознаки як вчинення громадянином України) діянь, передбачених ст.ст. 113, 114 КК. Музика А. А. Норми про кримінальну відповідальність за колабораційну діяльність потребують актуальних правок. Кримінально-правові відповіді на виклики воєнного стану в Україні: матеріали міжнар. наук. конф., м. Харків, 5 трав. 2022 р. – Харків : Право, 2022. С. 106.

19 Комітет з питань гуманітарної та інформаційної політики Верховної Ради України. Висновок до проєкту Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність), поданого народними депутатами України Чернєвим Є.В., Кравчук Є.М., Потураєвим М.Р., Богущькою Є.П. та ін. (реєстр. № 5144 від 24.02.2021р.). 2 берез. 2022 р. № 04-14/17-2022/54323. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1243585>.

Головне науково-експертне управління Апарату Верховної Ради України (далі – ГНЕУ ВРУ) висловило такі зауваження до поданого законопроекту:

- із тексту законопроекту та супровідних документів до нього щодо доповнення ст. 55 КК новою четвертою частиною незрозуміло, чим зумовлена ідея підвищити розмір цього покарання (до того ж у статті Загальної частини КК) саме за колабораційну діяльність, адже, наприклад, діяння, передбачене статтею 111 КК («Державна зрада»), є не менш тяжким і небезпечним;
- санкції ч.ч. 1, 2 ст. 111-1 КК, які передбачають позбавлення права обіймати певні посади або займатись певною діяльністю, сформульовані як безальтернативне основне покарання, що робить проблематичним його застосування до осіб, для яких вчинення відповідних кримінальних правопорушень не було пов'язане з їхньою діяльністю або посадою, що не повною мірою відповідає положенням Загальної частини КК;
- оскільки покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю до неповнолітніх може бути застосоване виключно як додаткове покарання, може виникнути ситуація, коли неповнолітньому, який у віці від 16 до 18 років вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 або ч. 2 ст. 111-1 КК, суд, з огляду на те, що аналізоване покарання сформульоване як основне, не зможе застосувати жоден вид покарання;
- використання конструкцій, вжитих для позначення об'єктивної сторони кримінального проступку, передбаченого ч. 1 ст. 111-1 КК, з огляду на їх універсальність може призвести до їх доволі широкого тлумачення та застосування;
- надмірність пропозиції у ч. 3 ст. 111-1 КК встановити кримінальну відповідальність за здійснення громадянином України пропаганди у навчальних закладах, незалежно від типів та форм власності, з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України, адже кримінальна відповідальність за публічні заклики до агресивної війни або до розв'язування воєнного конфлікту, а також виготовлення матеріалів із закликами до вчинення таких дій з метою їх розповсюдження або розповсюдження таких матеріалів наразі вже передбачена у ст. 436 КК «Пропаганда війни»;
- діяння, передбаченні в диспозиції ч. ч. 4, 7 ст. 111-1 КК, а саме: передача матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, та/або збройним формуванням держави-агресора; добровільна участь громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, та/або збройних формуваннях держави-агресора слід кваліфікувати за відповідною частиною ст. 260 КК «Створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань», а добровільну участь в збройних формуваннях держави-агресора – як державну зраду (ст. 111 КК)²⁰.

Зміни, внесені законами №№ 2108-IX, 2110-IX, 2160-IX, 2198-IX, до цього часу залишаються предметом постійної дискусії серед науковців, громадських організацій,

20 ГНЕУ ВРУ. Висновок на проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність)». 2 берез. 2022 р. № 16/03-2022/54284. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1243503>.

правозастосувачів, міжнародних контрольних механізмів, зокрема звертається увага на такі недоліки:

- примітивізація протидії колабораційній діяльності, яка обмежується лише кримінально-правовими заходами та похідними від них правовими наслідками, і пов'язана з нею безпідставність (необґрунтованість) криміналізації окремих форм колабораційної діяльності – без урахування суспільної небезпечності усіх діянь, які охоплюються ознаками, зокрема ст. 111-1²¹, їх наслідків для основ національної безпеки України (далі – ОНБ України), а також без урахування поведінки, що є необхідною на окупованій території за МГП або до якої цивільна особа може бути примушена окупаційною владою за МГП. Це відриває ресурси правоохоронної системи від протидії серйозним проявам такої поведінки, які дійсно складають загрозу національній безпеці, що вказує щонайменше на відсутність комплексного підходу та створює додатковий ризик для реінтеграції деокупованих територій;
- надмірність криміналізації через перенасиченість кримінально-правових заборон²² щодо діянь, які охоплюються ознаками колабораційної діяльності;
- неточність криміналізації²³, пов'язана з порушенням принципу правової визначеності через нечіткість, «розмитість», багатозначність вжитих у новелах термінів та понять, з визначальною неупорядкованістю криміналізованих форм колабораційної діяльності, ускладненням структури основної статті – статті 111-1 КК, наявності подібних (спільних чи тотожних) ознак об'єктивної сторони кримінальних правопорушень, передбачених декількома статтями Особливої частини КК, зокрема ст.ст. 110, 110-2, 111, 111-1, 111-2, 114-2, 260, 436-2 КК,

21 Криміналізація – це законодавче визнання того чи іншого діяння з урахуванням його суспільної небезпечності кримінальним правопорушенням, закріплення його ознак в законі й встановлення за нього відповідальності у КК (криміналізація, тобто проголошення діяння злочином відбувається разом із пеналізацією – встановленням виду і розміру покарання за правопорушення). Факторами, що впливають на криміналізацію діянь є: (1) підстава, тобто відповідний ступінь і характер їхньої суспільної небезпеки, який характеризується їхньою здатністю заподіювати об'єктам кримінально-правової охорони (а не будь-яким іншим об'єктам) істотну (а не будь-яку іншу) шкоду (однак чи є та або інша шкода істотною, встановлюється зазвичай на основі критеріїв, яким часто бракує не лише математичності, а й звичайної визначеності, ясності); (2) приводи та умови (необхідність виконання зобов'язань за міжнародними договорами, необхідність створення правових механізмів утвердження і забезпечення прав і свобод людини як головного обов'язку держави за ст. 3 Конституції України, необхідність забезпечення реалізації певних положень законів, результати кримінологічних досліджень щодо динаміки та поширеності певного діяння, які обґрунтовують необхідність його караності, громадська думка). Див.: Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.]; за ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., переробл. і допов. Х. : Право, 2010. С. 23; Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право: Навчальний посібник / За заг. ред. М. І. Хавронюка. К.: Ваїте, 2014. С. 23, 65-66, 68; Письменський Є. О. Криміналізація та декриміналізація як методи реалізації кримінально-правової політики на сучасному етапі розвитку української держави. *Міжнародний журнал «Право і суспільство»*. 2015. № 2. С. 145.

22 Перенасиченість кримінально-правових заборон – криміналізація діяння, необхідність якої відсутня через наявність уже встановленої відповідальності за таке діяння. Письменський Є. О. Криміналізація та декриміналізація як методи реалізації кримінально-правової політики на сучасному етапі розвитку української держави. *Міжнародний журнал «Право і суспільство»*. 2015. № 2. С. 145.

23 Письменський Є. О. Криміналізація та декриміналізація як методи реалізації кримінально-правової політики на сучасному етапі розвитку української держави. *Міжнародний журнал «Право і суспільство»*. 2015. № 2. С. 146.

що вже викликало складнощі з відмежуванням діянь за цими статтями при практичному застосуванні²⁴;

- неузгодженість та непропорційність санкцій, передбачених вказаними статтями КК та ін.

Серед умов, що сприяли появі вказаних недоліків та наступних правозастосовчих проблем, можна зазначити з одного боку відсутність сучасного історичного досвіду протидії такому явищу як колабораціонізму особливо в контексті концепції перехідного правосуддя, відсутність «чіткого розуміння, що таке колабораціонізм як явище і які конкретні форми його можливого прояву, відмінні від тих діянь, що вже криміналізовані», ідентифікації рівня суспільної небезпечності конкретних проявів колабораційної діяльності²⁵, а з іншого – поспішність прийняття законів №№ 2108-IX, 2110-IX, 2160-IX, 2198-IX, без урахування критичних зауважень та пропозицій, висловлених щодо їх змісту.

Отже, якість такої законотворчої активності досить сумнівна, оскільки впроваджено спеціальні кримінально-правові норми та норми, обґрунтованість яких не прояснена у пояснювальних записках до законопроектів, які ускладнюють кримінально-правову оцінку вчиненого та нічого позитивного не додають до належної системної регламентації кримінальної відповідальності за певні різновиди суспільно небезпечної поведінки (зокрема, ст. ст. 111-1, 111-2), або у формулюваннях, які відразу зазнали змін та уточнень (зокрема, ст. 114-2), або зі спірним визначенням місця кримінально-правової заборони, яке спотворює її зміст та об'єкт захисту (ст. 436-2)²⁶.

Ці недоліки цілком укладаються у відмічену, зокрема О. Маріним тенденцію законотворчості з моменту початку активної фази агресії росії проти України та оголошення воєнного стану, коли 3/4 із 20-ти прийнятих законів щодо змін до КК України є сумнівними з позиції якості їх змісту, уможливаючи висновок, що «законодавець прикро послідовний у череді помилок при внесенні змін та доповнень у кримінальне законодавство воєнного часу»²⁷.

Тому нагальним завданням є запобігання внесенню до кримінального законодавства нових неякісних змін та удосконалення кримінально-правового регулювання з питань протидії колабораційній діяльності.

24 Теплюк М. О., Ніжник А. І., Тубелець О. С., Кучмар О. О. Криміналізація колабораційної діяльності у світлі статті 3 Конституції України. *Юридична Україна*. 2023. № 11. С. 13. URL: [https://doi.org/10.37749/2308-9639-2023-11\(251\)-1](https://doi.org/10.37749/2308-9639-2023-11(251)-1). На надзвичайну актуальність розв'язання питання про співвідношення між цими складами кримінальних правопорушень, можливість кримінально-правової кваліфікації дій винного за сукупністю обох цих складів кримінально-караних діянь вказують й судді Верховного Суду. Див.: Антонюк Н. Державна зрада і колабораційна діяльність: Питання кримінально-правової кваліфікації. *Слово Національної школи суддів України*. 2021. № 4(37). С. 56–57. URL: [https://doi.org/10.37566/2707-6849-2021-4\(37\)-5](https://doi.org/10.37566/2707-6849-2021-4(37)-5).

25 Теплюк М. О., Ніжник А. І., Тубелець О. С., Кучмар О. О. Криміналізація колабораційної діяльності у світлі статті 3 Конституції України. *Юридична Україна*. 2023. № 11. С. 14. URL: [https://doi.org/10.37749/2308-9639-2023-11\(251\)-1](https://doi.org/10.37749/2308-9639-2023-11(251)-1).

26 Див.: Марін О. К. Послідовність помилок законодавця як тенденція розвитку кримінального законодавства воєнного часу. *Кримінальне законодавство воєнного часу: правотворчі та правозастосовні проблеми* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 26 травня 2023 р.). Вінниця : ДонНУ ім. Василя Стуса, 2023. С. 97.

27 Марін О. К. Послідовність помилок законодавця як тенденція розвитку кримінального законодавства воєнного часу. *Кримінальне законодавство воєнного часу: правотворчі та правозастосовні проблеми* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 26 травня 2023 р.). Вінниця : ДонНУ ім. Василя Стуса, 2023. С. 96, 101.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗМІСТУ ЗАКОНОПРОЄКТІВ №№ 10136, 10136-1

9 жовтня 2023 року у Верховній Раді України було зареєстровано за № 10136 проєкт Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України, поданий народним депутатом України Осадчуком А.П. та іншими 22 народними депутатами України²⁸ (далі – **проєкт № 10136 або Основний законопроект**).

Пізніше, 24 жовтня 2023 року, як альтернативний проєкт у ВРУ було зареєстровано за № 10136-1 проєкт Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України народного депутата України Демченка С.О. (далі – **проєкт № 10136 або Альтернативний проєкт**).

Ці законопроекти містять частково співпадаючі пропозиції щодо внесення змін до ст.ст. 55, 89, 110-2, 111-1, 111-2 КК (**Альтернативний проєкт** – також до ст. 114-2 КК), та до ст. 216 КПК.

Відповідно до пояснювальної записки до **законопроекту № 10136** він покликаний «... удосконалити положення Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України для здійснення більш ефективної кваліфікації, розслідування та покарання за злочини проти основ національної безпеки України»²⁹.

В обґрунтування необхідності прийняття законопроекту зазначено такі проблеми:

- «складнощі у кваліфікації й уніфікації певних норм різних статей Кримінального кодексу України», зокрема у частині розмежування правопорушень, передбачених статтями 111, 111-1, 111-2, 436-2 КК;
- охоплення ознаками, передбаченими ст. 111-1 КК України, правомірної діяльності, зокрема заходів, що «... спрямовані на розв'язання гуманітарних проблем на окупованій території, надання соціальних послуг, діяльності у галузі комунального господарства, зв'язку, роботи продуктових магазинів тощо»;
- уможливлення притягнення до кримінальної відповідальності громадян України, які проживають на окупованій території «... за діяння, які не є суспільно небезпечними, однак можуть підпадати під статтю 111-1 КК України»;
- незбалансованість санкцій за вчинення правопорушень, передбачених ст.ст. 111-1, 111-2 КК;

28 Народні депутати України Бакумов О. С., Захарченко В. В., Яцик Ю. Г., Іонушас С. К., Павлюк М. В., Юрчишин Я. Р., Фролов П. В., Горбенко Р. О., Неклюдов В. М., Дануца О. А., Безугла М. В., Тарарін М. О., Колев О. В., Мінько С. А., Геращенко І. В., Клименко Ю. Л., Іонова М. М., Медяник В. А., Хлапук М. М., Вельможний С. А., Бондаренко О. В., Дунда О. А.

29 Пояснювальна записка. Проєкт Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України, номер, дата реєстрації: 10136 від 09.10.2023. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/2018574>.

- необхідність обмеження особам, засудженим за вчинення злочину проти ОНБ України, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, права обиратись в представницькі державні органи, вступати на державну службу та займатись політичною діяльністю, щонайменше впродовж наступних 10 років.

Відповідно до пояснювальної записки до **законопроєкту № 10136-1** його метою є:

1. приведення норм кримінального закону у сфері відповідальності за деякі злочини проти ОНБ України у відповідність до стандартів «якісного» та «передбачуваного» закону;
2. усунення труднощі у розмежуванні складів злочинів, передбачених статтями 111, 111-1, 111-2, 436-2 КК та деяких інших складів злочину;
3. приведення національного законодавства у відповідність до норм міжнародного гуманітарного права (далі – МГП) щодо цивільних осіб, які вимушено проживають під владою окупаційної держави.

Остання складова мети законопроєкту обумовлена таким станом кримінально-правового регулювання, за якого «... до кримінальної відповідальності може бути притягнуто особу, яка здійснює правомірну та суспільно корисну діяльність, зокрема, заходи, спрямовані на розв'язання гуманітарних проблем на окупованій території, надання соціальних послуг, діяльності у галузі комунального господарства, зв'язку, забезпечення населення продуктами харчування тощо».

Отже, цілі цих двох законопроєктів в основному збігаються.

Цими законопроєктами пропонується:

- удосконалити кримінально-правове регулювання призначення такого виду покарання як позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю особам, засудженим за вчинення кримінальних правопорушень проти ОНБ;
- збільшити строк погашення судимості для осіб засуджених за вчинення злочину проти ОНБ України, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку;
- змінити диспозиції ст. 111-1, 111-2 КК (Альтернативним законопроєктом – також ст. 114-2), зокрема доповнити новими формами об'єктивної сторони та уточнити використані в них терміни;
- змінити (посилити) санкції статей 110-2, 111-1, 111-2 КК.

Пропозиції щодо змін до ст. 436-2 КК у законопроєктах відсутні.

Очікувані правові та соціально-економічні наслідки прийняття законопроєктів в їх пояснювальних записках викладено у надзвичайно широких і декларативних формулюваннях, що унеможливує встановлення будь-яких зв'язків між їх заявленою метою, запропонованими змінами й задекларованими наслідками.

Мета цього дослідження – встановити спроможність змін, запропонованих **Основним і Альтернативним законопроєктами**, усунути ідентифіковані недоліки криміналізації та пеналізації колабораційної діяльності.

Для досягнення вказаної мети реалізовано такі **завдання**:

- систематизувати ідентифіковані в доктрині, правозастосувачами та міжнародними механізмами основні (найбільш істотні) недоліки криміналізації та пеналізації колабораційної діяльності;
- проаналізувати статті 55, 89, 110-2, 111-1, 111-2, 114-2, 436-2 КК з урахуванням запропонованих **основним** та **альтернативними законопроєктами** змін за формальними ознаками;
- оцінити статті 55, 89, 110-2, 111-1, 111-2, 114-2, 436-2 КК з урахуванням запропонованих **основним** та **альтернативними законопроєктами** змін щодо їх відповідності Конституції України, МГП, міжнародного права прав людини (далі – МППЛ), зокрема правової визначеності (у т.ч. усунення ідентифікованих колізій між нормами), якості розв'язання конкуренції з іншими нормами КК, обґрунтованості та ефективності криміналізації, її соціальних та економічних наслідків, справедливості та пропорційності пеналізації, можливості зловживання нормою або несправедливого застосування, дискримінації, наслідків у контексті перехідного правосуддя, а отже практичної здійсненості (можливості впровадження) вказаних змін.

Критичний аналіз законопроєктів здійснено постатейно, а ст. 111-1 КК – за частинами статті.

Цей документ не претендує на всеосяжність аналізу та висновків щодо обраної в Україні правової моделі протидії колабораційній діяльності, адже це потребує глибшого та тривалішого дослідження.

АНАЛІЗ ЗАКОНОПРОЄКТІВ

Зміни до статті 55 КК

Стаття 55 КК містить загальну характеристику такого виду покарання як позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, зокрема підстави призначення покарання у виді позбавлення права як основного чи додаткового.

Наразі абзац п'ятий ч. 1 ст. 55 КК передбачає, що «Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як основне або додаткове покарання за вчинення кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України, передбачених статтями 111-1, 111-2 цього Кодексу, призначається на строк від десяти до п'ятнадцяти років» (ч.ч. 1-2 ст. 111-1 передбачають основне покарання – позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років, а ч.ч. 3-7 ст. 111-1 та ст. 111-2 – те ж покарання, але як додаткове).

Диференціація меж призначення покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю залежно від категорії кримінального правопорушення і раніше використовувалася законодавцем: щодо справ, передбачених Законом України «Про очищення влади» (абз. 2 ч. 1 ст. 55 КК), за вчинення кримінального правопорушення проти виборчих прав і свобод громадянина, передбачених статтями 157-160 КК (абз. 3 ч. 1 ст. 55), або залежно від характеру конкретного права – позбавлення права керувати транспортними засобами (абз. 4 ч. 1 ст. 55).

Основний та альтернативний законопроекти стосуються змін до одного й того ж абзацу п'ятої частини першої статті 55 КК, але містять важливу розбіжність у формулюванні, що може мати значний вплив на правозастосування. Ця розбіжність обумовлена різними підходами законопроектів до видів покарання, що можуть бути призначені за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених розділом I Особливої частини КК.

Пояснювальні записки обох законопроектів не містять будь-якого обґрунтування необхідності вказаних змін.

Чинна редакція абз. 5 ч. 1 ст. 55 КК передбачає застосування (призначення) позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років як основного, так і додаткового покарання за вчинення кримінальних правопорушень проти ОНБ України, передбачених ст.ст. 111-1, 111-2 КК, окрім санкції яких передбачають його як основне покарання.

Основним законопроектом пропонується обмежити застосування (призначення) позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років лише як **додаткового покарання**³⁰ і за вчинення кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України такого виду як **злочини**. Уявляється, що ці зміни у ст. 55 КК обумовлені іншими пропозиціями Основного законопроекту, а саме змінами до санкцій за вчинення кримінальних правопорушень проти ОНБ України, зокрема передбачених ч.ч. 1-2 ст. 111-1 КК, внаслідок чого зміню-

30 У зв'язку з цим змінюються санкції ст.ст. 110-2, 111-1, щоб передбачити це покарання як додаткове та в такому розмірі.

ється вид правопорушень, передбачених цими частинами, з кримінальних проступків на нетяжкі злочини, а тому у розділі I Особливої частини КК «Злочини проти основ національної безпеки України» залишаться лише злочини. До того ж основним покаранням у санкціях статей про ці злочини Основним законопроектом пропонується визначити штраф або позбавлення волі (позбавлення права – як додаткове).

До Основного законопроекту висловлено низку зауважень, зокрема:

- в пояснювальній записці до цього законопроекту відсутня будь-яка аргументація підстав та цілей запропонованої новації³¹;
- такі новації призведуть до колізії норм ч.ч. 1 і 2 ст. 55 КК, а отже до правової невизначеності, оскільки ч. 2 ст. 55 КК уможливорює призначення позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткового покарання, коли воно не передбачене в санкції статті (частини статті) Особливої частини КК «за умови, що з урахуванням характеру кримінального правопорушення, вчиненого за посадою або у зв'язку із заняттям певною діяльністю, особи засудженого та інших обставин справи суд визнає за неможливе збереження за ним права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю», а більшість інших злочинів проти ОНБ України, як правило, прямо не пов'язані із посадою, службовою чи професійною діяльністю злочинця (ст.ст. 109-111, 112-114-2 КК). Прогнозується, що така колізія матиме наслідком або неправомірне застосування покарання, або неможливість належного застосування норм абз. 5 ч. 1 ст. 55. Навіть якщо змінити чинну редакцію ч. 2 ст. 55, то «виникне ризик необґрунтованого чи свавільного застосування позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткового покарання за вчинення будь-якого кримінального правопорушення»³².

Як варіант усунення вказаної колізії пропонується доповнення ч. 2 ст. 55 КК нормою щодо можливості застосування позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткового покарання до осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, передбачені ст.ст. 109 – 114-2 та 436 – 436-2 КК, незалежно від того, чи були вони вчинені за посадою або у зв'язку із заняттям певною діяльністю³³.

Альтернативний законопроект навпаки розширює можливість застосування (призначення) покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років, дозволяючи його застосування (призначення) **як основного або додаткового покарання за вчинення будь-яких кримінальних правопорушень проти ОНБ України**, шляхом виключення зі ст. 55 КК вказівки на ст.ст. 111-1, 111-2 КК. Імовірно ця пропозиція зроблена через збільшення одного із додаткових альтернативних покарань, передбачених санкціями ст. 110-2 – позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років (у чинній редакції ст. 110-2 – до двох років).

31 Лист Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю без дати та номера (щодо проекту реєстр. № 10136).

32 Лист Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю без дати і номера (щодо проекту реєстр. № 10136).

33 Лист Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю без дати і номера (щодо проекту реєстр. № 10136).

Зміни до статті 89 КК

Стаття 89 КК встановлює диференційовані строки погашення судимості, зокрема залежно від виду кримінального правопорушення за ст. 12 КК, виду і розміру покарання, до якого засуджено особу, та умови невчинення нового кримінального правопорушення (щодо строків, передбачених п.п. 5-9 статті). Наприклад, відповідно до чинної редакції п. 5 ст. 89 КК такими, що не мають судимості, визнаються «особи, засуджені за вчинення злочину до основного покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт або арешту, якщо вони протягом року з дня відбуття покарання (основного та додаткового) не вчинять нового кримінального правопорушення».

Аналізованими законопроектами пропонуються такі зміни до статті 89 КК:

1. *Поширити строк, передбачений п. 5 ст. 89, на осіб, засуджених за вчинення кримінального правопорушення (вжито у пункті слово «злочин» пропонується замінити на «кримінальне правопорушення»).*

Аргументація таких змін в пояснювальних записках до законопроектів відсутня.

Утім, запропонована редакція п. 5 у частині її застосування до осіб, засуджених за вчинення кримінальних проступків, вступає у суперечність із п. 2-1 ст. 89, положення якого застосовуються до осіб, засуджених за вчинення кримінального проступку³⁴. Так, за вчинення кримінального проступку може бути передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі (ч. 2 ст. 12 КК), що частково збігається з переліком основних покарань, зазначених у п. 5 ст. 89 (за винятком обмеження волі, службових обмежень для військовослужбовців, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців). Погоджуємося, що в чинній редакції п. 5 ст. 89 законодавець мав на увазі строк судимості саме за вчинення нетяжкого злочину, а не кримінального проступку, а тому є логічною позиція про те, що такий строк судимості має становити щонайменше один рік з дня відбуття покарання³⁵. Законопроекти не містять ознак, за якими пропонується відмежовувати п.п. 2-1 та 5 ст. 89 КК. Таким чином, запропоновані зміни можуть призвести до ускладнення правозастосування через колізію запропонованої редакції п. 5 ст. 89 із п. 2-1 цієї ж статті, що не відповідає принципу правової визначеності.

34 Висновок на проєкт Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України», до реєстр. № 10136 від 09.10.2023, підготовлений ГНЕУ ВРУ, вих. № 16/03-2024/34197 від 14.02.2024, Лист Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України, без дати і номера, «На № 04-27/3-2023/229987 від 19.10.2023 р.» (щодо проєкту реєстр. № 10136), Лист Міністерства внутрішніх справ України «Про опрацювання проєктів Законів України», вих. № 85492/38-23981-2023 від 20.11.2023 (1294825).

35 Висновок на проєкт Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України», до реєстр. № 10136 від 09.10.2023, підготовлений ГНЕУ ВРУ, вих. № 16/03-2024/34197 від 14.02.2024.

2. Встановити особливі, збільшені строки погашення судимості осіб, засуджених за вчинення злочинів проти ОНБ України, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.

Так, **Основним законопроектом** пропонується п.п. 5-9 ст. 89 доповнити суттєво збільшеними (особливими) строками погашення судимості (5, 6, 7, 10 та 12 років відповідно) для осіб, засуджених за вчинення злочину проти ОНБ України, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (наприклад, запропоновано доповнити п. 5 ст. 89 КК після слів «нового кримінального правопорушення» таким формулюванням: «а у разі, якщо такі особи засуджені за вчинення злочину проти основ національної безпеки України, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку – протягом п'яти років»).

Збільшення строків погашення судимості для осіб, засуджених за вчинення злочину проти ОНБ України, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, аргументується необхідністю *«обмежити право ... таких осіб обиратись в представницькі державні органи, вступати на державну службу та займатись політичною діяльністю, щонайменше впродовж наступних 10 років»*³⁶.

Альтернативний законопроект не містить пропозицій щодо збільшення строків погашення судимості для осіб, які вчинили кримінальні правопорушення проти ОНБ України, проти безпеки людства та міжнародного правопорядку.

Щодо положень Основного законопроекту висловлено такі зауваження:

- суттєве збільшення строків погашення судимості для осіб, засуджених за вчинення злочину проти ОНБ України, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, не сприятиме виправленню засудженого, стигматизуватиме цю особу «навіть якщо така особа своєю тривалою законослухняною поведінкою після вчинення злочину демонструє своє виправлення»³⁷, окрім того, такі новації зменшують позитивний вплив у разі призначення зазначеним особам покарання із застосуванням ст. 69 КК³⁸;
- виокремлення особливих строків погашення судимості для певної категорії осіб, а саме засуджених за вчинення злочину проти ОНБ України, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку «не узгоджується із принципом пропорційності кримінальної відповідальності, відповідно до якого засоби

36 Пояснювальна записка. Проект Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України, номер, дата реєстрації: 10136 від 09.10.2023. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/2018574>. С. 2.

37 Висновок на проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України», до реєстр. № 10136 від 09.10.2023, підготовлений ГНЕУ ВРУ, вих. № 16/03-2024/34197 від 14.02.2024.

38 Позиція Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України» реєстр. № 10136 від 09.10.2023, додаток до листа Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини «Про опрацювання проектів нормативно-правових актів» вих. № 10166.2/12042/1/23/23/43.3 від 13.11.2023.

кримінального-правового впливу встановлюються пропорційно ступеню тяжкості кримінального правопорушення, а більш суворий засіб застосовується лише тоді, коли менш суворого засобу недостатньо для виконання завдань кримінального закону», а наведені в мотивувальній записці мотиви доцільності цих змін не можуть «вважатися достатнім обґрунтуванням необхідності їх прийняття»³⁹, зокрема не враховані усі побічні наслідки такої новації⁴⁰, негативні наслідки для особи, яка вчинила відповідний злочин, можуть бути настільки тривалими, що «судимість набуває рис необґрунтованої помсти з боку держави»⁴¹.

Крім того, слід звернути увагу на розбіжність між пояснювальною запискою та текстом запропонованих змін. Так, в пояснювальній записці зазначено про таку мету змін як обмеження засудженим особам права обиратися в представницькі державні органи, бути призначеними на посади державної служби та займатися політичною діяльністю з дня відбуття покарання «щонайменше впродовж наступних 10 років», в той час, як законопроектом встановлюються строки погашення судимості для вказаних осіб також і менше ніж 10 років (5, 6, 7 років).

Зміни до статті 110-2 КК

Стаття 110-2 Кримінального кодексу України встановлює кримінальну відповідальність за фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни конституційного ладу, захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України.

У науковій літературі зауважено на надмірності криміналізації за ст. 110-2 КК, у зв'язку з тим, що існує фактична повторна (подвійна) криміналізація відповідних дій за цією статтею – вони й так підлягали кваліфікації за статтями 109 чи 110 КК, у т.ч. як співучасть у цих злочинах⁴².

Як в **Основному**, так і в **Альтернативному законопроектах** пропонується у санкціях усіх частин статті 110-2 «Фінансування дій, вчинених з метою насильницької

39 Пропозиції до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України» (реєстр. № 10136 від 09.10.2023 р.), підготовлені Дослідницькою службою Верховної Ради України.

40 Позиція Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України» реєстр. № 10136 від 09.10.2023, додаток до листа Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини «Про опрацювання проектів нормативно-правових актів» вих. № 10166.2/12042/1/23/23/43.3 від 13.11.2023.

41 Висновок на проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України», до реєстр. № 10136 від 09.10.2023, підготовлений ГНЕУ ВРУ, вих. № 16/03-2024/34197 від 14.02.2024

42 Гацелюк В.О. Кримінально-правова заборона фінансування сепаратизму в контексті вчення про криміналізацію суспільно небезпечних діянь / Забезпечення єдності судової практики у кримінальних справах в контексті подій 2013–2014 років в Україні: матеріали міжнар. симп. (Київ, 24-25 жовт. 2014 р.). С. 41; Рубашенко М. А., Мовчан Р. О. Кримінальні правопорушення проти державної безпеки в проекті нового Кримінального кодексу України. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2023. № 3. С. 339. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.03.60>.

зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України» КК збільшити (та уніфікувати для усіх частин) розмір обов'язкового додаткового покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від 10 до 15 років (чинною редакцією ч.ч. 1-2 статті передбачено строк до 2 років, ч.ч. 3-4 – строк до 3 років).

Пояснювальні записки обох законопроектів не містять будь-якого обґрунтування необхідності вказаних змін зі збільшення та уніфікації вказаного покарання⁴³.

Запропоновані законопроектами зміни не відповідають принципам справедливості та пропорційності кримінальної відповідальності, зокрема співрозмірності (відповідності) покарання тяжкості злочину, оскільки розмір додаткового покарання, виходячи з посилення основного покарання в кожній наступній частині статті, починаючи з першої, не може бути однаковим незалежно від тяжкості злочину (частини цієї статті)⁴⁴.

Зміни до статті 111-1 КК

Загальна характеристика статті

Стаття 111-1 КК встановлює кримінальну відповідальність за колабораційну діяльність. Визначення колабораційної діяльності у чинній редакції статті відсутнє, однак у доктрині кримінального права сформувався консенсус щодо колабораційної діяльності як спеціального (привілейованого) виду державної зради⁴⁵.

Стаття має складну конструкцію, є найбільшою за обсягом тексту та кількістю частин статтею Особливої частини КК⁴⁶. Законодавець спробував уніфікувати відповідальність за всі форми колабораційної діяльності у межах єдиної ст. 111-1, не лише вказавши достатньо широкий перелік форм колабораціонізму, а й диференціювавши відповідальність за діяння за кожною із таких форм⁴⁷.

Стаття 111-1 у чинній редакції складається з примітки (4 примітки), 8 частин, з яких лише восьма частина є кваліфікованим складом з двома обтяжуючими (кваліфікуючими) ознаками (у вигляді суспільно-небезпечних наслідків: загибелі людей; настання інших тяжких наслідків), а перші сім частин містять самостійні склади кримінальних правопорушень, які, виходячи з санкцій, розташовані у статті у порядку зростання сус-

43 Пояснювальна записка до законопроекту № 10136 щодо покарань згадує лише їх незбалансованість у санкціях статей 111-1, 111-2 КК.

44 Лист Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України, без дати і номера, «На № 04-27/3-2023/229987 від 19.10.2023 р.» (щодо проєкту реєстр. № 10136)

45 Письменський Є. О. Криміналізація та декриміналізація як методи реалізації кримінально-правової політики на сучасному етапі розвитку української держави. *Міжнародний журнал «Право і суспільство»*. 2015. № 2. С. 146.

46 Яковюк І.В., Рубашенко М.А., Шульженко Н.В. Колабораційна діяльність (ст. 111-1 КК): загальний огляд та деякі законодавчі недоліки. *Деокупація. Юридичний фронт* [Електронне видання]: матеріали Міжнародного експертного круглого столу (Київ, 18 березня 2022 р.). Київ: Держ. торг.- екон. ун-т, 2022. С. 131. URL: <https://knu.edu.ua/file/MjlxNw==/27cc38a6612c0cbea72be02ece330fa5.pdf>.

47 Рубашенко М. А., Мовчан Р. О. Кримінальні правопорушення проти державної безпеки в проєкті нового Кримінального кодексу України. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2023. № 3. С. 336. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.03.60>.

пільної небезпечності, (ч.ч. 1-2 – кримінальних проступків, ч.ч. 3-7 – злочинів); кожна частина (за винятком ч. 2) містить по декілька форм вчинення відповідного кримінального правопорушення (колабораційної діяльності)⁴⁸.

Наразі передбачено 17 форм колабораційної діяльності⁴⁹:

- 1.1 публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України (ч. 1);
- 1.2 публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України (ч. 1);
- 2.1 добровільне зайняття громадянином України посади, не пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора (ч. 2);
- 3.1 здійснення громадянином України пропаганди у закладах освіти незалежно від типів та форм власності з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України, встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України, уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України (ч. 3);
- 3.2 дії громадян України, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти (ч. 3);
- 4.1 передача матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора (ч. 4);
- 4.2 провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційною адміністрацією держави-агресора (ч. 4);
- 5.1 добровільне зайняття громадянином України посади, пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора (ч. 5);

48 Антонюк Н. Державна зрада і колабораційна діяльність: Питання кримінально-правової кваліфікації. Слово Національної школи суддів України. 2021. № 4(37). С. 57. URL: [https://doi.org/10.37566/2707-6849-2021-4\(37\)-5](https://doi.org/10.37566/2707-6849-2021-4(37)-5).

49 Використана нумерація 17 форм колабораційної діяльності, передбачених ч.ч. 1-7 ст. 111-1 КК, запропонована в роботі «Злочинна колаборація в умовах збройної агресії: практич. порадник з кримінально-правової оцінки та розмежування» (за заг. ред. В. В. Малюка, Київ, 2023), оскільки вона дозволяє ідентифікувати частину ст. 111-1, якою ця форма передбачена та її місце в структурі відповідної частини статті.

- 5.2 добровільне обрання до таких органів (ч. 5);
- 5.3 участь в організації та проведенні незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території (ч. 5);
- 5.4 публічні заклики до проведення таких незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території (ч. 5);
- 6.1 організація та проведення заходів політичного характеру у співпраці з державою-агресором та/або його окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань та/або на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України, за відсутності ознак державної зради (ч. 6);
- 6.2 здійснення інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором та/або його окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань та/або на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України, за відсутності ознак державної зради (ч. 6);
- 6.3 активна участь у таких заходах (ч. 6);
- 7.1 добровільне зайняття громадянином України посади в незаконних судових або правоохоронних органах, створених на тимчасово окупованій території (ч. 7);
- 7.2 добровільна участь громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованій території, та/або в збройних формуваннях держави-агресора (ч. 7);
- 7.3 надання таким формуванням допомоги у веденні бойових дій проти Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України (ч. 7).

Така структура ст. 111-1 зазнала критики в науковій літературі через низку недоліків:

- ускладнене сприйняття викладеного в такий спосіб нормативного матеріалу⁵⁰;
- істотна кількість основних складів кримінальних правопорушень в одній статті Особливої частини КК, кожен з яких характеризується власним безпосереднім об'єктом, що суперечить вимогам законодавчої техніки, за якими стаття Особливої частини КК містить один (як виняток – два) безпосередні об'єкти кримінально правової охорони;

50 Рубашенко М. А., Мовчан Р. О. Кримінальні правопорушення проти державної безпеки в проєкті нового Кримінального кодексу України. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2023. № 3. С. 336. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.03.60>.

- відсутність належного нормативного впорядкування, здійсненого на основі науково-обґрунтованих критеріїв класифікації колабораційної діяльності⁵¹, хаотичність та безсистемність у визначенні підстав відповідальності, які містить ця стаття⁵²;
- неузгодженість диспозиції норми про кваліфікований склад з диспозиціями норми про основні склади колабораційної діяльності (як за формою, так і по суті), зокрема через різновекторність антисоціальної спрямованості різних складів кримінального правопорушення⁵³;
- системна неузгодженість диспозицій з санкціями цієї статті як між частинами статті, так і з іншими статтями Особливої частини КК.

Крім того, ст. 111-1 КК містить склади різних видів кримінальних правопорушень за тяжкістю за ст. 12 КК: кримінальний проступок (частини 1, 2); нетяжкий злочин (ч.ч. 3, 4); тяжкий злочин (ч. 5); особливо тяжкий злочин (ч.ч. 6, 7, 8). Тому є невідповідність між назвою розділу I Особливої частини КК України («Злочини проти національної безпеки України»), який містить норму про колабораційну діяльність, та різновидами такої діяльності, передбаченими ч. 1 і ч. 2 ст. 111-1 КК України, які є кримінальними проступками. У зв'язку з цим, Письменський Є. О. висловив припущення, що «...за первинним (слухним) задумом законодавця кримінальним проступкам взагалі не місце з-поміж діянь, які посягають на національну безпеку»⁵⁴, а отже виникає питання про правильність визначення законодавцем суспільної небезпечності та об'єкта вказаних форм колабораційної діяльності.

Основним законопроектом не пропонуються зміни до структури статті 111-1 КК.

Проте в **Альтернативному законопроекті** стаття 111-1 КК викладена в новій редакції зі ще складнішою структурою, в якій виокремлено 16 частин з розширенням

51 Письменський Є. Види колабораційної діяльності та питання їх відбиття у КК України. Кримінальне право України перед викликами сучасності і майбуття: яким воно є і яким йому бути : матеріали міжнар. наук. конференції, м. Харків, 21 – 22 жовт. 2022 р. / редкол.: В.Я. Тацій, Ю.А. Пономаренко, Ю.В. Баулін та ін. Харків : Право. С. 55. Пояснювальна записка до законопроекту № 5144 не містила будь-яких вказівок щодо підстав щодо впорядкування за частинами форм колабораційної діяльності. Серед науковців дискутується класифікація видів колабораційної діяльності і єдність з цього питання відсутня. Зокрема, в одному з останніх досліджень пропонується виходячи з “об’єктивних ознак, передусім, з урахуванням предмета колаборантства та однорідного характеру діянь” виокремити такі види колабораційної діяльності, передбаченої ст. 111-1: інформаційне колаборантство (ч.ч. 1 і 6); посадове (службове) колаборантство (ч.ч. 2, 5, 7); освітнє колаборантство (ч. 3); економічне колаборантство (ч. 4); політичне у (т.ч. виборче) колаборантство (ч. 6); воєнне колаборантство (ч. 7). Див.: Рубашенко М. А. Кримінально-правова класифікація колабораційної діяльності (ст. 111-1 КК). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 10. С. 503, 505-506. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-10/122>.

52 Письменський Є. О. Запровадження кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність: Чи всі очікування справдилися? *Закарпатські правові читання. Право як інструмент стійкості та розвитку в умовах сучасних цивілізаційних викликів* : матеріали XV міжнародної науково-практичної конференції. 2023. С. 259. URL: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-298-5-145>.

53 Письменський Є. Види колабораційної діяльності та питання їх відбиття у КК України. *Кримінальне право України перед викликами сучасності і майбуття: яким воно є і яким йому бути* : матеріали міжнар. наук. конференції, м. Харків, 21 – 22 жовт. 2022 р. / редкол.: В.Я. Тацій, Ю.А. Пономаренко, Ю.В. Баулін та ін. Харків : Право. С. 55.

54 Письменський Є. Види колабораційної діяльності та питання їх відбиття у КК України. *Кримінальне право України перед викликами сучасності і майбуття: яким воно є і яким йому бути* : матеріали міжнар. наук. конференції, м. Харків, 21 – 22 жовт. 2022 р. / редкол.: В.Я. Тацій, Ю.А. Пономаренко, Ю.В. Баулін та ін. Харків : Право. С. 56.

переліку форм колабораційної діяльності (шляхом дроблення окремих форм колабораційної діяльності, що в чинній редакції передбачені однією частиною статті, або шляхом формулювання нових форм колабораційної діяльності⁵⁵) та 10, переважно нових, пунктів Примітки. Така надмірна структурованість статті ще й за відсутності будь-яких ознак системності перешкоджатиме з'ясуванню точного змісту кожної форми колабораційної діяльності, породжуватиме нові проблеми щодо розмежування колабораційної діяльності із суміжними складами злочинів⁵⁶. Крім того, запровадження нових складів злочинів породжуватиме питання закриття чи перекваліфікації у кримінальних провадженнях, розпочатих за чинною редакцією ст. 111-1 КК.

Об'єктивна сторона ст. 111-1 в редакціях законопроектів, як і чинна редакція, включає декілька альтернативних діянь, які й собі мають альтернативні складові (форми колабораційної діяльності), а саме:

Чинна редакція	Законопроект 10136	Законопроект 10136-1
Публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України (ч. 1)	Публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України (ч. 1)	<i>До 6 альтернативних форм (неви-значеність ч. 1: одна (з альтернативними ознаками) форма, чи є окремих форм):</i> Публічні виступ, заклик, заперечення або поширення в іншій формі інформації, які містять – виправдовування збройної агресії проти України або схвалення встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України (ч. 1)
Публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України (ч. 1)	Заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, воєнізованих або збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, воєнізованих або збройних формувань та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України (ч. 1)	Заперечення збройної агресії проти України або заперечення встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України (ч. 1) Невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України (ч. 1) Спонування інших осіб до активної співпраці з окупаційними силами, в тому числі й щодо визнання та підтримання рішень окупаційних сил (ч. 1) Заклик до відмови від власної національної ідентичності громадян України (ч. 1) Пропаганда на користь окупаційних сил з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України, уникнення відповідальності державою, що здійснює збройну агресію проти України (ч. 4)

55 Зауваження та пропозиції кафедри кримінального права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого щодо проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України (реєстр. № 10136-1 від 24.10.2023). Так, серед нових форм: здійснення допомоги окупаційним силам у проведенні ревізії, конфіскації продовольства, товарів в тому числі інших матеріальних ресурсів або проведення будь-яких заходів примусу до населення; допомога окупаційним силам у затриманні, репресіях, тортурах чи переслідуваннях.

56 Лист Верховного Суду вих. № 4945/0/2-23 від 10.11.2023.

Чинна редакція	Законопроект 10136	Законопроект 10136-1
Добровільне зайняття громадянином України посади, не пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора (ч. 2)	Добровільне зайняття громадянином України посади, не пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій в окупаційній адміністрації держави-агресора (ч. 2)	Зайняття посади, не пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, в адміністрації окупаційних сил, яка спрямована на забезпечення діяльності такої адміністрації (ч. 3)
Здійснення громадянином України пропаганди у закладах освіти незалежно від типів та форм власності з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України, встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України, уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України (ч. 3)	Здійснення громадянином України пропаганди у закладах освіти, закладах оздоровлення та відпочинку, місцях, що використовуються для проведення навчальних, спортивних і культурних заходів, з метою сприяння або виправдовування здійснення збройної агресії проти України, встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України, уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України, (ч. 3)	Пропаганда на користь окупаційних сил під час викладацької, освітньої та педагогічної діяльності в тому числі з використанням стандартів освіти державою, що здійснює збройну агресію проти України (ч. 5)
Дії громадян України, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти (ч. 3)	<i>2 альтернативних форми:</i> Дії громадян України, спрямовані на – впровадження та/або – реалізацію стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти, (ч. 3)	<i>Відсутня</i>
Передача матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора (ч. 4)	Добровільна передача громадянином України матеріальних активів окупаційній адміністрації держави-агресора, незаконним воєнізованим або збройним формуванням, створеним на тимчасово окупованій території України (ч. 4)	<i>2 альтернативних форми:</i> – Надання матеріальної підтримки окупаційним силам, а також – будівництво та обслуговування військових баз, комунікаційної інфраструктури, аеродромів, доріг та іншої інфраструктури, яка може бути використана окупаційними силами (ч. 6)
Проведення господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційною адміністрацією держави-агресора (ч. 4)	<i>3 альтернативних форми:</i> – Організація та/або – провадження господарської діяльності або – здійснення незалежної професійної діяльності у взаємодії з окупаційною адміністрацією держави-агресора, з метою забезпечення інтересів та потреб держави-агресора, її окупаційної адміністрації, воєнізованих або збройних формувань, створених на тимчасово окупованих територіях України, (ч. 4)	<i>3 альтернативних форми:</i> – Організація та/або – провадження господарської діяльності або – здійснення незалежної професійної діяльності у взаємодії з окупаційними силами, з метою забезпечення їх інтересів та потреб та, яка не має на меті забезпечення гуманітарних потреб населення на тимчасово окупованих територіях (ч. 10)

Чинна редакція	Законопроект 10136	Законопроект 10136-1
Добровільне зайняття громадянином України посади, пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора (ч. 5)	Добровільне зайняття громадянином України посади, пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, в окупаційній адміністрації держави-агресора , (ч. 5)	Зайняття посади, пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, в адміністрації окупаційних сил , (ч. 11)
Добровільне обрання до таких органів (ч. 5)	Обрання до її органів (ч. 5)	обрання до її органів (ч. 11)
Участь в організації та проведенні незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території (ч. 5)	Участь в організації та/або проведенні незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території України (ч. 5)	Участь в організації та/або проведенні незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території України (ч. 11)
Публічні заклики до проведення таких незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території (ч. 5)	<i>2 альтернативних форми:</i> – Публічні заклики чи примус до організації , проведення або участі у таких незаконних виборах та/або референдумах на тимчасово окупованій території України , (ч. 5)	<i>2 альтернативних форми:</i> – Публічні заклики чи примус до організації , проведення або участі у таких незаконних виборах та/або референдумах на тимчасово окупованій території України (ч. 11)
Організація та проведення заходів політичного характеру у співпраці з державою-агресором та/або його окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань та/або на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України, за відсутності ознак державної зради (ч. 6)	<i>2 Альтернативних форми:</i> – Організація або проведення громадянином України заходів політичного характеру, у співпраці з державою-агресором та/або її окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації або воєнізованих або збройних формувань та/або на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України, за відсутності ознак державної зради (ч. 6)	<i>2 альтернативних форми:</i> – Організація або проведення заходів політичного характеру у співпраці з окупаційними силами , за відсутності ознак державної зради (ч. 12)
Здійснення інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором та/або його окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань та/або на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України, за відсутності ознак державної зради (ч. 6)	Здійснення інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором та/або її окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації або воєнізованих або збройних формувань та/або на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України, за відсутності ознак державної зради (ч. 6)	<i>Відсутня</i>
Активна участь у таких заходах (ч. 6)	<i>Відсутня</i>	<i>Відсутня</i>

Чинна редакція	Законопроект 10136	Законопроект 10136-1
Добровільне зайняття громадянином України посади в незаконних судових або правоохоронних органах, створених на тимчасово окупованій території (ч. 7);	Добровільне зайняття громадянином України посади в судових або правоохоронних органах окупаційної адміністрації держави-агресора, за відсутності ознак державної зради, (ч. 7)	Зайняття посади, не пов'язаної з виконанням функцій держави в незаконних судових або правоохоронних органах окупаційних сил, за відсутності ознак державної зради, (ч. 13)
Добровільна участь громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованій території, та/або в збройних формуваннях держави-агресора (ч. 7)	Добровільна участь громадянина України у воєнізованих або збройних формуваннях держави-агресора, за відсутності ознак державної зради, (ч. 7)	Участь у воєнізованих або збройних формуваннях окупаційних сил, за відсутності ознак державної зради, (ч. 14)
Надання таким формуванням допомоги у веденні бойових дій проти Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України (ч. 7)	Надання таким формуванням допомоги у веденні бойових дій проти Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів, утворених відповідно до законів України, добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України, за відсутності ознак державної зради, (ч. 7)	Надання таким формуванням допомоги у веденні бойових дій проти Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів, утворених відповідно до законів України, добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України, за відсутності ознак державної зради (ч. 14)
<i>Відсутня</i>	<i>Відсутня</i>	Передання державі, що здійснює збройну агресію проти України, або її представникам, або іншим незаконним збройним формуванням інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, у тому числі про їх переміщення територією України, якщо така інформація не розміщувалася (не поширювалася) у відкритому доступі Генеральним штабом Збройних Сил України, Міністерством оборони України, Головним управлінням розвідки Міністерства оборони України чи Службою безпеки України або в офіційних джерелах країн партнерів, за відсутності ознак державної зради або шпигунства (ч. 2)
<i>Відсутня</i>	<i>Відсутня</i>	<i>2 альтернативних форми:</i> – Здійснення допомоги окупаційним силам у проведенні реквізиції, конфіскації продовольства, товарів в тому числі інших матеріальних ресурсів або – проведення будь-яких заходів примусу до населення (ч. 7)

Чинна редакція	Законопроект 10136	Законопроект 10136-1
Відсутня	Відсутня	Допомога окупаційним силам у затриманні, репресіях, тортурах чи переслідуваннях (ч. 9)
Відсутня	Відсутня	Вербування іншої особи для участі у воєнізованих або збройних формуваннях окупаційних сил, за відсутності ознак державної зради (ч. 15)

Отже, якщо чинною редакцією статті передбачено 17 форм колабораційної діяльності, то **Основним законопроектом** вже пропонується 21, а **Альтернативним** – 27 форм колабораційної діяльності в межах однієї статті, що, як зазначалося вище, є незвичним підходом для КК і значно ускладнює як сприйняття змісту статті, так і взаємоузгодженість різних форм, їх відмежування між собою, а також з діяннями, передбаченими іншими статтями КК, ускладнює збалансування покарання. Такий підхід негативно позначається як на правовій визначеності, так і на пропорційності покарання.

Місце вчинення кримінального правопорушення для різних форм колабораційної діяльності визначається в ст. 111-1 КК по-різному. Так, зайняття посад, участь у формуваннях, передбачають, що ці діяння вчиняються на ТОТ, навіть у разі дистанційності зайняття посад. Разом з тим, публічне заперечення, заклики, передача матеріальних ресурсів (активів), здійснення пропаганди, провадження господарської діяльності, організація та проведення заходів політичного характеру, здійснення інформаційної діяльності можливі як на ТОТ, так і на територіях України, що знаходяться під контролем Уряду України, та навіть у просторі за межами України (тобто за кордоном). Таке оформлення кримінально-правової заборони значно розширює обсяг поняття «колабораційна діяльність», яке історично уявлялося лише як співпраця з ворогом на окупованій території. Правильність такого розширення під питанням, оскільки впливає на визначеність самого терміну «колабораційна діяльність».

Оскільки склади злочинів за ч.ч. 1-7 ст. 111-1 КК формальні, настання суспільно небезпечних наслідків для кваліфікації кримінального правопорушення за ст. 111-1 КК України (за обома законопроектами) не вимагається. Вибір формального складу кримінального правопорушення обумовлений зокрема неможливістю «описати наслідки вчинення діяння проти ОНБ з дотриманням вимог правової визначеності»⁵⁷.

57 Теплюк М. О., Ніжник А. І., Тубелець О. С., Кучмар О. О. Криміналізація колабораційної діяльності у світлі статті 3 Конституції України. *Юридична Україна*. 2023. № 11. С. 13 [https://doi.org/10.37749/2308-9639-2023-11\(251\)-1](https://doi.org/10.37749/2308-9639-2023-11(251)-1).

Родовим об'єктом кримінальних правопорушень, передбачених ст. 111–1 КК, є суспільні відносини у сфері національної безпеки (суспільні відносини, які забезпечують державну безпеку, конституційний лад, суверенітет, територіальну цілісність і недоторканність, обороноздатність). **Безпосередній об'єкт** залежить від конкретної форми колабораційної діяльності⁵⁸, що ускладнює з'ясування суспільної небезпечності кожної з форм, конструювання диспозиції, зокрема розміщення форми у відповідній частині статті та встановлення пропорційного покарання.

Суб'єкт кримінального правопорушення. Наразі колабораційна діяльність розглядається як спеціальний (привілейований) вид державної зради, суб'єктом якої може виступати лише громадянин України, оскільки «суть колабораціонізму полягає в тому, що допомога державі-агресору здійснюється громадянином держави, щодо якої здійснюється ... агресія»⁵⁹.

З іншого боку, такий висновок не узгоджується із текстом чинної редакції ст. 111-1 КК. Так, частини 1-3, 5, 7 чинної редакції ст. 111-1 містять вказівку на те, що передбачені цими нормами кримінальні правопорушення можуть бути вчинені лише спеціальним суб'єктом – громадянином України. Проте, ч.ч. 4, 5 (для усіх форм, окрім першої – 5.1), 6 та 7 (для форми 7.3) ст. 111-1 КК не містять пряму вказівку на суб'єкт злочину, що вказує на правову невизначеність щодо суб'єкта колабораційної діяльності та необхідності обмеження суб'єкта цього кримінального правопорушення виключно громадянином України⁶⁰. Також висловлена думка, що суб'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 111-1 КК, «повинен відповідати такій характеристиці як належність до місцевого населення або наявність інших сталих зв'язків із відповідною окупованою територією (місце проживання, місце реєстрації, місце ведення господарської або іншої діяльності). Особа, що не має зв'язків з окупованою територією (наприклад, особа без таких попередніх зв'язків, яка прибула для вчинення відповідної діяльності разом з окупаційною владою або представниками держави-агресора, або особа, що проживає в інших місцевостях), може бути суб'єктом колабораційної діяльності, якщо в неї виникли відповідні зв'язки з окупованою територією (наприклад, здійснення на відповідній території господарської чи політичної діяльності). У разі вчинення відповідних діянь особами, які не мають зв'язків із тимчасово окупованою територією, їх необхідно квалі-

58 Злочинна колаборація в умовах збройної агресії: практич. порадник з кримінально-правової оцінки та розмежування / за заг. ред. В. В. Малюка. Київ : Алерта, 2023. С. 105. В окремих публікаціях безпосереднім об'єктом кримінальних правопорушень, передбачених ст. 111-1 КК, визнаються основи національної безпеки. Слід погодитися з Письменським Є.О. про помилковість такого підходу, за якого відбувається ототожнення родового об'єкта з основним безпосереднім об'єктом вказаного кримінального правопорушення – основами національної безпеки. Безпосередній об'єкт має визначатися через конкретизацію суспільних відносин (інтересів, благ, цінностей), на які здійснюється посягання в межах вчинення даного кримінального правопорушення (Новели кримінального законодавства України, прийняті в умовах воєнного стану : наук.-практ. комент. / А. А. Вознюк, О. О. Дудоров, Р. О. Мовчан, С. С. Чернявський та ін. ; за ред. А. А. Вознюка, Р. О. Мовчана, В. В. Чернея. Київ : Норма права, 2022. С. 84).

59 Злочинна колаборація в умовах збройної агресії: практич. порадник з кримінально-правової оцінки та розмежування / за заг. ред. В. В. Малюка. Київ : Алерта, 2023. С. 147.

60 Така невизначеність щодо суб'єкта кримінальних правопорушень, передбачених ст. 111-1 КК, призводить до висновків про те, що таким суб'єктом не обов'язково може бути громадянин України, зокрема за ч.ч. 4, 6, 8 статті суб'єктом колабораційної діяльності пропонується визнавати також іноземців (крім громадянина держави-агресора) й осіб без громадянства. Див.: Музика А. А. Норми про кримінальну відповідальність за колабораційну діяльність потребують актуальних правок. *Кримінально-правові відповіді на виклики воєнного стану в Україні* : матеріали міжнар. наук. конф., м. Харків, 5 трав. 2022 р. – Харків : Право, 2022. С. 108.

фікувати за іншими статтями, зокрема, 111, 436-2 КК»⁶¹. Однак, такі додаткові ознаки як зв'язок з окупованою територією в жодній з норм ст. 111-1 не встановлено, хоча проблема зв'язку походить з невизначеності в нормах ст. 111-1 такої об'єктивної ознаки як вчинення правопорушення в ситуації окупації (на ТОТ), про яку вже йшлося вище.

Альтернативний законопроект цей недолік усуває через застосовне до усіх дій, передбачених цією статтею, визначення у п. 1 примітки поняття «колабораційна діяльність» як співпраці фізичних осіб – громадян України. Натомість **Основний законопроект** лише частково усуває вказаний недолік (в ч. 4 спеціальний суб'єкт зазначено лише для форми 4.1, в ч. 5 – лише для форми 5.1, в ч. 6 – лише для форм 6.1, 6.2, в ч. 7 – лише для форм 7.1, 7.2), отже залишається незрозумілою (невизначеною) позиція законодавця щодо суб'єкта інших кримінальних правопорушень, передбачених ст. 111-1.

Розв'язання цієї проблеми бачиться або через визначення поняття «колабораційна діяльність» у примітці до статті із застереженням про спеціальний суб'єкт усіх кримінальних правопорушень – громадянина України (як це зроблено в **альтернативному законопроекті**), або через застереження у примітці до статті, що суб'єктами кримінальних правопорушень, визначених цією статтею, є громадяни України.

Кримінальній відповідальності за ст. 111-1 КК підлягають особи, яким до вчинення кримінального правопорушення виповнилося шістнадцять років.

Суб'єктивна сторона: форма вини – прямий умисел. Наприклад, щодо ч. 1 ст. 111-1 КК за прямого умислу особа усвідомлює фактичні обставини (зокрема, вона не висловлює сумнів, але прямо заперечує; не висловлює свою думку, але закликає до певних дій), усвідомлює суспільну небезпечність своєї поведінки (реально оцінює її у межах категорій «суспільно корисне – суспільно нейтральне – суспільно небезпечне» з акцентом на останній критерій), бажає вчинення дій у формі публічного заперечення або заклику⁶².

Мотив і мета на кваліфікацію не впливають, за винятком складів правопорушень, для кримінально-правової кваліфікації за якими має значення мета: за ч. 3 – мета пропаганди (альтернативний законопроект цю ознаку виключає); за ч. 6 – мета організації та проведення заходів та(або) саме активної участі в них задля підтримки держави-агресора або уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України⁶³. Основний законопроект розширює застосування цієї ознаки, зокрема за ч. 4 – мета передачі матеріальних активів, провадження господарської діяльності, здійснення незалежної професійної діяльності (те ж саме в ч. 10 ст. 111-1 за редакцією Альтернативного законопроекту).

В завершення загальної характеристики ст. 111-1 КК необхідно зазначити, що різні біжності в інтерпретації місця вчинення кримінального правопорушення, а також різні

61 Кравчук О. О., Бондаренко М. С. Криміналізація колабораціонізму в Україні. *The Russian-Ukrainian war (2014–2022): Historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects: Scientific monograph*. Baltija Publishing. 2022. С. 1188. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/237/6367/13403-1?inline=1>.

62 Радутний О. Е. Публічні заклики та заперечення як форми інформаційної колабораційної діяльності за Кримінальним кодексом України. *Інформація і право*. 2022. № 2. С. 111.

63 Див.: Кравчук О. О., Бондаренко М. С. Криміналізація колабораціонізму в Україні. *The Russian-Ukrainian war (2014–2022): Historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects: Scientific monograph*. Baltija Publishing. 2022. С. 1188. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/237/6367/13403-1?inline=1>.

підходи до визначення особливого статусу суб'єкта кримінального правопорушення — громадянина України — спричиняють неоднозначність у трактуванні поняття «колабораційна діяльність». Це може призвести до втрати історичного контексту цього терміна, який традиційно пов'язаний з іноземною агресією та окупацією територій. Вважаємо, що колабораційна діяльність, як один із видів взаємодії з ворогом, здійснюється лише за специфічної обстановки – окупації – тобто ситуації, коли існує «... ефективний контроль держави (однієї чи кількох держав, чи міжнародної організації, такої як ООН) над територією, на яку ця влада не має суверенного права, без волі суверена цієї території»⁶⁴. Тому, колаборантські дії громадянина, що виявляються у формі лояльності до іноземної держави під її контролем, відрізняються від подібних дій, вчинених на території під повною юрисдикцією власної держави.

Загальні пропозиції законопроектів

Пояснювальними записками обох аналізованих законопроектів внесення змін до ст. 111-1 КК пояснюється декількома проблемами правозастосування:

1. невизначеність окремих термінів, використаних у статті⁶⁵;
2. труднощі розмежування правопорушень, передбачених ст. 111-1 КК «Колабораційна діяльність» та статтями 111 КК «Державна зрада», 111-2 КК «Пособництво державі-агресору» та 436-2 «Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників»;
3. існування ризику притягнення до кримінальної відповідальності за ст. 111-1 КК осіб, що мешкають на окупованій території, за здійснення на окупованій території правомірної та суспільно корисної діяльності (зокрема, заходів, спрямованих на розв'язання гуманітарних проблем на окупованій території, надання соціальних послуг, діяльності у галузі комунального господарства, зв'язку, забезпечення населення продовольством, роботи продуктових магазинів тощо⁶⁶), яка, хоч формально і містить ознаки діяння, передбаченого ст. 111-1 КК, однак не становить суспільної небезпеки⁶⁷;

64 Benvenisti E. *The international law of occupation* (2nd ed). Oxford University Press. 2012. P. 43.

65 Пояснювальна записка. Проект Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України, номер, дата реєстрації: 10136 від 09.10.2023. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/2018574>. С. 3.

66 Пояснювальна записка. Проект Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України, номер, дата реєстрації: 10136 від 09.10.2023. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/2018574>. С. 2; Пояснювальна записка (24.10.2023). Проект Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України, номер, дата реєстрації: 10136-1 від 24.10.2023. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/2041078>. С. 1.

67 Пояснювальна записка. Проект Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України, номер, дата реєстрації: 10136 від 09.10.2023. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/2018574>. С. 2.

- розбалансованість санкцій за вчинення правопорушень, передбачених статтями 111-1 «Колабораційна діяльність» та 111-2 «Пособництво державі-агресору».

Невизначеність термінів статті обидва законопроекти імовірно пропонують подолати через удосконалення змісту Примітки до статті, яка за чинної редакції складається з 4 пунктів. Обидва законопроекти розширяють зміст Примітки як шляхом уточнення визначення вже використаних понять, так і запровадження нових. Крім того, нові редакції Примітки містять положення, які, здається, спрямовані на обмеження застосування ст. 111-1 КК.

Так, в **Альтернативному законопроекті** пропонується Приміткою охопити 10 пунктів, в яких визначити такі поняття: «колабораційна діяльність», «окупаційні сили», «господарська діяльність», «здійснення незалежної професійної діяльності», «викладацька, освітня, педагогічна діяльність», «стандарт освіти держави, що здійснює збройну агресію проти України», «гуманітарні потреби населення», «заходи політичного характеру», «тяжкі наслідки», «матеріальна підтримка». Не всі з указаних визначень понять є доцільними та заслуговують на включення в текст КК («господарська діяльність», «викладацька, освітня, педагогічна діяльність»)⁶⁸, видається, вони лише обтяжують примітку, оскільки запозичені з інших законів України (з Господарського, Податкового кодексів України, Закону України «Про освіту»)⁶⁹.

Для упорядкування вжитої термінології в **Основному законопроекті** зі статті 111-1 виключено посилання на «незаконні органи влади, створені на тимчасово окупованій території» (в чинній редакції ст. 111-1 КК вживається в ч.ч. 2, 4-5, 7) та залишено лише посилання на «окупаційну адміністрацію держави-агресора».

У п. 6 примітки до статті (в редакції **Основного законопроекту**) під окупаційною адміністрацією держави-агресора розуміються «державні органи і структури держави-агресора, функціонально відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України, та самопроголошені органи⁷⁰, підконтрольні державі-агресору, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України». Імовірно автори цього визначення в **Основному законопроекті** частково керувалися положеннями п. 6 ч. 1 ст. 1-1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», відповідно до якого «окупаційна адміністрація Російської Федерації» визначена як «сукупність державних органів і структур Російської Федерації, функціонально відповідальних за управління тимчасово окупованими територіями та підконтрольних Російській Федерації самопроголошених органів, які узурпували виконання владних повноважень на тимчасово окупованих територіях та які виконували чи виконують властиві органам державної влади чи органам місцевого самоврядування функції на тимчасово окупованій території України, в тому числі органи, організації, підприємства та установи, включаючи правоохоронні та судові органи, нотаріусів та суб'єктів адміністративних послуг»⁷¹. Оскільки відповідно

68 Лист Верховного Суду вих. № 4945/0/2-23 від 10.11.2023.

69 Лист Тренінгового центру прокурорів України, вих. № 07-25/1116 від 13.11.2023 (щодо проекту реєстр. № 10136-1)

70 Після слова «органи» в Основному законопроекті помилково пропущено кому перед зворотом «підконтрольні державі-агресору».

71 Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15.04.2014 р. № 1207-VII : станом на 30 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>.

до ч. 2 ст. 9 цього Закону «будь-які органи, їх посадові та службові особи на тимчасово окупованій території та їх діяльність вважаються незаконними, якщо ці органи або особи створені, обрані чи призначені у порядку, не передбаченому законом», категорія «незаконні органи влади, створені на тимчасово окупованій території», використана в ст. 111-1 КК, входить до обсягу поняття «окупаційна адміністрація Російської Федерації», тобто до обсягу поняття «окупаційна адміністрація держави-агресора». Отже, виключення **Основним законопроектом** звороту «незаконні органи влади, створені на тимчасово окупованій території» здається логічним. З іншого боку, визначення, запропоноване у п. 6 Примітки до ст. 111-1, потребує взаємоузгодження із положеннями п. 6 ч. 1 ст. 1-1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України»⁷² для уникнення розбіжностей між родовим поняттям «окупаційна адміністрація держави-агресора» та видовим – «окупаційна адміністрація Російської Федерації».

Натомість **Альтернативним законопроектом** замість «окупаційної адміністрації чи збройних формувань, незаконних органів влади, створених на тимчасово окупованій території», запропоновано вживати поняття «окупаційні сили», визначене у п. 2 запропонованої проектом редакції примітки до статті, як «війська держави, що здійснює збройну агресію проти України, або представників держави, що здійснює збройну агресію проти України, або незаконні воєнізовані чи збройні формування, створені на тимчасово окупованій території України, окупаційну державу, що здійснює збройну агресію проти України, незаконні органи влади, створені на тимчасово окупованих територіях України». **Альтернативним законопроектом** запропоновано також замінити поняття «держава-агресор» на «державу, що здійснює збройну агресію проти України». Обґрунтування таких замінів в пояснювальній записці до проекту відсутні.

Слід звернути увагу, що словосполучення «збройна агресія», вжите як в зазначеному звороті, так і в ст. 111-1 КК, відсутнє в міжнародно-правовому визначенні поняття «агресія», зокрема у визначенні, що міститься в ст. 1 резолюції 3314 (XXIX) ГА ООН «Визначення агресії» від 14 грудня 1974 року, відповідно до якого агресією є «застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної недоторканності або політичної незалежності іншої держави, або будь-яким іншим чином, несумісним зі Статутом Організації Об'єднаних Націй, як це встановлено в цьому визначенні»⁷³. Отже, «незбройної» агресії за вказаним визначенням не існує. З іншого боку, вживання поняття «збройна агресія» може бути обумовлене його визначенням, що міститься в ст. 1 Закону України «Про оборону України»⁷⁴ і є тотожним зазначеному вище міжнародно-правовому визначенню поняття «агресія». Крім того, поняття «держава-агресор» є категорією законодавства України, його визначення міститься зокрема в ст. 3 Закону України «Про кінематографію»⁷⁵ («держава-агресор – держава, яка у будь-який спосіб окупувала частину території України або яка вчиняє агресію проти України, визнана

72 Пропозиції до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України» (реєстр. № 10136 від 09.10.2023 р.), підготовлені Дослідницькою службою Верховної Ради України.

73 Definition of Aggression. Resolutions adopted by the General Assembly. A/RES/3314(XXIX). 14.12.1974. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/190983?ln=en>.

74 Про оборону України : Закон України від 06.12.1991 р. № 1932-XII : станом на 3 берез. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>.

75 Про кінематографію : Закон України від 13.01.1998 р. № 9/98-ВР : станом на 2 лип. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/9/98-вр#Text>.

Верховною Радою України державою-агресором або державою-окупантом»), в ст. 1 Закону України «Про медіа» («державо-агресор (державо-окупант) – держава, визнана Верховною Радою України державою-агресором або державою-окупантом»)⁷⁶. Постановою від 27 січня 2015 року № 129-VIII⁷⁷ Верховна Рада України визнала РФ державою-агресором («беручи до уваги Статут ООН та Резолюцію Генеральної Асамблеї ООН 3314 «Визначення агресії» від 14 грудня 1974 року, Верховна Рада України визнає Російську Федерацію державою-агресором»). Вказане рішення Верховної Ради України підтверджене зокрема у Законі України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України». Отже, зворот «державо-агресор» є конкретно визначеним у законодавстві України⁷⁸, існує механізм і практика визнання конкретної держави (зокрема російської федерації) державою-агресором. У зв'язку з цим, уявляється, що відсутні підстави та причини для заміни у ст. 111-1 КК поняття «державо-агресор» на зворот «державо, що здійснює збройну агресію проти України».

Альтернативним законопроектом також запропоновано визначити у п. 1 примітки до ст. 111-1 КК поняття «колабораційна діяльність» як «активну добровільну співпрацю фізичних осіб – громадян України з силами держави, що здійснює збройну агресію проти України, чи окупаційними силами в умовах міжнародного чи неміжнародного збройного конфлікту, що завдає шкоди національним інтересам та безпеці країни», а також надано негативне визначення – «не вважається колабораційною діяльністю – співпраця з окупаційними силами, яка була вимушеною, тобто здійснюваною проти волі особи, яка вжила можливих за конкретних умов заходів, щоби не спричинити чи мінімізувати шкоду національній безпеці України, або яка була спрямованою виключно на забезпечення життєдіяльності населення чи інтересів громадян, що не суперечать законам України і міжнародному праву».

Слід звернути увагу на суперечливе вживання в різних частинах статті понять «воєнізовані або збройні формування» (в частинах першій, шостій йдеться про формування держави-агресора або створені на ТОТ, в частині четвертій – про формування, створені на ТОТ, а в частині сьомій – про формування держави-агресора, що може ускладнити правозастосування та стати причиною помилок чи зловживань⁷⁹).

Насамкінець, не можна погодитися з запропонованим в **Альтернативному законопроекті** закритим переліком гуманітарних потреб⁸⁰ (пункт 7 Примітки). Крім того, це поняття має бути інтегроване у визначення обставин (ситуацій), за яких співпраця з окупаційною державою, її представниками не вважається колабораційною діяльністю (пункт 1 Примітки).

76 Про медіа : Закон України від 13.12.2022 р. № 2849-IX : станом на 11 лют. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>.

77 Про Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-агресором : Постанова Верхов. Ради України від 27.01.2015 р. № 129-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/129-19#Text>.

78 Хоча це поняття, як таке, що належить до питань оборони держави, мало б бути визначене у Законі України «Про оборону України».

79 Лист Верховного Суду вих. № 4945/0/2-23 від 10.11.2023.

80 Лист Верховного Суду вих. № 4945/0/2-23 від 10.11.2023.

Зміни до частини 1 статті 111-1 КК

Диспозиція чинної редакції частини першої ст. 111-1 КК містить дві форми колабораційної діяльності:

- публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України;
- публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України.

У літературі були висловлені такі зауваження до цієї частини:

- невизначеність окремих понять, зокрема «підтримка рішень та/або дій»;
- наявність подібних ознак об'єктивної сторони кримінальних правопорушень, передбачених, зокрема у ч. 1 ст. 111-1 та ч.ч. 1-3 ст. 436-2 КК, наприклад, щодо публічного заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, розпочатої у 2014 році, публічного заперечення тимчасової окупації частини території України⁸¹; у ч. 1 ст. 111-1 (публічні заклики до невизнання поширення державного суверенітету України на ТОТ України) та ч. 1 ст. 110 КК (публічні заклики до зміни меж території або державного кордону України)⁸²; у ч. 1 ст. 111-1 (публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора) та ч. 1 ст. 111-2 (пособництво ... шляхом ... підтримки рішень та/або дій держави-агресора)⁸³;
- помилкове вживання об'єднувального сполучника «та» у словосполученні «встановлення та утвердження» замість розділового сполучника «або»

81 Теплюк М. О., Ніжник А. І., Тубелець О. С., Кучмар О. О. Криміналізація колабораційної діяльності у світлі статті 3 Конституції України. *Юридична Україна*. 2023. № 11. С. 13. URL: [https://doi.org/10.37749/2308-9639-2023-11\(251\)-1](https://doi.org/10.37749/2308-9639-2023-11(251)-1); Лист Тренінгового центру прокурорів України, вих. № 07-25/1091 від 06.11.2023 (щодо проєкту реєстр. № 10136). Слід зауважити на відмінних ознаках цих складів кримінальних правопорушень. Суб'єкт за ч. 1 ст. 111-1 спеціальний (громадянин України), а за ч. 1, 2 ст. 436-2 – загальний, за ч. 3 ст. 436-2 – спеціальний (службова особа). Об'єкт за ч. 1 ст. 111-1 обумовлений родовим за розділом I Особливої частини КК, а за ст. 436-2 КК України – розділом XX Особливої частини КК.

82 Теплюк М. О., Ніжник А. І., Тубелець О. С., Кучмар О. О. Криміналізація колабораційної діяльності у світлі статті 3 Конституції України. *Юридична Україна*. 2023. № 11. С. 13. URL: [https://doi.org/10.37749/2308-9639-2023-11\(251\)-1](https://doi.org/10.37749/2308-9639-2023-11(251)-1).

83 Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Відповідальність за пособництво державі-агресору: Проблеми кваліфікації та вдосконалення кримінального закону. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2022. № 18. С. 97. URL: <https://r.donnu.edu.ua/handle/123456789/2604>. Висловлюється думка, що склад кримінального правопорушення за ч. 1 ст. 111-1 є спеціальним щодо ст. 111-2, або ж про те, що публічні заклики до підтримки рішень та/або дій держави-агресора (ч. 1 ст. 111-1) – як підбурювання до вчинення дій, передбачених ст. 111-2 КК. Теплюк М. О., Ніжник А. І., Тубелець О. С., Кучмар О. О. Криміналізація колабораційної діяльності у світлі статті 3 Конституції України. *Юридична Україна*. 2023. № 11. С. 14. URL: [https://doi.org/10.37749/2308-9639-2023-11\(251\)-1](https://doi.org/10.37749/2308-9639-2023-11(251)-1).

(«встановлення або утвердження») чи перераховування слів через кому («встановлення, утвердження»)⁸⁴;

- розбіжність та диспропорційність санкцій, передбачених у ч. 1 ст. 111-1 та ч.ч. 1-3 ст. 436-2 КК (непублічне заперечення карається більш жорстко, ніж публічно, ч. 1 ст. 111-1 передбачено відповідальність за кримінальний проступок, ч.ч. 1, 2 ст. 436-2 – нетяжкий злочин, ч. 3 ст. 436-2 – тяжкий злочин), інших кримінально-правових наслідків (засудження чи судимість за ст. 436-2 КК не породжує наслідків, що передбачені Законом № 2107-ІХ у випадку засудження за ст. 111-1 КК);
- включення до ч. 1 ст. 111-1 КК кримінальних проступків суперечить назві розділу I Особливої частини «Злочини проти основ національної безпеки України».

У висновках щодо аналізованих законопроектів запропоновані такі способи розв'язання проблеми відмежування складів, передбачених ст. 111-1 та ст. 436-2 КК, та диспропорційності покарання:

- виключити із ч. 1 ст. 111-1 формулювання «Публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України»⁸⁵, у зв'язку з чим внести зміни до ч.ч. 1, 2 ст. 436-2 КК і слова «заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, розпочатої у 2014 році», «здійснювали збройну агресію Російської Федерації проти України, розпочату у 2014 році» замінити відповідно словами «заперечення збройної агресії проти України» і «здійснювали збройну агресію проти України», виключивши з назви статті слова «Російської Федерації»;
- передбачити додаткове альтернативне покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від 10 до 15 років за вчинення злочинів, передбачених ч.ч. 1-3 ст. 436-2 КК; внести зміни до абз. 5 ч. 1 ст. 55 КК шляхом включення до неї посилання на ст. 436-2 КК; розширити правообмеження, передбачені Законом № 2107-ІХ, на осіб, засуджених за інші злочини проти ОНБ України, зокрема за вчинення державної зради (ст. 111 КК), за ст. 436-2 КК, та виключити з нього посилання на ст. 111-1 КК⁸⁶.

84 Зауваження та пропозиції до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України (реєстр. № 10136-1 від 24.10.2023). Додаток до листа Національної академії Служби безпеки України «Щодо подання пропозицій до законопроекту № 10136-1», вих. № 29/20-7810/ві від 13.11.2023.

85 Позиція Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України» реєстр. № 10136 від 09.10.2023, додаток до листа Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини «Про опрацювання проектів нормативно-правових актів» вих. № 10166.2/12042/1/23/23/43.3 від 13.11.2023

86 Зауваження та пропозиції кафедри кримінального права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого щодо проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України» (реєстр. № 10136 від 09.10.2023)

Аналізованими законопроектами використано різні підходи до новації ч. 1 ст. 111-1.

Основним законопроектом пропонується залишити чинну редакцію диспозиції ч. 1 ст. 111-1, за винятком доповнення цієї частини вказівкою «воєнізовані формування» поряд із «збройними формуваннями». Пояснювальна записка не містить будь-якої аргументації з приводу цього доповнення.

Жодних змін з метою відмежування складів, передбачених цією частиною і ст. 436-2 КК, не пропонується, тобто ігнорується ідентифікована серйозна проблема з колізією вказаних двох кримінально-правових норм, а отже зберігається правова невідзначеність.

Крім того, **Основним законопроектом** вносяться зміни до санкції ч. 1 ст. 111-1, встановлюється альтернативне основне покарання у виді штрафу від 3 тис. до 5 тис. НМДГ або позбавлення волі на строк до 3 років з додатковим покаранням у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від 10 до 15 років. Це означає зміну виду кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 111-1, за ст. 12 КК з кримінального проступку на нетяжкий злочин, що імовірно спрямовано на збалансування покарань та усунення суперечностей із відповідністю виду злочину назві розділу I Особливої частини «Злочини проти основ національної безпеки України». Пояснювальна записка не містить будь-яку аргументацію щодо встановлення саме цієї санкції за цією частиною статті.

Альтернативним законопроектом пропонується викласти ч. 1 ст. 111-1 КК у новій редакції, зі змісту якої неможливо зробити однозначний висновок про кількість форм колабораційної діяльності, що будуть міститися у нормі.

Існує два варіанти прочитання нової редакції з різним переліком форм колабораційної діяльності:

Варіант I з однією формою, а саме: публічні виступ, заклик, заперечення або поширення в іншій формі інформації, які містять:

- виправдовування збройної агресії проти України або
- схвалення встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або
- заперечення збройної агресії проти України або
- заперечення встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або
- невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України або
- спонукання інших осіб до активної співпраці з окупаційними силами, в тому числі й щодо визнання та підтримання рішень окупаційних сил або
- заклик до відмови від власної національної ідентичності громадян України; або

Варіант II – з декількома формами колабораційної діяльності, а саме:

1. публічні виступ, заклик, заперечення або поширення в іншій формі інформації, які містять – виправдовування збройної агресії проти України або схвалення встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України; або
2. заперечення збройної агресії проти України або
3. заперечення встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України; або
4. невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України; або
5. спонукання інших осіб до активної співпраці з окупаційними силами, в тому числі й щодо визнання та підтримання рішень окупаційних сил; або
6. заклик до відмови від власної національної ідентичності громадян України.

Пояснювальна записка до законопроекту не містить обґрунтування такої модифікації норми.

Санкція, передбачена цією частиною статті, – не змінюється.

Слід звернути увагу на інші недоліки запропонованих **альтернативним законопроектом** змін:

- запропонована редакція частини першої частково дублює диспозиції ч.ч. 1-3 ст. 436-2 КК, а отже не усуває, а поглиблює проблеми розмежування ч. 1 ст. 111-1 та ч.ч. 1-3 ст. 436 КК, тобто посилює правову невизначеність⁸⁷;
- диспозиції ч.ч. 1 і 4 статті 111-1 у редакції **Альтернативного законопроекту** по суті охоплюють одне й те ж діяння (є колізійними) – пропаганду на користь окупаційних сил з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України, зважаючи на визначення пропаганди, надане у п. 3 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну»⁸⁸, а отже породжують правову невизначеність. До того ж попри

87 Лист Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України, без дати і номера, «На № 04-27/3-2023/236216 від 26.10.2023 р.» (щодо проєкту реєстр. № 10136-1), Лист Міністерства внутрішніх справ України «Про опрацювання проєктів Законів України», вих. № 85492/38-23981-2023 від 20.11.2023 (1294825), Лист Тренінгового центру прокурорів України, вих. № 07-25/1116 від 13.11.2023 (щодо проєкту реєстр. № 10136-1)

88 Лист Міністерства внутрішніх справ України «Про опрацювання проєктів Законів України», вих. № 85492/38-23981-2023 від 20.11.2023 (1294825), Лист Головного слідчого управління Національної поліції України «Щодо надання інформації», вих. № СЕД-7874-2023 від 28.11.2023 (32712), Зауваження та пропозиції кафедри кримінального права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого щодо проєкту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України (реєстр. № 10136-1 від 24.10.2023). Див.: Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну : Закон України від 22.05.2022 р. № 2265-IX : станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2265-20#Text> (дата звернення: 26.03.2024).

збіжність ознак об'єктивної сторони, санкція ч. 4 ст. 111-1 у запропонованій редакції передбачає більш суворе покарання (виправні роботи на строк до 2 років або арешт – до 6 місяців, або обмеження волі чи позбавлення волі – до 3 років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від 10 до 15 років);

- довільне використання сполучника «або» за відсутності необхідних розділових знаків (ком або крапок з комою) робить незрозумілою диспозицію цієї частини та унеможлиблює встановлення кількості форм колабораційної діяльності за ч. 1 ст. 111-1 в переліку у редакції законопроекту: одна чи шість. В будь-якому разі, диспозиція статті стає ще більш громіздкою, непередбачуваною та колізійною, ніж чинна редакція;
- якщо автори законопроекту мали на увазі у ч. 1 множинність форм колабораційної діяльності, то усі форми, за винятком першої, втрачають ознаку публічності, що зокрема може вказувати на охоплення кримінальною відповідальністю ширшого кола діянь, ніж до моменту набрання альтернативним законопроектом чинності; це ж стосується такої нової форми колабораційної діяльності як «заклик до відмови від власної національної ідентичності»⁸⁹;
- використання у новій редакції ч. 1 повторів «... публічні заперечення ..., які містять ... заперечення ...»⁹⁰, «... публічні заперечення ..., які містять ... виправдовування ...»⁹¹ чи «... публічні заклики..., які містять ... заклик...», створить складнощі під час практичного застосування цієї статті;
- помилкове вживання об'єднувального сполучника «та» у словосполученнях «встановлення та утвердження» (недолік, що є і в чинній редакції) й «визнання та підтримання» замість розділового сполучника «або» («встановлення або утвердження») чи перерахування слів через кому («встановлення, утвердження»)⁹²;
- зайва конкретизація «поширення інформації» окремими формами поширення інформації, як «виступ, заклик, заперечення»⁹³;
- збереження чинної санкції ч. 1, а отже виду кримінального правопорушення, передбаченого цією частиною, як кримінального проступку, що не усуває про-

89 Лист Верховного Суду вих. № 4945/0/2-23 від 10.11.2023.

90 Лист Міністерства внутрішніх справ України «Про опрацювання проєктів Законів України», вих. № 85492/38-23981-2023 від 20.11.2023 (1294825), Лист Міністерства юстиції України, вих. № 151701/14833-1-23/11.1.1 від 18.11.2023 (щодо проєкту реєстр. № 10136-1), Лист Тренінгового центру прокурорів України, вих. № 07-25/1116 від 13.11.2023 (щодо проєкту реєстр. № 10136-1).

91 Лист Міністерства внутрішніх справ України «Про опрацювання проєктів Законів України», вих. № 85492/38-23981-2023 від 20.11.2023 (1294825), Лист Міністерства юстиції України, вих. № 151701/14833-1-23/11.1.1 від 18.11.2023 (щодо проєкту реєстр. № 10136-1).

92 Зауваження та пропозиції до проєкту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України (реєстр. № 10136-1 від 24.10.2023). Додаток до листа Національної академії Служби безпеки України «Щодо подання пропозицій до законопроекту № 10136-1», вих. № 29/20-7810/ві від 13.11.2023.

93 Зауваження та пропозиції до проєкту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України (реєстр. № 10136-1 від 24.10.2023). Додаток до листа Національної академії Служби безпеки України «Щодо подання пропозицій до законопроекту № 10136-1», вих. № 29/20-7810/ві від 13.11.2023.

блему суперечності назві розділу I Особливої частини «Злочини проти основ національної безпеки України»⁹⁴, а також достатності і справедливості, а отже ефективності призначеного, виходячи з цієї санкції, покарання певним категоріям осіб, наприклад, пенсіонерам, які не обіймають і вже не планують обіймати жодних посад.

Отже, запропонованими в обох законопроектах змінами раніше ідентифіковані проблеми, виявлені при застосуванні ч. 1 ст. 111-1 КК, не усуваються, а лише поглиблюються.

Зміни до частини 2 статті 111-1 КК

Диспозиція чинної редакції частини другої ст. 111-1 містить одну форму колабораційної діяльності – добровільне зайняття громадянином України посади, не пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора.

Виходячи з санкції цієї частини ст. 111-1, вона встановлює кримінальну відповідальність за кримінальний проступок.

У літературі були висловлені такі зауваження щодо цієї частини ст. 111-1:

- надмірність криміналізації через відсутність врахування суспільної небезпечності охопленого диспозицією виду поведінки та здатності заподіяти істотну шкоду основам національної безпеки України⁹⁵;
- охоплення ознаками диспозиції цієї частини статті видів діяльності, що передбачені МГП чи до яких згідно з МГП може бути примушена цивільна особа, яка знаходиться під владою ворожої сторони збройного конфлікту;
- складнощі відмежування складу кримінального правопорушення, передбаченого цією статтею, від діяння, передбаченого ч. 7 ст. 111-1 КК, коли особа добровільно обійняла в судовому чи правоохоронному органу посаду, що не передбачає виконання організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій⁹⁶;

94 Лист Тренінгового центру прокурорів України, вих. № 07-25/1116 від 13.11.2023 (щодо проєкту реєстр. № 10136-1)

95 «Навряд чи обіймання будь-якої посади, не пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади на окупованій території, здатне заподіяти шкоду, що є характерною для кримінально караної поведінки» (Письменський Є. О. Запровадження кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність: чи всі очікування справдилися? Закарпатські правові читання. Право як інструмент стійкості та розвитку в умовах сучасних цивілізаційних викликів : Матеріали XV міжнародної науково-практичної конференції, м. Ужгород, 27 квітня 2023 р. Частина II. Львів – Торунь: Liha-Pres, 2023. – С. 256-259. URL: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-298-5-145>. С. 257).

96 Кравчук О. О., Бондаренко М. С. Криміналізація колабораціонізму в Україні. *The Russian-Ukrainian war (2014–2022): Historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects: Scientific monograph*. Baltija Publishing. 2022. С. 1189. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/237/6367/13403-1?inline=1>.

- невизначеність поняття «зайняття посади», зокрема чи охоплюється ним здійснення громадянином України професійної функції на цій посаді, від чого залежить необхідність кваліфікації здійснення певних функцій на займаній посаді за ч. 1 ст. 111 КК, а саме за надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України⁹⁷;
- суперечність щодо включення цієї частини, яка передбачає кримінальну відповідальність за кримінальний проступок, до розділу I Особливої частини КК із назвою «Злочини проти основ національної безпеки України».

Законодавець, встановлюючи кримінальну відповідальність за добровільне зайняття громадянином України посади, не пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора, створив «ризик криміналізації поведінки, якої окупаційна держава законно може вимагати від осіб згідно з правом окупації за МГП і яка може бути необхідною чи корисною для забезпечення нормального життя населення окупованої території», на що справедливо звертають увагу міжнародні моніторингові механізми⁹⁸.

Аналізованими законопроектами використано різні підходи до новації ч. 2 ст. 111-1 КК.

Основним законопроектом пропонується залишити чинну редакцію диспозиції ч. 2 ст. 111-1, за винятком виключення з тексту словосполучення «у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі». Пояснювальна записка до законопроекту не містить аргументації таких змін. Імовірно вони пов'язані з тим, що незаконні органи влади, створені на тимчасово окупованій території, охоплюються поняттям «окупаційна адміністрація держави-агресора», визначення якої надано в п. 6 примітки до статті у редакції законопроекту⁹⁹.

Утім, запропонована редакція диспозиції сформульована таким чином, що не зрозуміло про яку посаду йдеться: а) про «посаду в окупаційній адміністрації держави-агресора, не пов'язану з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністратив-

97 Антонюк Н., Загинеї-Заболотенко З. На вістрі уваги: Кваліфікація за сукупністю ст. 111 «Державна зрада» і частин 2, 5 або 7 ст. 111-1 «Колабораційна діяльність» Кримінального кодексу України. *Слово Національної школи суддів України*. 2023. № 3(44). С. 17. URL: [https://doi.org/10.37566/2707-6849-2023-3\(44\)-1](https://doi.org/10.37566/2707-6849-2023-3(44)-1).

98 Див.: Ситуація з правами людини під час російської окупації території України та її наслідки (24 лютого 2022 року – 31 грудня 2023 року). Неофіційний переклад українською мовою. 20.03.2024. Управління Верховного комісара з прав людини ООН. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ukraine/2023/2024-03-20-OHCHR-Report-Occupation-Aftermath-UKR.pdf>, §§ 154, 167-168.

99 Крім того, слід звернути увагу, що запропонована редакція частини другої статті 111-1 може призвести до застосування частини першої статті 5 КК та розглядатися як поліпшення становища особи, отже надавати цим змінам зворотну дію в часі і поширюватися на діяння громадян України, які обіймали посади, не пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих або організаційно-господарських функцій у незаконних органах влади, створених у березні 2014 – вересні 2022 рр., що виключатиме можливість притягнення їх до кримінальної відповідальності. Див.: Пропозиції та зауваження Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Стахиса Національної академії правових наук України до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України» (реєстр. № 10136 від 09.10.2023 р.).

но-господарських функцій» чи б) про «посаду, не пов'язану з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій в окупаційній адміністрації держави-агресора», тобто посаду не в окупаційній адміністрації, що вказує на правову невизначеність¹⁰⁰.

За будь-якого прочитання цієї новели вона не розв'язує проблему надмірності криміналізації. Як і чинна редакція, вона не враховує суспільну небезпечність охопленого диспозицією виду поведінки та здатність заподіяти істотну шкоду основам національної безпеки України за умови обіймання будь-якої посади зазначеної категорії. Щоб виправити цей недолік та унеможливити притягнення до кримінальної відповідальності за зайняття громадянином України вказаної категорії посади, наприклад, пропонується доповнити чинну редакцію частини другої статті 111-1 застереженням про те, що зайняття має бути «поєднане з діяльністю на цій посаді, спрямованою на заподіяння шкоди національним інтересам України»¹⁰¹.

Крім того, **Основним законопроектом** вносяться зміни до санкції ч. 2 ст. 111-1, встановлюється альтернативне основне покарання у виді штрафу від 4 тис. до 6 тис. НМДГ або позбавлення волі на строк до 3 років з додатковим покаранням у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від 10 до 15 років (в тексті законопроекту речення закінчується на слові «п'ятнадцяти»). Це означає зміну виду кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 111-1, за ст. 12 КК з кримінального проступку на нетяжкий злочин, що імовірно спрямовано на збалансування покарань та усунення суперечностей із назвою розділу I Особливої частини «Злочини проти основ національної безпеки України». Проте пояснювальна записка не містить будь-яку аргументацію щодо встановлення саме такої санкції в цій частині статті.

Альтернативним законопроектом пропонується нова редакція ч. 3 ст. 111-1, яка містить близьку за змістом чинної ч. 2 ст. 111-1 форму колабораційної діяльності.

В новій редакції виключено таку обов'язкову ознаку як добровільність зайняття посади (очевидно, що через те, що ця ознака включена до визначення колабораційної діяльності у п. 1 Примітки до статті у редакції цього законопроекту).

Альтернативним законопроектом пропонується уточнити структуру, в якій займається посада, – «адміністрація окупаційних сил», а також вводиться спеціальна ознака такої посади – спрямованість на забезпечення діяльності такої адміністрації (хоча важко уявити посаду в будь-якій організації, яка не спрямована на забезпечення її діяльності, що знову порушує питання про коректність саме такого формулювання, призначеного звузити поняття, але за чинної редакції новели ця мета не досягається). Отже, і ця новела не розв'язує проблему надмірності криміналізації.

Використання нового поняття «адміністрація окупаційних сил» без його визначення (у примітках до статті чи в іншому законодавчому акті України) спричинить труднощі при застосуванні вказаної норми.

100 Лист Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України, без дати і номера, «На № 04-27/3-2023/229987 від 19.10.2023 р.» (щодо проекту реєстр. № 10136)

101 Зауваження та пропозиції кафедри кримінального права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого щодо проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України (реєстр. № 10136 від 09.10.2023)

Зміни до частини 3 статті 111-1 КК

Диспозиція чинної редакції ч. 3 ст. 111-1 містить дві форми колабораційної діяльності:

1. здійснення громадянином України пропаганди у закладах освіти незалежно від типів та форм власності з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України, встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України, уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України;
2. дії громадян України, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти.

У літературі були висловлені такі зауваження щодо цієї частини ст. 111-1:

- відсутність нормативного визначення поняття «пропаганда» в законодавстві України;
- конкуренція форми злочину – здійснення забороненої пропаганди – з передбаченою частиною шостою статті 111-1 іншою формою колабораційної діяльності – здійсненням забороненої інформаційної діяльності, види якої визначені у статті 9 Закону України «Про інформацію» (тому запропоновано визначити поняття «пропаганда» у примітках до статті 111-1 чи статті 436 КК або, наприклад, в Законі України «Про інформацію»¹⁰²); конкуренція зі статтею 111-2 КК¹⁰³;
- визначення суспільної небезпечності діяння через особливості місця здійснення пропаганди («заклад освіти»), у той час, як більш коректною ознакою об'єктивної сторони в цьому сенсі є особливі ознаки осіб, щодо яких здійснюється пропаганда, а саме – їх належність до учасників освітнього процесу (бо можливим є використання закладу освіти для пропаганди особам, які не є учасниками навчального процесу або здійснення пропаганди в межах освітнього процесу можливе за межами закладу освіти – при проведенні позакласних заходів, а отже потрібен фокус на учасниках освітнього процесу, а не власне на закладі¹⁰⁴);
- конкуренція цієї норми зі статтею 436-2 КК, яка передбачає відповідальність за виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії російської федерації проти України, глорифікацію її учасників, що може бути елементом пропаганди, передбаченої частиною третьою статті 111-1. Якщо розв'язувати цю конкуренцію за правилом частини й цілого, то перевага має бути надана цілому, тобто кваліфікації за частиною третьою статті 111-1 КК.

102 У зв'язку з цим є пропозиція відмовитися від "здійснення пропаганди" як окремої форми колабораційної діяльності у сфері освіти, оскільки таке діяння охоплюється статтями Особливої частини КК України про інші кримінальні правопорушення залежно від змісту такої пропаганди. Див.: Письменський Є. О. Колабораційна діяльність у сфері освіти: Проблеми тлумачення та вдосконалення кримінального закону. *Право України*. 2022. № 11. С. 57. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prukr_2022_11_7.

103 Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Відповідальність за пособництво державі-агресору: Проблеми кваліфікації та вдосконалення кримінального закону. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2022. № 18. С. 97. URL: <https://r.donnu.edu.ua/handle/123456789/2604>.

104 Ясниська Т. Ю.. Культурно-освітній колабораціонізм: Характеристика об'єктивної сторони. *Law and Society*. 2023. № 1(2). С. 255. URL: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.2.1.37>.

Однак, норма про «частину» за статтею 436-2 КК становить більш небезпечне діяння, що вказує на необхідність кваліфікації за сукупністю частини третьої статті 111-1 КК та відповідної частини статті 436-2 КК¹⁰⁵;

- помилкове вживання об'єднувального сполучника «та» у словосполученні «встановлення та утвердження» замість розділового сполучника «або» («встановлення або утвердження») чи перераховування слів через кому («встановлення, утвердження») ¹⁰⁶.

Крім того, звертається увага на те, що використовувані у нормі формулювання «пропаганда з метою сприяння здійсненню збройної агресії», «дії, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора» є широкими, тобто загальними й неточними¹⁰⁷.

Окупація території іншої держави є тимчасовою ситуацією, відповідно до вимог міжнародного права окупації як частини МГП держава-окупант не набуває суверенних прав на окуповану територію, за загальним правилом її трансформаційні можливості вкрай обмежені – від заборони практично будь-яких змін (через зобов'язання за ст. 43 ГП 1907 р. вжити заходів, щоб «відновити і забезпечити громадський порядок і [цивільне життя], дотримуючись існуючих у країні законів») до дозволу за ст. 64(2) ЖКІВ «поширювати на населення окупованої території дію положень, які є необхідними для виконання нею зобов'язань, що покладаються на неї відповідно до цієї Конвенції, підтримання ефективного управління територією, забезпечення безпеки окупаційної держави, особового складу та власності окупаційних сил та адміністрації, а також об'єктів та комунікаційних ліній, які ними використовуються». Уявляється, що впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти не є заходом, пов'язаним із виконанням окупаційною державою зобов'язань, що покладаються на неї ЖКІВ, як і не спрямовано на підтримання ефективного управління територією, забезпечення безпеки окупаційної держави, особового складу та власності окупаційних сил та адміністрації, а також об'єктів та комунікаційних ліній, які ними використовуються. Отже, впроваджуючи власні стандарти освіти окупаційна держава порушує вимоги МГП. З іншого боку, стандарти освіти окупаційної держави й держави, територія якої окупована, можуть збігатися (наприклад, у точних науках). Тоді суспільну небезпеку такого діяння (шкоду для національної безпеки) можна бачити в легітимації окупації як не тимчасового, а постійного режиму, однак це занадто спрощений погляд на проблему. Слід зважати, що РФ розглядає освіту як сферу, через яку вона впроваджує свої ідеологічні наративи молодим українцям. У будь-якому разі криміналізація діяльності у сфері освіти потребує належного обґрунтування, оскільки вона стосується достатньо широкого кола осіб з-поміж цивільного населення на ТОТ.

105 Письменський Є. О., Мовчан Р. О. Ідеологічний та культурно-освітній колабораціонізм: окремі проблеми тлумачення та вдосконалення законодавства. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2002. № 2. С. 13. URL: <https://er.dduvs.in.ua/handle/123456789/10195>.

106 Зауваження та пропозиції до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України (реєстр. № 10136-1 від 24.10.2023). Додаток до листа Національної академії Служби безпеки України «Щодо подання пропозицій до законопроекту № 10136-1», вих. № 29/20-7810/ві від 13.11.2023.

107 Ситуація з правами людини під час російської окупації території України та її наслідки (24 лютого 2022 року – 31 грудня 2023 року). Неофіційний переклад українською мовою. 20.03.2024. Управління Верховного комісара з прав людини ООН. § 167. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ukraine/2023/2024-03-20-OHCHR-Report-Occupation-Aftermath-UKR.pdf>.

Аналізованими законопроектами використано різні підходи до новації цієї частини ст. 111-1.

Основним законопроектом пропонується розширення переліку місць вчинення злочину (як обов'язкової ознаки об'єктивної сторони складу злочину) щодо здійснення забороненої пропаганди з зазначенням не лише закладів освіти, але й закладів оздоровлення та відпочинку, а також місць, що використовуються для проведення навчальних, спортивних і культурних заходів. Пояснювальна записка не містить обґрунтування вибору саме таких місць.

Утім, визначення форми колабораційної діяльності через особливості місця її здійснення здається недоречним. Зазначені заклади можуть використовуватися не для освітньої діяльності, оздоровлення, відпочинку, проведення спортивних і культурних заходів, а для інших видів діяльності під час здійснення забороненої пропаганди (наприклад, для проведення політичних заходів) або ж діяльність, бенефіціарів якої законодавець намагається вберегти від впливу забороненої пропаганди, може здійснюватися поза зазначеними закладами.

Таким чином, для правильної кваліфікації злочину більш адекватним було б врахування обстановки вчинення злочину, а саме: здійснення викладацької, освітньої чи педагогічної діяльності, оздоровлення, відпочинку, проведення спортивних чи культурних заходів або зазначення осіб, щодо яких така заборонена діяльність здійснюється.

Основним законопроектом також пропонується доповнити частину третю статті 111-1 новою формою колабораційної діяльності – дії громадян України, які «спрямовані на реалізацію стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти». В пояснювальній записці відсутні аргументи на підтримку необхідності таких змін. За таких змін всі працівники освіти в закладах освіти будуть вважатися суб'єктами злочину, передбаченого частиною третьою статті 111-1 КК¹⁰⁸. Реалізація цих змін та їх дотримання педагогічними працівниками на ТОТ може призвести до припинення надання (або істотного скорочення обсягу надання) місцевому населенню, зокрема дітям такої базової послуги як освіта. Хоча така криміналізація не буде прямим порушенням міжнародних зобов'язань України за МГП, вона може бути інтерпретована як створення перешкод для доступу населення до освіти.

Отже, жодне з висловлених у доктрині зауважень до чинної редакції ч. 3 ст. 111-1 КК основним законопроектом не усувається, а стан правового регулювання вказаними змінами лише погіршуватиметься.

Крім того, **Основним законопроектом** вносяться зміни до санкції ч. 3 ст. 111-1, встановлюється альтернативне основне покарання у виді штрафу від 5 тис. до 7 тис. НМДГ або позбавлення волі на строк до 4 років з додатковим покаранням у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від 10 до 15 років.

Альтернативним законопроектом пропонується замість форм колабораційної діяльності, передбачених ч. 3 ст. 111-1 КК, визначити нову форму, а саме: «пропаганда на користь окупаційних сил під час викладацької, освітньої та педагогічної діяльності в тому числі з використанням стандартів освіти державою, що здійснює збройну агресію проти України». Пояснювальна записка не містить аргументації на користь таких змін.

Використання як ознаки об'єктивної сторони обстановки вчинення злочину («під час викладацької, освітньої та педагогічної діяльності») замість місця вчинення злочину («заклад освіти») уявляється більш адекватним¹⁰⁹ (крім того, за Законом України «Про освіту» викладацька діяльність є частиною педагогічної, тому достатньо зазначення останньої¹¹⁰). Слід розширити сфери, в яких може бути заборонена вказана пропаганда – «під час ... оздоровлення та відпочинку, проведення навчальних, спортивних і культурних заходів».

З іншого боку, і надалі використовується невизначене поняття «пропаганда». Не зрозуміло, чи існуватиме суспільна небезпечність діяння, якщо інформаційна діяльність здійснюється «на користь окупаційних сил», в частині виконання ними вимог МГП чи інших міжнародних зобов'язань. Зі змісту норми також не зрозуміло, чи є використання будь-яких стандартів освіти держави, що здійснює збройну агресію проти України, вже достатнім для висновку про здійснення пропаганди «на користь окупаційних сил»? У разі позитивної відповіді на це запитання використання стандартів освіти буде тотожне їх реалізації, тому доцільно вказане уточнення з норми виключити¹¹¹.

Отже, як і в чинній редакції, так і в Основному та Альтернативному законопроектах формальне тлумачення норм щодо освітнього колабораціонізму може призвести до визначення кримінальним правопорушенням викладання на ТОТ будь-якого навчального предмета за стандартами держави-агресора, навіть якщо відсутні відмінності між стандартами або при цьому відсутній вплив на політичний світогляд осіб, які здобувають освіту, що шкодить Україні, чим порушується питання про суспільну небезпечність такого діяння¹¹².

Крім того, в практичній діяльності можуть виникнути складнощі з відмежування цього складу злочину зі складом злочину, що передбачений ч. 4 ст. 111-1 у редакції **Альтернативного законопроєкту** («Пропаганда на користь окупаційних сил з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України, уникнення відповідальності державою, що здійснює збройну агресію проти України»), при цьому слід звернути увагу на тотожність санкцій, передбачених цими нормами.

Звертається увага і на формальні недоліки, зокрема на використання єднального сполучника «та» у словосполученні «освітню та педагогічну діяльність», що тим самим визначає діяння кримінально караним лише за умови нерозривного здійснення особою двох різних видів діяльності – освітньої та педагогічної. Цей недолік може бути виправлений заміною сполучника «та» комою: «освітню, педагогічну діяльність»¹¹³.

109 Проте є і заперечення позитивного характеру такої новели. Див.: Лист Верховного Суду вих. № 4945/0/2-23 від 10.11.2023.

110 Лист Верховного Суду вих. № 4945/0/2-23 від 10.11.2023.

111 Лист Верховного Суду вих. № 4945/0/2-23 від 10.11.2023.

112 Зауваження та пропозиції до проєкту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України» (реєстр. № 10136-1 від 24.10.2023). Додаток до листа Національної академії Служби безпеки України «Щодо подання пропозицій до законопроєкту № 10136-1», вих. № 29/20-7810/ві від 13.11.2023.

113 Зауваження та пропозиції до проєкту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України» (реєстр. № 10136-1 від 24.10.2023). Додаток до листа Національної академії Служби безпеки України «Щодо подання пропозицій до законопроєкту № 10136-1», вих. № 29/20-7810/ві від 13.11.2023.

Отже, і Альтернативний законопроект має істотні недоліки.

Зміни до частини 4 статті 111-1 КК

Чинна редакція ч. 4 ст. 111-1 містить дві форми колабораційної діяльності:

1. передача матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора;
2. провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційною адміністрацією держави-агресора.

У літературі були висловлені такі зауваження щодо цієї частини статті 111-1 КК:

- надмірність криміналізації через відсутність врахування суспільної небезпечності охопленого диспозицією виду поведінки та здатності заподіяти істотну шкоду основам національної безпеки України;
- наявність подібних ознак об'єктивної сторони кримінальних правопорушень, передбачених, зокрема, у ч. 4 ст. 111-1 («Передача матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора») та ст. 111-2 («пособництво ... шляхом ... передачі матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора») ¹¹⁴, а також конкуренція з ч. 3 ст. 260 КК в частині «постачання ... зброї, боєприпасів, вибухових речовин чи військової техніки» ¹¹⁵;

Крім того, міжнародні моніторингові механізми звертають увагу на те, що використані у нормі формулювання «передача матеріальних ресурсів», «провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором» є широкими, тобто загальними й неточними, а також, що «українське законодавство про колаборацію створює також ризик криміналізації поведінки, якої окупаційна держава законно може вимагати від осіб згідно з правом окупації за МГП і яка може бути необхідною чи корисною для забезпечення нормального життя населення окупованої території» ¹¹⁶.

114 Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Відповідальність за пособництво державі-агресору: Проблеми кваліфікації та вдосконалення кримінального закону. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2022. № 18. С. 97. URL: <https://r.donnu.edu.ua/handle/123456789/2604>. Теплюк М. О., Ніжник А. І., Тубелець О. С., Кучмар О. О. Криміналізація колабораційної діяльності у світлі статті 3 Конституції України. *Юридична Україна*. 2023. № 11. С. 14. URL: [https://doi.org/10.37749/2308-9639-2023-11\(251\)-1](https://doi.org/10.37749/2308-9639-2023-11(251)-1).

115 Резніченко Г. С. Розмежування колабораційної діяльності від суміжних кримінальних правопорушень. *Актуальні питання кримінально-правової кваліфікації, документування та розслідування колабораціонізму: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції*. 2023. С. 188. URL: <https://dspace.oduvs.edu.ua/handle/123456789/5948>.

116 Ситуація з правами людини під час російської окупації території України та її наслідки (24 лютого 2022 року—31 грудня 2023 року). Неофіційний переклад українською мовою. 20.03.2024. Управління Верховного комісара з прав людини ООН. § 167-168. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ukraine/2023/2024-03-20-OHCHR-Report-Occupation-Aftermath-UKR.pdf>.

Аналізованими законопроектами використано різні підходи до новації ч. 4 ст. 111-1 КК.

Основним законопроектом пропонується:

1. **Встановити, як обов'язкову, ознаку добровільності.** Проте з тексту змін не зрозуміло чи застосовується ця ознака до усіх форм колабораційної діяльності, передбачених цією частиною.
2. **Передбачити спеціальний суб'єкт – особу з громадянством України.** Таке звуження суб'єктного кола складу злочину не викликає заперечення¹¹⁷. Утім, як і в попередній новелі, з тексту змін не зрозуміло, чи застосовується ця ознака до усіх форм колабораційної діяльності, передбачених цією частиною.
3. **Замість передачі матеріальних ресурсів¹¹⁸ передбачити відповідальність за «передачу матеріальних активів».** Імовірно це зроблено з метою «вдосконалення термінологічного апарату статті», проте законодавство України не містить визначення поняття «матеріальні активи». Така дефініція містилася в пп. 14.1.111 п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України («матеріальні активи – основні засоби та оборотні активи у будь-якому вигляді (включаючи електричну, теплову та іншу енергію, газ, воду), що не є коштами, цінними паперами, деривативами і нематеріальними активами»)¹¹⁹, однак цей підпункт було виключено з Кодексу на підставі Закону № 71-VIII від 28.12.2014¹²⁰. Тому не зрозуміло яким чином вказана зміна вирішує термінологічну невизначеність. Пропонується вказане поняття визначити або у Примітках до статті¹²¹, або у галузевому законодавстві.
4. **Доповнити новими формами:** організація господарської діяльності і здійснення незалежної професійної діяльності у взаємодії з окупаційною адміністрацією держави-агресора.
5. **Доповнити диспозицію новою ознакою** – метою вчинення діяння – «забезпечення інтересів та потреб держави-агресора, її окупаційної адміністрації, воєнізованих або збройних формувань, створених на тимчасово окупованих територіях України».

117 Зауваження та пропозиції кафедри кримінального права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого щодо проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України (реєстр. № 10136 від 09.10.2023)

118 На невизначеність поняття «матеріальні ресурси» звертають увагу і науковці. Див.: Резніченко Г. С. Розмежування колабораційної діяльності від суміжних кримінальних правопорушень. *Актуальні питання кримінально-правової кваліфікації, документування та розслідування колабораціонізму: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції*. 2023. С. 187. <https://dspace.oduvs.edu.ua/handle/123456789/5948>.

119 Податковий кодекс України : Кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI : станом на 02.12.2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.

120 Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи : Закон України від 28.12.2014 р. № 71-VIII : станом на 1 січ. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/71-19#Text>.

121 Лист Державного бюро розслідувань, вих. № 33440-23/10-2-04-01-14532/23 від 06.11.2023 (щодо проекту реєстр. № 10136).

Альтернативним законопроектом пропонується повністю переглянути форми економічного колабораціонізму та доповнити статтю 111-1 такими новими формами:

- надання матеріальної підтримки окупаційним силам (ч. 6 ст. 111-1 в редакції законопроекту);
- будівництво та обслуговування військових баз, комунікаційної інфраструктури, аеродромів, доріг та іншої інфраструктури, яка може бути використана окупаційними силами (ч. 6);
- організація господарської діяльності (ч. 10);
- провадження господарської діяльності (ч. 10);
- здійснення незалежної професійної діяльності у взаємодії з окупаційними силами, з метою забезпечення їх інтересів та потреб та, яка не має на меті забезпечення гуманітарних потреб населення на тимчасово окупованих територіях (ч. 10).

У п. 10 Приміток до статті пропонується визначити поняття матеріальної підтримки як «надання грошових коштів, обладнання, техніки, зброї, палива, та інших ресурсів, які призначені для забезпечення функціонування окупаційних сил», хоча цей перелік варто зазначити у диспозиції замість запропонованого терміна. За такого визначення цього поняття вживання слова «надання» у гіпотезі статті виявляється зайвим. Це визначення є ширшим за «матеріальні активи» у розумінні редакції пп. 14.1.111 п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України, що діяла до 2015 року. Проте, запропоноване визначення поняття «матеріальна підтримка» не охоплює цінні папери, деривативи і нематеріальні активи, а словосполучення «інші ресурси» потребуватиме тлумачення правозастосувачів.

У п. 7 Приміток до статті до гуманітарних потреб населення віднесено «забезпечення населення на тимчасово окупованих територіях комунальними послугами, *продуктами харчування*, житлом, одягом, медичними послугами, послугами по ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій (розмінування територій, наслідків пожеж, повеней, стихійних лих)». З цієї редакції не зрозуміло, чи належить до цієї категорії власне захист від надзвичайних ситуацій, пожеж та інших небезпечних подій, реагування на них, а не лише ліквідація їх наслідків.

Вживання коми перед словосполученням «з метою» ускладнює розуміння того, до якої саме форми (чи до усіх, передбачених диспозицією) застосовується ознака спеціальної мети. Крім того, інтереси держави-агресора і т.п. можуть укладатися у виконання вимог МГП щодо забезпечення потреб населення окупованої території.

Визначення поняття «організація господарської діяльності» в законодавстві відсутнє, його вживання створює юридичну невизначеність¹²², отже у правозастосувачів з'являється можливість для довільного його тлумачення, що створює умови для зловживань.

Пункт 3 Примітки до статті 111-1 КК в редакції **Основного законопроекту** визначає поняття «здійснення незалежної професійної діяльності» через надання послуг

122 Лист Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України, без дати і номера, «На № 04-27/3-2023/229987 від 19.10.2023 р.» (щодо проєкту реєстр. № 10136)

визначеним колом осіб та виконання повноважень нотаріуса чи державного реєстратора чи суб'єкта державної реєстрації прав, яке суперечить визначенню цього ж поняття, наданому пп. 14.1.226 п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України¹²³. Запропонована законопроектом дефініція має недоліки: наприклад, адвокати надають не послуги, а правничу допомогу. Тому доцільно відмовитися від використання вказаного поняття у цій нормі та розглянути можливість використання релевантних понять, що вже передбачені КК, наприклад, «особи, які надають публічні послуги», що передбачено статтею 365-2 Кодексу¹²⁴.

Криміналізація діяльності адвокатів на ТОТ без додаткової конкретизації, зокрема, без визначення, що розуміється під забезпеченням інтересів та потреб держави-агресора тощо, уявляється спірною. Так, забезпечення справедливого судочинства на окупованій території гіпотетично входить до кола інтересів окупаційної держави, оскільки такі зобов'язання вона несе за МГП. Адвокат-захисник або представник бере участь у судочинстві також для забезпечення його справедливості. «Наявність адвоката в процесах і справах на тимчасово окупованих територіях не робить окупаційну владу законною, як і «судові процеси», але дозволяє нашим громадянам отримати підтримку в надскладних обставинах»¹²⁵. Це дозволяє зробити висновок про можливу збіжність інтересів окупаційної держави, а отже існування формальної підстави для притягнення адвоката до кримінальної відповідальності. Тому здається, що вказана пропозиція в частині криміналізації діяльності адвокатів на окупованій території підважує забезпечення справедливого судочинства, право на правничу допомогу й окрім іншого створює умови для зловживання вказаною нормою для здійснення тиску на адвокатів за їх професійну діяльність. Рада адвокатів України цю новелу не підтримує¹²⁶.

Встановлення кримінальної відповідальності за організацію та здійснення практично будь-якої господарської діяльності на ТОТ щонайменше може мати колізію із забезпеченням добробуту місцевого (окупованого) населення (зокрема його базових потреб), оскільки, виходячи з положень ст. 51(2) ЖКІV, припускається, що місцеве населення (зокрема, через суб'єкти господарювання) зацікавлене в забезпеченні себе комунальними послугами (зокрема, послугами водопостачання, газопостачання та постачання електроенергії, послугами транспорту, охорони здоров'я та подібними послугами, послугами зв'язку) або продуктами.

123 Незалежна професійна діяльність – участь фізичної особи у науковій, літературній, артистичній, художній, освітній або викладацькій діяльності, діяльність лікарів, приватних нотаріусів, приватних виконавців, адвокатів, арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів), аудиторів, бухгалтерів, оцінщиків, інженерів чи архітекторів, особи, зайнятої релігійною (місіонерською) діяльністю, іншою подібною діяльністю за умови, що така особа не є працівником або фізичною особою – підприємцем (за виключенням випадку, передбаченого пунктом 65.9 статті 65 цього Кодексу) та використовує найману працю не більш як чотирьох фізичних осіб. Податковий кодекс України : Кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI : станом на 1 лип. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.

124 Лист Верховного Суду вих. № 4945/0/2-23 від 10.11.2023.

125 Лісова Ю. Відповідальність адвокатів за колабораціонізм – позбавлення наших людей в окупації захисту й підтримки. Сайт про кримінальну юстицію простою і зрозумілою мовою – JustTalk. URL: <https://justtalk.com.ua/post/vidpovidalnist-advokativ-za-kolaboratsionizm--pozbavlennya-nashih-lyudej-v-okupatsii-zahistu-j-pidtrimki>

126 Заборона адвокатської діяльності та ТОТ є посяганням на суверенітет, – думка. Національна асоціація адвокатів України. 23.10.2023. URL: <https://unba.org.ua/news/print/8444-zaborona-advokats-koidiyal-nosti-ta-tot-e-posyagannyam-na-suverenitet-dumka.html>.

Крім того, як в чинній, так і в запропонованій редакції статті відсутня конкретизація суб'єктів, відповідальних за організацію та здійснення господарської діяльності (лише засновники, чи лише керівники суб'єктів господарювання, чи також і усі працівники цих суб'єктів тощо).

Хоча в пояснювальній записці до **Основного законопроекту** констатовано, що «під дію статті 111-1 може формально підпадати цілком правомірною діяльністю, зокрема, заходи, спрямовані на розв'язання гуманітарних проблем на окупованій території, надання соціальних послуг, діяльності у галузі комунального господарства, зв'язку, роботи продуктових магазинів тощо. Відтак мешканці окупованої території знаходяться під ризиком притягнення їх до кримінальної відповідальності за діяння, які не є суспільно небезпечними, однак можуть підпадати під статтю 111-1 КК України», проте сам законопроект жодним чином не розв'язує зазначену проблему.

Щодо здійснення господарської та інших видів економічної діяльності видається, що положення КК України повинні бути синхронізовані із приписами ст.ст. 13, 13-1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», які визначають особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території та переміщення товарів на/з цієї території, а отже є матеріально-правовими нормами, що охороняються ст. 111-1 КК України. Цим Законом «здійснення господарської діяльності юридичними особами, фізичними особами - підприємцями та фізичними особами, які провадять незалежну професійну діяльність, місцезнаходженням (місцем проживання) яких є тимчасово окупована територія, дозволяється виключно після зміни їхньої податкової адреси на іншу територію України». Цей Закон не містить заборону на взаємодію таких суб'єктів господарювання з окупаційною державою, проте і не встановлює привілейований режим для діяльності з надання невідкладної гуманітарної допомоги на окупованих територіях для забезпечення прав людей на життя, зокрема на надання населенню продовольства, медикаментів та предметів першої потреби, як це зокрема передбачено ч. 6 ст. 6 аналогічного за призначенням Закону Грузії «Про окуповані території», яка встановлює обмеження економічної діяльності на окупованих територіях¹²⁷. При цьому експерти Венеційської Комісії РЕ, оцінюючи цей Закон Грузії на стадії його розгляду як законопроекту, також встановили, що «обмеження та криміналізація економічної діяльності, необхідної для виживання населення на окупованих територіях, а також (можливе) обмеження та криміналізація гуманітарної допомоги суперечить нормі звичаєвого міжнародного права, згідно з якою добробут населення на окупованих територіях повинно бути основною проблемою тих, хто бере участь у конфлікті»¹²⁸. Отже, встановлення чітких, обґрунтованих та пропорційних меж економічної діяльності на ТОТ з урахуванням приписів МГП (зокрема, визначених переваг для цивільного населення цих територій) є завданням для відповідного спеціального законодавства про правовий режим цих територій, а не законодавства про кримінальну відповідальність.

127 Law of Georgia on Occupied Territories. №. 431 (2008). URL: <https://matsne.gov.ge/en/document/view/19132>.

128 Aurescu M. B., Hamilton M. J., Nussberger A. Opinion on the Law On Occupied Territories of Georgia, adopted by the Venice Commission At its 78th Plenary Session (Venice, 13-14 March 2009) On the basis of comments by Mr Bogdan Aurescu (Substitute Member, Romania) Mr James Hamilton (Substitute Member, Ireland) Ms Angelika Nussberger (Substitute Member, Germany). Venice Commission.

Зміни до частини 5 статті 111-1 КК

Чинна редакція ч. 5 ст. 111-1 містить декілька форм колабораційної діяльності:

- добровільне зайняття громадянином України посади, пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора;
- добровільне обрання до таких органів;
- участь в організації та проведенні незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території;
- публічні заклики до проведення таких незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території.

У літературі були висловлені такі зауваження щодо цієї частини ст. 111-1:

- відсутність врахування суспільної небезпечності охопленої диспозицією виду поведінки, пов'язаного із зайняттям певної посади, та здатності заподіяти істотну шкоду основам національної безпеки України;
- наявність подібних ознак об'єктивної сторони кримінальних правопорушень, передбачених, зокрема у частині 5 ст. 111-1 та ст. 111-2 КК.

Використання як і в ч.ч. 2, 7 ст. 111-1 КК поняття «зайняття посади», також як і «обрання на посаду» дозволило окремим дослідникам і правозастосовувачам зробити висновок про те, що «...здійснення професійної функції громадянином України на посадах, перелічених у диспозиціях частин 2, 5 або 7 ст. 111-1 КК, не охоплюється складами цих злочинів, лежить поза їх межами, а тому з урахуванням правил кваліфікації такі дії слід додатково кваліфікувати за сукупністю з ч. 2 ст. 111 КК», тобто як державна зрада у формі надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України, вчинена в умовах воєнного часу¹²⁹.

Аналізованими законопроектами використано схожі підходи до новації ч. 5 ст. 111-1 КК.

Основним законопроектом з диспозиції виключається посилання на зайняття посади саме у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, і залишається лише посилання на посади в окупаційній адміністрації держави-агресора. Крім того, виключається ознака добровільності обрання до її органів. Натомість **Альтернативним законопроектом** пропонується замість «незаконних органів влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора» вжити термін «адміністрація окупаційних сил».

Як **Основним**, так й **Альтернативним законопроектами** пропонується доповнити диспозицію новою формою колабораційної діяльності – примусом до організації, проведення або участі у таких незаконних виборах та/або референдумах на ТОТ України.

129 Антолюк Н., Загинеї-Заболотенко З. А. На вістрі уваги: Кваліфікація за сукупністю ст. 111 «Державна зрада» і частин 2, 5 або 7 ст. 111-1 «Колабораційна діяльність» Кримінального кодексу України. *Слово Національної школи суддів України*. 2023. № 3(44). С. 17. URL: [https://doi.org/10.37566/2707-6849-2023-3\(44\)-1](https://doi.org/10.37566/2707-6849-2023-3(44)-1).

Вказані зміни не розв'язують питання розмежування цієї частини статті 111-1 із частиною 1 статті 111-2 КК.

Зміни до частини 6 статті 111-1 КК

Чинна редакція ч. 6 ст. 111-1 містить такі форми колабораційної діяльності:

- організація та проведення заходів політичного характеру у співпраці з державою-агресором та/або його окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань та/або на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України, за відсутності ознак державної зради;
- здійснення інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором та/або його окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань та/або на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України, за відсутності ознак державної зради;
- активна участь у таких заходах.

У літературі зауважується на суміжності діянь, передбачених ч. 6 ст. 111-1 і ст. 111 КК¹³⁰, а також на неадекватності (надмірній репресивності) покарання за цією частиною, яка передбачає покарання за активну участь у заходах політичного характеру (позбавлення волі) співмірне з фінансуванням тероризму, хоча сумнівно, що ці два види діянь мають однаковий рівень суспільної небезпеки¹³¹.

Крім того, УВКПЛ ООН у своєму звіті звернуло увагу на те, що використане у нормі формулювання «інформаційна діяльність у співпраці з державою-агресором» є широким, тобто загальним і неточним¹³².

Аналізованими законопроектами використано різні підходи до новації ч. 6 ст. 111-1 КК.

Основним законопроектом пропонуються техніко-юридичні правки, а саме – доповнити диспозицію посиленням вчинення діяння на підтримку також і «воєнізованих або збройних формувань», змінити сполучник «та» на сполучник «або», а також пом'якшити санкцію шляхом встановлення покарання у виді позбавлення волі на строк від 5 до 10 років (за чинною редакцією – від 10 до 12 років). Обґрунтування цих змін в пояснювальній записці відсутнє.

130 Теплюк М. О., Ніжник А. І., Тубелець О. С., Кучмар О. О. Криміналізація колабораційної діяльності у світлі статті 3 Конституції України. Юридична Україна. 2023. № 11. С. 13. URL: [https://doi.org/10.37749/2308-9639-2023-11\(251\)-1](https://doi.org/10.37749/2308-9639-2023-11(251)-1).

131 Письменський Є. О. Караність колабораційної діяльності: Яких змін потребує КК? *Національна безпека України в умовах інформатизації та глобалізації суспільних процесів: сучасні загрози та кримінально-правове регулювання* : матеріали VII міжнар. наук.-практ. конф. 2023. С. 104.

132 Ситуація з правами людини під час російської окупації території України та її наслідки (24 лютого 2022 року—31 грудня 2023 року). Неофіційний переклад українською мовою. 20.03.2024. Управління Верховного комісара з прав людини ООН. § 167. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ukraine/2023/2024-03-20-OHCHR-Report-Occupation-Aftermath-UKR.pdf>.

Альтернативним законопроектом пропонується нова редакція цієї диспозиції. Так, ідеологічний колабораціонізм пропонується охопити цим законопроектом не лише частиною 1, але й частиною 4 (як пропаганду на користь окупаційних сил з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України, уникнення відповідальності державою, що здійснює збройну агресію проти України). Крім того, частиною 12 (в редакції цього законопроекту) передбачені такі форми як організація або проведення заходів політичного характеру у співпраці з окупаційними силами, за відсутності ознак державної зради. Обраний законопроектом підхід до «подрібнення» форм колабораційної діяльності призводить до того, що одна й та ж поведінка є ідеологічним колабораціонізмом, може містити ознаки відразу декількох частин статті 111-1 в редакції законопроекту, що значно ускладнить правозастосування та матиме наслідком різнобіжну практику за подібними діями.

Як і **Основним законопроектом, Альтернативним** пропонується зменшити санкції у виді позбавлення волі порівняно з санкціями, які на цей час передбачають відповідальність за аналогічні правопорушення.

Пояснювальна записка до законопроекту не містить будь-яких аргументів на користь вказаних змін, тому встановити їх доцільність неможливо¹³³.

Крім того, здається, що диференціація відповідальності через займану посаду є неефективною без урахування рівня цієї посади та змісту виконуваних функцій, їх суспільної небезпечності для національної безпеки та узгодженості з приписами МГП. Використання форми діяльності (посади) спрощує процес доказування, однак змістовний підхід дозволяє більш точно визначити суспільну небезпечність діяння.

Якщо дотримуватися позиції, що колабораційна діяльність є кваліфікованим, пом'якшуючим складом державної зради, то вживання у частинах 4, 6, 7 статті 111-1 КК негативної ознаки «за відсутності ознак державної зради» виключає у відповідній поведінці, що охоплюється вказаними частинами, ознак державної зради, що суперечить першій умові, що колабораційна діяльність є складом державної зради, а отже «ці норми за такої редакції будуть «мертвими» або ж їх застосування буде незаконним, що побічно вказує на корупційні ризики прийняття цих норм» (тому для розмежування цих складів із державною зрадою пропонується ознаку «за відсутності ознак державної зради» замінити на іншу ознаку – «вчинення діяння в умовах окупації»)¹³⁴.

Зміни до частини 7 статті 111-1 КК

Чинна редакція ч. 7 ст. 111-1 містить дві форми колабораційної діяльності:

- добровільне зайняття громадянином України посади в незаконних судових або правоохоронних органах, створених на тимчасово окупованій території;

133 Лист Міністерства юстиції України, вих. № 151701/14833-1-23/11.1.1 від 18.11.2023 (щодо проекту реєстр. № 10136-1)

134 Зауваження та пропозиції кафедри кримінального права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого щодо проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України» (реєстр. № 10136 від 09.10.2023)

- добровільна участь громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованій території, та/або в збройних формуваннях держави-агресора;
- надання таким формуванням допомоги у веденні бойових дій проти Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України.

У літературі одним з основних зауважень щодо цієї частини статті 111-1 є наявність подібних ознак об'єктивної сторони кримінальних правопорушень, передбачених, зокрема у ч. 7 ст. 111-1 (добровільна участь громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях держави-агресора) та ч.ч. 1, 2 ст. 260 (участь у діяльності не передбачених законами України воєнізованих чи збройних формувань)¹³⁵, а також з ч. 2 ст. 111 КК¹³⁶. Крім того, як і щодо ч. 2 ст. 111-1 КК висловлюється зауваження щодо невизначеності поняття «зайняття посади», зокрема чи охоплюється ним здійснення громадянином України професійної функції на цій посаді, від чого залежить необхідність кваліфікації здійснення певних функцій на займаній посаді за ч. 1 ст. 111 КК, а саме за надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України¹³⁷.

У літературі також зауважується ще на суміжності діянь, передбачених ч. 7 ст. 111-1 і ст. 111 КК¹³⁸.

Залишається незрозумілим, чим відрізняється суспільна небезпечність зайняття окремих посад (наприклад, прибиральниці) за ч.ч. 2, 7 цієї статті.

Аналізованими законопроектами використано різні підходи до новації ч. 7 ст. 111-1 КК.

Основним законопроектом пропонуються техніко-юридичні уточнення щодо найменування структур, зайняття посад в яких або надання допомоги яким тягне кримінальну відповідальність для громадян України. Крім того, пропонується як і в ч.ч. 4, 6 ст. 111-1 КК передбачити негативну ознаку «за відсутності ознак державної зради» (про недоліки такого кроку зазначалося в коментарі до частини б). Пояснювальна записка не містить аргументів на користь вказаних змін.

135 Теплюк М. О., Ніжник А. І., Тубелець О. С., Кучмар О. О. Криміналізація колабораційної діяльності у світлі статті 3 Конституції України. *Юридична Україна*. 2023. № 11. С. 13. URL: [https://doi.org/10.37749/2308-9639-2023-11\(251\)-1](https://doi.org/10.37749/2308-9639-2023-11(251)-1).

136 Орлов В. А. Комбатанти чи колаборанти: Проблеми кримінальної відповідальності в умовах збройного конфлікту. *Актуальні питання кримінально-правової кваліфікації, документування та розслідування колабораціонізму : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*. 2022. С. 103–107.

137 Антонюк Н., Загинеї-Заболотенко З. На вістрі уваги: Кваліфікація за сукупністю ст. 111 «Державна зрада» і частин 2, 5 або 7 ст. 111-1 «Колабораційна діяльність» Кримінального кодексу України. *Слово Національної школи суддів України*. 2023. № 3(44). С. 17. URL: [https://doi.org/10.37566/2707-6849-2023-3\(44\)-1](https://doi.org/10.37566/2707-6849-2023-3(44)-1).

138 Теплюк М. О., Ніжник А. І., Тубелець О. С., Кучмар О. О. Криміналізація колабораційної діяльності у світлі статті 3 Конституції України. *Юридична Україна*. 2023. № 11. С. 13. URL: [https://doi.org/10.37749/2308-9639-2023-11\(251\)-1](https://doi.org/10.37749/2308-9639-2023-11(251)-1).

Альтернативним законопроектом пропонується аналогічні форми передбачити диспозиціями різних частин статті.

Пропонуються такі форми колабораційної діяльності:

- зайняття посади, не пов'язаної з виконанням функцій держави в незаконних судових або правоохоронних органах окупаційних сил, за відсутності ознак державної зради (з санкцією у виді позбавлення волі на строк від 5 до 10 років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від 10 до 15 років та з конфіскацією майна або без такої) (ч. 13);
- участь у воєнізованих або збройних формуваннях окупаційних сил або надання таким формуванням допомоги у веденні бойових дій проти Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів, утворених відповідно до законів України, добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізовувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України, за відсутності ознак державної зради (з санкцією у виді позбавлення волі на строк від 12 до 15 років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від 10 до 15 років та з конфіскацією майна або без такої) (ч. 14);
- вербування іншої особи для участі у воєнізованих або збройних формуваннях окупаційних сил, за відсутності ознак державної зради (з санкцією у виді позбавлення волі на строк від 10 до 15 років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від 10 до 15 років та з конфіскацією майна або без такої) (ч. 15).

Через відсутність відповідного визначення, незрозуміло який обсяг у поняття «посада, не пов'язана з виконанням функцій держави». Також не зрозуміло, як має кваліфікуватися зайняття посади, пов'язаної з виконанням функцій держави в незаконних судових або правоохоронних органах окупаційних сил, тобто та поведінка, яка наразі охоплюється чинною ч. 7 ст. 111-1 КК. Можливо ініціатори законопроекту вважають, що вказане діяння має кваліфікуватися як державна зрада, або ж охоплюється ознаками складу злочину, передбаченого ч. 11 ст. 111-1 в редакції цього законопроекту.

Утім, аргументи на користь вказаних змін в Пояснювальній записці не наводяться.

Слід погодитися, що «передбачена у ч. 14 ст. 111-1 КК України «участь у воєнізованих або збройних формуваннях окупаційних сил або надання таким формуванням допомоги у веденні бойових дій...»¹³⁹ (як і діяння, передбачені ч.ч. 13, 15) дублює існуючу форму державної зради – перехід на бік ворога в період збройного конфлікту», а застереження «про відсутність державної зради» лише ускладнює правове регулювання. Відсутність критеріїв для розмежування нового складу злочину з державною зрадою «призведе до зростання значення суб'єктивного фактора в їх кваліфікації та можливості зловживань з боку правоохоронців при оцінці таких діянь»¹⁴⁰.

139 Зауваження та пропозиції до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України» (реєстр. № 10136-1 від 24.10.2023). Додаток до листа Національної академії Служби безпеки України «Щодо подання пропозицій до законопроекту № 10136-1», вих. № 29/20-7810/ві від 13.11.2023.

140 Лист Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України, без дати і номера, «На № 04-27/3-2023/236216 від 26.10.2023 р.» (щодо проекту реєстр. № 10136-1).

Щодо такої запропонованої нової форми колабораційної діяльності як вербування постає питання про співвідношення ознак цього складу злочину з ознаками іншого складу злочину, передбаченого ст. 447 КК, яка також встановлює кримінальну відповідальність за вербування¹⁴¹.

Нові норми за Альтернативним законопроектом

Альтернативний законопроект значно розширює перелік форм колабораційної діяльності. З цим пов'язане реструктурування конструкції ст. 111-1 КК і поява нових частин. Пояснювальна записка не містить аргументацію на користь таких змін.

Так, **Альтернативним законопроектом** пропонується виокремити у ч. 2 ст. 111-1 таку нову форму колабораційної діяльності як *передання державі, що здійснює збройну агресію проти України, або її представникам, або іншим незаконним збройним формуванням інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, у тому числі про їх переміщення територією України, якщо така інформація не розміщувалася (не поширювалася) у відкритому доступі Генеральним штабом Збройних Сил України, Міністерством оборони України, Головним управлінням розвідки Міністерства оборони України чи Службою безпеки України або в офіційних джерелах країн-партнерів, за відсутності ознак державної зради або шпигунства, для якої передбачена санкція у виді позбавлення волі на строк від восьми до дванадцяти років з конфіскацією майна або без такої.*

Критично оцінюючи цю новелу, слід вказати на відсутність критеріїв для розмежування нового складу злочину з державною зрадою, а також з іншими статтями КК України, зокрема ст. 114-2 Кодексу¹⁴² (попри запропоновані цим законопроектом зміни до ч. 3 ст. 114-2 КК), що «призведе до зростання значення суб'єктивного фактора в їх кваліфікації та можливості зловживань з боку правоохоронців при оцінці таких діянь»¹⁴³, а також до інших ускладнень в правозастосуванні. І взагалі потреба у такому перенесенні норми зі ст. 114-2 до ст. 111-1 КК незрозуміла.

Крім того, **Альтернативним законопроектом** пропонується в новій ч. 4 ст. 111-1 КК виокремити ще одну форму колабораційної діяльності – пропаганду на користь окупаційних сил з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України, уникнення відповідальності державою, що здійснює збройну агресію проти України, для якої передбачена

141 Лист Тренінгового центру прокурорів України, вих. № 07-25/1116 від 13.11.2023 (щодо проекту реєстр. № 10136-1).

142 Пропозиції до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України» (реєстр. № 10136-1 від 24.10.2023), підготовлені Дослідницькою службою Верховної Ради України; Лист Міністерства внутрішніх справ України «Про опрацювання проектів Законів України», вих. № 85492/38-23981-2023 від 20.11.2023 (1294825); Лист Міністерства юстиції України, вих. № 151701/14833-1-23/11.1.1 від 18.11.2023 (щодо проекту реєстр. № 10136-1); Лист Головного слідчого управління Національної поліції України «Щодо надання інформації», вих. № СЕД-7874-2023 від 28.11.2023 (32712); Лист Тренінгового центру прокурорів України, вих. № 07-25/1116 від 13.11.2023 (щодо проекту реєстр. № 10136-1).

143 Лист Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України, без дати і номера, «На № 04-27/3-2023/236216 від 26.10.2023 р.» (щодо проекту реєстр. № 10136-1).

санкція у виді виправними роботами на строк до 2 років або арештом на строк до 6 місяців, або обмеженням волі на строк до 3 років або позбавленням волі на той самий строк з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від 10 до 15 років.

Така новела породжує конкуренцію цієї норми з частинами 1 та 5 статті 111-1 у редакції цього законопроекту¹⁴⁴, яка передбачає відповідальність за здійснення пропаганди на користь окупаційних сил під час викладацької, освітньої та педагогічної діяльності. Одним з можливим способів розв'язання цієї проблеми є заміна нормативно невизначеного поняття «пропаганда» на «інформаційну діяльність»¹⁴⁵.

Крім того, **Альтернативним законопроектом** пропонується в нових частинах 7 та 9 статті 111-1 КК виокремити ще дві форми колабораційної діяльності, відповідно:

- здійснення допомоги окупаційним силам у проведенні реквізиції, конфіскації продовольства, товарів в тому числі інших матеріальних ресурсів або проведення будь-яких заходів примусу до населення, з санкцією у виді позбавлення волі від 2 до 10 років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від 10 до 15 років та з конфіскацією майна, та
- допомога окупаційним силам у затриманні, репресіях, тортурах чи переслідуваннях, з санкцією у виді позбавлення волі на строк від 10 до 15 років або довічним позбавленням волі з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від 10 до 15 років та з конфіскацією майна.

Пропозиція унормувати заборону певних видів діяльності свідчить на користь встановлення відповідальності не за зайняття формальних посад, а за здійснення певних суспільно небезпечних видів діяльності, які завдають шкоди національній безпеці України.

Отже, доповнення ст. 111-1 КК новими частинами і відповідно новими формами колабораційної діяльності є спірним.

Зміни до частини 8 статті 111-1 КК

Кваліфікуючі ознаки зазначені в ч. 8 ст. 111-1 КК, а саме – вчинення особами, зазначеними у частинах п'ятій – сьомій цієї статті, дій або прийняття рішень, що призвели:

- до загибелі людей або
- до настання інших тяжких наслідків.

Отже, додатковим об'єктом кримінальних правопорушень, передбачених цією частиною, є життя і здоров'я людей та право власності.

144 Лист Тренінгового центру прокурорів України, вих. № 07-25/1116 від 13.11.2023 (щодо проекту реєстр. № 10136-1).

145 Зауваження та пропозиції до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України» (реєстр. № 10136-1 від 24.10.2023). Додаток до листа Національної академії Служби безпеки України «Щодо подання пропозицій до законопроекту № 10136-1», вих. № 29/20-7810/ві від 13.11.2023

В літературі зауважується на відсутності конкретизації діянь, які повинні причинити зазначені у ній наслідки, що виключає її однозначне тлумачення¹⁴⁶, оскільки в частині описується не діяння, а суб'єкт злочину¹⁴⁷.

Основний законопроект, попри очевидність та загальновідомість вказаного недоліку, пропозицій з його усунення не містить, ця частина змін не зазнає. Проте у примітці пропонується тяжкі наслідки визначати через матеріальну шкоду, що є доцільним.

В **Альтернативному законопроекті** використано нетиповий підхід з двома частинами статті з кваліфікуючими ознаками, застосовними до різних форм колабораційної діяльності. Частина 8 містить такі кваліфікуючі ознаки як смерть однієї чи кількох осіб, або спричинення небезпеки для життя людей, або супроводження жорстоким насильством чи великими руйнуваннями, або загроза безпеці економічної чи військової могутності, для форм, передбачених частиною 7. Частина 16 містить менший перелік кваліфікуючих ознак: загибель людей або настання інших тяжких наслідків і застосовна для форм, передбачених частинами 11-15 статті. Тяжкі наслідки визначені в пункті 9 Приміток до статті як матеріальна шкода, яка у 250 і більше разів перевищує НМДГ (в чинній редакції форма шкоди не конкретизована, проте розмір шкоди має в 1 тис. разів і більше перевищувати НМДГ).

Пояснювальна записка не містить аргументів на користь як запропонованої конструкції кваліфікуючих обставин, так і розміру матеріальної шкоди.

Крім того, частина 16 містить той же недолік, що й чинна редакція ч. 8 ст. 111-1 КК щодо відсутності конкретизації діянь.

Вживання формально невизначених понять «жорстоке насильство», «велике руйнування» чи «військова могутність» ускладнить правозастосування вказаної норми¹⁴⁸.

Зміни до статті 111-2 КК

Кримінальна відповідальність за пособництво державі-агресору була встановлена Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливостей застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки» від 14 квітня 2022 року № 2198-ІХ, який поширюється на діяння, вчинені після 23 квітня 2022 року.

Об'єктивна сторона цього злочину не конкретизована, сформульована через окремі форми вчинення пособництва:

146 Письменський Є. О. Помилкова кримінально-правова політика України щодо колаборації з ворогом та її наслідки. *Актуальні питання кримінально-правової кваліфікації, документування та розслідування колабораціонізму : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 21 липня 2023 р.)*. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. С. 179.

147 Зауваження та пропозиції кафедри кримінального права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого щодо проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України» (реєстр. № 10136 від 09.10.2023).

148 Лист Міністерства внутрішніх справ України «Про опрацювання проектів Законів України», вих. № 85492/38-23981-2023 від 20.11.2023 (1294825).

1. щодо рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора:
 - реалізація,
 - підтримка,
2. щодо матеріальних ресурсів чи інших активів:
 - добровільний збір,
 - добровільна підготовка,
 - добровільна передача представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора.

Суб'єкт злочину – громадянин України, іноземець чи особа без громадянства, за винятком громадян держави-агресора.

Суб'єктивна сторона пособництва державі-агресору виражається у формі прямого умислу¹⁴⁹.

Застосування статті 111-2 КК ускладнюється тим, що окремі ознаки складу злочину збігаються з ознаками деяких інших складів злочинів, зокрема, статті 111 та частин 1-3, 5, 7 статті 111-1 КК (ці склади частково розмежовуються за ознакою суб'єкта злочину – громадянством України, оскільки за статтями 111, 111-1 КК кримінальну відповідальність несуть лише громадяни України)¹⁵⁰, однак передбачають неспівмірні покарання.

Висловлюється думка, що стаття 111-2 КК є проявом надмірної криміналізації, яка призвела до штучної конкуренції кримінально-правових норм та порушення принципу економії кримінально-правової репресії¹⁵¹.

Єдиним способом виправити цю законодавчу помилку є виключення з КК статті 111-2.

Аналізованими законопроектами використано різні підходи до новації статті 111-2 КК.

В **Основному законопроекті** пропонується розширити об'єктивну сторону складу злочину та уточнити санкцію:

1. розширити перелік структур, яким може надаватися допомога, шляхом включення до диспозиції посилання на воєнізовані або збройні формування держави-агресора;

149 Детально кримінально-правову характеристику див.: Букреев О. І., Олейніков Д. О., Червякова О. В., Швець А. З. Злочинна колаборація в умовах збройної агресії: Практичний poradник з кримінально-правової оцінки та розмежування (В. В. Малюк, Ред.). Алерта. 2023. С. 150-161. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/handle/123456789/19713>.

150 Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Відповідальність за пособництво державі-агресору: Проблеми кваліфікації та вдосконалення кримінального закону. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2022. № 18. С. 97. URL: <https://r.donnu.edu.ua/handle/123456789/2604>.

151 Висновок на проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України», до реєстр. № 10136 від 09.10.2023, підготовлений ГНЕУ ВРУ, вих. № 16/03-2024/34197 від 14.02.2024.

2. конкретизувати сфери життєдіяльності України, яким може завдавати шкоду пособництво: суверенітет, територіальна цілісність та недоторканність, обороноздатність, держава, економічна та інформаційна безпека;
3. доповнити статтю новими формами:
 - «здійснення примусу до співпраці зі збройними чи воєнізованими формуваннями держави агресора та/або окупаційної адміністрації»;
 - «передача відомостей про громадян України державі-агресору, її збройним чи воєнізованим формуванням, незаконним воєнізованим або збройним формуванням, створених на тимчасово окупованих територіях України, та/або окупаційній адміністрації держави-агресора, за відсутності ознак державної зради або шпигунства»;
4. зменшити розмір основного покарання – позбавлення волі – на строк від 5 до 10 років.

«Уточнення» сфер злочинного посягання здається зайвим і таким, що насправді не звужує межі застосування статті¹⁵².

Вказані пропозиції призведуть до поглиблення конкуренції зі ст.ст. 111, 111-1 КК¹⁵³ та до посилення правової невизначеності через використання невизначених і широких формулювань, наприклад «відомостей»¹⁵⁴.

В **Альтернативному законопроекті** пропонується виключити з суб'єктів злочину громадян України. Такий крок частково розв'яже питання про розмежування статей 111-2 та 111, 111-1 КК (за умови, якщо суб'єктом злочину за статтею 111-1 КК залишиться лише громадянин України).

Зміни до статті 114-2 КК

Кримінальна відповідальність за несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану була встановлена Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Криміналь-

152 Позиція Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України» реєстр. № 10136 від 09.10.2023, додаток до листа Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини «Про опрацювання проектів нормативно-правових актів» вих. № 10166.2/12042/1/23/23/43.3 від 13.11.2023

153 Зауваження та пропозиції до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України (реєстр. № 10136 від 09.10.2023). Додаток до листа Національної академії Служби безпеки України «Щодо подання пропозицій до законопроекту № 10136», вих. № 29/20-7618/ві від 03.11.2023.

154 Позиція Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України» реєстр. № 10136 від 09.10.2023, додаток до листа Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини «Про опрацювання проектів нормативно-правових актів» вих. № 10166.2/12042/1/23/23/43.3 від 13.11.2023

ного процесуального кодексів України щодо забезпечення протидії несанкціонованому поширенню інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчиненому в умовах воєнного або надзвичайного стану» від 24 березня 2022 року № 2160-IX. Стаття 114-2 КК незабаром після набрання чинності вказаним Законом 27 березня 2022 року зазнала змін внаслідок прийняття Закону України «Про внесення змін до статті 114-2 Кримінального кодексу України щодо удосконалення відповідальності за несанкціоноване розповсюдження інформації про засоби протидії збройній агресії Російської Федерації» від 1 квітня 2022 року № 2178-IX, зокрема, щоб доповнити частину 3 статті застереженням про можливість кваліфікації за цією нормою за відсутності ознак державної зради або шпигунства.

Об'єктивна сторона цього злочину полягає в несанкціонованому поширенні інформації:

- про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, у тому числі про їх переміщення територією України (ч. 1);
- про переміщення, рух або розташування Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, за можливості їх ідентифікації на місцевості (ч. 2).

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони цього злочину є його вчинення в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Суб'єкт злочину – загальний.

Суб'єктивна сторона несанкціонованого поширення інформації виражається у прямому умислі.

Кваліфікуючі обставини вчинення цього злочину:

- вчинення за попередньою змовою групою осіб;
- вчинення з корисливих мотивів;
- вчинення з метою надання такої інформації державі, що здійснює збройну агресію проти України, або її представникам, або іншим незаконним збройним формуванням, або якщо вони спричинили тяжкі наслідки, за відсутності ознак державної зради або шпигунства (ч. 3)¹⁵⁵.

У літературі висловлена позиція про необхідність виключення з ч. 3 ст. 114-2 КК вказівки на мету надання відповідної інформації державі, що здійснює збройну агресію проти України, або її представникам, або іншим незаконним збройним формуванням. Зокрема, Р. О. Мовчан вважає, що це необхідно, щоб розширити відповідальність не лише на поширення інформації, що здійснюється з прямим умислом (формулюється через мету), але й на «необдумані дії громадян України, які небезпечно здійснюють допомогу ворогу шляхом розповсюдження інформації», що й пояснюється ліберальністю покарання за цією нормою. Якщо ж поширення здійснюється з метою, але без завдання

155 Детально кримінально-правову характеристику цього злочину див.: Букреев О. І., Олейніков Д. О., Червякова О. В., Швець А. З. Злочинна колаборація в умовах збройної агресії: Практичний poradnik з кримінально-правової оцінки та розмежування (В. В. Малюк, Ред.). Алерта. 2023. С. 162-174. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/handle/123456789/19713>.

іноземної держави, то діяння громадянина України має кваліфікуватися за ч. 2 ст. 111 КК, а іноземця, особи без громадянства – за ст.ст. 110, 113 або ж за ч. 2 ст. 437 КК¹⁵⁶.

Вказана пропозиція знайшла відображення в **Альтернативному законопроекті**, яким пропонується «у частині третій статті 1142 слова та знаки «або з метою надання такої інформації державі, що здійснює збройну агресію проти України, або її представникам, або іншим незаконним збройним формуванням», вилучити».

Зміни до статті 216 КПК

Зміни до статті 216 КПК стосуються зміни підслідності слідчих органів безпеки:

- за **Основним законопроектом** – за чч. 4-8 ст. 111-1 КК (тобто починаючи з економічного колабораціонізму);
- за **Альтернативним законопроектом** – за чч. 6-16 ст. 111-1 КК (також починаючи з економічного колабораціонізму).

Отже, підходи обрані законопроектами є збіжними.

Утім, пояснювальні записки обох законопроектів не містять будь-яких аргументів з приводу такої диференціації.

Є заперечення проти такої новації, які полягають у тому, що розподіл проваджень за ст. 111-1 КК, хоч і щодо різних форм колабораційної діяльності може призвести до розбіжної або множинної правозастосовної практики, до конкуренції між слідчими різних органів і відповідних спорів про підслідність при тому, що захист національної безпеки України є завданням СБУ¹⁵⁷. З іншого боку, є пропозиції щодо визначення альтернативної підслідності за злочинами, передбаченими статтею 111-1 КК¹⁵⁸. Крім того, зроблено також зауваження, що через зміну підслідності обидва законопроекти мали б врегулювати питання про передачу вже розпочатих кримінальних проваджень, не завершених розслідуванням, від одного органу досудового розслідування до іншого у разі зміни підслідності¹⁵⁹.

156 Мовчан Р. О. Аналіз кримінально-правової новели про несанкціоноване поширення військово значущої інформації (ст. 114-2 Кримінального кодексу України). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 4. С. 329-330. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-4/77>.

157 Лист Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України, без дати і номера, «На № 04-27/3-2023/229987 від 19.10.2023 р.» (щодо проекту реєстр. № 10136); Лист Державного бюро розслідувань, вих. № 33440-23/10-2-04-01-14532/23 від 06.11.2023 (щодо проекту реєстр. № 10136); Лист Міністерства внутрішніх справ України «Про опрацювання проектів Законів України», вих. № 85492/38-23981-2023 від 20.11.2023 (1294825).

158 Лист Головного слідчого управління Національної поліції України «Щодо надання інформації», вих. № СЕД-7874-2023 від 28.11.2023 (32712).

159 Лист Міністерства юстиції України, вих. № 151701/14833-1-23/11.1.1 від 18.11.2023 (щодо проекту реєстр. № 10136-1).

ОЦІНКА ВПЛИВУ ЗАКОНОПРОЄКТІВ

ВІДПОВІДНІСТЬ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Згідно з ч. 2 ст. 8 Конституції України «закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй». Тому будь-які зміни до КК та КПК повинні відповідати положенням Конституції України.

Відсутність концептуального осмислення правової природи колабораціонізму, необхідних, пропорційних правових заходів запобігання цьому явищу та реагування на нього у формі відповідної державної політики значно ускладнює дотримання балансу регулювання і покарання за порушення регулятивних норм, що застосовуються до тимчасово окупованих територій України. Слід відзначити дефіцитність такого регулювання через лаконічність відповідних положень Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» та відсутність системно визначених зобов'язань держави, територія якої окупована, за МГП.

Посилення відповідальності за колабораціонізм загалом відповідає ст. 17 Конституції про захист суверенітету і територіальної цілісності як найважливішу функцію держави та всього народу. Однак занадто широкі трактування колабораційної діяльності можуть порушувати принципи правової визначеності та пропорційності, створювати ризики свавільного правосуддя. Важливо знайти баланс між захистом національної безпеки й дотриманням прав людини, закріплених в Конституції. Тому зміни до КК у тому числі в частині покарання колабораційної діяльності повинні відповідати тесту на пропорційність – бути мінімально необхідними для досягнення легітимної мети за принципом «найменшого обмеження прав». А формулювання правових норм мають бути максимально чіткими та не допускати неоднозначного тлумачення. Використання широких формулювань, через необхідність їх тлумачення та пов'язану з цим дискреційність повноважень правозастосовних суб'єктів, несумісне з вимогами п. 22 ч. 1 ст. 92 Конституції України, відповідно до якої «виключно законами України визначаються... діяння, які є злочинами ... та відповідальність за них».

Зміни до ст. 55 КК обох законопроектів про встановлення для певних злочинів проти основ національної безпеки покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади на строк 10-15 років в цілому не суперечать Конституції. Проте, надмірно довгі строки такого покарання можуть порушувати принцип співмірності. Крім того, санкції за вчинення конкретних злочинів, які передбачають застосування цього покарання, залишаються щодо цього виду покарання невіддиференційованими.

Збільшення строків погашення судимості за ст. 89 КК для засуджених за злочини проти основ національної безпеки, яке пропонує Основний законопроект, виглядає сумнівним з погляду ст. 61 Конституції про індивідуальний характер юридичної відповідальності. Крім того, постає питання про те, чи не впливає на визначення виду злочину значна тривалість покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади на строк 10-15 років, тим більше за умови застосування аналогічних обмежень унаслідок судимості. Значні строки такого виду покарання як позбавлення права обіймати певні посади й запропоноване подовження строків погашення судимості вказують на люстра-

ційний характер як покарання, так й інституту погашення судимості для осіб, засуджених за злочини проти основ національної безпеки, що виводить ці правові заходи за межі кримінального права і вимагає їх оцінки з позицій обмежень юрисдикції держави в частині застосування люстрації.

Запропоновані законопроєктами зміни до КК в цілому прямо не суперечать ст. 34 Конституції про право на свободу думки й слова, адже ця стаття передбачає можливість обмежень цих прав законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності. Хоча деякі формулювання, особливо в Альтернативному проєкті, виглядають занадто широкими та невизначеними, що несе ризики непропорційного обмеження свободи вираження.

Дослідники вказують на можливе порушення ст.ст. 21, 24 Конституції України, а саме «порушення принципу рівності, яке полягає в уможливленні дискримінації окремих категорій осіб через появу різних підстав кримінальної відповідальності за вчинення однакового акту поведінки (за вчинення одного і того самого діяння різні особи можуть зазнавати принципово різних кримінально-правових наслідків, зокрема у зв'язку з неможливістю застосувати до неповнолітніх покарання, визначеного у ч. 1 і ч. 2 ст. 111-1 КК)»¹⁶⁰.

Низка запропонованих змін можуть вступати в суперечність зі ст. 68 Конституції про незворотність дії законів у часі, оскільки вони несуть ризики погіршення становища засуджених порівняно з чинними нормами КК. Тому слід чітко визначити дію нових норм у часі.

ВІДПОВІДНІСТЬ МГП

Для того, щоб оцінити на відповідність вимогам МГП діяльність держави, територія якої окупована, щодо криміналізації колабораційної діяльності та переслідування колаборантів, потрібно з'ясувати особливості правового режиму окупації (мається на увазі ситуація існування ефективного контролю однієї держави над частиною або усією територією іншої держави без згоди останньої). Оскільки цей режим з часом еволюціонував, для розуміння сучасного стану правового регулювання окупації необхідна коротка історична довідка, яка в цьому розділі буде заснована на основних положеннях дослідження професора міжнародного права Кембридзького університету і директора Центру міжнародного права Лаутерпахта Е. Бенвеністі (E. Benvenisti) «Міжнародне право окупації», яке є широко цитованим, а його висновки підтверджені іншими дослідженнями.

Традиційне право окупації було відображенням практики ведення війн, що склалися в II пол. XIX ст., та знайшло договірне оформлення в кінці XIX ст. у стислому змісті ст. 43 ГП 1907 р. як загальний опис окупаційного режиму та обсягу легальних повноважень і обов'язків окупанта: окупант повинен вжити «... всіх залежних від нього заходів для того, щоб, по можливості, відновити й забезпечити громадський порядок і [цивільне

160 Письменський Є. О. Помилкова кримінально-правова політика України щодо колаборації з воюючим та її наслідки. *Актуальні питання кримінально-правової кваліфікації, документування та розслідування колабораціонізму* : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 21 липня 2023 р.). Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. С. 179.

життя]¹⁶¹, дотримуючись існуючих у країні законів, за винятком, коли це абсолютно неможливо». Пізніше ця норма, як й інші норми Положення, набула визнання як така, що відображає міжнародне звичаєве право¹⁶². Отже, завданням окупанта було намагатися забезпечити відновлення цивільного життя до рівня, що існував до окупації (з урахуванням, що значення має демонстрація зусиль, а не результат).

Ст. 43 ГП 1907 р. спрямована на запобігання конфлікту інтересів між окупантом та окупованими, припускаючи, що окупаційна адміністрація повинна враховувати три групи інтересів: власні інтереси безпеки як окупанта, інтереси уряду держави, територія якої окупована (поваленого або «витісненого» уряду), інтереси місцевого населення, які можуть відрізнятися від інтересів законного уряду¹⁶³.

Через дзеркальний зв'язок традиційного права окупації з концепцією суверенітету ст. 43 ГП 1907 р. визначально відображала відносини «від суверена до суверена», а тому Бенвеністі вважає, що це Положення «віддає перевагу тому, щоб окупант дбав про інтереси поваленого уряду і віддавав їм перевагу, коли вони суперечать інтересам місцевого населення»¹⁶⁴. Така оцінка пояснюється тим, що в кінці XIX ст. окупація розглядалася як перехідна ситуація на короткий період між військовими діями та неминучим укладанням мирного договору, пов'язаного з територіальними поступками переможеної сторони, в якому не враховувалися інтереси цивільного населення, проте, яке мало бути, наскільки це можливо, захищеним як фізично, так і економічно, що було вигідно обом воюючим сторонам¹⁶⁵. Таку ситуацію окупації можна було б описати як мирне співіснування місцевого населення з армією противника з мінімально необхідною взаємодією між ними та постійною ізоляцією приватних інтересів населення від втручання ворожої армії: «окупант не був зацікавлений у законах підконтрольної йому території, окрім безпеки своїх військ і підтримання порядку; вигнаний суверен був готовий поступитися цим, щоб забезпечити збереження своїх баз влади на території проти конкуруючих внутрішніх сил і гарантувати гуманне ставлення до своїх громадян»¹⁶⁶.

Через соціальні зміни та трансформацію війни й окупації, що відбулися вже в Першу світову війну, право окупації з часом було доосмислено. На противагу ГП 1907 р. в ЖК IV 1949 року увага зосереджена переважно на забезпеченні інтересів населення. Пізніше, у т.ч. через судові рішення МС ООН та ЄСПЛ, до ситуації окупації почало додатково застосовуватися право прав людини, повністю присвячене індивідуальним правам. Такий стан вказує на посилення фокуса МГП на забезпеченні інтересів окупованого

161 Імовірно офіційний переклад українською мовою текстів Конвенції та Положення (IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі : Конвенція Україна від 18.10.1907 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text) здійснювався за англійським перекладом, який має прикру розбіжність з аутентичним текстом Конвенції та Положення французькою мовою, в якому вжито слово «життя» (в сенсі цивільного життя), а не «безпека». Внаслідок цього зміст цитати і, відповідно, повноважень окупанта змінюється. Цей недолік загальновідомий і описаний в літературі. Див.: Sassòli M. Legislation and Maintenance of Public Order and Civil Life by Occupying Powers. *European Journal of International Law*. 2005. № 16(4). P. 663–664. <https://doi.org/10.1093/ejil/chi136>. Вперше зазначена формула режиму окупації була використана ще в Брюсельській декларації 1874 р.

162 Benvenisti E. *The international law of occupation* (2nd ed). Oxford University Press. 2012. P. 68–69. Wall Advisory Opinion, 09 July 2004, ICJ Reports 2004, p. 136, para. 89.

163 Benvenisti E. *The international law of occupation* (2nd ed). Oxford University Press. 2012. P. 69.

164 Там же. P. 69.

165 Benvenisti E. *The international law of occupation* (2nd ed). Oxford University Press. 2012. P. 70.

166 Там же. P. 70.

населення, оскільки практика Другої світової війни показала недостатність відповідних положень ГП 1907 р. та зловживання ними. По суті відбулися доповнення та конкретизація режиму, передбаченого ГП 1907 р. Як зазначено у коментарі МКЧХ до ЖК IV, положення ст. 43 ГП 1907 р., яке не лише застосовується до жителів окупованої території, але й захищає окреме існування держави, її інституцій і законів, «жодним чином не стає менш дійсним через існування нової Конвенції, яка лише розширює його, оскільки стосується питання захисту цивільних осіб»¹⁶⁷.

Таким чином, право окупації за ст. 43 ГП 1907 р. було істотно переглянуте в 1949 році ЖК IV та в 1977 році – ДП I (які розглядаються як *lex specialis* до загальних правил ст. 43 ГП 1907 р.¹⁶⁸) і в цій редакції є застосовним до сучасних міжнародних збройних конфліктів.

Основні відмінності ЖК IV у порівнянні з ГП 1907 р.: (i) зміна акцентів з політичних інтересів уряду держави, територія якої окупована, на захист населення, що перебуває в руках ворога, шляхом виокремлення «білля про права (точніше білля про обов'язки щодо) окупованого населення» (це стосується положень ст.ст. 13-26, 27-43, 47-78, 79-135 ЖК IV); (ii) обумовлена цим зміна структури повноважень й обов'язків окупанта (та пов'язана з нею передбачувана проактивність окупанта) – окупант з «нічного сторожа» за ГП 1907 р. перетворився в орган, що займається регулюванням діяльності на окупованій території та постачанням послуг, через його уповноваження та зобов'язання:

- забезпечити гуманне ставлення до захищених осіб (ст. 27 ЖК IV);
- сприяти належній роботі всіх установ для освіти та піклування дітей (ст. 50 ЖК IV);
- забезпечити дотримання основних умов праці, у т.ч. посадових осіб, та вжиття заходів на ринку праці (ст.ст. 51-52, 54 ЖК IV);
- забезпечити медичне і продовольче постачання (ст. 55 ЖК IV);
- підтримати медичне обслуговування та гігієну (ст.ст. 56-57 ЖК IV);
- уможливити духовну підтримку (ст. 58 ЖК IV);
- погодити проведення заходів з надання допомоги й сприяти усіма засобами цьому (ст.ст. 59-62 ЖК IV);
- сприяти організації цивільної оборони (ст.ст. 62-64 ДП I);
- забезпечити одягом, постільною білизною, засобами притулку та припасами, істотно важливими для виживання цивільного населення окупованої території, а також предметами, необхідними для відправлення релігійних обрядів (ст. 69 ДП I) тощо¹⁶⁹.

167 Pictet, J. S. (Ed.). The Geneva Conventions of 12 August 1949. Commentary. IV Geneva Convention relative to the protection of civilian persons in time of war. International Committee of the Red Cross. 1958. P. 273-274. URL: https://tile.loc.gov/storage-services/service/lj/llmlp/GC_1949-IV/GC_1949-IV.pdf.

168 Sassòli M. Legislation and Maintenance of Public Order and Civil Life by Occupying Powers. European Journal of International Law. 2005. № 16(4). P. 664. <https://doi.org/10.1093/ejil/chi136>. Відповідно до ст. 154 ЖК IV ця Конвенція є доповненням до розділів II і III ГП 1907 р. Див. також: Wall Advisory Opinion, 09 July 2004, ICJ Reports 2004, p. 136, para. 89.

169 Див.: Benvenisti E. The international law of occupation (2nd ed). Oxford University Press. 2012. P. 72-74; Sassòli M. Legislation and Maintenance of Public Order and Civil Life by Occupying Powers. European Journal of International Law. 2005. № 16(4). P. 694. <https://doi.org/10.1093/ejil/chi136>.

Вказані положення синхронізуються з відповідними зобов'язаннями окупаційної держави як держави за правом прав людини щодо забезпечення права на життя, заборони катувань та іншого забороненого поведіння з особами, права на свободу, приватне життя, на працю, на освіту і т.д.

Таким чином, ЖК IV та ДП I орієнтують окупаційну державу на забезпечення добробуту (англ. «welfare») цивільного населення на окупованій території, що дозволяє зробити висновок, що добробут окупованого населення стає цінністю, що захищається сучасним МГП.

ГП 1907 р., ЖК IV чи ДП I не містять для держави, територія якої окупована, зобов'язань щодо окупованої території чи її населення. Такий стан можна пояснити, по-перше, призначенням МГП – захистити жертв війни (застосовно до ситуації окупації) від дій супротивника (відносини держави з її громадянами є предметом регулювання іншої галузі міжнародного права – права прав людини). По-друге, уряд держави, територія якої частково чи повністю окупована (уряд у вигнанні або «витіснений» уряд), втрачаючи з окупацією примусову юрисдикцію над окупованою територією, позбавлений можливості ефективно вживати заходи, зокрема щодо забезпечення добробуту окупованого населення. Тому покладання подібних позитивних зобов'язань на окуповану державу робило б їх виконання нереальним (навпаки, в міжнародному праві прав людини, зокрема ЄСПЛ, сформульована концепція обмежених позитивних зобов'язань окупованої держави, коли у рішенні *Ilascu v Moldova and Russia*, Суд визнав, що «держави, яка втратила ефективний контроль над частиною своєї території й не може здійснювати там свою юрисдикцію, все ще має певні позитивні зобов'язання, що впливають з її юрисдикції де-юре»¹⁷⁰).

Є небагато норм МГП, які можна прочитати як такі, що містять зобов'язання окупованої держави. Швидше за все це норми, що є спільними для усіх сторін збройного конфлікту. Однією з таких норм, що стосується забезпечення добробуту окупованого населення і можливої взаємодії окупованого населення з ворогом, є, наприклад, ст. 16(1) ДП I, яка забороняє покарання будь-якої особи за виконання нею медичних функцій, сумісних з медичною етикою, незалежно від того, в інтересах якої особи виконуються ці функції. МГП не містить інших заборон для держави, територія якої окупована, щодо криміналізації взаємодії з ворогом та кримінального переслідування за це.

Наразі мало досліджень з питань регулювання міжнародним правом, зокрема міжнародним гуманітарним правом, співпраці з ворогом у контексті збройного конфлікту, у т.ч. окупації, особливо щодо сучасних ситуацій. Хоча, як зазначає ірландський дослідник, автор однієї з останніх (2019 року) ґрунтовних публікацій – монографії «To Serve the Enemy: Informers, Collaborators, and the Laws of Armed Conflict» («Служити ворогу: інформатори, колабораціоністи та закони збройного конфлікту») Ш. Дарсі (S. Darcy): «співпраця з ворогом така ж стара, як війна та окупація чужої території»¹⁷¹. У цій роботі Дарсі доходить таких висновків: МГП прямо не регулює співпрацю з ворогом; МГП не містить визначення співпраці з ворогом/колабораційної діяльності чи осіб, які співпра-

170 Див.: Yudkivska, G. Chapter 7. Territorial Jurisdiction and Positive Obligations of an Occupied State: Some Reflections on Evolving Issues under Article 1 of the Convention. В *The European Convention on Human Rights and General International Law*. Anne van Aaken (ed.), Iulia Motoc (ed.). Oxford University Press. 2018. P. 135–152. URL: <https://doi.org/10.1093/oso/9780198830009.003.0008>.

171 Darcy S. *To Serve the Enemy: Informers, Collaborators, and the Laws of Armed Conflict*. Oxford University Press, 2019. 256 p. P. 1.

цюють з ворогом; МГП не забороняє використання ворогом у своїх інтересах особового складу супротивника чи населення – громадян іншої сторони збройного конфлікту¹⁷², що обумовлено зокрема згаданими вище особливостями правового режиму окупації.

Як зазначалося вище, норми МГП передбачають багато ситуацій, що припускають взаємодію з ворогом (окупантом) не лише місцевого населення, але місцевих органів влади окупованої території, що може призводити до виникнення колізії між інтересами місцевого населення (якщо ігнорувати інтереси окупанта) і уряду держави, територія якої окупована. Проте, дослідники зазначають, що врегулювання такої колізії – між інтересами місцевого населення окупованої території та інтересами національної безпеки держави, територія якої окупована, більшою мірою належить до її внутрішньодержавного права, а не до міжнародного права¹⁷³. Практика повоєнних процесів проти колаборантів в європейських державах, зокрема, Бельгії, Нідерландах, які мали розвинуте «антиколабораційне» кримінальне законодавство це підтверджує¹⁷⁴.

МГП не ігнорує вказану колізію, зокрема визнає існування обов'язку вірності, а також, що співробітництво цивільного населення з окупаційною державою можуть породжувати питання лояльності, а тому містить норми, що забороняють окупаційній владі примушувати окуповане населення до дій, що шкодять військовим інтересам держави, територія якої окупована (ст. 51 ЖК IV), змінювати статус посадових осіб чи суддів на окупованих територіях або вживати стосовно них будь-яких заходів примусу, якщо вони утримуватимуться від виконання своїх обов'язків (ст. 54 ЖК IV). Інші конкретні приписи як діяти потенційному колаборанту, як і приписи як діяти державі, територія якої окупована, щодо окупованого населення, яке взаємодіє з ворогом, МГП не містить. Коментар до ДП I говорить про існування вибору як діяти цивільному населенню на окупованій території – виконувати роботу (мова йде про цивільний захист) на благо цивільного населення, або, навпаки, відмовитися від виконання такої роботи з метою пасивного чи активного опору державі-окупанту¹⁷⁵. Отже, норми МГП, допускаючи можливість співробітництва окупованого населення з окупаційною державою, не містять чіткої заборони (за невеликим винятком) для держави, територія якої окупована, щодо криміналізації такої поведінки.

Російська федерація є окупантом, який системно (і суцільно) порушує встановлені нормами МГП правовий режим окупації. Безпідставна заміна публічного порядку на етапі відразу після встановлення ефективного контролю над частиною території України, неодноразова (незаконна за міжнародним правом) анексія окупованих територій надалі не є проявами передбачуваної ст. 43 ГП 1907 р. чи ст. 64 ЖК IV дискреції окупаційної держави, а продовженням агресії рф проти України. Очевидно, що метою заходів, які рф вживає на окупованих територіях, не є забезпечення окупантом добробуту окупованого населення. «Під час тривалої окупації атмосфера страху використовується для зміцнення контролю над мешканцями, придушення інакомислення та опозиції, а

172 Darcy S. To Serve the Enemy: Informers, Collaborators, and the Laws of Armed Conflict. Oxford University Press, 2019. 256 p. P. 1-3, 6, 53.

173 David, E. Principes de droit des conflits armés (Quatrième édition). Bruylant. 2008. § 2.422.

174 Хоча судові рішення, архіви цих справ ще не доступні онлайн до 2025 року, утім іноземні дослідження цих процесів не містять результативні приклади застосування норм МГП на захист колаборантів.

175 Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), 8 June 1977. Commentary of 1987. Article 63 - Civil defence in occupied territories. § 2510. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/api-1977/article-63/commentary/1987?activeTab=1949GCs-APs-and-commentaries>.

також спонукання до покори»¹⁷⁶. Така діяльність РФ підтверджує висновок Бенвеністі про неспроможність концепції «окупант як лояльний опікун для окупованого населення» та реальність припущення, що «окупант, який залишився без зовнішнього нагляду, буде прагнути просувати свої власні інтереси, навіть за рахунок інтересів окупованого населення»¹⁷⁷.

Така активність окупанта не може залишатися без належної правової реакції уряду України як суверена, питання лише в тому, щоб ця відповідь, спрямована на підриив влади окупанта, узгоджувалася з турботою про власне населення на окупованій території. Оскільки МГП не містить заборони для держави, територія якої окупована, щодо криміналізації співробітництва з ворогом, такі обмеження слід шукати в праві прав людини, для якого одним із критеріїв обмеження необхідності втручання в демократичному суспільстві буде виступати гарантована МГП цінність – добробут окупованого населення. У зв'язку з цим спірною виглядає криміналізація діяльності, яка згідно з правом окупації за МГП може бути необхідною чи корисною для забезпечення нормального життя населення окупованої території. Спрощений підхід законодавця до криміналізації окремих видів поведінки осіб з-поміж окупованого населення, пов'язаної із взаємодією з ворогом, зокрема за ч.ч. 2, 3, 4 ст. 111-1 КК України може позбавляти ефективності окремі переваги цивільного населення за ЖК IV та ДП I. Отже, хоча норми МГП прямо і не забороняють криміналізацію взаємодії окупованого населення з ворогом, проте їх положення можуть бути використані під час законотворчої діяльності чи під час правозастосування (зокрема, кримінально-правової кваліфікації) для обґрунтування суспільно-корисного характеру поведінки осіб з-поміж окупованого населення із забезпечення добробуту окупованого населення¹⁷⁸ або при розв'язанні колізії такої поведінки з інтересами національної безпеки України¹⁷⁹.

176 Білкова В., Геллествейт С., Штейнерте Е. Звіт про порушення та зловживання міжнародним гуманітарним правом та правами людини, воєнні злочини та злочини проти людяності, пов'язані зі свавільним позбавленням російською федерацією свободи цивільного населення України. Неофіційний переклад. Організація з безпеки та співробітництва в Європі Бюро з демократичних інститутів і прав людини. 2024. С. 24. https://www.osce.org/files/f/documents/5/2/568018_0.pdf. З іншого боку, здається неправильною практика, коли під час розслідування кримінальних проваджень за ст. 111-1 КК України слідчі, прокурори не встановлюють контекстуальні обставини окупації, зокрема створення окупантом примусового середовища, що безпосередньо впливає на оцінку добровільності дій осіб, щодо яких такі провадження здійснюються. Про примусове середовище див.: Darcy S. To Serve the Enemy: Informers, Collaborators, and the Laws of Armed Conflict. Oxford University Press, 2019. 256 p. P. 75. Науковці, які аналізували вирки за ст. 111-1 КК України, не застерігали про встановлення зазначених обставин. Див., наприкл.: Гловюк, І. В. Питання доказування за ст. 111-1 КК України: Аналіз вироків. *Актуальні питання кримінально-правової кваліфікації, документування та розслідування колабораціонізму* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 2022. С. 38–44.

177 Benvenisti E. The international law of occupation (2nd ed). Oxford University Press. 2012. P. 318.

178 Уявляється обґрунтованою позиція, що визнання діяння допустимим чи заохочуваним у регулятивних актах виключає його протиправність. Теплюк М. О., Ніжник А. І., Тубелець О. С., Кучмар О. О. Криміналізація колабораційної діяльності у світлі статті 3 Конституції України. *Юридична Україна*. 2023. № 11. С. 15. URL: [https://doi.org/10.37749/2308-9639-2023-11\(251\)-1](https://doi.org/10.37749/2308-9639-2023-11(251)-1).

179 Прикладом такої оцінки може бути алгоритм, запропонований Т. Михайліченко. Див.: Михайліченко Т. О. Співпраця медичних працівників із державою-агресором та її представниками. *Колабораціонізм на тимчасово окупованих територіях: проблеми правової оцінки, гарантування прав і свобод людини та реінтеграції територій* : матеріали наук.-практ. кругл. столу, м. Харків, 6 жовт. 2023 р. Одеса, 2023. С. 40–44.

Альтернативний законопроект в статті 111-1 пропонує виняток для гуманітарних потреб населення (частина 10), а в пункті 1 Приміток зазначає види діяльності, яка не є колабораційною, що спрямовано на запобігання колізії ст. 111-1 КК з забезпеченням добробуту окупованого населення за МГП. Проте, визначення гуманітарних потреб в пункті 7 Приміток здається вузьким і закритим. Формула «забезпечення життєдіяльності населення чи інтересів громадян, що не суперечить законам України і міжнародному праву», потребує відповідного змісту національного законодавства України, зважаючи, що приписів міжнародного права з цього приводу небагато. Основний законопроект не пропонує винятків для дій, до яких особа примушується окупантом відповідно до ст. 51 ЖК IV, а стандарти, передбачені статтею 40 КК, здаються занадто високими для осіб, які знаходяться в ситуації окупації.

Запропоновані законопроекти, як і чинна редакція статті 111-1 КК, виходять з презумпції, що будь-яка взаємодія громадян України з окупаційною владою є добровільним вибором і виявом нелояльності. Але вони не повною мірою враховують той факт, що населення окупованих територій перебуває під владою і примусом ворожої сторони. Системне ігнорування істотних особливостей ситуації окупації, яка вже за її фактом ставить місцеве населення на окупованій території в уразливе становище, є не доліком криміналізації колабораціонізму. До того, ж російська окупація міжнародними моніторинговими механізмами кваліфікується як така, що пов'язана з запровадженням атмосфери страху.

Також варто відзначити, що надмірна криміналізація будь-якої взаємодії з окупаційною адміністрацією може мати зворотний ефект: замість запобігання колабораціонізму вона стимулюватиме частину населення окупованих територій до більш активної інтеграції з окупантом. Адже люди, позбавлені легальних можливостей задовольняти базові потреби, шукатимуть нелегальні шляхи.

Аналізовані законопроекти намагалися цю ситуацію виправити (наприклад, Основний законопроект – через конкретизацію форм колабораціонізму, передбачених частиною 4 статті 111-1, а Альтернативний – через встановлення переліку видів співпраці, яка не вважається злочинною колаборацією, у пункті 1 Примітки до статті 111-1), проте в цілому стан правового регулювання внаслідок прийняття будь-якого з цих проектів законів лише погіршиться.

Визначення колабораційної діяльності через ознаку громадянства (лише громадяни України), а не через зв'язок особи з окупованою територією, виглядає дискусійним з погляду телеологічного тлумачення МГП.

Основна мета МГП в контексті окупації – забезпечити захист цивільного населення на окупованих територіях та встановити межі прав окупаційної влади. Оскільки МГП прямо не регулює право держави притягати своїх громадян до відповідальності за колабораціонізм, чітко не артикулює зобов'язання держави, територія якої окупована, щодо громадян на окупованій території, запропоновані зміни не можна однозначно оцінити як пряме порушення міжнародних зобов'язань України за МГП. Вони радше знаходяться в «сірій зоні», де стикаються інтереси держави та гуманітарні міркування. Ці зміни, як і поточний стан криміналізації можуть не узгоджуватися з цілями МГП і зараз вже впливають на міжнародну репутацію України (через відповідні висновки міжнародних моніторингових механізмів).

Важливо забезпечити розумний баланс між правом держави боротися з колабораціонізмом та дієвістю МГП. Для цього доцільно було б більш чітко виключити зі складу злочину дії, до яких населення окупованих територій може примушуватися окупантом відповідно до МГП, або які об'єктивно необхідні для забезпечення базових потреб окупованого населення.

Уявляється, що правове регулювання відносин України з місцевим населенням тимчасово окупованих територій України має бути переглянute в Законі України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», який має містити чітке розмежування на рівні закону тих дій, які є добровільною та свідомою допомогою ворогу на шкоду інтересам України, і тих, які хоч і передбачають взаємодію з окупантом, але спрямовані на підтримання нормальних умов життя населення в умовах окупації, щоб запобігти посиленню уразливості населення окупованих територій, а зміни до статті 111-1 КК мають вноситися після такої новації. Україна, звісно, має право очікувати лояльності від своїх громадян, але в умовах окупації вона не може ігнорувати той факт, що вони перебувають під владою і примусом ворожої сторони. Це «обумовлює необхідність переоцінки усталених поглядів про фізичний та психічний примус у кримінальному праві та їх правові наслідки, винайдення відмінної від умов крайньої необхідності моделі, яка б урахувала постійний «насильницький» фон при вчиненні діянь населенням окупованої території»¹⁸⁰.

Тому українському законодавцю варто взяти до уваги:

1. реалії життя цивільного населення в умовах окупації та його особливу вразливість;
2. необхідність залишити людям можливість законно задовольняти свої базові потреби та отримувати гарантовані МГП види захисту й допомоги без страху кримінального переслідування;
3. потребу в чітких критеріях розмежування забороненої співпраці з ворогом і вимушеної або життєво необхідної взаємодії задля виживання і реалізації прав;
4. важливість зваженого й диференційованого підходу, який враховував би особливості окремих категорій осіб та видів діяльності, реальну суспільну небезпеку конкретних дій, наявність умислу тощо.

ВІДПОВІДНІСТЬ МППЛ

Україна як учасниця системи договорів про права людини, зокрема КЗПЛ та МППП, зобов'язана забезпечувати кожному, хто перебуває під її юрисдикцією, права і свободи, визначені в цих договорах. Хоча ці документи допускають можливість обмеження окремих прав у разі війни або іншої суспільної небезпеки, такі обмеження мають бути передбачені законом, відповідати принципам необхідності та пропорційності, не зачіпати невідчужуваних прав.

180 Рубашенко М. А. Про методологічні підходи юридичної оцінки колабораційної діяльності (ст. 111-1 КК). *Національна безпека України в умовах інформатизації та глобалізації суспільних процесів: сучасні загрози та кримінально-правове регулювання* : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. 2023. С. 152. URL: <https://doi.org/10.31359/9789669985552>.

Навіть в умовах збройного конфлікту та окупації Україна має забезпечувати, щоб її законодавство та правозастосовна практика відповідали стандартам прав людини, встановленим міжнародним правом. Будь-які відступи від цих стандартів мають бути обґрунтованими, обмеженими в часі та масштабі, піддаватися контролю з боку міжнародної спільноти.

Запропоноване в законопроєктах розширення підстав для притягнення до кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність може потенційно призводити до свавільного втручання в гарантовані права.

Наприклад, недостатня чіткість та передбачуваність положень про «колабораційну діяльність», широта розсуду, яку вони залишають правозастосовним органам, створюють ризики для права на свободу та особисту недоторканість чи інших прав і свобод.

● **Щодо правової визначеності норм**

Як встановлено у практиці ЄСПЛ, «норма не може вважатися «законом», якщо вона не сформульована з достатньою точністю, щоб дозволити громадянину регулювати свою поведінку: він повинен мати можливість – якщо необхідно, за допомогою відповідної консультації – передбачити в розумній за даних обставин мірі наслідки, до яких може призвести певна дія»¹⁸¹.

Аналізовані законопроєкти здійснюють різнобіжний вплив на якість норм, до яких вносяться зміни: в якійсь частині вони покращують правову визначеність, але більшою мірою зміни лише погіршують якість норм.

Так, Основний законопроєкт частково покращує правову визначеність порівняно з чинною редакцією, зокрема, через уточнення деяких термінів, наприклад, заміну «незаконних органів влади на ТОТ» на «окупаційну адміністрацію держави-агресора». Утім, низка положень залишається нечіткими та двозначними, наприклад, формулювання частини 2 статті 111-1 КК щодо посади «в» чи «не в» окупаційній адміністрації, використання нових широких формулювань.

Альтернативний законопроєкт, з одного боку, пропонує додати в примітку до статті 111-1 КК корисні визначення понять, наприклад, «колабораційна діяльність». З іншого боку, він значно ускладнює структуру та зміст ст. 111-1, виділяючи 16 частин замість 8 у чинній редакції, що ускладнює сприйняття норм, значно збільшує кількість форм колабораціонізму. Деякі нові формулювання, як от у частинах 1, 3-5, 7 статті 111-1, створюють внутрішні суперечності та нечіткість.

Законопроєкти лише частково розв'язують проблему конкуренції норм, що зазнають змін, з іншими нормами КК.

Основний законопроєкт переважно ігнорує ідентифіковану проблему конкуренції/колізії ст. 111-1 зі ст.ст. 110-2, 111, 111-2, 114-2, 260, 436, 436-2 КК, зберігаючи правову невизначеність.

Альтернативний законопроєкт частково розв'язує проблему конкуренції ст. 111-1 зі ст.ст. 111, 111-2 КК, обмеживши склад колабораційної діяльності лише громадяна-

181 The Sunday Times v. the United Kingdom (№. 1), 6538/74 (ECHR 26.04.1979). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-57584. § 49>

ми України. Утім, «дроблення» форм колабораційної діяльності призводить до того, що одна й та ж поведінка, наприклад пропаганда, може містити ознаки відразу декількох частин ст. 111-1 в редакції законопроекту, що значно ускладнить правозастосування.

Складність юридичної конструкції, невизначеність більшої частини вжитих у диспозиції понять, конкуренція з іншими статтями Особливої частини КК викликають необхідність наскрізного доктринального, а потім й судового тлумачення кожної диспозиції, щоб мінімізувати правову невизначеність норм¹⁸², особливо до формування усталеної судової практики, що може зайняти тривалий час.

● **Щодо обґрунтованості та ефективності криміналізації¹⁸³**

Обидва законопроекти залишають поза увагою те, що проблема колабораціонізму має багато шляхів розв'язання, а не лише через звернення до найрадикальнішого з них – криміналізації колабораційної діяльності в цілому.

Більшість проблем, пов'язаних із застосуванням ст. 111-1 КК, обумовлені низькою якістю законодавчих положень, «ігнорування при цьому основних принципів кримінального права»¹⁸⁴. Аналізовані законопроекти як в частині якості викладення норм, так і в частині обґрунтованості криміналізації та пеналізації не відрізняються від законопроекту № 5144, на основі якого була запроваджена стаття 111-1 КК.

За визначенням Конституційного Суду України, «Криміналізація конкретного вчинку людини можлива за умови, якщо це відповідає, зокрема, сукупності таких критеріїв: значна (суттєва) суспільна небезпека діяння; поширення аналогічних діянь у суспільстві; неефективність інших галузевих правових засобів впливу на зазначені діяння; неможливість успішної боротьби з діянням менш репресивними методами»¹⁸⁵. Підтвердження відповідності усіх форм колабораційної діяльності за статтею 111-1 КК наразі є предметом наукових дискусій.

Усе вказує на спрощене розуміння надзвичайно складного соціально-політичного феномену взаємодії населення окупованої території з ворогом (окупаційною владою)¹⁸⁶. Слід погодитися з професором Є. О. Письменським, що «не будь-яка сфера співпраці з державою-агресором може і повинна зумовлювати настання кримінальної відповідальності. Деякі з таких сфер, з огляду на опосередкований вплив на національні інтереси України, здебільшого свідчать про нездатність заподіяти істотну шкоду державі в контексті по-

182 Для прикладу – коментар до частини третьої статті 111-1 КК. Письменський Є. О. Колабораційна діяльність у сфері освіти: Проблеми тлумачення та вдосконалення кримінального закону. *Право України*. 2022. № 11. С. 49–59.

183 Під криміналізацією ми розуміємо проголошення законодавчою владою діяння злочином.

184 Письменський Є. О. Помилкова кримінально-правова політика України щодо колаборації з ворогом та її наслідки. *Актуальні питання кримінально-правової кваліфікації, документування та розслідування колабораціонізму* : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 21 липня 2023 р.). Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. С. 180.

185 Рішення Конституційного Суду України (Велика палата) у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020», абз. 6 п. 17 мотивувальної частини.

186 Про відтінки цього явища див.: Рубашенко М. А. «Колаборація», «колабораціонізм», «співпраця», «колабораційна діяльність»: Історичний та кримінально-правовий виміри термінологічного плюралізму. *Проблеми законності*. 2023. Вип. 162. С. 131–156. <https://doi.org/10.21564/2414-990X.162.285405>.

ложень ст. 11 КК. Зокрема, постає питання стосовно так званої трудової сфери співпраці з державою-агресором (очевидно йдеться про ч. 2 ст. 111-1 КК). Навряд чи обіймання будь-якої посади, не пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади на окупованій території, здатне заподіяти шкоду, що є характерною для кримінально караної поведінки»¹⁸⁷.

По суті, криміналізація діянь, яка ставить під загрозу забезпечення базовими послугами населення окупованої території, суперечить ч. 1 ст. 5 Закону Україна «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», відповідно до якої Україна вживає всіх необхідних заходів щодо гарантування прав і свобод людини і громадянина, передбачених Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, усім громадянам України, які проживають на тимчасово окупованій території¹⁸⁸.

Розв'язання проблем з обґрунтованістю криміналізації колабораційної діяльності лежить також в пошуку соціальної обумовленості норм з визначенням чинників соціальної обумовленості, їх системно-соціологічним аналізом¹⁸⁹. З об'єктивних та суб'єктивних причин Україна, як держава, частина території якої окупована іншою державою, не може очікувати таку «поведінку населення, що опинилося в окупації, яка демонструє максимальне несприйняття та навіть спротив владі окупанта». Здається, що завданням держави повинно бути максимальне збереження лояльності Україні населення на окупованій території, навіть якщо воно не передбачає активний опір окупантам. Це можливо здійснити за умови вжиття комплексних (а не однорідних, виключно кримінально-правових) заходів, у т.ч. правового реагування на взаємодію місцевого населення з ворогом. Підтримуючи авторів законопроектів щодо необхідності змін у державній політиці щодо осіб, які вимушено проживають на тимчасово окупованій території, не можемо погодитися з бідністю запропонованих підходів – лише в частині вдосконалення законодавства з кримінальної відповідальності. Наприклад, охоронні адміністративні правовідносини можуть скласти перший рубіж правової охорони регулятивних відносин, а вже другий рівень забезпечать норми кримінального права.

Обидва законопроекти не розв'язують ідентифіковану ключову проблему – надмірність криміналізації окремих форм діяльності громадян на ТОТ, які є правомірними чи навіть заохочуваними за МГП (тобто суспільно-корисними з огляду на приписи МГП) або до яких цивільна особа може бути примушена окупаційною владою. Це включає, зокрема, надання базових послуг (комунальних, продовольчих, медичних тощо), право на правничу допомогу, освітню діяльність.

187 Письменський Є. О. Запровадження кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність: чи всі очікування справдилися? Закарпатські правові читання. *Право як інструмент стійкості та розвитку в умовах сучасних цивілізаційних викликів* : матеріали XV міжнародної науково-практичної конференції, м. Ужгород, 27 квітня 2023 р. Частина II. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. – С. 257. URL: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-298-5-145>.

188 Рубашенко М. А. Про методологічні підходи юридичної оцінки колабораційної діяльності (ст. 111-1 КК). *Національна безпека України в умовах інформатизації та глобалізації суспільних процесів: сучасні загрози та кримінально-правове регулювання* : матеріали VII міжнар. наук.-практ. конф. 2023. С. 149. URL: <https://doi.org/10.31359/9789669985552>.

189 Борисов В.І. Системний підхід при визначенні підстав кримінально-правової заборони. *Методологічні проблеми правової науки* : матеріали міжнародної наукової конференції. Харків, 13-14 грудня 2002 р. Харків: Право, 2003. С. 288.

Аналізовані законопроекти, особливо Альтернативний, є прикладами тенденції законотворчості «віддавати перевагу ідеї розширення меж дії кримінального закону на відміну від економії кримінальної репресії, конструюючи нові склади злочинів»¹⁹⁰. Відсутність будь-якої стратегії щодо запобігання колабораційній діяльності та відповідальності за неї лише підкреслює відсутність комплексної державної політики у цій сфері, попри існування проблеми понад 10 років.

Крім того, є очевидно несправедливим, що в КК відсутня кримінальна відповідальність громадян держави-агресора, які не є її військовослужбовцями, однак на окупованих територіях України проводили заходи, спрямовані на утвердження окупаційного режиму (в політичній, соціальній, економічній, інформаційній, культурній, освітній чи іншій сфері)¹⁹¹. З іншого боку, важливо відмежувати таку шкідливу для національної безпеки України діяльність від діяльності, яка здійснюється представниками окупаційної держави на виконання вимог МГП.

● **Стосовно справедливості та пропорційності пеналізації**¹⁹²

Основний законопроект підвищує основні покарання за ст.ст. 110-2, 111-1, 111-2 КК, але знижує верхню межу за ч.ч. 6-7 ст. 111-1 КК. Альтернативний законопроект переважно знижує санкції за різні форми колабораційної діяльності. Обидва проекти уніфікують додаткове покарання – позбавлення права на 10-15 років, незалежно від тяжкості діяння, що не відповідає принципу пропорційності. Також певна суперечність є в підвищенні строків погашення судимості в Основному законопроекті, при одночасному зниженні верхніх меж покарань у санкціях.

Отже, обидва законопроекти мають як позитивні новели, так і суттєві недоліки за визначеними критеріями. Вони лише частково розв'язують ключові проблеми чинного законодавства щодо колабораційної діяльності, а в окремих випадках привносять нові ризики для правозастосування. Необхідний комплексний перегляд підходу до криміналізації діянь громадян України на ТОТ з урахуванням балансу національної безпеки та вимог МГП, МППЛ.

● **Щодо соціальних та економічних наслідків криміналізації і пеналізації**

Обидва законопроекти можуть мати негативні соціальні наслідки через ризик криміналізації суспільно корисної чи вимушеної поведінки громадян на ТОТ, що може перешкоджати задоволенню базових потреб населення (продовольчих, медичних, освітніх тощо). Це особливо стосується криміналізації колабораційної діяльності у сфері господарської діяльності, надання послуг, освіти. «Надмірне розширення меж колабораційної діяльності як виду кримінального правопорушення проти основ національної безпеки може призвести до негативних наслідків соціально-правового характеру як у найближчій перспективі, так і у віддаленій. Насамперед треба звернути увагу на пере-

190 Письменський Є. О. Реалізація кримінально-правової політики шляхом криміналізації та декриміналізації: Аналіз поточних законодавчих ініціатив. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 1. С. 231.

191 Пономаренко Ю. А. Новелізація положень КК щодо обставин, які виключають кримінальне правопорушення, в умовах воєнного стану. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2022. № 1(17). С. 17. DOI: <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2022.17.256785>.

192 Під пеналізацією ми розуміємо встановленням законодавчою владою виду і розміру покарання за правопорушення.

вантаженість органів правопорядку, що зростатиме з урахуванням потенційної кількості колаборантів; необхідність держави, яка паралізована війною, витратити матеріальні та фінансові ресурси на здійснення відповідних розслідувань; різке збільшення числа судимих осіб та утвердження такого соціального прошарку в регіональних межах; на тлі криміналізації суспільства виникнення кризи перехідного періоду, що викликана наслідками істотної деформації соціальних інститутів. Уже зараз можна стверджувати, що з огляду на різні обставини (як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру) органи правопорядку активно реагують на формально колабораційну поведінку, що сприймається як сумнівна з позиції її здатності заподіювати шкоду державі»¹⁹³.

Економічні наслідки залежатимуть від масштабів застосування норм на практиці. Розширення кола криміналізованих діянь, встановлення тривалих строків покарання та погашення судимості може призвести до значного навантаження на правоохоронну та пенітенціарну системи, що потребуватиме додаткових бюджетних видатків.

● **Стосовно практичної здійсненності / можливості впровадження**

Якість норм, якими встановлюється відповідальність за колабораційну діяльність, впливає на правозастосовну практику. «Через відсутність юридичної визначеності правозастосовці концентрували увагу лише на тих колабораційних практиках, які з усією очевидністю не викликали сумнівів у їх протиправності»¹⁹⁴.

Можливість впровадження норм на практиці ускладнюється їх правовою невизначеністю та нечіткістю, ризиками колізії та конкуренції з іншими нормами КК. Це стосується як чинної редакції, так і обох законопроектів. Правоохоронці та суди продовжать стикатися зі складнощами щодо розмежування форм колабораційної діяльності між собою та із суміжними складами злочинів (державна зрада, посягання на територіальну цілісність, пособництво державі-агресору тощо).

Значне ускладнення структури ст. 111-1 КК в редакції Альтернативного законопроекту (16 частин) також не сприятиме однозначності її застосування.

Зміни до підслідності в ст. 216 КПК теж можуть викликати спори між органами досудового розслідування через відсутність чіткого розмежування на етапі первинної кваліфікації, а конкуренція норм може використовуватися для маніпулювання підслідністю.

● **Щодо можливості зловживання нормою або несправедливого застосування, дискримінації**

Широке та нечітке формулювання окремих форм колабораційної діяльності створює ризики зловживання з боку правоохоронців при кваліфікації діянь. Показовими тут є ч. 4 ст. 111-1 в редакції Основного законопроекту (провадження господарської діяль-

193 Письменський Є. О. Запровадження кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність: чи всі очікування справдилися? *Закарпатські правові читання. Право як інструмент стійкості та розвитку в умовах сучасних цивілізаційних викликів* : матеріали XV міжнародної науково-практичної конференції, м. Ужгород, 27 квітня 2023 р. Частина II. Львів – Торунь :Liha-Pres, 2023. С. 257-258. URL: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-298-5-145>.

194 Письменський Є. О. Помилкова кримінально-правова політика України щодо колаборації з ворогом та її наслідки. *Актуальні питання кримінально-правової кваліфікації, документування та розслідування колабораціонізму* : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 21 липня 2023 р.). Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. С. 178.

ності чи незалежної професійної діяльності у взаємодії з окупаційною адміністрацією) або ч. 1 ст. 111-1 в редакції Альтернативного законопроекту (поширення будь-якої інформації, що містить виправдовування агресії тощо).

Норми можуть застосовуватись несправедливо і щодо осіб, позбавлених реальної свободи вибору на ТОТ через примус та загрозу насильства з боку окупаційних сил. Особливий ризик є для вразливих категорій – людей похилого віку, з інвалідністю тощо.

Попередній досвід застосування чинної редакції ст. 111-1 КК засвідчив ризики дискримінації у доступі до правосуддя для мешканців ТОТ, які піддаються кримінальному переслідуванню за формальними ознаками без врахування контексту. Аналізовані законопроекти ці ризики суттєво не зменшують.

● *Стосовно наслідків у контексті перехідного правосуддя*

Надто широка криміналізація діянь на ТОТ може ускладнити процеси реінтеграції, примирення та відновлення довіри в межах заходів перехідного правосуддя після деокупації відповідних територій. Маргіналізація значної частини населення, яка вимушено взаємодіяла з окупаційними силами, не сприятиме соціальній єдності.

Держава має зосередити зусилля на кримінальному переслідуванні головних злочинців, що становлять найбільшу загрозу національній безпеці, та забезпечити справедливий й пропорційні форми відповідальності для інших груп колаборантів з урахуванням ступеня шкоди їх дій, мотивації та контексту. Це може включати комбінацію люстрації, обмеження у доступі до державної служби чи політичної діяльності, позасудові форми сатисфакції для жертв, програми примирення громад тощо.

Отже, наслідки прийняття законопроектів 10136 та 10136-1 в поточних редакціях для перехідного правосуддя, скоріш за все, будуть негативними через надмірність та неточність криміналізації, неспіврозмірність покарань, ризики дискримінації. Потрібен комплексний підхід до законодавчого регулювання питань колабораціонізму з урахуванням не лише завдань покарання винних, але й соціального відновлення та реінтеграції населення ТОТ.

ВИСНОВКИ

1. Обраний законодавцем у 2022 році ситуативний підхід до протидії колабораційній діяльності переважно заснований на заходах кримінально-правового впливу, а відповідні нові норми КК України, з моменту їх включення зазнають системної конструктивної критики, що дозволяє висловити обґрунтовані сумніви як у правильності такого підходу з нормативної ідентифікації колабораційної діяльності, так і в організації протидії колабораціонізму.
2. Критика з боку міжнародних моніторів щодо криміналізації колабораційної діяльності вказує на необхідність врахування відповідних положень міжнародного права, зокрема МГП та МППЛ.
3. МГП не ігнорує можливу взаємодію громадян сторони збройного конфлікту з ворогом, проте за невеликим винятком не містить прямих обмежень криміналізації такої поведінки громадян.
4. Чинна редакція КК України не враховує, що взаємодія цивільного населення окупованої території з окупантом може бути спрямована на забезпечення цивільного життя (добробуту) окупованого населення, зокрема забезпечення його базових потреб, що є однією з переваг цивільного населення за ГП 1907 р., ЖК IV, ДП I, а отже – охоронюваною МГП цінністю. Також згідно з ЖК IV цивільне населення може бути примушене окупантом до взаємодії, однак такий примус може не досягати рівня, передбаченого ст. 40 КК України. Ці обставини мають значення у кримінальних провадженнях про взаємодію громадян України з ворогом під час окупації та при визначенні прав і свобод громадян на окупованій території, правового режиму на ТОТ, криміналізації такої поведінки (видається, що законодавство держави, територія якої окупована, також не може позбавляти цивільне населення окупованої території переваг ГП 1907 р., ЖК IV, ДП I).
5. Особливістю окупації російською федерацією окремих територій України є системне порушення режиму окупації, визначеного нормами міжнародного права (міжнародного права окупації), яке супроводжується створенням для цивільного населення примусового середовища (зокрема, впровадженням атмосфери страху), що є однією з контекстуальних обставин, які повинні встановлюватися у кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення, вчинені в умовах окупації.
6. Особливості конструкції ст.ст. 111-1, 111-2 КК України, широта вжитих в них формувань не лише допускають значну дискрецію правозастосувачів (за якої не парламент і уряд, а слідчий, прокурор визначають державну політику з протидії колабораційній діяльності), але й уможливають використання значного правоохоронного ресурсу на переслідування простих форм колабораційної діяльності, спотворюючи розуміння колабораціонізму як складного і небезпечного для основ національної безпеки явища, девальвуючи таким чином його небезпеку.
7. Пропоновані в аналізованих законопроектах зміни до КК України, зокрема до статті 111-1 «Колабораційна діяльність» загалом не вирішують більшість з ідентифікованих проблем правозастосування, їх положення не відповідають принци-

пу правової визначеності, а розмежування складів кримінальних правопорушень, передбачених статтями 111, 111-1, 111-2, 114-2, 436-2 КК, внаслідок прийняття законопроектів лише прогнозовано ускладниться. Пояснювальні записки до законопроектів переважно мають декларативний характер, не містять аргументів на користь конкретних змін, їх положення надалі не можуть бути використані для історичного тлумачення норм КК, у разі прийняття одного з цих законопроектів. Тому пропонується вказані законопроекти відхилити.

8. Значення аналізованих законопроектів полягає у тому, що вони, як й інші подібні законопроекти, ідентифікують проблеми, пов'язані із застосуванням законодавства про кримінальну відповідальність за колабораційну діяльність.

ПРОПОЗИЦІЇ

- 1.** Визначення особливостей державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях України є призначенням не КК України, а Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України». Тому необхідно розглянути можливість впровадження відповідного розділу у Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» (або ухвалення окремого закону), який би комплексно регулював питання взаємодії з ворогом на ТОТ з урахуванням як потреб національної безпеки, так і вимог МГП щодо захисту цивільного населення в умовах окупації. Такий закон мав би узгодити всі дотичні норми законодавства та забезпечити належну імплементацію норм МГП. Зокрема, є потреба в удосконаленні норм, що визначають межі здійснення економічної діяльності, зокрема в особливо захищених МГП сферах – економічній діяльності, необхідній для виживання населення ТОТ, для реалізації гарантій МГП щодо цивільного населення на окупованій території: доступ до продовольства, води, медичної допомоги, освіти, працевлаштування тощо), гуманітарній діяльності.
- 2.** Цим же Законом слід розв'язати питання про здійснення трудової діяльності (роботи) в органах та установах, які хоч і перебувають під контролем окупанта, але забезпечують добробут окупованого населення, його життєво важливі потреби (наприклад, в медичних закладах, комунальних службах, пожежній охороні тощо), якщо тільки особа не вчиняє адміністративних чи кримінальних правопорушень.
- 3.** У зв'язку з цим внести зміни до ст. 111-1, 111-2, 114-2 КК України, уточнивши контекстуальність колабораційної діяльності, обумовлену ситуацією окупації частини території України, спеціальний суб'єкт та суб'єктивну сторону цих кримінальних правопорушень.
- 4.** Забезпечити належну диференціацію кримінальної відповідальності залежно від тяжкості дій та наслідків, наявності пом'якшуючих чи обтяжуючих обставин, характеристик суб'єкта злочину тощо. Зокрема, узгодити санкції так, щоб було дотримано принципи пропорційності та індивідуалізації покарання.
- 5.** Передбачити в Загальній частині КК України загальне положення про те, що особа не підлягає кримінальній відповідальності за дії, вчинені в умовах окупації, якщо вони були спрямовані на захист прав і свобод громадян, забезпечення їхніх життєвих потреб відповідно до норм МГП (добробуту окупованого населення).
- 6.** Очікуваною є розробка Офісом Генерального прокурора стратегії кримінального переслідування за колабораціонізм та конкретних рекомендацій прокурорам, слідчим щодо тлумачення оцінних понять, застосування релевантних норм МГП про режим окупації та забезпечення добробуту окупованого населення, правил кваліфікації дій, вчинених в умовах окупації, критеріїв розмежування забороненої співпраці та вимушеної взаємодії з окупантом тощо, урахування контекстуальних обставин окупації, зокрема існування «примусового середовища», в умовах якого діяла особа, щодо якої здійснюється кримінальне провадження.

Ці пропозиції потребують детального юридичного опрацювання (зокрема в рамках спеціалізованих наукових досліджень)¹⁹⁵, громадського обговорення та узгодження з іншими приписами українського законодавства. Вони не є вичерпними чи бездоганними. Втім, вони відображають ключові напрямки, за якими бачиться розвиток правового регулювання діяльності із протидії колабораційній діяльності в Україні, аби воно краще відповідало духу та меті міжнародного права. Безумовно, протидія колабораціонізму є важливим завданням держави, яка зазнала нападу та окупації. Але не менш важливо в цій протидії не втрачати інтереси та права цивільного населення, яке опинилося в надзвичайно складній ситуації окупації й потребує захисту.

195 Наприклад, проєкту «Колабораціонізм на тимчасово окупованих територіях України: проблеми правової оцінки, гарантування прав і свобод людини та реінтеграції територій» (проєкт № 2021.01/0106), що виконується на базі Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого за кошти гранту Національного фонду досліджень України; проєкту «Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії глорифікації збройної агресії РФ в Україні» (реєстраційний номер 2022.01/0060), що виконується на базі Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України за кошти гранту Національного фонду досліджень України.

ДОДАТКИ

ДОДАТКИ¹⁹⁶

1. Пропозиції до проєкту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України» (реєстр. № 10136 від 09.10.2023 р.), підготовлені Дослідницькою службою Верховної Ради України. 91
2. Пропозиції до проєкту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України» (реєстр. № 10136-1 від 24.10.2023), підготовлені Дослідницькою службою Верховної Ради України. 93
3. Лист Верховного Суду вих. № 4945/0/2-23 від 10.11.2023. 97
4. Лист Державного бюро розслідувань, вих. № 33440-23/10-2-04-01-14532/23 від 06.11.2023 (щодо проєкту реєстр. № 10136). 108
5. Лист Державного бюро розслідувань, вих. № 34400-23/10-2-04-01-14767/23 від 13.11.2023 (щодо проєкту реєстр. № 10136-1). 110
6. Лист Міністерства внутрішніх справ України «Про опрацювання проєктів Законів України», вих. № 85492/38-23981-2023 від 20.11.2023 (1294825). 112
7. Лист Головного слідчого управління Національної поліції України «Щодо надання інформації», вих. № СЕД-7874-2023 від 28.11.2023 (32712). 121
8. Лист Міністерства юстиції України, вих. № 144112/14489-1-23/11.1.1 від 03.11.2023 (щодо проєкту реєстр. № 10136). 126
9. Лист Міністерства юстиції України, вих. № 151701/14833-1-23/11.1.1 від 18.11.2023 (щодо проєкту реєстр. № 10136-1). 127
10. Лист Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України, без дати і номера, «На № 04-27/3-2023/229987 від 19.10.2023 р.» (щодо проєкту реєстр. № 10136). 132
11. Лист Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України, без дати і номера, «На № 04-27/3-2023/236216 від 26.10.2023 р.» (щодо проєкту реєстр. № 10136-1). 140
12. Лист Національного антикорупційного бюро України, вих. № 01-002/34597 від 08.11.2023 (щодо проєкту реєстр. № 10136). 147

¹⁹⁶ Пропозиції державних органів, наукових установ отримані автором за запитом про доступ до публічної інформації. Бажано, щоб такі документи при їх надходженні до Апарату Верховної Ради чи головних комітетів за законопроєктом публікувалися в інформаційній картці законопроєкту.

13. Лист Національного антикорупційного бюро України, вих. № 01-002/34995 від 13.11.2023 (щодо проєкту реєстр. № 10136-1). 148
14. Зауваження та пропозиції кафедри кримінального права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого щодо проєкту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України (реєстр. № 10136-1 від 24.10.2023). 149
15. Зауваження та пропозиції кафедри кримінального права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого щодо проєкту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України (реєстр. № 10136 від 09.10.2023). 156
16. Лист Офісу Генерального прокурора, вих. № 27/3-2216ВИХ-23 від 29.11.2023. 163
17. Лист Служби безпеки України «Щодо розгляду запиту на публічну інформацію», вих. № 16/П-9-П/39/6357в. 164
18. Зауваження та пропозиції до проєкту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України (реєстр. № 10136 від 09.10.2023). Додаток до листа Національної академії Служби безпеки України «Щодо подання пропозицій до законопроєкту № 10136», вих. № 29/20-7618/ві від 03.11.2023. 166
19. Зауваження та пропозиції до проєкту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України» (реєстр. № 10136-1 від 24.10.2023). Додаток до листа Національної академії Служби безпеки України «Щодо подання пропозицій до законопроєкту № 10136-1», вих. № 29/20-7810/ві від 13.11.2023. 171
20. Лист Тренінгового центру прокурорів України, вих. № 07-25/1116 від 13.11.2023 (щодо проєкту реєстр. № 10136-1). 185
21. Лист Тренінгового центру прокурорів України, вих. № 07-25/1091 від 06.11.2023 (щодо проєкту реєстр. № 10136). 189

22. Позиція Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України» реєстр. № 10136 від 09.10.2023, додаток до листа Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини «Про опрацювання проєктів нормативно-правових актів» вих. № 10166.2/12042/1/23/23/43.3 від 13.11.2023. 191
23. Позиція Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України» реєстр. № 10136-1 від 24.10.2023, додаток до листа Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини «Про опрацювання проєктів нормативно-правових актів» вих. № 10166.2/12042/1/23/23/43.3 від 13.11.2023. 199
24. Пропозиції та зауваження Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса Національної академії правових наук України до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України» (реєстр. № 10136 від 09.10.2023 р.). 207
25. Пропозиції та зауваження Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса Національної академії правових наук України до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України» (реєстр. № 10136-1 від 24.10.2023 р.). 211
26. Порівняльна таблиця із пропозиціями законопроектів №№ 10136, 1036-1 та анотаціями зауважень до них. 214

**Пропозиції до
проекту Закону України
«Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального
кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини
проти основ національної безпеки України»
(реєстр. № 10136 від 09.10.2023 р.)***

Законопроект розроблено з метою «удосконалення положень Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України для здійснення більш ефективної кваліфікації, розслідування та покарання за злочини проти основ національної безпеки України».

Визнаючи необхідність уточнення підстав кримінальної відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України, вважаємо за доцільне зазначити таке.

1. У контексті задекларованої мети законопроекту додаткового обґрунтування потребує пропозиція про збільшення строків погашення судимості для осіб, засуджених за вчинення злочину проти основ національної безпеки України, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.

У кримінальному праві судимість розглядається як один із заходів кримінально-правового характеру, суть якого полягає в тому, що особа внаслідок засудження її за вчинене кримінальне правопорушення протягом певного строку, починаючи з дня набрання законної сили обвинувальним вироком суду і до моменту погашення її або зняття, зазнає певних заборон або обмежень прав і свобод, що виходять за межі призначеного покарання. Критеріями визначення строків погашення судимості, передбачених статтею 89 Кримінального кодексу України (далі – КК України), є вид та розмір призначеного покарання і класифікація кримінальних правопорушень відповідно до статті 12 КК України.

Виокремлення особливих строків погашення судимості для певної категорії осіб, зокрема засуджених за вчинення злочину проти основ національної безпеки України, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, не узгоджується із принципом пропорційності кримінальної відповідальності, відповідно до якого засоби кримінального-правового впливу встановлюються пропорційно ступеню тяжкості кримінального правопорушення, а більш суворий засіб застосовується лише тоді, коли менш суворого засобу недостатньо для виконання завдань кримінального закону.

Наведена в пояснювальній записці до законопроекту мотивація доцільності внесення змін до статті 89 КК України: «Дана зміна покликана обмежити право на участь таких осіб обиратись в представницькі державні органи, вступати на державну службу та займатись політичною діяльністю, щонайменше впродовж наступних 10 років» не може вважатися достатнім обґрунтуванням необхідності їх прийняття.

2. З огляду на зміст ознак об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого частиною третьою статті 111-1 КК України, викликає сумнів доцільність пропонованого в частині другій Примітки статті 111-1 КК України поняття стандарту освіти держави-агресора.

Так, відповідно до частини третьої статті 111-1 КК України кримінально караними є дії громадян України, спрямовані на *впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти*. Тобто склад злочину є формальним і настання наслідків у виді «впровадження стандартів освіти держави-агресора» – не є обов’язковим. Таким чином, для кваліфікації діяння як впровадження стандартів освіти держави-агресора немає потреби встановлювати конкретний документ держави-агресора, що містить стандарт освіти, який колаборант впроваджував.

Для кваліфікації діяння за частиною третьою статті 111-1 КК України важливо, що відповідне впровадження стандартів відбувається замість державних освітніх стандартів України, які діють у відповідному закладі освіти.

3. Пропоноване в частині шостій Примітки до статті 111-1 КК України поняття «окупаційної адміністрації держави-агресора» потребує узгодження із положеннями пункту 6 частини першої статті 1-1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 року № 1207-VII, відповідно до якого окупаційна адміністрація – це сукупність державних органів і структур Російської Федерації, функціонально відповідальних за управління тимчасово окупованими територіями, та підконтрольних Російській Федерації самопроголошених органів, які узурпували виконання владних повноважень на тимчасово окупованих територіях та які виконували чи виконують властиві органам державної влади чи органам місцевого самоврядування функції на тимчасово окупованій території України, у тому числі органи, організації, підприємства та установи, включаючи правоохоронні та судові органи, нотаріусів та суб’єктів адміністративних послуг.

4. Пропоноване в частині п’ятій Примітки до статті 111-1 КК України проекту поняття тяжких наслідків («якщо вони полягають у матеріальній шкоді, вважається шкода, що в одну тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян») ускладнює розуміння кваліфікуючих ознак злочину, передбаченого частиною восьмою статті 11-1 КК України, зокрема поняття «інших тяжких наслідків».

5. Пункт 2 Розділу III законопроекту потребує конкретизації в частині доручення Кабінету Міністрів України щодо переліку нормативно-правових актів, що потребуватимуть змін (відповідно до вимог пункту 8 статті 90 Регламенту Верховної Ради України).

** Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*

**Пропозиції до проекту
Закону України
«Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального
кодексів України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини
проти основ національної безпеки України»
(реєстр. № 10136-1 від 24.10.2023)***

Законопроект розроблено з метою «приведення норм кримінального закону у сфері відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України у відповідність до стандартів «якісного» та «передбачуваного» закону»; усунення труднощів у розмежуванні складів злочинів, передбачених статтями 111 Кримінального кодексу України (далі – КК України) «Державна зрада», 111-1 КК України «Колабораційна діяльність», 111-2 КК України «Пособництво державіагресору» та 436-2 «Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників» та деяких інших складів злочину»; «приведення національного законодавства у відповідність до норм міжнародного гуманітарного права щодо цивільних осіб, які вимушено проживають під владою окупаційної держави».

Визнаючи необхідність уточнення підстав кримінальної відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України, вважаємо за доцільне зазначити таке.

1. Пропонована редакція статті 111-1 «Колабораційна діяльність» КК України потребує доопрацювання в частині опису ознак колабораційної діяльності як кримінального правопорушення.

Так, формулювання «публічні виступи, заклик, *заперечення* або поширення в іншій формі інформації, які містять виправдовування збройної агресії проти України» свідчить, що за граматичною конструкцією дієслова «заперечення» та «поширення» відносяться до «інформації, яка містить виправдовування збройної агресії проти України». Сформульована таким чином диспозиція включає підстави відповідальності за «заперечення інформації, яка містить виправдовування збройної агресії проти України», тобто за діяння, які априорі не можуть вважатися колабораційною діяльністю.

Визначені частиною першою статті 111-1 «Колабораційна діяльність» КК України (у редакції проекту) діяння є такими, що можуть формувати склад кримінальних правопорушень, передбачених іншими статтями КК України. Зокрема, відповідальність за «поширення в іншій формі інформації, які містять виправдовування збройної агресії проти України або схвалення, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України, заперечення

збройної агресії проти України або заперечення встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України, невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України» передбачена статтею 436-2 «Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників» КК України.

2. З огляду на бланкетність статті 111-1 КК України, визнання колабораційною діяльністю діяння у виді «заклику до відмови від власної національної ідентичності громадян України» потребує узгодження з положеннями пунктів 16, 17 частини першої статті 1 Закону України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності», відповідно до яких виокремлюються поняття «українська громадянська ідентичність» та «українська національна ідентичність».

3. Частина 2 статті 111-1 КК України в редакції законопроекту потребує узгодження з іншими статтями КК України, зокрема статтею 114-2 Кодексу.

Так, пропонувані до криміналізації діяння у виді «Передання державі, що здійснює збройну агресію проти України, або її представникам ... інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, у тому числі про їх переміщення територією України...» становлять склад кримінального правопорушення, передбаченого статтею 114-2 КК України.

4. З огляду на загальне розуміння колабораційної діяльності як співпраці громадян з окупаційною владою, викликає сумнів доцільність пропозиції щодо виключення спеціального суб'єкта (громадянина України) як обов'язкової ознаки складу злочинів, передбачених частинами третьою, четвертою, п'ятою, одинадцятою, тринадцятою статті 111-1 КК України (у редакції проекту).

5. Потребує обґрунтування пропозиція щодо заміни терміносистеми «незаконні органи влади, створені на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора» на «адміністрації окупаційних сил». Так, чинне законодавство України передбачає визначення термінів «окупаційна адміністрація Російської Федерації» та «незаконні органи влади» (пункт 6 частини 1 статті 1 та стаття 9 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» відповідно), які *mutatis mutandis* можуть бути застосовані для розуміння відповідних термінів статті 111-1 КК України.

6. Проявом надмірної криміналізації є пропозиція про доповнення статті 111-1 КК України частиною шостою, диспозиція якої деталізує різновид співпраці з окупаційними органами у виді «будівництва та обслуговування військових баз,

комунікаційної інфраструктури, аеродромів, доріг та іншої інфраструктури, яка може бути використана окупаційними силами».

Варто зазначити, що військові бази та інші військові об'єкти, що можуть використовуватись окупаційними військами у власних цілях, можуть бути під'єднані до загальних мереж інфраструктури (електроенергія, газо- і теплопостачання тощо). У такому разі обслуговування цих мереж та їх підтримка у придатному для використання населенням стані також може формально відноситися до обслуговування військових об'єктів. Також наразі відсутня градація доріг на ті, що «можуть бути використані окупаційними силами», і ті, що використовуються лише цивільними, які перебувають під окупацією. За таких умов підтримка в належному для експлуатації стані будь-яких доріг та інших подібних об'єктів потенційно можуть вважатися складом кримінального правопорушення.

Пункт 10 Примітки 1 до статті 111-1 КК України розкриває зміст терміну «матеріальна підтримка», який є практично ідентичним чинній редакції цієї норми в частині віднесення до складу кримінального правопорушення діяння з «надання матеріальних ресурсів».

7. Пропозиція про доповнення статті 111-1 КК України новими частинами сьомою, дев'ятою, десятою, якими пропонується криміналізувати «здійснення допомоги окупаційним силам у проведенні реквізиції, конфіскації продовольства, товарів в тому числі інших матеріальних ресурсів або проведення будь-яких заходів примусу до населення»; «допомогу окупаційним силам у затриманні, репресіях, тортурах чи переслідуваннях»; «організацію та/або провадження господарської діяльності або здійснення незалежної професійної діяльності у взаємодії з окупаційними силами, з метою забезпечення їх інтересів та потреб та, яка не має на меті забезпечення гуманітарних потреб населення на тимчасово окупованих територіях», дублює діяння, за які вже передбачено відповідальність статтею 111-2 КК України.

8. Положення частин одинадцятої та чотирнадцятої статті 111-1 КК України (у редакції проекту) щодо виключення з тексту ознаки «добровільності» зайняття посад в органах, створених державою-агресором на окупованій території, а також участі у воєнізованих або збройних формуваннях, створених на тимчасово окупованій території, та/або у збройних формуваннях держави-агресора, не узгоджується з вимогами частини першої статті 11, частини першої статті 18, статей 23, 40 КК України.

9. Пункт I Розділу III «Прикінцеві положення» потребує конкретизації в частині визначення строку набрання законом чинності шляхом встановлення

відповідного проміжку часу між оприлюдненням закону та набранням ним чинності.

У Доповіді Венеціанської комісії № 512/2009 «Про верховенство права» (the Rule of Law) та Дослідженні Європейської Комісії «За демократію через право» (Венеційська Комісія) під назвою «Мірило правовладдя» («Rule of law checklist») складовою вимоги «передбачуваності» закону визначено проголошення закону ще до його імплементації.

Конституційний Суд України в Рішенні від 15 квітня 2020 року № 2р(П)/2020 відзначив, що в контексті принципу верховенства права важливим є встановлення при внесенні змін до законодавства розумного часового проміжку між офіційним оприлюдненням закону і набранням ним чинності.

10. Пункт 2 Розділу III «Прикінцеві положення» законопроекту потребує конкретизації в частині доручення Кабінету Міністрів України стосовно переліку нормативно-правових актів, що потребуватимуть змін (відповідно до вимог пункту 8 статті 90 Регламенту Верховної Ради України).

** Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*

ВЕРХОВНИЙ СУД

вул. П. Орлика, 8, м. Київ, 01043, тел. (044) 207 35 46, тел./факс (044) 253 86 20
e-mail: inbox@supreme.court.gov.ua
Код ЄДРПОУ 41721784

На № 04-27/3-2023/229990 від 19.10.2023

На № 04-27/3-2023/236205 від 26.10.2023

Голові Комітету
Верховної Ради України
з питань правоохоронної діяльності
Сергієві ІОНУШАСУ

Шановний Сергію Костянтиновичу!

У Верховному Суді в межах компетенції розглянуто Ваші листи (вх. № 3676/0/1-23 від 19 жовтня 2023 року та вх. № 3738/0/1-23 від 26 жовтня 2023 року) стосовно надання пропозицій та зауважень до альтернативних проєктів законів України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України» (реєстр. № 10136 від 09 жовтня 2023 року; далі – законопроект_1; та реєстр. № 10136-1 від 24 жовтня 2023 року; далі – законопроект_2). У зв'язку із цим повідомляємо.

Загалом поділяємо позицію обох законопроектів про доцільність удосконалення статей розділу I «Злочини проти основ національної безпеки» Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК). Так, згідно з пояснювальною запискою до законопроекту_1, таке вдосконалення необхідне для здійснення більш ефективної кваліфікації, розслідування та покарання за злочини проти основ національної безпеки України, зокрема для розв'язання наявних проблем, які виникають у практиці застосування статей 111-1 та 111-2 КК. Водночас як законопроект_1, так і законопроект_2 містять низку суттєвих недоліків.

1. Щодо законопроекту_1

1. Законопроект_1 пропонується збільшити строки погашення судимості за вчинення злочинів проти основ національної безпеки України, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (пункти 5–9 статті 89 КК). Наприклад, запропоновано доповнити пункт 5 статті 89 КК після слів «нового кримінального правопорушення» таким формулюванням: «а у разі, якщо такі особи засуджені за вчинення злочину проти основ національної безпеки України, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку – протягом п'яти років». Утім, це формулювання не узгоджується з тією частиною нормативного речення, яку передбачено в чинній редакції пункту 5 статті 89 КК та яку пропонується залишити в тій самій редакції законопроектом_1. Без системного тлумачення пропозицій законопроекту до всіх пунктів цієї статті неможливо встановити точний зміст проєктованого законодавчого положення.

вих № 4945/0/2-23 від 10.11.2023

2

2. Законопроект_1 пропонується доповнити низку частин статті 111-1 КК вказівкою на те, що колабораційна діяльність може мати місце в разі вчинення громадянином України таких дій, спрямованих на співпрацю / надання допомоги воєнізованим формуванням:

- публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій воєнізованих або збройних формувань, до співпраці з воєнізованими або збройними формуваннями (частина перша);

- добровільна передача громадянином України матеріальних активів незаконним воєнізованим або збройним формуванням, створеним на тимчасово окупованій території України (частина четверта);

- організація або проведення громадянином України заходів політичного характеру, здійснення інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором та/або її окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку, в тому числі, воєнізованих або збройних формувань та/або на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України, за відсутності ознак державної зради (частина шоста);

- добровільна участь громадянина України у воєнізованих або збройних формуваннях держави-агресора або надання таким формуванням допомоги у веденні бойових дій проти Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів, утворених відповідно до законів України, добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України (частина сьома).

При цьому в одних випадках автори законопроекту не уточнюють, про які воєнізовані або збройні формування йдеться – формування держави-агресора чи формування, створені на тимчасово окупованій території (частини перша, шоста), а в інших – зазначається, що воєнізовані або збройні формування повинні бути створені на тимчасово окупованій території (частина четверта), а також що це мають бути воєнізовані або збройні формування держави-агресора (частина сьома). В останньому випадку автори законопроекту пропонують також коригування цієї частини шляхом виключення таких слів, що вживаються в чинній редакції частини сьомої статті 111-1 КК, а саме «в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованій території».

З огляду на викладене, у тих частинах статті 111-1 КК, у яких законопроектом_1 пропонується використати формулювання «воєнізовані або збройні формування», прогнозовано можуть виникнути проблеми щодо встановлення того, чи повинні вони належати державі-агресору або бути створеними на тимчасово окупованій території.

3. У законопроекті_1 пропонується уточнити підставу кримінальної відповідальності за «освітній колабораціонізм» (частина третя статті 111-1 КК). Якщо пропозиція розширити перелік тих місць, де можливе вчинення протиправних дій у вигляді здійснення громадянином України пропаганди, а саме в закладах освіти, закладах оздоровлення та відпочинку, місцях, що використовуються для проведення навчальних, спортивних і культурних заходів, не викликає зауважень, то пропозиція про вказівку на те, що кримінальна відповідальність за частиною третьою статті 111-1 КК настає не лише за впровадження, а й за реалізацію стандартів освіти

держави-агресора в закладах освіти, не може бути сприйнята з огляду на нижченаведене.

Впровадження та реалізація стандартів освіти загалом – це два самостійних етапи їх втілення під час та задля освітнього процесу. Якщо впровадження потребує наявності організаційно-розпорядчих та/або адміністративно-господарських повноважень для цього, то безпосередня реалізація таких стандартів освіти здійснюється рядовими працівниками освіти, які вже працюють із готовим стандартом, однак не впроваджують його. Те саме стосується й працівників освіти, які залишилися працювати в «закладах освіти» держави-агресора.

У разі запровадження змін, що пропонуються в законопроекті, всі працівники освіти в таких «закладах» держави-агресора будуть вважатися суб'єктами злочину, передбаченого частиною третьою статті 111-1 КК. Визнати доцільним такий крок навряд чи правильно. Підтвердженням цьому є і судова практика застосування частини третьої статті 111-1 КК.

Так, на сьогодні з усіх засуджених за цією частиною статті немає жодного рядового працівника освіти, який навчає в «закладах освіти» держави-окупанта, тобто реалізує стандарт освіти російської федерації (далі – РФ). Натомість згідно зі всіма вирокami судів першої інстанції до кримінальної відповідальності притягаються виключно лише «функціонери» закладів освіти, а саме начальники «відділів освіти» «тимчасової цивільної адміністрації» (наприклад, вирок Новомосковського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 28 лютого 2023 року у справі № 183/27/23), директори, ректори (виконувачі обов'язків директорів, ректорів) «закладів освіти» (наприклад, вирок Дружківського міського суду Донецької області від 12 липня 2023 року у справі № 229/1473/23, Київського районного суду м. Харкова від 14 серпня 2023 року у справі № 953/2635/23, Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 17 липня 2023 року у справі № 344/5495/23), заступників (виконувачів обов'язків заступників) директорів, деканів «закладів освіти» (наприклад, вирок Малиновського районного суду м. Одеси від 17 травня 2023 року у справі № 521/8884/23, Луцького міськрайонного суду Волинської області від 11 вересня 2023 року у справі № 161/2177/23, Галицького районного суду м. Львова від 21 вересня 2023 року у справі № 461/6562/23).

Тобто жоден рядовий вчитель, викладач не був притягнутий до кримінальної відповідальності за частиною третьою статті 111-1 КК. Більше того, в одному з вироків особа, яка була засуджена за частиною третьою статті 111-1 КК, суміщала такі посади, як старший викладач кафедри та заступник декана, однак була притягнута до кримінальної відповідальності за виконання організаційно-розпорядчих функцій як заступник декана (вирок Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська від 30 червня 2023 року у справі № 201/10787/22).

У разі якщо рядовий працівник освіти, який лише реалізує стандарт освіти держави-агресора, не впроваджуючи його та не здійснюючи пропаганди в закладах освіти, які функціонують на тимчасово окупованих територіях України, то в його діях немає складу злочину, передбаченого частиною третьою статті 111-1 КК за її чинної редакції, однак буде мати місце в разі внесення змін, що пропонуються в законопроекті. Проте з огляду на велику кількість освітян, які залишилися працювати в закладах освіти на тимчасово окупованих територіях України (за усним озвучуванням

цифр освітнім омбудсменом – близько 800 тисяч, урахувавши Автономну Республіку Крим), таке суцільне визнання колаборантами всіх освітян не може бути підтримане.

4. Окрім того, примітку до статті 111-1 КК законопроектом_1 пропонується доповнити частиною другою, в якій запропоновано передбачити дефініцію поняття стандарту освіти держави-агресора, під яким розуміються визначені державою-агресором, її окупаційної адміністрації, та формалізовані у вигляді навчальної літератури, програм, планів, переліків, вказівок, доручень, рекомендацій, вимог до змісту освіти, обсягів навчального навантаження, інших складових процесу навчання. Потреба в законодавчій дефініції поняття виникає, зокрема, в тому разі, коли її відчуває судова практика.

Аналіз усіх вироків, розміщених у Єдиному державному реєстрі судових рішень, якими громадянам України інкримінується впровадження стандартів освіти держави-агресора, свідчить, що суди не відчувають проблем у тому, щоб ідентифікувати та описати такий стандарт.

В ухвалених вироків суди зазвичай посилалися на відповідні статті федерального закону рф від 29 грудня 2012 року № 273-ФЗ «Про освіту в Російській Федерації», а також на окремі підзаконні нормативно-правові акти, які регулюють впровадження окремих стандартів певного виду освіти (зокрема, на Стандарти основної загальної освіти (5–9 класи) в системі освіти рф, затверджені наказом міністерства освіти і науки рф від 31 травня 2021 року № 287).

Також сама дефініція поняття стандарту освіти держави-агресора є далекою від досконалості й не дає повного уявлення про те, що таке стандарт освіти, та може мати іншого ефекту порівняно з тим, якого очікують автори законопроекту. Адже може не дати змоги ідентифікувати як впровадження стандартів освіти певну протиправну поведінку, яка на сьогодні суди України відносять до відповідного протиправного діяння.

Окрім того, у регулятивному законодавстві України немає визначення поняття стандарту освіти. Не містить його й педагогічна наукова література, а фахівці у сфері педагогіки стверджують, що закріплювати дефініцію поняття стандарту освіти на нормативному рівні недоцільно.

З огляду на викладене вважаємо, що недоцільним є роз'яснення в частині другій примітки до статті 111-1 КК такого поняття, як «стандарт освіти держави-агресора».

5. Законопроект_1 пропонується доповнити колабораційну діяльність такою формою, як здійснення незалежної професійної діяльності у взаємодії з окупаційною адміністрацією держави-агресора, під якою передбачається розуміти надання послуг адвоката, аудитора, оцінювача, експерта, арбітражного керуючого, приватного виконавця, незалежного посередника, члена трудового арбітражу, третейського судді, а також виконання повноважень нотаріуса або державного реєстратора чи суб'єкта державної реєстрації прав. Саме в такій редакції запропоновано викласти частину третю примітки до статті 111-1 КК. Така законодавча ініціатива розширити форми колабораційної діяльності не нова (наприклад, проекти Закону України «Про внесення змін до статті 111-1 Кримінального кодексу України щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність»; реєстр. № 8077 від 26 вересня 2022 року та реєстр. № 8301 від 23 грудня 2022 року).

Щодо запропонованих законопроектном змін звертаємо увагу на кілька аспектів, які підлягають коригуванню та врахуванню.

По-перше, у чинному КК міститься схоже поняття в контексті кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. При цьому перелік осіб, які в розумінні вказаних кримінальних правопорушень здійснюють таку діяльність, практично ідентичне з незалежною професійною діяльністю, визначення якої пропонується передбачити законопроектном. Наявність двох різних понять з однаковим змістом у межах одного нормативно-правового акта суперечить вимогам нормотворчої техніки.

По-друге, поняття «незалежна професійна діяльність» за своєю правовою природою є податковим, оскільки вживається в Податковому кодексі України в контексті тлумачення поняття «самозайнята особа» та має більш широкий зміст, ніж той, що пропонується передбачити в законопроекті. Так, згідно з абзацом другим пункту 14.1.226 статті 14 цього Кодексу незалежна професійна діяльність – це участь фізичної особи у науковій, літературній, артистичній, художній, освітній або викладацькій діяльності, діяльність лікарів, приватних нотаріусів, приватних виконавців, адвокатів, арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів), аудиторів, бухгалтерів, оцінщиків, інженерів чи архітекторів, особи, зайнятої релігійною (місіонерською) діяльністю, іншою подібною діяльністю за умови, що така особа не є працівником або фізичною особою-підприємцем (за виключенням випадку, передбаченого пунктом 65.9 статті 65 цього Кодексу) та використовує найману працю не більш як чотирьох фізичних осіб. Використовувати термін податкового законодавства у видозміненому вигляді в КК, тим більше за наявності іншої кримінально-правової термінології ідентичного змісту, про що йшлося вище, недоцільно.

По-третє, будь-яка кримінально-правова норма повинна характеризуватися такою властивістю, як застосовуваність до невизначеної кількості осіб та невизначеної кількості ситуацій, що характеризують кримінальну протиправну поведінку суб'єкта. Водночас найменування професій, які пропонується запровадити законодавцем для тлумачення поняття «незалежна професійна діяльність» може вплинути на те, що частина четверта статті 111-1 КК не застосовуватиметься на практиці. Адже навряд чи всі ці професії передбачено законодавством рф. Тим більше сумнівно, що всі вони належать до незалежної професійної діяльності згідно із законодавством цієї держави-агресора, оскільки відповідне поняття у законодавстві цієї держави може не використовуватися.

У разі остаточного прийняття законопроекту в редакції, що в ньому пропонується, під час доведення наявності ознак складу колабораційної діяльності у формі здійснення незалежної професійної діяльності у взаємодії з окупаційною адміністрацією держави-агресора слідчий, прокурор, суддя зобов'язані будуть зібрати та/або дослідити докази, які вказують на повний збіг професії, яку здійснює колаборант на тимчасово окупованій території у взаємодії з державою-агресором з тим найменуванням професії, яка міститься в частині третій примітки статті 111-1 КК. Окрім того, мають бути зібрані докази й стосовно того, що така діяльність згідно із законодавством рф є незалежною професійною діяльністю.

Наприклад, за даними вільної енциклопедії «Вікіпедія», у рф немає такої професії, як приватний виконавець, а виконання судових рішень здійснюється федеральною службою судових приставів. Тобто діяльність із виконання судових рішень є державною, а тому однозначно не може бути незалежною професійною діяльністю.

По-четверте, діяльність осіб в окремих професіях, здійснення якої пропонується відносити до колабораційної, може не мати протиправного характеру, навіть у разі її здійснення у взаємодії з державою-агресором. Ідеться, наприклад, про окремих адвокатів, які захищають на тимчасово окупованій території громадян України, яких незаконно засуджують за вчинення нібито злочинів. З огляду на викладене доцільність установлення кримінальної відповідальності адвокатів за колабораційну діяльність потребує додаткового вивчення.

II. Щодо законопроекту_2

1. Законопроект_2 пропонується модифікувати форму колабораційної діяльності, передбачену частиною першою статті 111-1 чинного КК. Водночас у редакції законопроекту_2 вона має численні недоліки як технічного, так і змістовного характеру. Так, пропонуючи додаткову форму колабораційної діяльності, а саме публічний виступ, заклик, заперечення або поширення в іншій формі інформації, яка містить виправдання збройної агресії проти України або схвалення, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України, автори законопроекту не врахували того, що публічний виступ, заклик або інше поширення інформації може містити заперечення відповідного змісту, конкретизованого в диспозиції частини першої статті 111-1 КК (у редакції законопроекту). Автори законопроекту безпідставно виключили вказівку на публічність щодо інших форм колабораційної діяльності в частині першій статті 111-1 КК (заперечення збройної агресії проти України, заперечення встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України), що може свідчити про посилення кримінальної відповідальності за колабораціонізм та неможливість поширення частини першої статті 111-1 КК у редакції законопроекту на ті кримінальні правопорушення, що вчинені до моменту набрання законопроектом_2 чинності. Те саме стосується й такої форми колабораційної діяльності, передбаченої частиною першою статті 111-1 КК, яка скоригована законопроектом_2, як заклики до відмови від власної національної ідентичності громадян України. У чинному КК в жодній іншій статті не передбачено кримінальної відповідальності за заклики. Натомість криміналізовано публічні заклики. Заклики (непублічні) фактично є підбурюванням до вчинення кримінального правопорушення. Тому встановлення кримінальної відповідальності за заклики вбачається недоцільним.

Окрім того, звертаємо увагу на громіздкість диспозиції частини першої статті 111-1 КК у редакції законопроекту_2, що заважає однозначному сприйняттю суті кримінального правопорушення, унеможливорює чітке виокремлення форм колабораційної діяльності, передбачених у ній, а також акцентуємо на використанні в ній оцінних понять, як-от «активна співпраця з окупаційними силами», що порушує вимогу юридичної визначеності кримінального закону.

2. Штучною вбачається пропозиція в законопроекті_2 передбачити в частині другій статті 111-1 КК кримінальну відповідальність за нову форму колабораційної діяльності, а саме за передання державі, що здійснює збройну агресію проти України,

або її представникам, або іншим незаконним збройним формуванням інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, у тому числі про переміщення їх територією України, якщо така інформація не розміщувалася (не поширювалася) у відкритому доступі Генеральним штабом Збройних Сил України, Міністерством оборони України, Головним управлінням розвідки Міністерства оборони України чи Службою безпеки України або в офіційних джерелах країн-партнерів, за відсутності ознак державної зради або шпигунства.

Водночас законопроектом_2 пропонується виключити із частини третьої статті 114-2 КК вказівку на таку кваліфікуючу ознаку, як вчинення відповідного злочину з метою подання такої інформації державі, що здійснює збройну агресію проти України, або її представникам, або іншим незаконним збройним формуванням.

Таке механічне створення нової форми колабораційної діяльності в Пояснювальній записці до законопроекту_2 не обґрунтовується.

Окрім того, частина друга статті 111-1 КК в редакції законопроекту_2 передбачає покарання у виді позбавлення волі на строк від восьми до дванадцяти років з конфіскацією майна або без такої. Частина третя цієї статті в редакції законопроекту_2 встановлює покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої. Тобто в законопроекті_2 порушено таку вимогу формулювання основних складів злочинів, що передбачається в різних частинах однієї і тієї самої статті, як необхідність їх розташування з урахуванням збільшення ступеня суспільної небезпеки.

3. У диспозиціях багатьох частин статті 111-1 КК у редакції законопроекту невиправдано змінено термінологію, що використовується в її чинній редакції цієї статті. Так, замість термінологічного звороту «окупаційна адміністрація держави-агресора» пропонується вживати терміносполучення «адміністрація окупаційних сил» (частини третя, одинадцята). Водночас в інших частинах цієї статті пропонується використовувати термінологічний зворот «окупаційні сили» (частини четверта, п'ята, шоста та інші), під якими згідно із частиною третьою примітки до статті 111-1 КК розуміються війська держави, що здійснює збройну агресію проти України, або представників держави, що здійснює збройну агресію проти України, або незаконні воєнізовані чи збройні формування, створені на тимчасово окупованій території України, окупаційну державу, що здійснює збройну агресію проти України, незаконні органи влади, створені на тимчасово окупованих територіях України.

Тобто, здійснюючи тлумачення поняття «адміністрація окупаційних сил» у взаємозв'язку з визначенням поняття «окупаційні сили», що пропонується передбачити законопроектом_2, виникатиме питання, що саме слід розуміти під адміністрацією окупаційних сил. Адже адміністрація є формою управління та передбачає здійснення владних повноважень певними особами в межах конкретного утворення. Якщо системно тлумачити поняття «адміністрація окупаційних сил» та визначення поняття «окупаційні сили», що міститься в законопроекті_2, то видно, що адміністрацією окупаційних сил слід визнавати і керівництво воєнізованими або збройними формуваннями, створеними на тимчасово окупованій території України. Водночас таке тлумачення, наприклад, частини одинадцятої статті 111-1 КК у редакції законопроекту, яка передбачає кримінальну відповідальність

за зайняття посади, пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій в адміністрації окупаційних сил у розумінні керівників воєнізованих або збройних формувань, створених на тимчасово окупованих територіях України, є щонайменше нелогічним.

4. У пояснювальній записці до законопроекту_2 немає обґрунтування доцільності виокремлення в самостійних частинах статті 111-1 КК таких форм колабораційної діяльності: пропаганда на користь окупаційних сил з метою сприяння здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України, уникнення відповідальності державою, що здійснює збройну агресію проти України (частина четверта); надання матеріальної підтримки окупаційним силам, а також будівництво та обслуговування військових баз, комунікаційної інфраструктури, аеродромів, доріг та іншої інфраструктури, яка може бути використана окупаційними силами (частина шоста); здійснення допомоги окупаційним силам у проведенні реквізиції, конфіскації, продовольства, товарів, у тому числі інших матеріальних ресурсів або проведення будь-яких заходів примусу до населення (частина сьома); допомога окупаційним силам у затриманні, репресіях, тортурах чи переслідуванні (частина дев'ята).

З метою вирішення питання про встановлення кримінальної відповідальності саме за такі прояви колабораціонізму слід ретельно вивчити питання про доцільність саме такого кроку, а також констатувати, зокрема, наявність підстав та умов криміналізації вказаних діянь. Формулювання частин четвертої, сьомої та дев'ятої статті 111-1 КК містять численні стилістичні й правописні огріхи. Наприклад, «здійснення допомоги», а не «надання допомоги»; відсутність вказівки на те, про затримання, репресії, тортури чи переслідування кого саме йдеться в частині дев'ятій статті 111-1 КК; відсутність знаків пунктуації.

Звертаємо увагу й на невдалу вказівку в частині четвертій статті 111-1 КК про те, що пропаганда здійснюється «на користь окупаційних сил». Адже слово «користь» – багатозначне й означає як «добрі наслідки для кого-, чого-небудь», так і «матеріальну вигоду для кого-небудь, прибуток». Тому в разі прийняття такої зміни може виникнути питання про те, чи слід у цьому випадку встановлювати наявність корисливої зацікавленості громадянина України, який здійснює відповідну пропаганду.

5. У частині п'ятій статті 111-1 КК законопроектом пропонується змінити описання «освітнього колабораціонізму», за який згідно із чинним КК настає кримінальна відповідальність за частиною третьою цієї статті, та викласти цю форму так: «пропаганда на користь окупаційних сил під час викладацької, освітньої та педагогічної діяльності, у тому числі з використанням стандартів освіти державою, що здійснює збройну агресію проти України». Про невдалість використання словосполучення «на користь» ішлося вище.

Ініціатори законопроекту під час формулювання «освітнього колабораціонізму» орієнтувалися на поняттєвий апарат Закону України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII «Про освіту», в якому використовуються та роз'яснюються такі термінологічні звороти, як «викладацька діяльність», «освітня діяльність» та «педагогічна діяльність». Так, викладацька діяльність є частиною педагогічної та стосується педагогічного (науково-педагогічного) працівника, самозайнятої особи, тоді як освітня діяльність стосується діяльності суб'єкта освітньої діяльності.

При цьому викладацька діяльність є частиною педагогічної, що слід врахувати під час формулювання підстави кримінальної відповідальності за «освітній колабораціонізм». Тим більше немає потреби перераховувати в диспозиції частини п'ятої статті 111-1 КК відповідні складові діяльності у сфері освіти. Адже під час кваліфікації необхідно буде довести, у межах якого саме виду діяльності – викладацької, освітньої чи педагогічної – здійснювалася пропаганда громадянином України на користь окупаційних сил.

Також слід врахувати, що пропаганда з впливом на малолітніх / неповнолітніх осіб може здійснюватися не лише під час викладацької, освітньої та педагогічної діяльності, а й під час їх перебування, наприклад, в оздоровчих закладах, під час проведення спортивних секцій, культурних заходів. Тому більш виваженою вважаємо пропозицію в законопроекті_1 передбачити кримінальну відповідальність за колабораційну діяльність у закладах освіти, закладах оздоровлення та відпочинку, місцях, що використовуються для проведення навчальних, спортивних і культурних заходів.

Звертаємо увагу й на те, що в законопроекті_1 більш правильно використано для описання підстави кримінальної відповідальності за «освітній колабораціонізм» таку ознаку складу злочину, як місце його вчинення, а не час, про що пропонується законопроектом_2.

Також у законопроекті_2 уточнена частина «освітнього колабораціонізму» має такий вигляд: «у тому числі з використанням стандартів освіти державою, що здійснює збройну агресію проти України». У зауваженнях до законопроекту_1 щодо описання підстави кримінальної відповідальності за «освітній колабораціонізм», вказувалося на відмінності між впровадженням та реалізацією таких стандартів освіти. Використання стандартів освіти, про яке йдеться в законопроекті_2, фактично тотожне їх реалізації. З огляду на зауваження, яке висловлювалося до законопроекту_1, вважаємо за недоцільне передбачити уточнення, запропоноване законопроектом_2, для описання підстави кримінальної відповідальності за «освітній колабораціонізм».

6. У частині восьмій статті 111-1 КК пропонується передбачити кваліфікований склад такої форми колабораційної діяльності, як здійснення допомоги окупаційним силам у проведенні реквізиції, конфіскації продовольства, товарів, у тому числі інших матеріальних ресурсів, або проведення будь-яких заходів примусу до населення (частина сьома). Водночас запропоновані кваліфікуючі ознаки не відповідають вимозі юридичної визначеності. Так, у проекті частини восьмої статті 111-1 КК вжито оцінні поняття «великі руйнування», «економічна могутність», «військова могутність»; передбачено різні за суспільною небезпекою наслідки («спричинення смерті однієї чи кількох осіб» та «спричинення небезпеки для життя людей»); вжито нетиповий для кримінального законодавства термін «жорстоке насильство».

7. У частині тринадцятій статті 111-1 КК пропонується викласти в новій редакції таку форму колабораційної діяльності, яку в чинному КК передбачено в частині сьомій – «зайняття посади, не пов'язаної з виконанням функцій держави в незаконних судових або правоохоронних органах окупаційних сил, за відсутності ознак державної зради». Залишається невизначеним, що слід розуміти під посадами, не пов'язаними з виконанням функцій держави. Адже ні в КК, ні в інших нормативно-правових актах відповідне формулювання не вживається та, відповідно, не роз'яснюється. Окрім того, сама по собі вказівка на відсутність у вчиненому державної зради не вказує на те,

що законопроектом_2 досягнуто його мети – розмежувати суміжні склади злочинів, передбачені статтями 111 та 111-1 КК. За відсутності чітко визначених розмежувальних ознак суміжних складів злочинів розмежування між ними залишатиметься ускладненим.

8. Законопроект_2 пропонується надзвичайно складна структура статті 111-1 КК, де виокремлено шістнадцять частин. Така надмірна структурованість статті свідчить про казуїстичність формулювань, стоятиме на заваді з'ясуванню точного змісту кожної форми колабораційної діяльності та породжуватиме нові проблеми щодо розмежування колабораційної діяльності із суміжними складами злочинів.

9. Однією із цілей законопроекту_2 в пояснювальній записці до нього задекларовано вдосконалення використання юридичної термінології, а також поняттєвого апарату, зокрема визначення поняття «колабораційна діяльність». Про термінологічні недоліки, які стосуються використання в тексті законопроекту_2 оцінної лексики, вживання понять, не властивих тексту чинного КК, а також про інші термінологічні проблеми йшлося вище.

Що стосується поняттєвого апарату, то його елементи вбачаються з примітки статті 111-1 КК, яку пропонується структурувати з десяти частин, у яких визначено такі поняття, як «колабораційна діяльність», «окупаційні сили», «господарська діяльність», «здійснення незалежної професійної діяльності», «викладацька, освітня, педагогічна діяльність», «стандарт освіти держави, що здійснює збройну агресію проти України», «гуманітарні потреби населення», «заходи політичного характеру», «тяжкі наслідки», «матеріальна підтримка». Не всі з указаних визначень понять є доцільними та заслуговують на включення в текст КК. Ідеться, наприклад, про поняття «господарська діяльність», «викладацька, освітня, педагогічна діяльність», оскільки в законопроекті_2 є відсилання до інших нормативно-правових актів України, де відповідні поняття роз'яснюються.

Незрозумілим є підхід авторів законопроекту_2 зменшити мінімальну межу матеріальної шкоди, яку слід визнавати тяжкими наслідками, кваліфікуючою ознакою колабораційної діяльності – частина шістнадцята статті 111-1 КК у редакції законопроекту. Так, згідно із частиною четвертою примітки до статті 111-1 у чинній редакції тяжкими наслідками в частині восьмій цієї статті вважається шкода, що в *одну тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян*. При цьому в законопроекті_2 пропонується визначити, що тяжкими є наслідки, які знайшли своє вираження в матеріальній шкоді, що *у двісті п'ятдесят і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян*. Окрім того, у тексті законопроекту_2 використано невластиве КК формулювання «якщо вони знайшли своє вираження в матеріальній шкоді».

Незрозумілою є відмова в законопроекті_2 від визначення поняття «публічність» у контексті таких діянь, як публічні заклики та публічне заперечення (частина перша примітки статті 111-1 чинного КК).

Формулюючи дефініцію поняття «колабораційна діяльність», автори законопроекту_2 вказали на таку ознаку, як «добровільна співпраця із силами держави, що здійснює збройну агресію проти України, чи окупаційними силами». Водночас незрозумілим залишається співвідношення між силами держави, що здійснює збройну

агресію проти України, чи окупаційними силами. Адже в частині другій примітки до статті 111-1 КК у редакції законопроекту _2 міститься дефініція поняття «окупаційні сили». З неї видно, що сили держави, яка здійснює збройну агресію проти України, і є окупаційними силами.

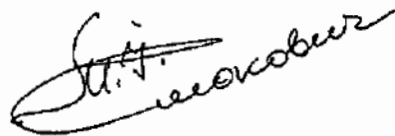
Про дефініцію поняття «незалежна професійна діяльність» ішлося під час формулювання зауваження на аналогічну пропозицію законопроекту_1.

Дефініція поняття «гуманітарні потреби населення» за своїм характером казуїстична та вичерпна. Адже в ній перераховується вичерпний перелік тих діянь, які, на думку авторів законопроекту_2, слід відносити до гуманітарних потреб населення. Водночас такий перелік може не врахувати всіх видів гуманітарних потреб населення, що можуть виникати на тимчасово окупованих територіях.

З огляду на викладене вважаємо, що законопроект_1 потребує доопрацювання, а законопроект_2 доцільно відхилити.

З повагою

В. о. Голови Верховного Суду

Михайло СМОКОВИЧ

ДЕРЖАВНЕ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

вул. Панаса Мирного, 28, м. Київ, 01011, тел. (044) 365 40 00
поштова адреса для листування: вул. Симона Петлюри, 15, м. Київ, 01032
E-mail: info@dbp.gov.ua, web: www.dbp.gov.ua, ідентифікаційний код 41760289

Верховна Рада України
Голові Комітету з питань
правоохоронної діяльності
Сергієві ІОНУШАСУ

Шановний пане Сергію!

У Державному бюро розслідувань опрацьовано проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України» (реєстраційний № 10136 від 09.10.2023) (далі – проект Закону), який надійшов з листом Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності від 19.10.2023 № 04-27/3-2023/229990.

За результатами опрацювання повідомляємо, що загалом проект Закону заслуговує на підтримку, оскільки реалізація запропонованих у ньому новел дасть можливість удосконалити положення Кримінального кодексу України (далі – КК України) та Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) для здійснення більш ефективної кваліфікації, розслідування та покарання за злочини проти основ національної безпеки України.

Водночас до окремих положень проекту Закону слід висловити зауваження.

У частині четвертій статті 111¹ та статті 111² КК України проектом Закону пропонується замінити термін «матеріальні ресурси» терміном «матеріальні активи», який законодавчо не розтлумачено. З метою дотримання принципу правової визначеності пропонуємо розкрити зміст терміна «матеріальні активи» у примітці до статті 111¹ цього Кодексу. Зокрема, матеріальні активи могли б охоплювати сировину, будівельні та пально-мастильні матеріали, енергію всіх видів, конструкції, вироби, устаткування.

Також дискусійною є пропозиція до частини другої статті 216 КПК України щодо уповноваження Служби безпеки України здійснювати досудове розслідування колабораційної діяльності тільки за умови, якщо наявні кримінальні правопорушення передбачені частинами четвертою – восьмою статті 111¹ КК України. Такий підхід може призвести до виникнення колізій у правозастосуванні, зокрема у випадку наявності сукупності кримінальних

04686

Державне бюро
розслідувань

№ 33440-23/10-2-04-01-14532/23 від 06.11.2023

2

правопорушень, передбачених різними частинами статті 111¹ КК України. Крім того, кримінальні правопорушення, передбачені частинами першою – третьою статті 111¹ КК України, залишаються злочинами проти основ національної безпеки України. У свою чергу захист національної безпеки України є складовою завдань Служби безпеки України відповідно до статті 2 Закону України від 25.03.1992 № 2229-ХІІ «Про Службу безпеки України». Отже, саме слідчі органів безпеки мають відповідну спеціалізацію щодо розслідування усіх злочинів проти основ національної безпеки України.

Інших пропозицій і зауважень до проєкту Закону не маємо.

З повагою

Директор
Державного бюро розслідувань

Олексій СУХАЧОВ

ДЕРЖАВНЕ БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

вул. Панаса Мирного, 28, м. Київ, 01011, тел. (044) 365 40 00
поштова адреса для листування: вул. Симона Петлюри, 15, м. Київ, 01032
E-mail: info@dbp.gov.ua, web: www.dbp.gov.ua, ідентифікаційний код 41760289

Верховна Рада України
Голові Комітету з питань
правоохоронної діяльності
Сергієві ІОНУШАСУ

Шановний пане Сергію!

У Державному бюро розслідувань опрацьовано проєкт Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України» (реєстраційний № 10136-1 від 24.10.2023) (далі – проєкт Закону), який надійшов з листом Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності від 26.10.2023 № 04-27/3-2023/236205.

За результатами опрацювання повідомляємо таке.

Проєкт Закону спрямований на: а) приведення норм Кримінального кодексу України (далі – КК України) щодо відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України у відповідність до стандартів «якісного» та «передбачуваного» закону; б) усунення труднощів щодо розмежування складів злочинів, передбачених статтями 111, 111¹, 111² та 436² КК України, та деяких інших складів злочинів; в) приведення національного законодавства у відповідність до норм міжнародного гуманітарного права щодо цивільних осіб, які вимушено проживають під владою окупаційної держави.

Водночас до окремих положень проєкту Закону слід висловити зауваження.

Так, проєкт Закону пропонує внести кардинальні зміни до статті 111¹ «Колабораційна діяльність» КК України, значно розширивши та деталізувавши склади цього кримінального правопорушення, а також додавши до них ознаки, які певною мірою характерні для державної зради, шпигунства та деяких інших злочинів проти основ національної безпеки України, що є дискусійним підходом.

Навіть більше, проєкт Закону передбачає у пункті 1 примітки до статті 111¹ КК України додатково розтлумачити термін «колабораційна діяльність», що не логічно, оскільки форма та зміст цього кримінального правопорушення мають бути визначені саме у диспозиціях цієї статті.

Унаслідок внесення пропонованих змін до статті 111¹ КК України існуватиме суперечлива кримінально-правова норма, в якій:

Державне бюро
розслідувань

№ 34400-23/10-2-04-01-14767/23 від 13.11.2023

1) буде порушена послідовність криміналізації суспільно небезпечних діянь залежно від ступеня тяжкості (зокрема, в частинах першій та третій буде встановлена відповідальність за кримінальний проступок, у частинах четвертій, п'ятій та десятій – за нетяжкий злочин, у частинах шостій, сьомій, одинадцятій, дванадцятій та тринадцятій – за тяжкий злочин, а в частинах другій, восьмій, дев'ятій, чотирнадцятій, п'ятнадцятій та шістнадцятій – за особливо тяжкий злочин);

2) не призначатимуться штрафи за вчинення як кримінальних проступків, так і нетяжких злочинів, передбачених частинами четвертою та п'ятою цієї статті;

3) існуватимуть терміни, які вперше запроваджуватимуться у текст КК України, однак при цьому їх зміст не отримує свого законодавчого тлумачення навіть у примітці до цієї статті (наприклад, «реквізиція», «конфіскація продовольства», «жорстоке насильство», «великі руйнування», «могутність країни», «репресії» і т. ін.), що не відповідатиме принципу правової визначеності;

4) не будуть додержані правила пунктуації, особливо у частині першій цієї статті, де немає розділових знаків (ком) перед сполучником «або»;

5) адвокати не будуть включені до переліку осіб, які здійснюють незалежну професійну діяльність (пункт 4 примітки до цієї статті) тощо.

Отже, за вказаних вище обставин реалізація пропонованих до 111¹ КК України змін буде фактично неможливою.

Також не зовсім обґрунтованою є пропозиція стосовно частини другої статті 216 Кримінального процесуального кодексу України щодо уповноваження Служби безпеки України здійснювати досудове розслідування колабораційної діяльності тільки за умови, коли наявні кримінальні правопорушення, передбачені частинами шостою – шістнадцятою статті 111¹ КК України. Такий підхід може призвести до виникнення колізій у правозастосуванні, зокрема у випадку наявності сукупності кримінальних правопорушень, передбачених різними частинами статті 111¹ КК України. Крім того, кримінальні правопорушення, передбачені частинами першою – п'ятою статті 111¹ КК України, залишаються посяганнями проти основ національної безпеки України. У свою чергу захист національної безпеки України є складовою завдань Служби безпеки України відповідно до статті 2 Закону України від 25.03.1992 № 2229-ХІІ «Про Службу безпеки України». Отже, саме слідчі органів безпеки мають відповідну спеціалізацію щодо розслідування усіх злочинів проти основ національної безпеки України.

Ураховуючи вищевикладене, проєкт Закону потребує суттєвого доопрацювання з урахуванням викладених зауважень.

З повагою

Директор
Державного бюро розслідувань

Олексій СУХАЧОВ

**МІНІСТЕРСТВО
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
УКРАЇНИ**

вул. Богомольця, 10, м. Київ, 01601
тел.: (044) 256-03-33, факс: (044) 253-64-04
сайт: www.mvs.gov.ua
код згідно з ЄДРПОУ 00032684

Голові Комітету Верховної
Ради України з питань
правоохоронної діяльності

Сергію ІОНУШАСУ

від _____ 20____ р. № _____
На № 04-27/3-2023/229990 від 19.10.2023
№ 04-27/3-2023/236205 від 26.10.2023

Про опрацювання проєктів Законів України

Шановний Сергію Костянтиновичу!

Міністерство внутрішніх справ України в межах компетенції розглянуло Ваші звернення щодо опрацювання проєкту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України» (реєстр. № 10136 від 10 жовтня 2023 року) (далі – проєкт Закону № 10136) та альтернативного проєкту Закону «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України» (реєстр. № 10136-1 від 24 жовтня 2023 року) (далі – проєкт Закону № 10136-1).

За результатами опрацювання зазначених проєктів Законів повідомляємо таке.

Метою проєкту Закону № 10136 відповідно до пояснювальної записки є удосконалення положення Кримінального та Кримінально процесуального кодексу України для здійснення більш ефективної кваліфікації, розслідування та покарання за злочини проти основ національної безпеки України.

Для досягнення поставленої мети проєкт Закону № 10136, серед іншого, пропонує внести до пункту 5 статті 89 Кримінального кодексу України (далі – КК України) відповідно до яких такими, що не мають судимості, визнаються особи, засуджені за вчинення кримінального правопорушення до основного покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч

МВС УКРАЇНИ № 85492/38-23981-2023 від 20.11.2023 (1294825)

Підписав: Драг'ятий Богдан Євгенович

Сертифікат: 311446925854655267382538672341912154008578687744

Дійсний: з 15.02.2023 13:16:57 по 15.02.2025 13:16:57

неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт або арешту, якщо вони протягом року з дня відбуття покарання (основного та додаткового) не вчинять нового кримінального правопорушення, а у разі, якщо такі особи засуджені за вчинення злочину проти основ національної безпеки України, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку – протягом п'яти років.

Звертаємо увагу, що чинна редакція зазначеної норми стосується осіб, засуджених за вчинення злочинів, що дозволяє відмежовувати її положення від норми, передбаченої пунктом 2-1 статті 89 КК України, відповідно до якої такими, що не мають судимості, визнаються особи, засуджені за вчинення кримінального проступку, після відбуття покарання.

Оскільки згідно з частиною першою статті 12 КК України кримінальні правопорушення поділяються на кримінальні проступки і злочини, зазначене призведе до конкуренції між пунктами 2-1 та 5 статті 89 КК України в частині визначення строків погашення судимості для осіб, яких засуджено за вчинення кримінальних проступків.

Зазначене не відповідає принципу юридичної визначеності, що є складовою частиною конституційного принципу верховенства права, неухильне дотримання якого є запорукою утвердження правової держави (стаття 1, частини перша, друга статті 8 Конституції України). За правовою позицією Конституційного Суду України юридичну визначеність слід розуміти через такі її складові елементи: чіткість, зрозумілість, однозначність норм права (підпункт 3.2 пункту 3 мотивувальної частини рішення від 23 січня 2020 року № 1-р/2020).

Крім того, аналогічні зауваження стосуються також запропонованої проектом Закону № 10136 редакції статті 111-1 КК України, яка містить поняття «воєнізованих або збройних формувань», до яких можна буде віднести і формування, які законно діють на території України, тому вважаємо за доцільне чітко зазначити, що це «незаконні воєнізовані або збройні формування». При цьому поняття «окупаційна адміністрація держави-агресора», також потребує додаткового обґрунтування, оскільки немає законодавчого визначення даного поняття і тому виключення слів «у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території» може бути передчасним, оскільки такі незаконні органи (влада) можуть бути створені та підконтрольні іншим органам держави-агресора.

Водночас, з метою вірного визначення протиправності діянь, потребує уточнення редакція абзацу першого частини четвертої статті 111-1 та абзацу першого частини першої статті 111-2 КК України в частині добровільної передачі громадянином України матеріальних активів незаконним

воєнізованим або збройним формуванням, створеним на тимчасово окупованих територіях України; умисних дій, спрямованих на допомогу воєнізованим або збройним формуванням держави-агресора; передачі відомостей про громадян України незаконним воєнізованим або збройним формуванням, створеним на тимчасово окупованих територіях України.

Разом із тим слід ураховувати особливості умов, у яких вимушені проживати громадяни України на тимчасово окупованих територіях, поширення сфери кримінального переслідування тих з них, які працюють у приватній сфері, вбачається недостатньо обґрунтованим і таким, що може негативно позначитися на майбутньому процесі соціальної реінтеграції деокупованих територій у цілому. Також такі зміни не повною мірою враховують потенційне навантаження на пенітенціарну систему України і її реальні спроможності, з огляду на санкцію.

Висловлюємо також занепокоєння щодо запропонованих обмежень до суб'єкта вчинення кримінального правопорушення, передбаченого частиною першою статті 111-2 КК України, відповідно до яких іноземець та особа без громадянства набуватимуть статусу суб'єкта злочину лише за умови їх постійного проживання на території України до 24 лютого 2022 року, що, на нашу думку, не узгоджується із загальними положеннями КК України.

Відповідно до пункту 2 примітки до статті 111-1 КК України (у редакції проекту Закону) «у частині третій цієї статті під стандартом освіти держави-агресора розуміється – визначені державою-агресором, її окупаційної адміністрації, та формалізовані у вигляді навчальної літератури, програм, планів, переліків, вказівок, доручень, рекомендацій, вимог до змісту освіти, обсягів навчального навантаження, інших складових процесу навчання».

Наголошуємо, що, оскільки запропонована проектом Закону редакція не розкриває змісту поняття «стандарт освіти держави-агресора», визначення правової кваліфікації діяння, передбаченого частиною третьою статті 111-1 КК України, під час практичного застосування цієї норми буде вкрай ускладненим.

Крім того, слід зазначити, що у пункті третьому примітки до зазначеної статті КК України (в редакції проекту Закону № 10136) передбачено, що «під господарською діяльністю в цій статті слід розуміти діяльність, визначену Податковим кодексом України».

Проте слід ураховувати, що відповідно до пункту 1.1. статті 1 Податковий кодекс України регулює відносини, що виникають у сфері справляння податків і зборів, зокрема, визначає вичерпний перелік податків та зборів, що справляються в Україні, та порядок їх адміністрування, платників податків та зборів, їх права та обов'язки, компетенцію контролюючих органів,

повноваження і обов'язки їх посадових осіб під час адміністрування податків та зборів, а також відповідальність за порушення податкового законодавства.

Так, згідно з пунктом 14.1.36 статті 14 Податкового кодексу України господарська діяльність – діяльність особи, що пов'язана з виробництвом (виготовленням) та/або реалізацією товарів, виконанням робіт, наданням послуг, спрямована на отримання доходу і проводиться такою особою самостійно та/або через свої відокремлені підрозділи, а також через будь-яку іншу особу, що діє на користь першої особи, зокрема за договорами комісії, доручення та агентськими договорами.

Отже, за вказаною приміткою, дії всіх суб'єктів господарської діяльності на окупаційній території, які відповідно до законодавства повинні сплачувати податки і збори за свою діяльність та на цей час вимушені сплачувати їх державі-агресору, підпадають під злочинне діяння, яке передбачене частиною десятою статті 111-1 КК України.

На нашу думку, примітка щодо визначення поняття господарської діяльності в диспозиції статті 111-1 КК України потребує редакційного доопрацювання, зокрема, в частині чіткого визначення видів господарської діяльності, у разі провадження якої виникає кримінальна відповідальність.

Окремо слід зазначити про те, що проєкт Закону № 10136 пропонує внести зміни до статті 216 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), визначивши підслідність кримінальних правопорушень, передбачених частинами четвертою – третьою статті 111-1 КК України, за органами досудового розслідування Національної поліції.

Проте слід урахувувати, що відповідно до статті 2 Закону України «Про Службу безпеки України» саме на Службу безпеки України покладається у межах визначеної законодавством компетенції захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці.

Відповідно до частини третьої статті 38 КПК України дізнання здійснюють підрозділи дізнання або уповноважені особи інших підрозділів, зокрема, органів безпеки.

При цьому Служба безпеки України відповідно до своїх основних завдань зобов'язана виявляти, припиняти та розкривати кримінальні правопорушення, розслідування яких віднесено законодавством до компетенції Служби безпеки України, проводити їх досудове розслідування; розшукувати осіб, які переховуються у зв'язку із вчиненням зазначених кримінальних правопорушень (статті 24 Закону України «Про Службу безпеки України»).

Необхідно також зазначити, що, з урахуванням специфіки діяльності Служби безпеки України, здійснення досудового розслідування всіх кримінальних правопорушень, передбачених розділом I (Злочини проти основ національної безпеки України) Особливої частини КК України визначено за слідчими органів безпеки.

На підставі викладеного, запропоновані проектом Закону № 10136 зміни до статті 216 КПК України суперечать специфіці діяльності Національної поліції України, визначеній, зокрема, у Законі України «Про Національну поліцію» та безумовно призведуть до збільшення навантаження на органи досудового розслідування Національної поліції.

Метою проекту Закону України № 10136-1 відповідно до пояснювальної записки є приведення норм кримінального закону у сфері відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України у відповідність до стандартів «якісного» та «передбачуваного» закону; усунення труднощів у розмежуванні складів злочинів, передбачених статтями 111, 111-1, 111-2 та 436-2 КК України та деяких інших складів злочину; приведення національного законодавства у відповідність до норм міжнародного гуманітарного права щодо цивільних осіб, які вимушено проживають під владою окупаційної держави.

Проект Закону 10136-1 є альтернативний до однойменного проекту Закону № 10136.

Проаналізувавши проект Закону № 10136-1, слід зазначити, що частина його положень (зміни до пункту 5 статті 89 КК України, до примітки статті 111-1 КК України, до статті 216 КПК України тощо) збігаються за змістом з відповідними положеннями проекту Закону № 10136, у зв'язку з чим зауваження та пропозиції до зазначених положень, викладені вище, є актуальними й щодо відповідних положень проекту Закону 10136-1.

Водночас проект Закону № 10136-1 містить й ряд інших недоліків, зокрема, пропонує викласти в новій редакції статтю 111-1 КК України, відповідно до частини першої якої за «публічні виступ, заклик, заперечення або поширення в іншій формі інформації, які містять виправдовування збройної агресії проти України або схвалення встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або заперечення збройної агресії проти України або заперечення встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України або спонукання інших осіб до активної співпраці з окупаційними силами, в тому числі й щодо визнання та підтримання рішень окупаційних сил або закликом до відмови від власної національної ідентичності громадян України» передбачено покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років.

Разом із тим частиною четвертою цієї ж статті в редакції проекту Закону № 10136-1 визначено, що «пропаганда на користь окупаційних сил з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України...» карається «виправними роботами на строк до двох років або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі на той самий строк з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років».

Проте слід зазначити, що пунктом 3 частини першої статті 1 Закону України «Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну» визначено, що пропаганда російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України – це поширення інформації, спрямованої на підтримку або виправдання злочинного характеру діяльності Російської Федерації, органів держави-терориста (держави-агресора), їх посадових осіб, працівників, службовців (у тому числі військовослужбовців) та/або представників, які відкрито або приховано діють від імені Російської Федерації на території України або з територій інших держав проти України; популяризація та глорифікація діяльності органів держави-терориста (держави-агресора), дій їх посадових осіб, працівників, службовців (у тому числі військовослужбовців) та/або представників; публічне заперечення, у тому числі через медіа або з використанням мережі Інтернет, злочинного характеру збройної агресії Російської Федерації проти України; публічне використання символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну, використання, створення, поширення продукції, що містить таку символіку, в Україні та/або за кордоном.

З огляду на викладене вважаємо, що диспозиції частин першої та четвертої статті 111-1 КК України в проекті Закону № 10136-1 охоплюють одне й те ж злочинне діяння.

Крім того, слід ураховувати, що частини перша та четверта статті 111-1 КК України (у редакції проекту Закону № 10136-1) дублює положення статті 436-2 (Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників) КК України (зміни до якої цим проектом Закону не вносяться), якою передбачено відповідальність за виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, розпочатої у 2014 році, у тому числі шляхом представлення збройної агресії Російської Федерації проти України як внутрішнього громадянського конфлікту,

виправдовування, визнання правомірною, заперечення тимчасової окупації частини території України, а також глорифікацію осіб, які здійснювали збройну агресію Російської Федерації проти України, розпочату у 2014 році, представників збройних формувань Російської Федерації, іррегулярних незаконних збройних формувань, озброєних банд та груп найманців, створених, підпорядкованих, керованих та фінансованих Російською Федерацією, а також представників окупаційної адміністрації Російської Федерації, яку складають її державні органи і структури, функціонально відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України, та представників підконтрольних Російській Федерації самопроголошених органів, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України, у тому числі виготовлення та поширення таких матеріалів.

Окремо звертаємо увагу на те, що, на нашу думку, публічне заперечення не може визнаватися, поряд з публічними виступом та закликом, формою поширення інформації, оскільки у даному випадку йдеться про зміст висловлення, поряд з виправдовуванням чи схваленням. До того ж, запропонована правова конструкція норми, за якою вважаються протиправними діяння, пов'язані з публічним запереченням інформації, яка містить заперечення збройної агресії проти України або заперечення встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України, видається занадто складною для сприйняття, що може створити складнощі під час її практичного застосування.

Разом із тим, частиною другою статті 111-1 КК України (в редакції проекту Закону № 10136-1) передбачено «передання державі, що здійснює збройну агресію проти України, або її представникам, або іншим незаконним збройним формуванням інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, у тому числі про їх переміщення територією України, якщо така інформація не розміщувалася (не поширювалася) у відкритому доступі Генеральним штабом Збройних Сил України, Міністерством оборони України, Головним управлінням розвідки Міністерства оборони України чи Службою безпеки України або в офіційних джерелах

країн-партнерів, за відсутності ознак державної зради або шпигунства», однак слід ураховувати, що зазначені злочинні діяння вже визначено в диспозиції статті 114-2 (Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану) КК України.

На нашу думку, зазначене може призвести до неоднозначного застосування правових норм та труднощів у правозастосовній діяльності, що не відповідає принципу юридичної визначеності.

Слід також звернути увагу на те, що частина шоста статті 111-1 КК України (в редакції проекту Закону № 10136-1) не містить конкретного визначення, які дії маються на увазі під «обслуговуванням», зокрема «комунікаційної інфраструктури», «доріг» та «іншої інфраструктури, яка може бути використана окупаційними силами». Така нечіткість зумовить ситуацію, за якої до кримінальної відповідальності може бути притягнуто особу, яка вимушено проживає на тимчасово окупованій території та здійснює суспільно корисну діяльність, спрямовану на розв'язання гуманітарних проблем на окупованій території, зокрема в галузі комунального господарства, зв'язку, адже результатом такої діяльності можуть скористатися і населення, і окупаційні сили.

Проект Закону № 10136-1 також пропонується замінити у статті 111-1 КК України слова «окупаційна адміністрація держави-агресора» словами «адміністрація окупаційних сил».

Так, відповідно до примітки до цієї статті (у редакції проекту Закону) під окупаційними силами розуміються війська держави, що здійснює збройну агресію проти України, або представників держави, що здійснює збройну агресію проти України, або незаконні воєнізовані чи збройні формування, створені на тимчасово окупованій території України, окупаційну державу, що здійснює збройну агресію проти України, незаконні органи влади, створені на тимчасово окупованих територіях України.

Запропоноване визначення в контексті розуміння адміністрації окупаційних сил, на нашу думку, є значно звуженим та не відповідає терміну «окупаційна адміністрація Російської Федерації», зазначеному в пункті 6 частини першої статті 11 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», під яким розуміється сукупність державних органів і структур Російської Федерації, функціонально відповідальних за управління тимчасово окупованими територіями та підконтрольних Російській Федерації самопроголошених органів, які узурпували виконання владних повноважень на тимчасово окупованих територіях та які виконували чи виконують властиві органам державної влади чи органам місцевого самоврядування функції на тимчасово окупованій території України, в тому числі органи, організації, підприємства та установи, включаючи правоохоронні та судові органи, нотаріусів та суб'єктів адміністративних послуг.

При цьому положення зазначеного Закону України розрізняють між собою збройні формування Російської Федерації та окупаційну адміністрацію

Російської Федерації, на відміну від визначення, запропонованого проектом Закону.

Ураховуючи зазначене, а також те, що в інших статтях Особливої частини КК України (зміни до яких проектом Закону № 10136-1 не вносяться) використовуються визначення «окупаційна адміністрація держави-агресора» (стаття 111-2 КК України) та «окупаційна адміністрація Російської Федерації» (статті 127, 436-2 КК України), зазначене може призвести до неоднозначного застосування правових норм, що не відповідає принципу юридичної визначеності.

Аналогічне зауваження щодо недотримання принципу юридичної визначеності стосується й запропонованої проектом Закону № 10136-1 редакції частини восьмої статті 111-1 КК України в частині використання правових конструкцій «жорстоке насильство», «великі руйнування», «загроза могутності країни».

З огляду на викладене вважаємо, що зазначені проекти Законів потребують суттєвого доопрацювання.

З повагою

заступник Міністра

Богдан ДРАП'ЯТИЙ

**НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ
УКРАЇНИ****ГОЛОВНЕ СЛІДЧЕ УПРАВЛІННЯ**

вул. Богомольця, 10, м. Київ, 01601,

тел. 254-93-33, info@police.gov.ua

Ідентифікаційний код 40108578

Пашковському Миколі Івановичу

mykola.pashkovsky@gmail.com

Про надання інформації

У Головному слідчому управлінні за дорученням керівництва Національної поліції України у межах компетенції розглянуто Ваш запит про надання інформації щодо позицій направлених до Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності за результатами опрацювання проєктів законів України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України» (реєстр. № 10136 від 09.10.2023), унесеного народними депутатами України Осадчуком А.П., Бакумовим О.С. та іншими (далі – законопроект № 10136) і «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України» (реєстр. № 10136-1 від 24.10.2023), унесеного народним депутатом України Демченком С. О. (далі – законопроект № 10136-1).

За результатами розгляду повідомляємо про те, що 03.11.2023 Національною поліцією України опрацьовано законопроект № 10136 та висловлено ряд зауважень, які потребують доопрацювання з огляду на таке.

Викликає занепокоєння запропонована у законопроекті № 10136 редакція частин першої, шостої, сьомої статті 111¹ (Колабораційна діяльність) Кримінального кодексу України (далі – КК України) щодо використання терміна «воєнізовані або збройні формування», під які формально підпадають формування, які діють на території України, і який не узгоджується із частиною четвертою цієї статті, де встановлено кримінальну відповідальність за добровільну передачу громадянином України матеріальних активів «незаконним воєнізованим або збройним формуванням».

Крім того, потребує додаткового обґрунтування редакція пункту 6 Примітки статті 111¹ КК України стосовно визначення терміна «окупаційна адміністрація держави-агресора», оскільки немає законодавчого визначення вказаного терміна, а тому виключення слів «у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території» може бути передчасним у зв'язку з тим, що зазначені незаконні органи влади можуть бути створені та підконтрольні іншим органам держави-агресора.

НПУ № СЕД-7874-2023 від 28.11.2023 (32712)

Підписав: Бурлака Владислав Васильович

Сертифікат: 368DC35ECECB2DC10400000F08F0100A5620300

Дійсний: з 15.08.2022 21:00:00 по 15.08.2024 20:59:59

Відповідно до частини другої статті 216 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) у редакції законопроекту № 10136 досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених частинами четвертою – восьмою статті 111¹ КК України, здійснюють слідчі органів безпеки.

Уважаємо за доцільне визначити за статтею 111¹ КК України альтернативну підслідність так само, як у частинах сьомій або дев'ятій статті 216 КПК України. Насамперед це дозволить ефективно виявляти кримінальні правопорушення, передбачені в частинах першій – третій статті 111¹ КК України, та здійснювати їх ефективне досудове розслідування згідно з положеннями КПК України.

Інформуємо також, що 10.11.2023 Національною поліцією України опрацьовано законопроект № 10136-1 та висловлено ряд зауважень, які потребують доопрацювання з огляду на наступне.

Законопроектом № 10136-1 у частині першій статті 111¹ КК України встановлено, що за «публічні виступ, заклик, заперечення або поширення в іншій формі інформації, які містять виправдовування збройної агресії проти України або схвалення встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або заперечення збройної агресії проти України або заперечення встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України...» передбачено покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років.

Водночас частиною четвертою цієї статті в редакції законопроекту № 10136-1 визначено, що «пропаганда на користь окупаційних сил з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України...» карається «виправними роботами на строк до двох років або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі на той самий строк з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років».

Пунктом 3 частини першої статті 1 Закону України від 22 травня 2023 року № 2265-IX «Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну» визначено, що «пропаганда російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України – це поширення інформації, спрямованої на підтримку або виправдання злочинного характеру діяльності Російської Федерації, органів держави-терориста (держави-агресора), їх посадових осіб, працівників, службовців (у тому числі військовослужбовців) та/або представників, які відкрито або приховано діють від імені Російської Федерації на території України або з територій інших держав проти України; популяризація та глорифікація діяльності органів держави-терориста (держави-агресора), дій їх посадових осіб, працівників, службовців (у тому числі військовослужбовців) та/або представників; публічне заперечення, у тому числі

через медіа або з використанням мережі Інтернет, злочинного характеру збройної агресії Російської Федерації проти України; публічне використання символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну, використання, створення, поширення продукції, що містить таку символіку, в Україні та/або за кордоном».

З огляду на викладене вважаємо, що диспозиції частин першої та четвертої статті 111¹ КК України в законопроекті № 10136-1 охоплюють одне й те ж злочинне діяння.

Аналогічні злочинні діяння фактично вже передбачено статтею 436² (Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників) КК України, диспозиція якої передбачає «виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, розпочатої у 2014 році, у тому числі шляхом представлення збройної агресії Російської Федерації проти України як внутрішнього громадянського конфлікту, виправдовування, визнання правомірною, заперечення тимчасової окупації частини території України, а також глорифікацію осіб, які здійснювали збройну агресію Російської Федерації проти України, розпочату у 2014 році, представників збройних формувань Російської Федерації, іррегулярних незаконних збройних формувань, озброєних банд та груп найманців, створених, підпорядкованих, керованих та фінансованих Російською Федерацією, а також представників окупаційної адміністрації Російської Федерації, яку складають її державні органи і структури, функціонально відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України, та представників підконтрольних Російській Федерації самопроголошених органів, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України, у тому числі виготовлення» та поширення таких матеріалів.

Частиною другою статті 111¹ КК України запропонованої редакції законопроекту № 10136-1 передбачено «передання державі, що здійснює збройну агресію проти України, або її представникам, або іншим незаконним збройним формуванням інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, у тому числі про їх переміщення територією України, якщо така інформація не розміщувалася (не поширювалася) у відкритому доступі Генеральним штабом Збройних Сил України, Міністерством оборони України, Головним управлінням розвідки Міністерства оборони України чи Службою безпеки України або в офіційних джерелах країн-партнерів, за відсутності ознак державної зради або шпигунства», однак фактично зазначені злочинні діяння вже визначено в диспозиції статті 114² (Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану) КК України.

На нашу думку, зазначене може призвести до труднощів під час застосування вказаних норм у практичній діяльності.

Стосовно частини шостої статті 111¹ КК України вважаємо, що законопроект № 10136-1 не містить конкретного визначення, які дії маються на увазі під «обслуговуванням», зокрема «комунікаційної інфраструктури», «доріг» та «іншої інфраструктури, яка може бути використана окупаційними силами». Така нечіткість зумовить ситуацію, за якої до кримінальної відповідальності може бути притягнуто особу, яка вимушено проживає на тимчасово окупованій території та здійснює суспільно корисну діяльність, спрямовану на розв'язання гуманітарних проблем на окупованій території, зокрема в галузі комунального господарства, зв'язку, адже результатом такої діяльності можуть скористатися і населення, і окупаційні сили.

У частині третій примітки до зазначеної статті передбачено, що під господарською діяльністю в цій статті слід розуміти діяльність, визначену Податковим кодексом України.

Податковий кодекс України регулює відносини, що виникають у сфері справляння податків і зборів, зокрема визначає вичерпний перелік податків та зборів, що справляються в Україні, та порядок їх адміністрування, платників податків та зборів, їх права та обов'язки, компетенцію контролюючих органів, повноваження і обов'язки їх посадових осіб під час адміністрування податків та зборів, а також відповідальність за порушення податкового законодавства.

Згідно з пунктом 14.1.36 Податкового кодексу України господарська діяльність – діяльність особи, що пов'язана з виробництвом (виготовленням) та/або реалізацією товарів, виконанням робіт, наданням послуг, спрямована на отримання доходу і проводиться такою особою самостійно та/або через свої відокремлені підрозділи, а також через будь-яку іншу особу, що діє на користь першої особи, зокрема за договорами комісії, доручення та агентськими договорами.

Отже, за вказаною приміткою, дії всіх суб'єктів господарської діяльності на окупаційній території, які відповідно до законодавства повинні сплачувати податки і збори за свою діяльність та на цей час вимушені сплачувати їх державі-агресору, підпадають під злочинне діяння, яке передбачене частиною десятою статті 111¹ КК України.

На нашу думку, примітка щодо визначення поняття господарської діяльності в диспозиції статті 111¹ КК України потребує конкретизування, зокрема чіткого визначення видів господарської діяльності, у разі якої виникає кримінальна відповідальність.

Відповідно до частини другої статті 216 КПК України у редакції законопроект № 10136-1 досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених частинами шостою – шістнадцятою статті 111¹ КК України, здійснюють слідчі органи безпеки.

Уважаємо за доцільне визначити за статтею 111¹ КК України альтернативну підслідність так само, як у частинах сьомій або дев'ятій статті 216 КПК України. Це дасть змогу виявляти кримінальні правопорушення, передбачені в частинах

першій – п'ятій статті 111¹ КК України, та здійснювати їх ефективне досудове розслідування згідно з положеннями КПК України.

Начальник відділу

Владислав БУРЛАКА

**МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ
УКРАЇНИ**

Мін'юст

вул. Архітектора Городецького, 13, м. Київ, 01001

тел.: (044) 364-23-93, факс: (044) 271-17-83

E-mail: callcentre@minjust.gov.ua,themis@minjust.gov.ua,Web: <http://www.minjust.gov.ua>,

код згідно з ЄДРПОУ 00015622

паперова копія оригіналу
електронного документа**Голові Комітету Верховної
Ради України з питань
правоохоронної діяльності
Сергію ІОНУШАСУ****Шановний Сергію Костянтиновичу!**

Міністерство юстиції України у зв'язку з Вашим листом від 19 жовтня 2023 року № 04-27/3-2023/229990 опрацювало проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України» (реєстр. № 10136 від 09 жовтня 2023 року), внесений на розгляд народними депутатами України Осадчуком А.П. та іншими, і в межах компетенції повідомляє про відсутність пропозицій до нього.

З повагою

Міністр**Денис МАЛЮСЬКА**

Людмила Корнієнко 279 56 51

згідно з оригіналом

СЕД АСКОД
Міністерство юстиції України
№ 144112/14489-1-23/11.1.1 від 03.11.2023
Підписувач Малюська Денис Леонтійович
Сертифікат 3ED5083160DVC59B04000000E04446007171D100
Дійсний з 20.02.2023 12:20:56 по 20.02.2024 12:20:56

**МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ
УКРАЇНИ**

Мін'юст

вул. Архітектора Городецького, 13, м. Київ, 01001

тел.: (044) 364-23-93, факс: (044) 271-17-83

E-mail: callcentre@minjust.gov.ua,
themis@minjust.gov.ua,Web: <http://www.minjust.gov.ua>,
код згідно з ЄДРПОУ 00015622важлива копія оригіналу
законотехнічного документа**Голові Комітету Верховної
Ради України з питань
правоохоронної діяльності
Сергію ІОНУШАСУ****Шановний Сергію Костянтиновичу!**

Міністерство юстиції України у зв'язку з Вашим листом від 26 жовтня 2023 року № 04-27/3-2023/236205 опрацювало проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України» (реєстр. № 10136-1 від 24 жовтня 2023 року) (далі – проект Закону), внесений на розгляд народним депутатом України Демченком С.О., і в межах компетенції повідомляє таке.

Як вбачається із пояснювальної записки, необхідність прийняття проекту Закону зумовлена недосконалістю чинного правового регулювання кримінальної відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України. Така недосконалість, на думку автора проекту Закону, зумовлює труднощі у розмежуванні складів злочинів, передбачених статтями 111, 111¹, 111², 436² Кримінального кодексу України (далі – КК) та деяких інших складів злочину.

Чинні норми зумовлюють ситуацію, за якою до кримінальної відповідальності може бути притягнуто особу, яка здійснює правомірну та суспільно корисну діяльність, зокрема, заходи, спрямовані на розв'язання гуманітарних проблем на окупованій території, надання соціальних послуг, діяльності у галузі комунального господарства, зв'язку, забезпечення населення продуктами харчування тощо. У зв'язку з цим, державна політика щодо осіб, які вимушено проживають на тимчасово окупованій території, потребує вдосконалення у сфері кримінальної відповідальності.

Водночас варто зазначити таке.

1. У підпункті 4 пункту 1 розділу I проекту Закону пропонується внести зміни до КК, виклавши статтю 111¹ «Колабораційна діяльність» в новій редакції, у якій, зокрема, застосовуються формулювання: «окупаційні сили», «адміністрації окупаційних сил», «воєнізованих або збройних формуваннях окупаційних сил», «незаконних судових або правоохоронних органах окупаційних сил».

При цьому у пункті 2 примітки до статті 111¹ КК (у редакції проекту Закону) пропонується визначити, що під окупаційними силами слід розуміти війська

СЕДАСКОД
Міністерство юстиції України
№ 151701/14833-1-23/11.1.1 від 18.11.2023
Підписувач Малюська Денис Леонтійович
Сертифікат 3ED5083160D8C59804000000E04446007171D100
Дійсний з 20.02.2023 12:20:56 по 20.02.2024 12:20:56

головний спеціаліст

згідно з оригіналом

паперова копія оригіналу
електронного документа

2

держави, що здійснює збройну агресію проти України, або представників держави, що здійснює збройну агресію проти України, або *незаконні воєнізовані чи збройні формування, створені на тимчасово окупованій території України, окупаційну державу, що здійснює збройну агресію проти України, незаконні органи влади, створені на тимчасово окупованих територіях України.*

Таким чином, слід зауважити, що запропоноване проектом Закону визначення «окупаційних сил» не в повній мірі охоплює складові «окупаційних сил», які застосовуються у тексті нової редакції статті 111¹ КК, та не узгоджується з ними.

Водночас варто враховувати, що особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях України визначає, зокрема, Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» (далі – Закон).

Так, у пунктах 4, 6 частини першої статті 11 Закону визначено такі терміни: *збройні формування Російської Федерації* – це регулярні з'єднання і підрозділи, підпорядковані Міністерству оборони Російської Федерації, підрозділи та спеціальні формування, підпорядковані іншим силовим відомствам Російської Федерації, їхні радники, інструктори та іррегулярні незаконні збройні формування, озброєні банди та групи найманців, створені, підпорядковані, керовані та фінансовані Російською Федерацією, а також за допомогою окупаційної адміністрації Російської Федерації, яку складають її державні органи і структури, функціонально відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України, та підконтрольні Російській Федерації самопроголошені органи, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України;

окупаційна адміністрація Російської Федерації – це сукупність державних органів і структур Російської Федерації, функціонально відповідальних за управління тимчасово окупованими територіями та підконтрольних Російській Федерації самопроголошених органів, які узурпували виконання владних повноважень на тимчасово окупованих територіях та які виконували чи виконують властиві органам державної влади чи органам місцевого самоврядування функції на тимчасово окупованій території України, в тому числі органи, організації, підприємства та установи, включаючи правоохоронні та судові органи, нотаріусів та суб'єктів адміністративних послуг.

Крім того, слід враховувати, що чинна редакція КК оперує, зокрема, такими термінами, як: *«окупаційна адміністрація держави-агресора», «збройні формування держави-агресора»* (стаття 111¹ «Колабораційна діяльність», стаття 111² «Пособництво державі-агресору»), *окупаційна адміністрація Російської Федерації* (стаття 127 «Катування», стаття 436² «Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників»).

Враховуючи зазначене, проект Закону потребує доопрацювання з метою дотримання вимог щодо уніфікації термінології.

2. Щодо застосування у проекті Закону формулювання «національним інтересам та безпеці країни» звертаємо увагу, що Закон України

головний спеціаліст

згідно з оригіналом

паперова копія оригіналу
електронного документа

3

«Про національну безпеку України» містить визначення термінів: «*національна безпека України*» та «*національні інтереси України*».

3. Щодо застосування у проекті Закону формулювання «в умовах міжнародного чи *неміжнародного* збройного конфлікту» звертаємо увагу, що у пункті 7 частини першої статті 1 Закону України «Про національну безпеку України» визначено поняття «*збройний конфлікт* – це збройне зіткнення між державами (міжнародний збройний конфлікт, *збройний конфлікт на державному кордоні*) або між ворогуючими сторонами в межах території однієї держави, як правило, за підтримки ззовні (*внутрішній збройний конфлікт*).

4. Пунктом 4 розділу I проекту Закону пропонується викласти статтю 111¹ «Колабораційна діяльність» КК у новій редакції.

4.1. Так, згідно з частиною першою вказаної статті у редакції проекту Закону публічні виступ, заклик, *заперечення* або поширення в іншій формі інформації, які містять виправдовування *збройної агресії проти України* або схвалення встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України, або *заперечення збройної агресії проти України*, або заперечення встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України, або невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України, або спонукання інших осіб до *активної* співпраці з окупаційними силами, в тому числі й щодо визнання та підтримання рішень окупаційних сил, або заклик до відмови від власної національної ідентичності громадян України.

Варто звернути увагу, що у пропонованій проектом Закону редакції містяться повтори аналогічних за змістом положень.

Крім того, пропоноване положення містить слова «спонукання інших осіб до *активної* співпраці з окупаційними силами». У зв'язку з цим варто звернути увагу, що співпраця з окупаційними силами може бути як активна, так і пасивна, що не охоплюється пропонованим проектом Закону положенням.

Термін «*активна* співпраця з окупаційними силами» також є визначенням дій, які є колабораційною діяльністю, відповідно до пункту 1 примітки до статті 111¹ КК.

4.2. Частиною другою статті 111¹ КК у редакції проекту Закону пропонується передбачити відповідальність за передання державі, що здійснює збройну агресію проти України, або її представникам, або іншим незаконним збройним формуванням інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, у тому числі про їх переміщення територією України, якщо така інформація не розміщувалася (не поширювалася) у відкритому доступі Генеральним штабом Збройних Сил України, Міністерством оборони України, Головним управлінням розвідки Міністерства оборони України чи Службою безпеки України або в офіційних джерелах країн-партнерів, за відсутності ознак державної зради або шпигунства, яке карається позбавлення волі на строк від восьми до дванадцяти років з конфіскацією майна або без такої.

На сьогодні кримінальна відповідальність за вказані дії визначена частиною третьою статті 114³ КК, з якої проектом Закону пропонується виключити ці положення.

Оскільки стаття 114³ КК загалом визначає відповідальність за несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї,

головний спеціаліст

згідно з оригіналом

паперова копія оригіналу
електронного документа

4

озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану, залишається незрозумілим необхідність пропонованих змін в частині перенесення положень до статті 111¹ КК.

4.3. Проектом Закону пропонується у санкціях частин дванадцятої та тринадцятої статті 111¹ КК зменшити санкції у виді позбавлення волі порівняно з санкціями, які на цей час передбачають відповідальність за аналогічні правопорушення.

Пояснювальна записка до проекту Закону не містить належного обґрунтування щодо підстав зменшення санкцій до вказаних положень, у зв'язку з чим неможливо встановити доцільність пропонованих змін.

З огляду на викладене пояснювальна записка до проекту Закону потребує відповідного доопрацювання.

5. Пунктом 1 розділу II проекту Закону пропонується внесення змін до частини другої статті 216 Кримінального процесуального кодексу України, згідно з якими передбачається, що досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених частинами першою – п'ятою статті 111¹ КК, здійснюватимуть слідчі органів Національної поліції.

При цьому пояснювальна записка до проекту Закону не містить обґрунтування про наділення слідчих органів Національної поліції повноваженнями щодо здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень, передбачених частинами першою – п'ятою статті 111¹ КК. Однак зазначено, що реалізація положень цього законопроекту не потребує додаткових видатків із Державного бюджету України.

Натомість відповідно до абзацу другої частини другої статті 2 Закону України «Про Службу безпеки України» до завдань СБУ також входить попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень проти миру і безпеки людства, тероризму та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України.

Так, беручи до уваги повноваження СБУ, вважаємо, що пропозиція проекту Закону передати частину повноважень СБУ до Національної поліції України не лише суперечитиме основній меті створення цього державного органу, а й потребуватиме додаткових заходів, спрямованих на корегування чисельності особового складу вказаних правоохоронних органів, чого проектом Закону не пропонується.

Крім того, незрозумілим залишається принцип, за яким пропонується визначити статті КК, розслідування яких запропоновано доручити слідчим Національної поліції України.

6. Водночас зауважуємо, що проектом Закон пропонується викласти повністю в новій редакції статтю 111¹ КК.

Відповідно до статті 58 Конституції України закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи. Ніхто не може відповідати за діяння, які на час їх вчинення не визнавалися законом як правопорушення.

голова спеціаліст

згідно з оригіналом

паперова копія оригіналу
електронного документа

5

Слід зазначити, що метою запропонованих законодавчих змін є не декриміналізація вказаного кримінального правопорушення, а лише удосконалення положень, зокрема статті 111¹ КК, спрямоване на розв'язання гуманітарних проблем на окупованій території, надання соціальних послуг, діяльності у галузі комунального господарства тощо, що в подальшому потребуватиме перекваліфікації кримінальних правопорушень.

Крім того, проектом Закону не врегульовується питання передачі вже розпочатих кримінальних проваджень, не завершених розслідуванням, від одного органу досудового розслідування до іншого у разі зміни підслідності.

У зв'язку з викладеним проект Закону потребує відповідного доопрацювання.

З повагою

Міністр

Денис МАЛЮСЬКА

головний офіціаліт

згідно з оригіналом

РАДА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ
МІЖВІДОМЧИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ЦЕНТР
З ПРОБЛЕМ БОРОТЬБИ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ

пл. Солом'янська, 1, м. Київ, 03035
тел.: (044) 245-24-70

e-mail: mndc.oz.rnbo@gmail.com
irc.oc.nsdcu@gmail.com

“_____” листопада 2023 р. №

На № 04-27/3-2023/229987 від 19.10.2023 р.

Прим. № 1

Комітет Верховної Ради України
з питань правоохоронної діяльності

Міжвідомчим науково-дослідним центром з проблем боротьби з організованою злочинністю при РНБО України розглянуто лист Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності щодо проекту Закону України «Про внесення зміни до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України (реєстр. № 10136 від 09.10.2023 року (далі – законопроект)). За результатами розгляду повідомляємо наступне:

Зі змісту законопроекту та пояснювальної записки до нього випливає, що цим законопроектом пропонується удосконалити інститут кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність та злочини проти національної безпеки України в цілому.

Враховуючи значну чисельність запропонованих новацій, розглянемо кожну з них окремо.

1. *Викладення абзацу п'ятого частини першої статті 55 Кримінального кодексу України в такій редакції: «Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткове покарання за вчинення злочинів проти основ національної безпеки України, призначається на строк від десяти до п'ятнадцяти років.»*

Слід звернути увагу, що в пояснювальній записці до цього законопроекту його автори взагалі залишили без будь-якої аргументації підстави та цілі такої новації.

Чинна редакція абзацу п'ятого частини першої статті 55 Кримінального кодексу України передбачає можливість застосування такого додаткового покарання, як позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, тільки у випадку вчинення кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України, передбачених статтями 111-1, 111-2 цього Кодексу, що зумовлюється можливістю вчинення відповідних

кримінальних правопорушень з використанням займаної посади або зайняття певною діяльністю. Натомість більшість інших кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки не пов'язані із професійною діяльністю злочинця - зокрема, такі злочини як шпигунство (стаття 114 Кримінального кодексу України), посягання на життя державного чи громадського діяча (стаття 112 Кримінального кодексу України), диверсія (стаття 113 Кримінального кодексу України), перешкодження законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань (стаття 114-1 Кримінального кодексу України), несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану (стаття 114-2 Кримінального кодексу України).

Частина друга статті 55 Кримінального кодексу України встановлює, що «позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткове покарання може бути призначене й у випадках, коли воно не передбачене в санкції статті (частини статті) Особливої частини цього Кодексу за умови, що з урахуванням характеру кримінального правопорушення, вчиненого за посадою або у зв'язку із заняттям певною діяльністю, особи засудженого та інших обставин справи суд визнає за неможливе збереження за ним права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю». Таким чином, у разі ухвалення законопроекту у запропонованій редакції виникне колізія норм частин першої та другої статті 55, що на практиці може призвести до неправомірного застосування покарання або неможливості належного застосування норм частини першої статті 55 Кримінального кодексу України. Цю колізію можна спробувати усунути шляхом внесення відповідних змін до частини другої статті 55 Кримінального кодексу України, втім у цьому випадку виникне ризик необґрунтованого чи свавільного застосування позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткового покарання за вчинення будь-якого кримінального правопорушення.

2. Збільшення строків погашення судимості за вчинення злочину проти основ національної безпеки України, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (зміни до пунктів п'ятого, шостого, сьомого, восьмого та дев'ятого статті 89 Кримінального кодексу України).

Зокрема, у пункті 5 статті 89 пропонується слово «злочину» замінити словами «кримінального правопорушення», поширивши умови зняття судимості, передбачені відповідним пунктом, не лише на осіб, які вчинили злочини, але й на осіб, які вчинили кримінальні проступки. Водночас, такий підхід суперечить пункту 2-1 статті 89, відповідно до якого особи, засуджені за вчинення кримінального проступку, вважаються такими, що не мають судимості після відбуття покарання.

3. В санкціях всіх частин статті 110-2 «Фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України» Кримінального кодексу України, передбачити збільшення строку позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю від десяти до п'ятнадцяти років.

Для того, щоб суд, розглядаючи конкретну справу, міг призначити справедливе покарання, законодавець повинен встановити справедливу санкцію, яка відповідає тяжкості вчиненого злочину. При цьому принцип співрозмірності (відповідності) покарання тяжкості злочину передбачає необхідність врахування залежності суворості покарання, що призначається, від тяжкості вчиненого злочину. Так, підвищення тяжкості злочину тягне за собою призначення більш суворого покарання за його вчинення, натомість її зниження (зменшення), навпаки, – призначення менш суворого покарання.

Оскільки чинна редакція статті 110-2 Кримінального кодексу України побудована за принципом поступового посилення покарання за більш суспільно-небезпечні діяння (кваліфіковані склади злочину), то й альтернативне покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю має передбачати поступове збільшення строків його призначення в залежності від тяжкості вчиненого злочину. Строк цього альтернативного покарання не може бути однаковим незалежно від тяжкості злочину (частини цієї статті), тож запропоновані зміни до статті 110-2 Кримінального кодексу України не повною мірою відповідають принципам справедливості та співрозмірності (відповідності) покарання тяжкості злочину.

Відповідно, застосування на практиці запропонованих змін до статті 110-2 Кримінального кодексу України може бути успішно оскаржено стороною захисту як у національних, так і міжнародних судах на підставі того, що покарання суперечитиме принципам справедливості та співрозмірності (відповідності) тяжкості злочину.

4. Зміни до статті 111-1 «Колабораційна діяльність» та 111-2 «Пособництво державі-агресору» Кримінального кодексу України.

Так, серед іншого, диспозицію частини 2 статті 111-1 замість формулювання «Добровільне зайняття громадянином України посади, не пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора» пропонується викласти в редакції «Добровільне зайняття громадянином України посади, не пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій в окупаційній адміністрації держави-агресора». Слід зазначити, що запропонована редакція не повною мірою відповідає принципу юридичної визначеності, адже буквальне тлумачення відповідної норми дозволяє дійти висновку про те, що

за текстом мова може йти як про «посади в окупаційній адміністрації держави-агресора, не пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій», так і про «посади, не пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій в окупаційній адміністрації держави-агресора», тобто, будь-які інші посади, які не пов'язані з виконанням в окупаційній адміністрації організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій (в т.ч. й посади не в окупаційній адміністрації).

В усіх випадках необхідно враховувати, що правила поведінки держави-агресора та принципи взаємодії цивільного населення з окупантом на окупованій території регулюються положеннями Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни 1949 року (далі – Женевська конвенція)¹. Це також слід враховувати і у контексті аналізу інших пропонованих змін до статей 111-1 та 111-2 Кримінального кодексу України (в т.ч. щодо впровадження та/або реалізації стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти, провадження господарської та незалежної професійної діяльності на окупованій території тощо).

Зокрема, частина друга статті 40 Женевської конвенції передбачає можливість залучення громадян держави-супротивниці до примусових робіт, виконання яких є необхідним для забезпечення продуктів харчування, житла, одягу, транспорту та здоров'я людей і які не є безпосередньо пов'язаними з проведенням воєнних операцій. Частина друга статті 51 Женевської конвенції також допускає, що окупаційна держава може примушувати осіб, яким виповнилося 18 років, до роботи, яка є необхідною або для забезпечення потреб окупаційної армії, або для забезпечення населення окупованої країни комунальними послугами або продуктами харчування, житлом, одягом, транспортом або медичними послугами.

Стаття 50 Женевської конвенції безпосередньо зобов'язує окупаційну державу у співробітництві з державними та місцевими органами влади сприяти належному функціонуванню закладів, відповідальних за піклування про дітей і їхню освіту.

Якщо місцеві установи виявляться неспроможними забезпечити утримання та освіту дітей, окупаційна держава повинна вжити всіх необхідних заходів, щоб забезпечити ними дітей, які втратили батьків чи були з ними розлучені в результаті війни і які не мають можливості отримати необхідне піклування з боку близького родича або друга; навчання повинно здійснюватися по можливості особами їхньої національності, мови та релігії (отже, продовження вчителями та викладачами у закладах освіти навчального процесу відповідає нормам міжнародного гуманітарного права, особливо у випадках, коли мова йде про дисципліни на кшталт математики,

¹ Конвенція про захист цивільного населення під час війни. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text.

фізики, хімії тощо, які є універсальними та не залежать від програми, за якою вони викладаються; варто звернути увагу й на те, що поняття «впровадження та/або реалізація» стандартів освіти не отримали за змістом аналізованого законопроекту достатньої юридичної визначеності).

Окупаційна держава не повинна перешкоджати реалізації будь-яких преференційних заходів стосовно надання харчування, медичної допомоги та забезпечення захисту постраждалих внаслідок війни, реалізація яких була затверджена до початку окупації з метою сприяння дітям віком до 15 років, вагітним жінкам та матерям дітей віком до 7 років.

Відповідно до статті 56 Женевської конвенції, окупаційна держава зобов'язана за допомогою всіх наявних засобів та в співробітництві з державними та місцевими органами влади забезпечувати та підтримувати діяльність медичних та лікарняних установ, а також забезпечити та підтримувати на окупованій території умови задовільні з погляду охорони здоров'я та санітарії, зокрема, вдаючись до вживання та проведення профілактичних та запобіжних заходів, необхідних для запобігання поширенню інфекційних захворювань та епідемій. Медичному персоналу усіх категорій буде дозволено виконувати свої обов'язки.

При створенні нових лікарень на окупованій території за відсутності тут компетентних органів, окупаційна влада повинна, якщо це необхідно, офіційно визнати ці лікарні згідно зі статтею 18. За подібних обставин окупаційна влада повинна також офіційно визнати медичний персонал та транспортні засоби відповідно до положень статей 20 та 21.

Відповідно до статей 59 та 60 Женевської конвенції, окупаційна держава також зобов'язана забезпечити постачання на окуповану територію, в т.ч. шляхом забезпечення посилками, що містять продукти харчування, медичні матеріали та одяг, а також шляхом доставки вантажів (що вочевидь передбачає забезпечення функціонування логістичних маршрутів, в т.ч. поштових пересилань та вантажних перевезень).

Згідно із положеннями статті 54 Женевської конвенції, окупаційній державі забороняється змінювати статус посадових осіб чи суддів на окупованих територіях або вживати стосовно них будь-яких заходів примусу, якщо вони утримуватимуться від виконання своїх обов'язків з міркувань сумління. Тобто, посадові особи та судді на окупованих територіях можуть як утримуватись від виконання своїх обов'язків, так і продовжувати їх виконувати, якщо вони не звільнені і не відсторонені від своїх посад. Своєю чергою, продовження виконання своїх обов'язків посадовцями, призначеними до початку окупації на посади в органах та установах, створених до початку окупації, не повинне розглядатися як «добровільне зайняття громадянином України посади, пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, в окупаційній адміністрації держави-агресора» (частина 5 статті 111-1 Кримінального кодексу України).

За змістом приписів статей 64 та 72 Женевської конвенції, кримінальне законодавство окупованої території залишається чинним, за винятком випадків, коли дія його скасовується або призупиняється окупаційною державою, якщо це законодавство становить загрозу безпеці окупаційної держави або є перешкодою виконання цієї Конвенції. Враховуючи згадане вище, та з огляду на необхідність забезпечення ефективного судочинства, суди окупованої території продовжуватимуть виконувати свої функції стосовно розгляду правопорушень, визначених цим законодавством. Окупаційна держава, однак, може поширювати на населення окупованої території дію положень, які є необхідними для виконання нею зобов'язань, що покладаються на неї відповідно до цієї Конвенції, підтримання ефективного управління територією, забезпечення безпеки окупаційної держави, особового складу та власності окупаційних сил та адміністрації, а також об'єктів та комунікаційних ліній, які ними використовуються. При цьому обов'язок забезпечення правовою допомогою обвинувачених покладається в т.ч. й на державу-покровительку.

У цьому зв'язку слід зважено підходити до встановлення кримінальної відповідальності за «здійснення незалежної професійної діяльності у взаємодії з окупаційною адміністрацією держави-агресора», адже як таке може бути кваліфіковано, наприклад, виконання адвокатом функції захисника у кримінальному провадженні, яке розглядається на окупованій території, в рамках виконання окупаційною державою зобов'язань, що покладаються на неї Женевською конвенцією (у будь-якому випадку держава-окупант зобов'язана дотримуватися права кожної людини на ефективне відновлення прав у разі порушення її основних свобод (ст. 8 Загальної декларації прав людини²; ст. 13 Європейської конвенції з прав людини³), що підкреслює необхідність забезпечення захисту прав людей, які перебувають на тимчасово окупованій території, та можуть потребувати такого захисту).

Аналогічні зауваження стосуються й встановлення кримінальної відповідальності за «організацію та/або провадження господарської діяльності у взаємодії з окупаційною адміністрацією держави-агресора, з метою забезпечення інтересів та потреб держави-агресора, її окупаційної адміністрації, воєнізованих або збройних формувань, створених на тимчасово окупованих територіях України». Зазначимо, що відповідно до ст. 3 Господарського кодексу України господарською діяльністю є діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність. Тобто, це може бути будь-яке виконання робіт, надання послуг чи постачання товару незаконним

² Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.

³ Європейська конвенція з прав людини. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d_echr/convention_ukr.

органам влади, створеним на тимчасово окупованій території, або державі-агресору, в т.ч. для виконання обов'язків, що покладаються на державу-агресора Женевською конвенцією (необхідно враховувати, що на тимчасово окупованих територіях неможливо проводити будь-яку господарську діяльність, наприклад, виготовлення на місцевих підприємствах хліба, інших продуктів харчування чи товарів першої необхідності та інших товарів народного вжитку, їх перевезення до торговельних закладів, пересилання, продаж тощо без тієї чи іншої взаємодії з окупаційними адміністраціями).

У пропонованій редакції частини четвертої лишилися невизначеними суб'єкти, відповідальні за провадження зазначеної господарської діяльності, тобто невизначено коло осіб, які нестимуть кримінальну відповідальність - наприклад, власники чи керівники суб'єктів господарювання-юридичних осіб, працівники таких суб'єктів господарювання чи всі наведені категорії осіб. Не визначено також поняття «організація господарської діяльності» та суб'єкти відповідного кримінального правопорушення, що ставить під сумнів дотримання у тексті пропонованої норми принципу юридичної визначеності.

Зауважимо, що кримінальні правопорушення, передбачені статтею 111-1 Кримінального кодексу України (як у чинній, так і у запропонованій законопроектном редакції), у багатьох випадках будуть носити ознаки діянь, вчинених у стані крайньої необхідності, під примусом окупаційної влади або на виконання її правомірного (з точки зору Женевської конвенції) наказу.

В той же час, в цілому слід підтримати ініціативу законодавця конкретизувати формулювання складу кримінального правопорушення, передбаченого частиною 4 статті 111-1 Кримінального кодексу України шляхом визначення мети вчинення такого правопорушення, адже наразі для кваліфікації достатньо лише факту провадження господарської діяльності «у взаємодії з державою-агресором».

При цьому, оцінюючи численні спроби вдосконалення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність, пособництво, виправдання агресії тощо, які спостерігаються останнім чином, варто звернути увагу на ризик надлишкової криміналізації, з яким наразі стикається вітчизняний кримінальний закон. Як наслідок, різні розділи Кримінального кодексу України доповнюються тотожними або подібними за своїм змістом статтями чи їх частинами, що надалі провокує виникнення юридичних колізій та проблеми із практичним застосуванням відповідних правових норм. Доцільно також визначитись щодо телеологічної сутності пропонованих законодавчих новацій, адже одним з першочергових завдань Української держави є не лише деокупація, але й реінтеграція тимчасово окупованих територій та громадян України, які на них проживають⁴.

⁴ Див., наприклад, Стратегія деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, затверджена Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 117/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1172021-37533>

5. Щодо внесення змін до частини другої статті 216 Кримінального процесуального кодексу України, якими пропонується змінити підслідність органів безпеки шляхом передачі досудового розслідування кримінальних правопорушень, передбачених частинами першою – третьою статті 111-1 Кримінального кодексу України слідчим органів Національної поліції.

Вважаємо що, такий підхід під час дії правового режиму воєнного стану є передчасним, оскільки може спричинити запровадження множинної правозастосовної практики, що ускладнить притягнення правопорушників до відповідальності. Застосування пропонованого підходу з великою вірогідністю призведе до не виправданої конкуренції компетенцій слідчих органів, що може призвести, зокрема, до багаторазової передачі кримінальних проваджень за підслідністю від одних слідчих органів до інших у випадках, коли в ході досудового розслідування будуть з'ясовуватися нові обставини, які вимагатимуть перекваліфікації кримінального правопорушення за іншими частинами однієї статті. Це також може істотно і не виправдано збільшити навантаження на прокурорів внаслідок збільшення випадків необхідності визначення підслідності. Крім того, прикінцевими і перехідними положеннями законопроекту не визначено механізму такої зміни підслідності, що є доцільним з огляду на норми статті 5 Кримінального процесуального кодексу України.

Керівник Центру

Дарія ПРОКОФ'ЄВА-ЯНЧИЛЕНКО

РАДА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ
МІЖВІДОМЧИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ЦЕНТР
З ПРОБЛЕМ БОРОТББИ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ

пл. Солом'янська, 1, м. Київ, 03035
тел.: (044) 245-24-70

e-mail: mndc.oz.rnbo@gmail.com
irc.oc.nsdcu@gmail.com

“13” листопада 2023 р. № 07/293

На № 04-27/3-2023/236216 від 26.10.2023 р.

Прим. № 1

Комітет Верховної Ради України
з питань правоохоронної діяльності

Міжвідомчим науково-дослідним центром з проблем боротьби з організованою злочинністю при РНБО України розглянуто лист Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності щодо проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України» (реєстр. № 10136-1 від 24.10.2023 року (далі – законопроект)).

У пояснювальній записці до зазначеного законопроекту стверджується, що необхідність його прийняття зумовлена недосконалістю чинного правового регулювання кримінальної відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України, зокрема, труднощі у розмежуванні складів злочинів, передбачених статтями Кримінального кодексу України (далі – КК) 111 «Державна зрада», 111-1 «Колабораційна діяльність», 111-2 «Пособництво державі-агресору» та 436-2 «Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників».

Автор законопроекту також зазначає у пояснювальній записці, що метою законопроекту є:

1) приведення норм кримінального закону у сфері відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України у відповідність до стандартів «якісного» та «передбачуваного» закону;

2) усунення труднощі у розмежуванні складів злочинів, передбачених статтями 111, 111-1, 111-2, 436-2 КК України та деяких інших складів злочину;

3) приведення національного законодавства у відповідність до норм міжнародного гуманітарного права щодо цивільних осіб, які вимушено проживають під владою окупаційної держави.

Повністю підтримуємо законодавчу ініціативу щодо приведення норм кримінального закону у сфері відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України у відповідність до стандартів «якісного» та «передбачуваного» закону, втім маємо констатувати, що лише окремі положення законопроекту за змістом відповідають заявленій автором меті його прийняття. При цьому законопроект містить низку істотних недоліків, які потребують усунення з метою досягнення визначеної авторами законопроекту меті його прийняття, зокрема:

1. Законопроектом пропонується викласти абзац п'ятій частини першої статті 55 КК в такій редакції: «Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як основне або додаткове покарання за вчинення кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України, призначається на строк від десяти до п'ятнадцяти років.»

Чинна редакція абзацу п'ятого частини першої статті 55 КК передбачає можливість застосування такого основного або додаткового покарання, як позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, тільки у випадку вчинення кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України, передбачених статтями 111-1, 111-2 КК. У санкціях статей 111-1 та 111-2 КК передбачено застосування цього покарання як основного.

Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю за вчинення злочинів проти основ національної безпеки України, визначених у Розділі I Особливої частини КК, крім санкцій статей 111-1 та 111-2 КК, прямо передбачено як покарання ще тільки у санкції статті 110-2 КК. Інші статті цього розділу (статті 109 – 111, 112 – 114-2) такого покарання не передбачають.

Частина друга статті 55 КК встановлює, що «позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткове покарання може бути призначене й у випадках, коли воно не передбачене в санкції статті (частини статті) Особливої частини цього Кодексу за умови, що з урахуванням характеру кримінального правопорушення, вчиненого за посадою або у зв'язку із заняттям певною діяльністю, особи засудженого та інших обставин справи суд визнає за неможливе збереження за ним права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю».

Таким чином, у разі ухвалення законопроекту у запропонованій редакції, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю може бути призначене, як додаткове покарання за злочини, передбачені статтями 109 – 111, 112 – 114-2 КК, лише у відповідності до наведеної норми частини другої статті 55 КК тобто тільки у випадках коли ці злочини вчинені за посадою або у зв'язку із заняттям певною діяльністю.

У той же час, вчинення злочинів проти основ національної безпеки, які передбачені статтями 109 – 111, 112 – 114-2 КК, як правило, прямо не пов'язане із посадою, службовою чи професійною діяльністю злочинця,

хоча, теоретично, можна уявити, що у певних випадках такі злочини можуть вчинятися службовою особою, представником влади або шляхом здійснення чи використання певної діяльності.

Тож у разі ухвалення законопроекту у запропонованій редакції може виникнути колізія норм частин першої та другої статті 55, що на практиці може призвести до неправомірного застосування покарання або неможливості належного застосування норм частини першої статті 55 Кримінального кодексу України. Цю колізію можна спробувати усунути шляхом внесення відповідних змін до частини другої статті 55 КК шляхом вилучення слів «вчиненого за посадою або у зв'язку із заняттям певною діяльністю», втім у цьому випадку виникне ризик необґрунтованого чи свавільного застосування позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткового покарання за вчинення будь-якого кримінального правопорушення.

За будь-яких умов слова «кримінальних правопорушень» пропонуємо замінити словом «злочинів» оскільки Розділ I Особливої частини КК має назву «Злочини проти основ національної безпеки України». Пропонуємо також розглянути можливість внесення доповнення частини другої статті 55 КК нормою щодо можливості застосування позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, як додаткового покарання у до осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, передбачені статтями 109 – 114-2 та 436 – 436-2 КК незалежно від того, чи були вони вчинені за посадою або у зв'язку із заняттям певною діяльністю.

2. У пункті п'ятому статті 89 слово «злочину» пропонується замінити словами «кримінального правопорушення», що призведе до поширення умов зняття судимості, передбачені відповідним пунктом, не лише на осіб, які вчинили злочини, але й на осіб, які вчинили кримінальні проступки. Водночас, такий підхід суперечить пункту 2-1 статті 89, відповідно до якого особи, засуджені за вчинення кримінального проступку, вважаються такими, що не мають судимості після відбуття покарання.

3. В санкціях всіх частин статті 110-2 «Фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України» Кримінального кодексу України, пропонується збільшення строку позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю від десяти до п'ятнадцяти років.

Для того, щоб суд, розглядаючи конкретну справу, міг призначити справедливе покарання, законодавець повинен встановити справедливу санкцію, яка відповідає тяжкості вчиненого злочину. При цьому принцип співрозмірності (відповідності) покарання тяжкості злочину передбачає необхідність врахування залежності суворості покарання, що призначається, від тяжкості вчиненого злочину. Так, підвищення тяжкості злочину тягне за

собою призначення більш суворого покарання за його вчинення, натомість її зниження (зменшення), навпаки, – призначення менш суворого покарання.

Оскільки чинна редакція статті 110-2 Кримінального кодексу України побудована за принципом поступового посилення покарання за більш суспільно-небезпечні діяння (кваліфіковані склади злочину), то й альтернативне покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю має передбачати поступове збільшення строків його призначення в залежності від тяжкості вчиненого злочину. Строк цього альтернативного покарання не може бути однаковим незалежно від тяжкості злочину (частини цієї статті), тож запропоновані зміни до статті 110-2 Кримінального кодексу України не повною мірою відповідають принципам справедливості та співрозмірності (відповідності) покарання тяжкості злочину.

Відповідно, застосування на практиці запропонованих змін до статті 110-2 Кримінального кодексу України може бути успішно оскаржено стороною захисту як у національних, так і міжнародних судах на підставі того, що покарання суперечитиме принципам справедливості та співрозмірності (відповідності) тяжкості злочину.

4. Законопроектом пропонується внести зміни до статті 111-1 Кримінального кодексу України «Колабораційна діяльність» шляхом викладення цієї статті практично повністю у новій редакції.

Фактично, запроваджуються нові склади злочинів, відмінні від тих, що передбачені у чинній статті 111-1 Кримінального кодексу України. То ж слід враховувати, що у разі внесення відповідних змін чинні норм статті 111-1 Кримінального кодексу України можуть вважатися такими, що втратили чинність. Це, своєю чергою, може призвести до необхідності закриття прокурорами і судами численних кримінальних проваджень, які зараз перебувають на стадіях досудового чи судового розслідування відповідно до пункту 4-1 частини першої та 1-2 частини другої статті 284 Кримінального процесуального кодексу України. Таким чином, можуть бути створені умови для уникнення відповідальності за відповідні злочини.

Також слід звернути увагу на те, що частина перша запропонованої редакції статті 111-1 Кримінального кодексу України «Колабораційна діяльність» фактично повністю дублює диспозицію діючої на даний час частини першої статті 436² КК «Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників», що призведе до конкуренції норм Особливої частини Кримінального кодексу України, тобто можливості кваліфікації одного і того ж діяння за ознаками різних норм кримінального закону. Принцип правової визначеності вимагає від законодавця чіткості, зрозумілості, однозначності правових норм, їх передбачуваності (прогнозованості) для забезпечення стабільного правового становища людини. Кожна особа відповідно до конкретних обставин має

орієнтуватися в тому, яка саме норма права застосовується у певному випадку, та мати чітке розуміння щодо настання конкретних правових наслідків у відповідних правовідносинах з огляду на розумну та передбачувану стабільність норм права.

Частина друга запропонованої редакції статті 111-1 Кримінального кодексу України встановлює кримінальну відповідальність за *«Передання державі, що здійснює збройну агресію проти України, або її представникам, або іншим незаконним збройним формуванням інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, у тому числі про їх переміщення територією України, якщо така інформація не розміщувалася (не поширювалася) у відкритому доступі Генеральним штабом Збройних Сил України, Міністерством оборони України, Головним управлінням розвідки Міністерства оборони України чи Службою безпеки України або в офіційних джерелах країн-партнерів, за відсутності ознак державної зради або шпигунства»*. Натомість будь-які критерії відмежування зазначених дій від державної зради або шпигунства кримінальний закон наразі не містить, що може призведе до зростання значення суб'єктивного фактору в їх кваліфікації та можливості зловживань з боку правоохоронців при оцінці таких діянь.

Аналогічні зауваження стосуються й встановлення кримінальної відповідальності за *«участь у воєнізованих або збройних формуваннях окупаційних сил або надання таким формуванням допомоги у веденні бойових дій проти Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів, утворених відповідно до законів України, добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізовувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України, за відсутності ознак державної зради»* (частина чотирнадцята цієї статті) та *«вербування іншої особи для участі у воєнізованих або збройних формуваннях окупаційних сил, за відсутності ознак державної зради»* (частина п'ятнадцята цієї статті).

Частина третя запропонованої редакції статті 111-1 Кримінального кодексу України встановлює кримінальну відповідальність за *«зайняття посади, не пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, в адміністрації окупаційних сил, яка спрямована на забезпечення діяльності такої адміністрації»*. Відповідно, під дію цієї частини підпадатиме трудова діяльність осіб, які виконуватимуть функції технічного персоналу у таких адміністраціях, тобто слюсарі, електрики, прибиральники, водії, кухарі тощо. Водночас, законодавець повинен враховувати, що у більшості випадків виконання таких функцій на тимчасово окупованих територіях відбувається вимушено, через тиск життєвих обставин або внаслідок загальної трудової повинності. Тож таких працівників не можна віднести до колабораціоністів у повному розумінні цього слова та розглядати зазначену діяльність як кримінально

карану. Слід враховувати, що співпраця населення з окупаційною владою в гуманітарній сфері та у сфері захисту прав людини передбачена положеннями Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни 1949 року (далі – Женевська конвенція)¹, відтак не повинна криміналізуватися.

Абзац другий частини першої примітки до запропонованої редакції статті 111-1 Кримінального кодексу України містить положення, згідно з яким *«Не вважається колабораційною діяльністю – співпраця з окупаційними силами, яка була вимушеною, тобто здійснюваною проти волі особи, яка вжила можливих за конкретних умов заходів, щоби не спричинити чи мінімізувати шкоду національній безпеці України, або яка була спрямованою виключно на забезпечення життєдіяльності населення чи інтересів громадян, що не суперечать законам України і міжнародному праву»*. Слід підтримати пропозицію автора законопроекту про виключення із складу злочину колаборації дій з організації та/або провадження господарської діяльності або здійснення незалежної професійної діяльності у взаємодії з окупаційними силами, яка має на меті забезпечення гуманітарних потреб населення на тимчасово окупованих територіях, як це передбачено у запропонованій редакції частини десятою статті 111-1 Кримінального кодексу України та примітці 7 до цієї статті. Втім дане положення не стосується умов звільнення від кримінальної відповідальності за статтею 111-1 Кримінального кодексу України, натомість фактично є обставиною, що виключає злочинність діяння, оскільки за своєю сутністю є специфічним різновидом крайньої необхідності, за якої люди вимушені співпрацювати з окупаційними силами через відсутність інших можливостей виживання в окупації. Відповідно, слід розглянути можливість розміщення зазначеної норми не у Примітці до цієї статті, а у Розділі VIII «Обставини, що виключають злочинність діяння» Кримінального кодексу України.

5. Законопроектом пропонується внесення змін до частини другої статті 216 Кримінального процесуального кодексу України, а саме – пропонується змінити підслідність органів безпеки шляхом передачі досудового розслідування кримінальних правопорушень, передбачених частинами першою – третьою статті 111-1 Кримінального кодексу України слідчим органів Національної поліції.

Вважаємо що, такий підхід під час дії правового режиму воєнного стану є передчасним, оскільки може спричинити запровадження множинної правозастосовної практики, що ускладнить притягнення правопорушників до відповідальності. Застосування запропонованого підходу з великою вірогідністю призведе до невіправданої конкуренції компетенцій слідчих органів, що може призвести, зокрема, до багаторазової передачі

¹ Конвенція про захист цивільного населення під час війни. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text.

кримінальних проваджень за підслідністю від одних слідчих органів до інших у випадках, коли в ході досудового розслідування будуть з'ясовуватися нові обставини, які вимагатимуть перекваліфікації кримінального правопорушення за іншими частинами однієї статті. Це також може істотно і невиправдано збільшити навантаження на прокурорів внаслідок збільшення випадків необхідності визначення підслідності. Крім того, прикінцевими і перехідними положеннями законопроекту не визначено механізму такої зміни підслідності, що є необхідним з огляду на норми статті 5 Кримінального процесуального кодексу України.

Керівник Центру

Дарія ПРОКОФ'ЄВА-ЯНЧИЛЕНКО

НАЦІОНАЛЬНЕ АНТИКОРУПЦІЙНЕ БЮРО УКРАЇНИ

вул. Василя Сурикова, 3, м. Київ, 03035, тел./факс.: (044) 246-31-84, колл-центр: (044) 246-34-11
<http://www.nabu.gov.ua>; e-mail: document@nabu.gov.ua, info@nabu.gov.ua

№ _____

На № _____

від _____

**Комітет Верховної Ради України
з питань правоохоронної
діяльності**

Щодо опрацювання законопроекту № 10136

Національне антикорупційне бюро України за результатами розгляду листа Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності від 19.10.2023 № 04-27/3-2023/229990 повідомляє про відсутність пропозицій і зауважень до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України» (реєстр. № 10136 від 09.10.2023), поданий народним депутатом України Осадчуком А.П. та іншими народними депутатами України.

Директор

Семен КРИВОНОС

Тетяна Терпелюк 3639699

НАЦІОНАЛЬНЕ АНТИКОРУПЦІЙНЕ БЮРО УКРАЇНИ

вул. Василя Сурикова, 3, м. Київ, 03035, тел./факс.: (044) 246-31-84, колл-центр: (044) 246-34-11
<http://www.nabu.gov.ua>; e-mail: document@nabu.gov.ua, info@nabu.gov.ua

№ _____

На № _____ від _____

**Комітет Верховної Ради України
з питань правоохоронної
діяльності**

*Щодо опрацювання
законопроекту № 10136-1*

Національне антикорупційне бюро України за результатами розгляду в межах компетенції листа Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності від 26.10.2023 № 04-27/3-2023/236205 повідомляє, що запропоновані законопроектом № 10136-1 зміни не стосуються норм, які застосовуються під час досудового розслідування кримінальних проваджень, підслідних детективам Національного антикорупційного бюро України.

З огляду на викладене законопроект № 10136-1 не потребує погодження Національного антикорупційного бюро України.

Директор

Семен КРИВОНОС

Андрій Максим'як, 363-96-99

ЗАУВАЖЕННЯ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

кафедри кримінального права

**Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
щодо проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та
Кримінального процесуального кодексів України щодо вдосконалення
відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки
України» (реєстр. № 10136-1 від 24.10.2023)**

Розглянувши проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України» (реєстр. № 10136-1) та пояснювальну записку до нього, кафедра вважає за можливе висловити наступні зауваження і пропозиції.

1. Згідно з пунктами 1 і 2 пояснювальної записки до законопроекту *метою внесення змін до КК України є:*

1) усунення труднощів у кваліфікації колабораційної діяльності та суміжних з нею кримінальних правопорушень (зокрема, передбачених статтями 111, 111-2 і 436-2 КК), викликаних проблемами тлумачення цих норм та розмежування між собою (або іншими словами – недосконалістю нормативних положень кримінально-правових новел);

2) приведення національного законодавства у відповідність до норм міжнародного гуманітарного права щодо цивільних осіб, які вимушено проживають під владою окупаційної держави, або іншими словами – унеможливлення притягнення до відповідальності за колабораційну діяльність осіб які правомірно поводитися;

3) передбачити збільшення покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю за вчинення злочину передбаченого ст. 110-2 КК.

Запропоновані проєктом Закону зміни будуть оцінені з точки зору поставлених цілей.

2. Основною метою законопроекту, як видається, є посилення ефективності застосування кримінального закону в частині усунення його колізійності та полегшення розмежування суміжних кримінальних правопорушень, викликаних законодавчими новелами від 3 березня 2022 року. Слід визнати, що досягнення цієї мети є архіактуальним, підтверджується численними публікаціями наукової спільноти та потребами правозастосувачів.

З огляду на висловлені науковцями в десятках публікацій критичні судження та означені суб'єктами застосування норм права проблеми, запропонований проєкт закону в цілому, на жаль, не усуває колізійності та лише певною мірою пом'якшує складнощі інтерпретації та застосування статей 111, 111-1, 111-2 і 436-2 КК, а в деяких випадках – навіть суттєво посилює їх.

По-перше, оскільки в науковій літературі сформувався консенсус навколо того, що колабораційна діяльність є спеціальним (привілейованим) видом державної зради, суб'єктом якої має виступати лише громадянин України, то пропонується проєктом уніфікація підходів до визначення кола суб'єктів різних видів колабораційної діяльності сприймається в цілому позитивно. Таким суб'єктом за всіма частинами ст. 111-1 КК визнається *лише громадянин України*, що впливає із сформульованого у примітці визначення колабораційної діяльності.

Схвально загалом слід оцінити й спробу надати *визначення колабораційній діяльності*, однак, відзначимо, що запропоноване в примітці 1 визначення породжує низку неоднозначних термінів, які, схоже, примножать проблеми правозастосування:

1) що слід розуміти під «активною» співпрацею? Якщо мова йде про розрізнення активної та пасивної поведінки, то в такому разі незрозуміло, чому пасивна поведінка (тобто, бездіяльність) не може бути колабораційною діяльністю. Бездіяльність у співпраці з окупантом може бути не менш

небезпечною, ніж дія. Якщо ж мається на увазі ступінь інтенсивності поведінки особи (активна діяльність на противагу простій, неактивній діяльності), то по-перше, це утворює чергове оціночне поняття, зміст якого цілком залежить від розсуду правозастосувача, а по-друге, існують такі види співпраці, які можуть бути одноактними (короткими та одноразовими), але при цьому зберігати високу суспільну небезпеку (напр., одноразовий акт матеріальної підтримки окупаційних сил у великому розмірі). Чи можливо під «активністю» розуміється ініціативність? Але й ця ознака не повинна бути обов'язковою, оскільки низка форм колаборування, що ініціюються ззовні (окупантом), володіють високим ступенем суспільної небезпечності;

2) незрозумілим залишається зміст «добровільності» співпраці. В абз. 2 примітки 1 пропонується вказати на співпрацю, яка не вважається колабораційною діяльністю, і зокрема вказується на «вимушену» поведінку. У зв'язку з цим виникає питання про співвідношення добровільності, вказаної як ознаки колабораційної діяльності, та вимушеності, як ознаки, що виключає колабораційну діяльність. Для того, щоб вони були взаємовиключними, абз. 2 примітки 1 потрібно було б почати словами на кшталт «Не вважається добровільною колабораційна діяльність...» або «Співпраця вважається добровільною, якщо... не ...»;

3) окремі форми співпраці з окупантом не заподіюють шкоду національним інтересам України безпосередньо, а лише створюють загрозу заподіяння істотної шкоди, однак останнє (створення загрози) за змістом запропонованого визначення не є ознакою колаборування;

4) «безпека країни», що є збірним поняттям, навряд чи є самостійним поняттям порівняно з «національними інтересами»; останні неодмінно охоплюють і безпеку держави, і безпеку людини, і безпеку суспільства; тож, не зрозуміло, у чому сенс виділення цих двох понять водночас;

5) виглядає сумнівною і такою, що суперечить історичним дослідженням колабораціонізму та основам міжнародного права окупації (law of occupation) вказівка на можливість визнання колабораційною діяльністю співпраці, вчиненої в умовах неміжнародного збройного конфлікту. За таких умов

зазначена співпраця не може вважатися вчиненою в умовах окупації, а тому підлягає оцінці за іншими статтями, наприклад, статтями 109, 110, 111, 258-3 чи 260 КК України;

б) з іншого боку, колабораційною діяльністю також пропонується визнавати співпрацю «громадян України з силами держави, що здійснює збройну агресію проти України, чи окупаційними силами <...>». За такого формулювання співпраця з державою-агресором при умові, якщо така держава не окупувала територію або якщо громадин України співпрацює з державою-агресором, перебуваючи на неокупованій території України чи в іншій країні, вчинене також буде охоплюватися привілейованою нормою, а натомість воно мало б оцінюватися як державна зрада (підстави для пом'якшення відсутні, якщо відсутній зв'язок з окупацією).

По-друге, проектом закону пропонується розширити ч. 1 ст. 111-1 КК за рахунок вказівки на такі види інформації, які є предметом кримінального правопорушення, передбаченого іншою статтею – ст. 436-2 КК. При цьому проектом закону не пропонується внесення яких-небудь змін до самої ст. 436-2 КК. А отже, цим ігнорується одна з найбільших правозастосовчих проблем – колізія між приписами ч. 1 ст. 111-1 і ст. 436-2 КК, яка багатьма науковцями позначена як невіршувана і породжує правову невизначеність, на що неодноразово звертали увагу також і відомі правозахисні організації. Зміст цієї колізії в чинній редакції полягає в тому, що обидві норми передбачають кримінальну відповідальність за публічне заперечення громадянином України збройної агресії, розпочатої Російською Федерацією проти України в 2014 р., та/або пов'язаної з цим тимчасовою окупацією частини території України, при цьому з різним рівнем караности та різним набором інших правових наслідків скоєного.

Однак пропонована редакція ч. 1 ст. 111-1 за відсутності пропозиції зі внесення змін до ст. 436-2 КК ще більше ускладнить проблему розмежування злочинів, передбачених названими статтями між собою, оскільки наразі колізія формально виникає лише в частині публічних заперечень, а за пропонованою

редакції вона виникне і за іншими формами (виправдовування, визнання правомірними агресії/окупації, глорифікації відповідних осіб). Це прямо суперечить меті, що ставиться для прийняття проєкту закону.

По-третє, чинна редакція ст. 111-1 КК за спостереженнями дослідників є найбільшою за обсягом тексту та кількістю частин статтею Особливої частини КК (вісім частин, чотири примітки). Натомість пропонована редакція містить небачені досі 16 частин та 10 приміток. Розширення відбувається як за рахунок дроблення окремих форм колабораційної діяльності, що в чинній редакції передбачені однією частиною статті, так і за рахунок формулювання нових форм колабораційної діяльності (наприклад, здійснення допомоги окупаційним силам у проведенні реквізиції, конфіскації продовольства, товарів в тому числі інших матеріальних ресурсів або проведення будь-яких заходів примусу до населення; допомога окупаційним силам у затриманні, репресіях, тортурах чи переслідуваннях). Навряд чи це відповідає меті усунення труднощів тлумачення та застосування нормативних положень, радше навпаки. При цьому декілька частин (зокрема, частини 11, 12 і 13) передбачають абсолютно ідентичні санкції, унаслідок чого доцільність виділення таких окремих частин не є зрозумілою.

Принагідно зауважимо також, що спосіб розміщення різних форм колабораційної діяльності в різних частинах пропонованої редакції ст. 111-1 КК позбавлений впорядкованості та виглядає хаотичним. Зрештою, такий спосіб суперечить неписаному правилу нормотворчої техніки, характерного для Особливої частини КК, згідно якого кожна наступна частина передбачає діяння з більшим ступенем караності. Натомість ч. 1 передбачає кримінальний проступок, ч.ч. 2 і 3 – особливо тяжкі злочини, ч.ч. 4 і 5 – нетяжкі злочини, ч.ч. 6 і 7 – тяжкі злочини і т.д.

У цьому зв'язку відразу підкреслимо, що передбачення у ст. 111-1 КК *кримінальних проступків* суперечить назві розділу I Особливої частини «Злочини проти основ національної безпеки України». Ця вада є характерною і для чинної редакції статті, але на жаль пропонованою редакцією не усувається.

Стосовно нових форм колабораційної діяльності, які пропонується виділити в ст. 111-1 КК, то з огляду на їх обсяг і новизну на жаль за браком часу, виділеного для надання відповіді, не можемо надати наукового висновку, адже це потребує глибокого та тривалого з дослідження змісту використовуваних формулювань, їх тлумачення та оцінки системного узгодження з іншими частинами пропонованої статті та іншими статтями Особливої частини КК.

По-четверте, у багатьох частинах пропонованої ст. 111-1 КК формулюється негативна ознака «за відсутності ознак державної зради». Однак ураховуючи те, що згідно визначення колабораційної діяльності в примітці 1 суб'єктом її вчинення буде лише громадянин України, вона унеможливить взагалі застосування тих частин ст. 111-1 КК, у яких вона згадується, і норми стануть «мертвонародженими». Адже видається неможливою ситуація, коли вчинені громадянином України діяння, описані в частинах 2, 12, 13, 14, 15, не міститимуть усіх ознак державної зради.

Якщо законодавець прагне унеможливити кваліфікацію як колабораційної діяльності (привілейований склад державної зради) окремих з перелічених вище діянь, учинених поза межами тимчасово окупованої території України, то для цього потрібно ввести у відповідні частини ознаку обстановки їх учинення – «в умовах окупації», чи місця вчинення – «на тимчасово окупованих територіях України».

По-п'яте, у наукових джерелах неодноразово зверталася увага на атиповість формулювання кваліфікованого складу колабораційної діяльності, передбаченої ч. 8 ст. 111-1 КК: *«Вчинення особами, зазначеними у частинах п'ятій – сьомій цієї статті, дій або прийняття рішень, що призвели до загибелі людей або настання інших тяжких наслідків»*. У ній буквально описується не діяння, а суб'єкт злочину. Однак у ч. 16 пропонованої редакції ст. 111-1 КК такий атиповий підхід залишається і створює проблеми в тлумаченні норми та її застосування.

3. Запропоновані проектом зміни також містять низку стилістичних та граматичних недоліків, про які з огляду на їх порівняно меншу значущість, ми окремо не згадуємо.

4. Звертаємо увагу, що низка новацій, які пропонуються цим проектом закону, суголосні з новаціями, передбаченими проектом Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України» (реєстр. № 10136 від 09.10.2023 р.), зауваження та пропозиції щодо якого нами надавалися раніше.

Зауваження і пропозиції підготовлені доцентом кафедри кримінального права, кандидатом юридичних наук М.А. Рубашенком.

Завідувач кафедри
кримінального права

Ю.А. ПОНОМАРЕНКО

ЗАУВАЖЕННЯ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

кафедри кримінального права

**Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
щодо проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та
Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення
відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки
України» (реєстр. № 10136 від 09.10.2023 р.)**

Розглянувши проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України» (реєстр. № 10136) та пояснювальну записку до нього, кафедра вважає за можливе висловити наступні зауваження і пропозиції.

1. Згідно з пунктами 1 і 2 пояснювальної записки до законопроекту *метою внесення змін до КК України є:*

1) подолання складнощів у кваліфікації колабораційної діяльності та суміжних з нею кримінальних правопорушень (зокрема, передбачених статтями 111, 111-2 і 436-2 КК), викликаних проблемами тлумачення цих норм та розмежування між собою;

2) унеможливлення притягнення до колабораційної діяльності за правомірну діяльність (зокрема, за заходи, спрямовані на розв'язання гуманітарних проблем на окупованій території, надання соціальних послуг тощо);

3) збалансування санкцій за вчинення правопорушень передбачених статтями 111-1 і 111-2 КК; посилення караності злочинів, передбачених ст. 110-2 КК;

4) збільшення строку погашення судимости для осіб засуджених за вчинення злочину проти основ національної безпеки України, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.

Запропоновані проектом Закону зміни будуть оцінені з точки зору поставлених цілей.

2. Основною ціллю законопроекту, як видається, є посилення ефективності застосування кримінального закону в частині усунення його колізійності та полегшення розмежування суміжних кримінальних правопорушень, викликаних законодавчими новелами від 3 березня 2022 року. Слід визнати, що досягнення цієї мети є архіактуальним, підтверджується численними публікаціями наукової спільноти та потребами правозастосувачів.

З огляду на висловлені науковцями в сотнях публікацій критичні судження та означені суб'єктами застосування норм права проблеми, запропонований проект закону в цілому на жаль повністю не усуває колізійність та лише певною мірою пом'якшує складнощі інтерпретації та застосування статей 111, 111-1, 111-2 і 436-2 КК.

По-перше, варто привітати пропоновану проектом уніфікацію підходів до визначення кола суб'єктів різних видів колабораційної діяльності. Таким суб'єктом за всіма частинами ст. 111-1 КК визнається лише громадянин України.

По-друге, проектом закону пропонується залишити диспозицію ч. 1 ст. 111-1 КК у чинній редакції. Єдина зміна – доповнення цієї частини вказівкою на «воєнізовані формування» поряд із «збройними формуваннями» – видається малозначущою, адже реальних практичних проблем це питання не викликало. При цьому проектом закону не пропонується внесення яких-небудь змін до ст. 436-2 КК. А отже, цим ігнорується одна з найбільших правозастосовчих проблем – колізія між приписами ч. 1 ст. 111-1 і ст. 436-2 КК, яка багатьма науковцями позначена як невирішувана і породжує правову невизначеність, на що неодноразово звертали увагу також і відомі правозахисні організації. Зміст її полягає в тому, що обидві норми передбачають кримінальну відповідальність за публічне заперечення громадянином України збройної агресії, розпочатої Російською Федерацією проти України в 2014 р., та/або пов'язаної з цим тимчасовою окупацією частини території України, при цьому з різним рівнем караності та різним набором інших правових наслідків скоєного.

Так, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення відповідальності осіб, які здійснювали колабораційну діяльність» (від 03.03.2022 № 2107-IX) в низку законів України було внесено зміни, якими унеможливлено зайняття певних посад чи здійснення певної діяльності особами, засудженими за ст. 111-1 КК (у т.ч. й за ч.1 ст. 111-1) чи особами, що мають судимість за цією статтею. Натомість засудження чи судимість за тотожні діяння, передбачені ст. 436-2 КК, такі наслідки не тягне, навіть не зважаючи на їх більшу караність (а отже, й більшу суспільну небезпечність).

У наукових джерелах пропонуються різні підходи до вирішенні означеної колізії. Якщо не вдаватися до більш радикальних (але разом з тим і більш ефективних) змін, то можемо запропонувати такий підхід: 1) виключити з ч. 1 ст. 111-1 КК публічні заперечення збройної агресії/окупації; 2) з метою уникнення декриміналізації публічних заперечень агресії Республіки Білорусь, іншої агресії, крім розпочатої РФ у 2014 р., які нині охоплюються ч. 1 ст. 111-1 КК, у ст. 436-2 КК потрібно внести зміни, якими в частинах 1 і 2 слова «заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, розпочатої у 2014 році» та «здійснювали збройну агресію Російської Федерації проти України, розпочату у 2014 році» замінити словами відповідно «*заперечення збройної агресії проти України*» і «*здійснювали збройну агресію проти України*». У такому разі назва статті також потребуватиме виключення слів «Російської Федерації».

Незалежно від реалізації/нереалізації згаданої вище пропозиції потрібно:

1) внести зміни до тих законів України, які зазнали новелізації внаслідок прийняття Закону України від 03.03.2022 № 2107-IX, і передбачити такі самі правообмеження для осіб, які були засуджені чи мають судимість за вчинення злочину, передбаченого ст. 436-2 КК (виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії проти України, глорифікація її учасників). У

цьому зв'язку варто замислитися над розширенням кола осіб, до яких такі правообмеження будуть застосовуватися, за рахунок осіб, засуджених чи таких, що мають судимість за вчинення будь-якого злочину проти основ національної безпеки України. Якщо за наявності судимости за вчинення колабораційної діяльності особа обмежується в праві обіймати певну посаду чи здійснювати певну діяльність, то чому ж вона так само не обмежується, якщо вона вчинила посягання на територіальну цілісність України (ст. 110 КК), державну зраду (ст. 111 КК) тощо (?);

2) передбачити додаткове факультативне покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від 10 до 15 років за вчинення злочинів, передбачених частинами 1, 2 і 3 ст. 436-2 КК. Це також потребувати викладення абзацу 5 частини 1 статті 55 КК у такій редакції: *«Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткове покарання за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених статтями 111-1, 111-2 і 436-2 цього Кодексу, призначається на строк від десяти до п'ятнадцяти років.»*

По-третє, загалом позитивно сприймаються зміни до ч. 4 ст. 111-1 і ст. 111-2 КК, якими: 1) коло суб'єктів «господарського» колабораціонізму (ч. 4 ст. 111-1 КК) звужується лише до громадянина України, 2) до ознак пособництва державі-агресору включається негативна ознака «за відсутності ознак державної зради та шпигунства» – своєрідний колізійний припис, який дозволяє унеможливити конкуренцію між державною зрадою та пособництвом державі-агресору.

Проте, варто відзначити, що найбільшу проблему породжує не означена конкуренція, а колізія між ст. 111-2 КК і окремими частинами ст. 111-1 КК, передусім ч. 4: обидві статті вважаються такими, що містять спеціальні норми відносно норм про державну зраду. Цю проблему розглядуваний проект закону також не вирішує з огляду на таке.

Ним пропонується залишити громадянина України суб'єктом пособництва державі-агресору. Зважаючи на це, чи може громадянин України вчинити умисні дії, спрямовані на допомогу державі-агресору, її формуванням / окупаційній адміністрації в такий спосіб, щоб учинене при цьому не містило ознак державної зради? Видається, що ні, адже будь-яка умисна допомога державі-агресору громадянином України та ще й, як указано в проекті – з метою завдання шкоди суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України, однозначно вказує на ознаки державної зради. Тож, як наслідок, введений з благими намірами колізійний припис (негативна ознака – «за відсутності ознак державної зради») тим самим унеможливорює визнання суб'єктом пособництва державі-агресору громадянина України. З рештою визнання громадянина України одночасно суб'єктом «господарського» колабораціонізму (ч. 4 ст. 111-1 КК) і пособництва державі-агресору (ст. 111-2 КК) не знімає колізійності між цими нормами.

Таким чином, з ч. 1 ст. 111-2 КК у варіанті проекту закону потрібно виключити слова «громадянином України,» та «державної зради». Такі зміни

дозволять принаймні чітко розмежовувати між собою злочини, передбачені статтями 111, 111-1 і 111-2 КК в пропонованій проектом редакції.

По-четверте, збереження у ч. 6 ст. 111-1 КК негативної ознаки «за відсутності ознак державної зради» та доповнення нею ч. 7 ст. 111-1 КК – унеможлиблюють застосування цих частин ст. 111-1 КК. Видається неможливою ситуація, коли вчинені громадянином України діяння, описані в цих частинах (*організація / проведення заходів політичного характеру, здійснення інформаційної діяльності у співпраці з агресором, спрямованих на його підтримку або уникнення ним відповідальності за збройну агресію проти України; добровільне зайняття посади в судових або правоохоронних органах окупаційної адміністрації, а також добровільна участь у воєнізованих або збройних формуваннях агресора або надання таким формуванням допомоги у веденні бойових дій проти воєнізованих формувань України*), не містять усіх ознак державної зради. Тож ці норми за такої редакції будуть «мертвими» або ж їх застосування буде незаконним, що побічно вказує на корупційні ризики прийняття цих норм.

Якщо законодавець прагне унеможливити кваліфікацію як колабораційної діяльності (пом'якшуючий склад державної зради) окремих з перелічених вище діянь, учинених поза межами тимчасово окупованої території України, то для цього потрібно ввести у частини 6 і 7 ознаку обстановки їх учинення – «в умовах окупації», чи місця вчинення – «на тимчасово окупованих територіях України».

Таким чином, у частинах 6 та 7 ст. 111-1 КК слова «за відсутності ознак державної зради» підлягають заміні на слова «вчинені в умовах окупації» (ч. 6) та «вчинена в умовах окупації» (ч. 7).

Унаслідок таких змін перелічені вище діяння, вчинені поза умовами окупації, не вважатимуться колабораційною діяльністю і кваліфікуватимуться як державна зрада (ст. 111 КК), а вчинені в умовах окупації – охоплюватимуться частинами 6 або 7 ст. 111-1 КК.

По-п'яте, у наукових джерелах неодноразово зверталася увага на атипівість формулювання кваліфікованого складу колабораційної діяльності, передбаченої ч. 8 ст. 111-1 КК: *«Вчинення особами, зазначеними у частинах п'ятій – сьомій цієї статті, дій або прийняття рішень, що призвели до загибелі людей або настання інших тяжких наслідків»*. У ній буквально описується не діяння, а суб'єкт злочину. Тож диспозицію ч. 8 ст. 111-1 КК потрібно викласти в такій типовій та зрозумілій редакції:

«Діяння, передбачені частинами п'ятою – сьомою цієї статті, що призвели до загибелі людей або настання інших тяжких наслідків».

3. Наступне з переслідуваних проектом закону цілей – унеможливлення притягнення до колабораційної діяльності за окремі види правомірної діяльності (і гуманізації водночас). Ця мета досягається лише частково. Фактично всі намагання в цьому контексті зводяться лише до визначення в примітці поняття стандартів держави-агресора. Визначення настільки широке,

що всі зусилля, можна сказати, зводяться нанівець, особливо з огляду на відкритий перелік завдяки формулюванню «інші складові процесу навчання».

Натомість з метою реалізації задекларованої (але не впровадженої проектом) мети гуманізації та непритягнення до відповідальності за таку співпрацю, яка не досягає належного рівня суспільної небезпечності, варто вдатися до, щонайменше, таких змін:

1) унеможливити притягнення до кримінальної відповідальності за таке добровільне зайняття громадянином України посади, не пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій в окупаційній адміністрації держави-агресора, яке не спрямовано на заподіяння шкоди національним інтересам України, наприклад, зайняття посади слюсара, електрика чи інших подібних посад, які не передбачають виконання функцій, пов'язаних з виправдовуванням збройної агресії чи окупації, визнання їх правомірними, та які не спрямовані на допомогу в утвердженні окупації чи здійсненні агресії. Як варіант, ч. 2 ст. 111-1 КК могла б набути такої форми:

«Добровільне зайняття громадянином України посади, не пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій в окупаційній адміністрації держави-агресора, поєднане з діяльністю на цій посаді, спрямоване на заподіяння шкоди національним інтересам України»;

2) унеможливити визнання колабораціонізмом таких дій з упровадження чи реалізації стандартів освіти, які не досягають кримінального рівня суспільної небезпечності у зв'язку з відсутністю елементів відповідної пропаганди (наприклад, учитель української мови реалізує навчальний план з вивчення української мови без пропагандистських елементів). Для цього потрібно вже передбачену проектом закону в ч. 3 ст. 111-1 суб'єктивну спрямованість на сприяння або виправдовування здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України, уникнення відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України, - поширити також і на таку форму об'єктивної сторони, яка полягає у впровадженні або реалізації стандартів освіти. Як варіант, ч. 3 ст. 111-1 КК могла б набути такого змісту:

«Здійснення громадянином України пропаганди у закладах освіти, закладах оздоровлення та відпочинку, місцях, що використовуються для проведення навчальних, спортивних і культурних заходів, впровадження та/або реалізація стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти, спрямованих на сприяння або виправдовування здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України, уникнення відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України».

4. Проектом закону пропонується внести зміни до санкцій за окремі злочини проти основ національної безпеки України як в частині основних, так і додаткових покарань. Загалом схвально можна охарактеризувати зміни щодо:

1) трансформації кримінальних проступків, передбачених частинами 1 і 2 ст. 111-1 КК в нетяжкі злочини і, як наслідок, усунення суперечності з назвою розділу I Особливої частини КК;

2) ширшого застосування позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткового покарання на строк від 10 до 15 років.

Водночас останнє також породжує і критичні судження.

По-перше, чому пропонується пеналізація в частині додаткового покарання лише стосовно фінансування дій, учинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України (ст. 110-2 КК)? Чому ж тоді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від 10 до 15 років не передбачається як додаткове покарання за вчинення державної зради, диверсії, посягання на територіальну цілісність і недоторканність України і т.д.? Більш логічним було б очікувати встановлення цього виду покарання щонайменше за державну зраду, щодо якої колабораційна діяльність загалом вважається спеціальним її різновидом.

По-друге, залишаються невирішеними проблеми застосовності та ефективності позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як обов'язкового додаткового покарання. У який спосіб суд може виконати вимогу закону про обов'язкове призначення цього виду покарання до особи, посада чи діяльність якої не була пов'язана з учиненням актом колаборантства, або ж тим паче – до особи, яка взагалі жодної посади не обіймала та жодної діяльності, яку можна обмежити, не здійснювала?

Як убачається, означена проблематика підлягає вирішенню, якщо не в межах цього проєкту закону, то в межах іншої законодавчої ініціативи. Але для цього потрібно насамперед визначитися з тим, які саме цілі переслідуються при встановленні цього виду покарання як обов'язкового.

5. Уважаємо за доцільне запропонувати також внести зміни до КК, які пов'язані із запропонованими проєктом закону правками та прийняття яких сприятиме ефективнішому застосуванню кримінального закону.

По-перше, суміжний із колабораційною діяльністю злочин, передбачений ч. 2 ст. 436-2 КК, карається «обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк, з конфіскацією майна або без такої». Цей злочин з огляду на строк основного покарання у виді позбавлення волі є нетяжким. Це означає, що передбачена в санкції конфіскація майна з огляду на прямі приписи ст. 59 КК за жодних обставин не може бути призначена (цей злочин не є тяжким чи особливо тяжким, не є злочином проти основ національної безпеки чи громадської безпеки). Тож якщо законодавець вважає за необхідне уможливити її призначення, слід підняти максимальну межу позбавлення волі за ч. 2 ст. 436-2 КК з «п'яти» до «шести» років;

По-друге, будучи суміжним, злочин, передбачений ст. 436-2 КК, мав би тягнути за собою і суміжні (подібні) правові наслідки в разі його вчинення. У цьому зв'язку доцільним може бути передбачення незастосування строків давності притягнення до кримінальної відповідальності за його скоєння. Справа в тому, що описані в ст. 436-2 КК діяння активно вчинюються на

окупованих територіях. Через об'єктивні складнощі особи, що їх учинюють, наразі не притягаються до кримінальної відповідальності і після спливу строків давности зможуть претендувати на зайняття посад та здійснення політичної діяльності після деокупації. Щоб унеможливити це, пропонується ч. 5 ст. 49 КК викласти в такій редакції:

«Давність не застосовується у разі вчинення злочинів проти основ національної безпеки України, передбачених у статтях 109-114², катування, передбаченого частиною третьою статті 127, проти миру та безпеки людства, передбачених у статтях 436² – 439 і частині першій статті 442 цього Кодексу».

Зауваження і пропозиції підготовлені доцентом кафедри кримінального права, кандидатом юридичних наук Рубащенком М.А.

**Завідуючий кафедрою
кримінального права**

Ю.А. ПОНОМАРЕНКО

Прокуратура України
ОФІС ГЕНЕРАЛЬНОГО ПРОКУРОРА

вул. Різницька, 13/15, м. Київ, 01011 факс: (044) 280-26-03

e-mail: office@gp.gov.ua, web: www.gp.gov.ua

Код ЄДРПОУ 00034051

29.11.2023 № 27/з-2216 Вск-23

На № _____ від _____

Миколі Пашковському
mykola.pashkovsky@gmail.com

На Ваш запит, який надійшов з Апарату Верховної Ради України щодо надання пропозицій, зауважень, висновків до законопроектів з питань правоохоронної діяльності роз'яснюємо, що згідно із Законом України «Про доступ до публічної інформації» публічна інформація – це відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом.

Визначальним для публічної інформації є те, що вона повинна бути задалегідь готовим, зафіксованим продуктом, отриманим або створеним суб'єктом владних повноважень у процесі виконання своїх обов'язків.

Повідомляємо, що пропозиції, зауваження чи висновки Офісу Генерального прокурора до законопроектів реєстр. № 10136 та № 10136-1 до Апарату або комітетів Верховної Ради України не надсилалися.

У разі незгоди з відповіддю Ви вправі її оскаржити відповідно до статті 23 Закону України «Про доступ до публічної інформації» до керівництва Офісу Генерального прокурора або до суду.

**Начальник відділу розгляду
запитів на публічну інформацію**

 Андрій СЬОМІЧ

СЛУЖБА БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

**Управління
правового забезпечення**

вул. Володимирська, 33, м. Київ, 01601
Тел./Факс (044) 279-54-60
E-mail: upz_idv@ssu.gov.ua
Web: http://www.ssu.gov.ua
Код ЄДРПОУ 00034074

Миколі ПАШКОВСЬКОМУ

mykola.pashovsky@gmail.com

28.11.2023 № 16/П-9-8/39/63546

На № _____ від _____

*Щодо розгляду запиту на публічну
інформацію*

Ваш запит на публічну інформацію від 22.11.2023 (надійшов до Служби безпеки України з Апарату Верховної Ради України 23.11.2023) щодо надання пропозицій, зауважень, висновків, що надійшли в Апарат Верховної Ради України чи в Комітет Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності, стосовно проектів Законів України “Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки” реєстр. № 10136 та “Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки” реєстр. № 10136-1 розглянуто.

За результатами повідомляємо про відсутність в СБ України пропозицій, зауважень та висновків до вказаних законопроектів, які надходили від заінтересованих суб'єктів в Апарат Верховної Ради України чи в Комітет Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності.

Начальник Управління**Олександр ЛАХВАЦЬКИЙ**

СЛУЖБА БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Національна академія Служби безпеки України

вул. М. Максимовича, 22, м. Київ, 03066, тел./факс (044) 257-30-35
academy.ssu.gov.ua, e-mail: academy@ssu.gov.ua Код ЄДРПОУ 20001823

03.11.23 № 29/20-4618/6

На № _____ від _____

Прим. № _____

Голові Комітету Верховної
Ради України з питань
правоохоронної діяльності
Сергію ІОНУШАСУ
01008, м. Київ-8,
вул. М. Грушевського, 5

Щодо подання пропозицій
до законопроекту № 10136

Шановний пане Сергію!

У Національній академії розглянуто проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України» (реєстр. № 10136 від 09.10.2023).

Законопроект є актуальним у теоретичному і практичному плані. Фахівцями Академії запропоновані окремі зауваження та пропозиції, розгляд яких може сприяти удосконаленню змісту правового акту.

Додаток: Зауваження та пропозиції, за текстом, на 5 арк., відкрита інформація.

З повагою

Ректор

Андрій ЧЕРНЯК

Додаток

Зауваження та пропозиції

до проєкту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України» (реєстр. № 10136 від 09.10.2023)

За результатами опрацювання законопроєкту у фахівців Академії відсутні зауваження щодо запропонованих змін до ст.ст. 55, 89, 110² КК України та ст. 216 КПК України. Водночас окремі його положення потребують уточнення.

На нашу думку, у ч. 3 ст. 111¹ КК України законопроєкту повторено положення чинної ч. 3 цього Кодексу, де йдеться про кримінальну відповідальність за пропаганду, зміст якої визначено частиною 3 цієї ж статті. Нормативне тлумачення терміну «пропаганда» в законодавстві відсутнє, хоча цей термін широко вживається в суспільно-політичній лексиці та в ст. 436 КК України (Пропаганда війни). Свого часу цей термін вживався в ст. 62 КК УРСР 1960 р. – «Антирадянська агітація і пропаганда». У перекладі з іноземної мови його зміст тлумачать як «те, що підлягає розповсюдженню». В теорії пропаганда розглядається як постійне поширення та глибоке й детальне роз'яснення яких-небудь ідей, поглядів, знань; ідейний вплив на широкі маси або певні групи людей, що має політичний або релігійний характер; система засобів масового поширення ідей, поглядів і т. ін.; форма комунікації, що спрямована на поширення фактів або відомостей для впливу на відповідне коло осіб; активний вплив на людей за допомогою слів, зображень, документів та дій з метою спонукати їх до вчинення визначених дій або впровадження до їх свідомості певної ідеології; діяльність, спрямовану на поширення та роз'яснення політичних, філософських, наукових, етичних, художніх ідей, учень і поглядів, знань, цінностей тощо з метою формування певного світогляду, уявлень та емоційного настрою, впливу на поведінку людей; діяльність, спрямована на поширення за допомогою наполегливого, активного роз'яснення, а іноді й нав'язування переконань, ідей, знань або технічних нововведень.

Термін «пропаганда» подається як прояв таких нормативно визначених у ст. 9 Закону України «Про інформацію» видів інформаційної діяльності, як «використання» або «поширення». Крім цього, до видів інформаційної діяльності норма цієї статті Закону відносить ще й створення, збирання, одержання, зберігання, охорону та захист інформації, що відповідно до положень стст. 12, 13 КК України може утворювати стадії незакінченої колабораційної дії – готування чи замах на кримінальне правопорушення, чого термін «пропаганда» безпосередньо не передбачає. Одночасно при визначенні однієї з форм злочинної колаборації у ч. 6 ст. 111¹ чинного

КК України та у ч. 6 законопроекту вдало вжито максимально широкий термін – «інформаційна діяльність».

Тому з метою конкретизації диспозиції ч. 3 ст. 111¹ КК України та узгодження її змісту з ч. 6 ст. 111¹ доцільно розглянути питання щодо заміни не чітко визначеного терміна «пропаганда» термінологією ст. 9 Закону України «Про інформацію» або цього терміну, наприклад, у примітках до ст. 111¹ КК України чи ст. 436 КК України.

У ч. 3 ст. 111¹ КК України одним із трьох перерахованих варіантів мети, з якою вчиняється колабораційна діяльність у формі пропаганди, вказане встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України. У словосполученні «встановлення та утвердження...» невдало вжитий сполучник «та», який між членами речення чи словосполучення може виконувати як єднальну, так і зіставно-протиставну функцію. Якщо тлумачити функцію сполучника «та» як зіставно-протиставного, то для оцінки наявності чи відсутності ознак складу кримінально караного діяння достатньо одної із двох дій. З метою уникнення двозначності тлумачення сторонами обвинувачення, захисту та судами конструкцію статті необхідно уточнити, вживши розділовий сполучник «або» – встановлення та/або утвердження....

Відповідно до п. 4 Примітки до ст. 111¹ КК України законопроекту (Колабораційна діяльність) передбачено, що у ч. 6 цієї статті під заходами політичного характеру розуміються з'їзди, збори, мітинги, походи, демонстрації, конференції, круглі столи тощо... З одного боку, «тощо» означає можливість продовження правозастосовувачами, на свій розсуд, переліку заходів політичного характеру, наприклад, пікет, одиночний пікет, брифінг, прес-конференція. Проте ч. 1 ст. 2 КК України визначає підставою кримінальної відповідальності вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, передбаченого Кодексом. Тобто, розширене тлумачення, не допускається.

Перелік заходів, наведений п. 4 ст. 111-1 КК України описує їх форму але не зміст. В теорії політика розглядається як загальний напрям, характер діяльності держави, певного класу або політичної партії у тій чи іншій галузі у певний період; події та питання внутрішньодержавного і міжнародного суспільного життя. Політичну діяльність розуміють як невіддільну частину загальної людської діяльності, специфічна сутність, якої полягає в сукупності дій окремих індивідів і великих соціальних груп, спрямованих на реалізацію їхніх політичних інтересів, насамперед завоювання, утримання і використання влади; специфічну форму активного ставлення людей до свого суспільного середовища, яка має на меті цілеспрямоване його регулювання та перетворення за допомогою чинника влади; комплекс дій як окремих осіб, так і великих груп людей і цілих народів, спрямований на здобуття та здійснення влади або впливу на неї. Відповідно до змісту ст. 2 Закону України «Про політичні партії в Україні» політичною є діяльність щодо виконання певної загальнонаціональної програми суспільного

розвитку, що має своєю метою сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, їх участі у виборах та інших політичних заходах. Ст. 5 цього Закону у дванадцяти пунктах перераховує дії, вчинення яких спрямоване на спричинення шкоди Україні. Преамбулою до Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» визначені засади внутрішньої політики України у сферах розбудови державності, розвитку місцевого самоврядування та стимулювання розвитку регіонів, формування інститутів громадянського суспільства, національної безпеки і оборони, в економічній, соціальній і гуманітарній сферах, в екологічній сфері та сфері техногенної безпеки, а також засади зовнішньої політики України.

Вважаємо доцільним вилучити п. 4 Примітки до ст. 111¹ КК України, щоб не обмежувати заходи політичного характеру лише запропонованими в цьому пункті термінами. Інший варіант – т у тексті Примітки визначити термін «політична діяльність», її заходи шляхом посилання на вже існуючі положення чинного законодавства.

Відповідно до ч. 4 ст. 111¹ КК України законопроекту пропонується криміналізувати здійснення незалежної професійної діяльності у взаємодії з окупаційною адміністрацією держави-агресора з метою забезпечення інтересів та потреб держави-агресора, її окупаційної адміністрації, воєнізованих або збройних формувань, створених на тимчасово окупованих територіях України. У п. 3 Примітки до ч. 4 ст. 111¹ КК України під здійсненням незалежної професійної діяльності пропонується розуміти діяльність з надання послуг адвоката, аудитора, оцінювача, експерта, арбітражного керуючого, приватного виконавця, незалежного посередника, члена трудового арбітражу, третейського судді, а також виконання повноважень нотаріуса або державного реєстратора чи суб'єкта державної реєстрації прав. Проте голова Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні Даніель Белль на презентації 4 жовтня 2023 р. нової доповіді Місії щодо ситуації з правами людини в Україні, яка охоплює період з 1 лютого до 31 липня 2023 р., рекомендувала українській владі переглянути закон про колабораціонізм з урахуванням положень міжнародного гуманітарного права та реалій життя в умовах окупації. Белль поінформувала, що на звільнених територіях порушено майже шість тисяч кримінальних проваджень проти осіб, звинувачених у співпраці з окупаційною владою: «Наш моніторинг показує, що багато затриманих і навіть засуджених громадян були обрані мішенню за діяльність, яку, згідно з міжнародним гуманітарним правом, окупаційна влада в принципі може робити обов'язковою для виконання. Це стосується осіб, які працювали над забезпеченням безперервної роботи соціальних служб шкіл». За її словами, ті, з ким представники Місії проводили співбесіди, часто заявляли, що погодилися працювати лише після погроз з боку окупаційної влади. Вони також описували атмосферу все

проникного страху під час окупації, яка ще більше посилювала їхню ізоляцію від підконтрольної уряду України території¹.

Також ч. 4 ст. 111¹ КК України пропонується встановити кримінальну відповідальність за провадження господарської діяльності у взаємодії з окупаційною адміністрацією держави-агресора, з метою забезпечення інтересів та потреб держави-агресора, її окупаційної адміністрації, воєнізованих або збройних формувань, створених на тимчасово окупованих територіях України. При цьому, відповідно до ч. 2 п. 3 Примітки до п. 4 ст. 111¹ КК України під господарською діяльністю у згаданій нормі слід розуміти діяльність, визначену Податковим кодексом України. Відповідно ж до п. 14.1.36 ст. 14 Податкового кодексу України господарська діяльність – це діяльність особи, що пов'язана з виробництвом (виготовленням) та/або реалізацією товарів, виконанням робіт, наданням послуг, спрямована на отримання доходу і проводиться такою особою самостійно та/або через свої відокремлені підрозділи, а також через будь-яку іншу особу, що діє на користь першої особи, зокрема за договорами комісії, доручення та агентськими договорами. У свою чергу, ч.ч. 1 та 2 ст. 3 Господарського кодексу України визначають господарською діяльністю суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямовану на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність. Господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку, є підприємництвом, а суб'єкти підприємництва – підприємцями. Господарська діяльність може здійснюватись і без мети одержання прибутку (некомерційна господарська діяльність).

Отже, опис господарської діяльності, у тому числі її мети, пропонована законопроектом, відрізняється від мети цієї діяльності, визначеної Податковим і Господарським кодексами України. У зв'язку з цим положення законопроекту, потребують узгодження з положеннями чинного законодавства.

Крім цього, відповідно до ч. 4 ст. 111¹ КК України пропонується встановити кримінальну відповідальність за добровільну передачу громадянином України матеріальних активів окупаційній адміністрації держави-агресора, незаконним воєнізованих або збройних формувань², створеним на тимчасово окупованій території України, і карати за це ...позбавленням волі на строк від п'яти до семи років... У ст. 111² КК України (Пособництво державі-агресору), однією з форм вказаного пособництва також визначено аналогічні дії – добровільний збір, підготовка та/або передача матеріальних активів державі-агресору, її збройним чи

¹ В ООН рекомендують українській владі переглянути закон про колабораціонізм. URL: ukrinform.ua/amp Дата звернення: 31.10.2023.

² Три останні слова у тексті законопроекту і пояснювальній записці до нього не узгодженні у відмінкових закінченнях із попереднім текстом. Частково це саме стосується викладення редакції ст. 111² КК України.

воєнізованим формуванням. На відміну від санкції, передбаченої законопроектом для ч. 4 ст. 111¹ КК України, санкція ст. 111² КК України визначає жорсткіше покарання – позбавлення волі на строк від п'яти до десяти років... Зважаючи на це, як диспозиції, так і санкції ст.ст. 111¹, 111² КК України у цій частині мають бути більш чітко узгоджені між собою.

При формулюванні у тексті законопроекту нової диспозиції ст. 111² КК України одночасно вжито два словосполучення, що певним чином суперечать одне одному. Так, на початку опису сформульовано, що умисні дії вчиняються з метою завдання шкоди суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканості, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України. Перераховане є об'єктами злочинних посягань державної зради і шпигунства. Тоді як в кінці формулювання диспозиції пособництва державі-агресору вказано, що дії не мають містити ознак державної зради або шпигунства. Правильніше говорити про необхідність відсутності «інших» (окрім об'єктів злочинних посягань) ознак державної зради або шпигунства. У зв'язку з цим диспозицію ст. 111² КК України в редакції законопроекту пропонуємо узгодити з диспозицією чинної ст. 111 КК України.

Узагальнили:

Провідний науковий співробітник
наукової лабораторії
науково-організаційного центру
Національної академії Служби безпеки України
кандидат юридичних наук, доцент

Євген ТИЩЕНКО

В.о. начальника наукової лабораторії
науково-організаційного центру
Національної академії Служби безпеки України
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
« 31 » жовтня 2023

Іван ТКАЧОВ

СЛУЖБА БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ
Національна академія Служби безпеки України
вул. М. Максимовича, 22, м. Київ, 03066, тел./факс (044) 257-30-35
academy.ssu.gov.ua, e-mail: academy@ssu.gov.ua Код ЄДРПОУ 20001823

13.11.23 № 29/20-4810/6'

На № _____ від _____

Прим. № _____
Голові Комітету Верховної
Ради України з питань
правоохоронної діяльності
Сергію ІОНУШАСУ
01008, м. Київ-8,
вул. М. Грушевського, 5

Щодо подання пропозиції
до законопроекту № 10136-1

Шановний пане Сергію!

У Національній академії розглянуто проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України» (реєстр. № 10136-1 від 24.10.2023), який є альтернативним до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України» (реєстр. № 10136 від 09.10.2023).

Фахівцями Академії були запропоновані окремі зауваження та пропозиції до законопроекту реєстр. № 10136 від 09.10.2023, надіслані на Вашу адресу за № 29/20-7618 від 03.11.2023, які є актуальними і для законопроекту № 10136-1. Додатково надсилаємо зауваження та пропозиції до законопроекту реєстр. № 10136-1, розгляд яких у комплексі з попередніми міркуваннями може сприяти удосконаленню змісту нормативно-правового акта.

Додаток: зауваження та пропозиції, за текстом, на 13 арк., відкрита інформація.

З повагою

Ректор

Андрій ЧЕРНЯК

142

Додаток

Зауваження та пропозиції

до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України» (реєстр. № 10136-1 від 24.10.2023)

У Національній академії опрацьовано законопроект реєстр. № 10136-1 від 24.10.2023, зауваження та пропозиції стосовно змін до ст. 216 КПК України відсутні. Водночас низка кримінально-правових положень цього законопроекту потребує удосконалення.

Так, пропозиція у ст.ст. 55, 110², 111¹ КК України підвищити міру покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю з двох років до «від десятидо п'ятнадцяти років» не враховує принципи диференціації та індивідуалізації відповідальності щодо встановлення співрозмірного покарання для всіх злочинів проти основ національної безпеки. Сучасні вітчизняні дослідники історії проявів колабораціонізму у світі, зокрема, зазначали, що тривалі терміни покарання початково були обумовлені соціальними настроями, спрямованими на виключення колаборантів з громадського життя. Однак поступово такі настрої змінювалися, оскільки країни треба було відновлювати, залучаючи до цього усіх громадян. Тому випадків такого покарання суттєво поменшало, а в суспільстві поступово стала домінувати думка пробачити винних осіб¹. Загалом у Західній Європі покарання у вигляді позбавлення громадянських прав застосовувалося усе рідше і припинилось в 1950-х рр.² Одним лише посиленням відповідальності неможливо досягнути запобігання вчиненню злочинів, тому ми не підтримуємо авторів законопроекту щодо збільшення жорсткості покарання.

Пропоновані зміни ст. 111¹ КК України не вирішують проблему, пов'язану з додержанням принципу правової визначеності при конструюванні кримінально-правових норм, передбачених ст.ст. 111¹, 111² та 436² КК України. Питання розмежування названих складів кримінальних правопорушень залишається нерозв'язаним.

Пропозиція замінити у ст. 110² КК України слова «державі-агресору» словами «державі, що здійснює збройну агресію проти України» не є слушною, оскільки словосполучення «держава-агресор/держава-окупант» вже закріплені чинним законодавством, зокрема, п. 6) ч. 1 ст. 1 Закону України «Про медіа», ст. 3 Закону України «Про кінематографію», Постановою Верховної Ради України від 27 січня 2015 р. № 129-VIII «Про

¹ Добрянська Н. Перспективи встановлення кримінальної відповідальності за «колабораціонізм» в Україні. Центр прав людини ZMINA. Київ. 2021. С. 20-23. URL: https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2021/05/collaborationismua_web.pdf (дата звернення 25.10.2023).

² Добрянська Н. Покарання за колабораціонізм: які уроки світової історії варто врахувати Україні? URL: <https://zmina.info/columns/pokarannya-za-kolaboraczionizm-yaki-uroky-svitovoyi-istoriyi-varto-vrahuvaty-ukrayini/> (дата звернення 28.01.2023).

Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-агресором».

Визначивши у шістнадцяти частинах ст. 111¹ КК України самостійні форми прояву колабораційної діяльності, у Примітці до статті пропонується загальне визначення колабораційної діяльності як активної добровільної співпраці фізичних осіб – громадян України, з силами держави, що здійснює збройну агресію проти України, чи окупаційними силами в умовах міжнародного чи неміжнародного збройного конфлікту, що завдає шкоди національним інтересам та безпеці країни. Вказана конструкція зобов'язує встановлювати для всіх форм колабораційної діяльності спільну ознаку – «активну співпрацю...», зміст якої не розкритий, що не відповідає принципу правової визначеності.

Суперечливим є визначення у п. 2 Примітки «окупаційних сил», під якими пропонується розуміти війська держави, що здійснює збройну агресію проти України, або представників держави, що здійснює збройну агресію проти України, або незаконні воєнізовані чи збройні формування, створені на тимчасово окупованій території України, окупаційну державу, що здійснює збройну агресію проти України, незаконні органи влади, створені на тимчасово окупованих територіях України.

По-перше, п. 4) ч. 1 ст. 1¹ Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» вже визначено зміст терміну «збройні формування Російської Федерації», до яких віднесені «регулярні з'єднання і підрозділи, підпорядковані Міністерству оборони Російської Федерації, підрозділи та спеціальні формування, підпорядковані іншим силовим відомствам Російської Федерації, їхні радники, інструктори та іррегулярні незаконні збройні формування, озброєні банди та групи найманців, створені, підпорядковані, керовані та фінансовані Російською Федерацією, а також за допомогою окупаційної адміністрації Російської Федерації, яку складають її державні органи і структури, функціонально відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України, та підконтрольні Російській Федерації самопроголошені органи, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України».

По-друге, термін «війська держави, що здійснює збройну агресію проти України» відокремлено комою і сполучником «або» від терміну «представники держави, що здійснює збройну агресію проти України». Тобто йдеться про неначебто різні види окупаційних сил.

По-третє, словосполучення «незаконні воєнізовані чи збройні формування, створені на тимчасово окупованій території України» викликає проблему відмежування зазначеної форми колабораційної діяльності від різновидів злочинів, описаних ст. 260 КК України «Створення не

передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, керівництвом ними та участь у них». Використання такого словосполучення засвідчує, що окрім держави-агресора на окупованій території неначебто знаходяться ще й незаконні збройні чи військові формування, що не перебувають під контролем держави-агресора, а отже відповідальність за такі діяння настає згідно зі ст. 260 КК України. Однак, напевно, йдеться не про загальнокримінальні правопорушення (ст. 260 КК України), а про силові структури окупаційної адміністрації РФ на тимчасово окупованих територіях України. У такому контексті положення пропонованого національного кримінального законодавства не відповідають нормам міжнародного гуманітарного права, оскільки особи, які вступили до лав таких формувань є комбатантами, чого не можна сказати про осіб, відповідальність яких настає за ст. 260 КК України. Вказане обумовлює необхідність у різному термінологічному позначенні суб'єктів злочинів, відповідальність за які передбачена ст.ст. 111¹ та 260 КК України. Таким чином, тлумачення у п. 2 Примітки змісту терміну «окупаційні сили» не відповідає принципу правової визначеності.

Спроба криміналізувати ч.1 ст. 111¹ КК України «публічний виступ, заклик, заперечення або поширення в іншій формі інформації, які містять виправдовування збройної агресії проти України, або схвалення встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України, або заперечення збройної агресії проти України, або заперечення встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України, або невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України, або спонукання інших осіб до активної співпраці з окупаційними силами, в тому числі й щодо визнання та підтримання рішень окупаційних сил» дублює диспозицію ч.1 ст. 436² КК України «Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників» в частині того, що вже криміналізованими є «виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, розпочатої у 2014 році, у тому числі шляхом представлення збройної агресії Російської Федерації проти України як внутрішнього громадянського конфлікту, виправдовування, визнання правомірною, заперечення тимчасової окупації частини території України, а також глорифікація осіб, які здійснювали збройну агресію Російської Федерації проти України, розпочату у 2014 році, представників збройних формувань Російської Федерації, іррегулярних незаконних збройних формувань, озброєних банд та груп найманців, створених, підпорядкованих, керованих та фінансованих Російською Федерацією, а також представників окупаційної адміністрації Російської Федерації, яку складають її державні органи і структури, функціонально відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України, та представників підконтрольних

Російській Федерації самопроголошених органів, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України».

Також словосполучення «встановлення та утвердження» у першій та інших частинах ст. 111¹ КК України потребує вживання не об'єднаного сполучника «та», а розділового «або» («встановлення або утвердження») чи перерахування термінів через кому («встановлення, утвердження»). Це саме стосується словосполучення «визнання та підтримання». Окрім цього, словосполучення «поширення інформації», як максимально широке, не потребує конкретизації такими окремими формами поширення інформації, як «виступ, заклик, заперечення».

Не може бути підтримана пропозиція криміналізувати у ч. 2 ст. 111² КК України «передання державі, що здійснює збройну агресію проти України, або її представникам, або іншим незаконним збройним формуванням інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, у тому числі про їх переміщення територією України, якщо така інформація не розміщувалася (не поширювалася) у відкритому доступі Генеральним штабом Збройних Сил України, Міністерством оборони України, Головним управлінням розвідки Міністерства оборони України чи Службою безпеки України або в офіційних джерелах країн-партнерів, за відсутності ознак державної зради або шпигунства». Адже такі дії, залежно від особливостей вчинення, вже передбачені ст. 111 КК України або ст. 114² КК України.

Що ж стосується пропозиції вилучити «у ч. 3 ст. 114² слова та знаки «або з метою надання такої інформації державі, що здійснює збройну агресію проти України, або її представникам, або іншим незаконним збройним формуванням», слід зазначити наступне.

Із пропозицією вилучення у ч. 3 ст. 114² КК України слів та знаків «або з метою надання такої інформації державі, що здійснює збройну агресію проти України, або її представникам...» можна погодитися. Адже особа, усвідомлюючи факт надання інформації, визначеної ч.ч. 1, 2 ст. 114² КК України, державі, що здійснює збройну агресію проти України, або її представникам, не може мати іншої мети, що й особа, яка вчиняє державну зраду (для громадянина України) або шпигунство (для іноземця або особи без громадянства). За ознаками об'єктивної сторони злочин, передбачений ч. 3 ст. 114² КК України, у випадку надання визначеної диспозицією статті інформації будь-якій іноземній державі, іноземній організації або їх представникам, що проводять підривну діяльність проти України, а тим більше, державі, що здійснює збройну агресію проти України або її представникам, повністю співпадає з такою формою державної зради, як надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України шляхом передачі або збирання з метою передачі вказаним адресатам відомостей, що не становлять державної, конфіденційної чи службової таємниці. Тобто, за чинною редакцією ст. 114² КК України існує колізія диспозицій ч. 2 та ч. 3

цієї статті. У такій ситуації описані дії громадянина України повинні кваліфікуватися за ч. 2 ст. 111 КК України. Поширення публічно громадянином України відповідної інформації з метою, щоб вона стала відома представникам рф чи рб тощо, має кваліфікуватися не за ч. 3 ст. 114² КК України, а за ч. 2 ст. 111 КК України – тобто як державна зрада у формі надання допомоги у проведенні підривної діяльності проти України. Причому, така кваліфікація має місце .навіть якщо діяння скоєні без отримання завдання (за власною ініціативою) і здійснюються, наприклад, через свідому антиукраїнську (проросійську) позицію. У деяких випадках поширення такої інформації може відбуватися не лише публічно, але й не публічно, адресату, який представляє державу, що здійснює збройну агресію проти України. Таким чином, пропозиція авторів законопроекту дозволяє усунути колізію між ст.ст. 111 та 114² КК України.

Водночас, не можна погодитися з пропозицією стосовно вилучення у ч. 3 ст. 114² КК України слів «або з метою надання такої інформації ... іншим незаконним збройним формуванням». Оскільки, якщо громадянин України поширює визначену ст. 114² КК України інформацію, що є предметом злочину, доводячи її до відома незаконних збройних формувань (а не держави, що здійснює збройну агресію проти України або її представникам), його дії належить кваліфікувати за ч.3 ст. 114² КК України. Проте, якщо в кримінальному провадженні доказано, що незаконне збройне формування створене, фінансоване державою, що проводить підривну діяльність проти України, особливо державою, що здійснює збройну агресію проти України, підпорядковане їй чи кероване нею, кваліфікація має відбуватися за ч. 2 ст. 111 КК України. Що стосується надання іноземцем або особою без громадянства допомоги державі, що здійснює збройну агресію проти України, або її представникам інформації, визначеної ч.ч. 1, 2 ст. 114² КК України, котра не містить державної таємниці, то такі дії слід кваліфікувати за ч. 3 ст. 114² КК України. Такі самі дії іноземця або особи без громадянства, адресатом яких є незаконні збройні формування (як за відсутності, так і за наявності доказів їх зв'язку з державою, що здійснює збройну агресію проти України), мають кваліфікуватися також за ч. 3 ст. 114² КК України.

Принагідно вважаємо доречним запропонувати уточнити диспозицію ч. 1 ст. 114² КК України. Вжите в ній словосполучення «в Україну», свідчить, що переміщення зброї, озброєння в напрямку «із України» не є злочином у сенсі ст. 114² КК України. Це законодавча прогалина, що потребує усунення. Адже переміщення зброї, озброєння «з України за її межі», наприклад, для капітального ремонту, регламентних робіт, модернізації, а також переміщення, рух Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань за кордон для прийому-передачі техніки, її ремонту, проведення навчань тощо мають не менш важливе значення для забезпечення національної безпеки держави,

і несанкціоноване поширення інформації про таке створює загрозу визначеним ст. 114² КК України об'єктам кримінально-правового захисту.

Також бажаним є застосування у ч. 2 ст. 114² КК України, замість словосполучення «за можливості їх ідентифікації на місцевості» словосполучення, «за можливості їх ідентифікації у просторі й часі». Тут же слід зазначити, що диспозиція ч. 1 ст. 114² КК України містить чергову прогалину, що не передбачає умови ідентифікації в просторі й часі фактів направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів, на відміну від того, як це визначено у ч. 2 цієї статті для випадків переміщення, руху або розташування Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань. Ця прогалина також підлягає усуненню.

У ч. 4 ст. 111¹ КК України законопроект передбачено кримінальну відповідальність за здійснення пропаганди на користь окупаційних сил з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України, уникнення відповідальності державою, що здійснює збройну агресію проти України. Одночасно ч. 5 цієї ж статті передбачає відповідальність за здійснення пропаганди на користь окупаційних сил під час викладацької, освітньої та педагогічної діяльності.

Вважаємо доцільним замінити у тексті ч.ч. 4 та 5 ст. 111¹ КК України нормативно не визначений і політизований та ідеологізований оціночний термін «пропаганда» більш широким словосполученням «інформаційна діяльність», яке конкретизоване ст. 9 Закону України «Про інформацію», як діяльність зі створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони та захисту інформації.

Також неоднозначною є редакція ч. 5 ст. 111¹ КК України законопроект: «Пропаганда на користь окупаційних сил під час викладацької, освітньої та педагогічної діяльності в тому числі з використанням стандартів освіти державою, що здійснює збройну агресію проти України». Пропозиція криміналізувати «пропаганду» (інформаційну діяльність) під час викладацької, освітньої та педагогічної діяльності «на користь окупаційних сил» заперечень не викликає. Однак не зрозумілим є те, чи передбачає у цій частині законопроект відповідальність за викладацьку, освітню та педагогічну діяльність з використанням будь-яких (взагалі) стандартів освіти держави, що здійснює збройну агресію проти України, чи лише у випадках, коли стандарти освіти держави, що здійснює збройну агресію проти України, містять пропаганду (інформацію), спрямовану «на користь окупаційних сил». Одночасно слід вилучити єдиний сполучник «та» у словосполученні «освітню та педагогічну діяльність». Оскільки його наявність визначає діяння кримінально караним лише за умови нерозривного здійснення особою двох різних видів діяльності – освітньої та педагогічної. Сполучник «та» необхідно замінити комою:

«освітню, педагогічну діяльність». Таким чином, редакція ч. 5 ст. 111¹ КК України законопроекту підлягає уточненню.

У п. 6 Примітки до ст. 111¹ КК України законопроекту зазначено, що під стандартом освіти держави, що здійснює збройну агресію проти України, слід розуміти визначені цією державою, її окупаційною адміністрацією, та формалізовані у вигляді навчальної літератури, програм, планів, переліків, вказівок, доручень, рекомендацій, вимоги до змісту освіти, обсягів навчального навантаження, інших складових процесу навчання.

Таке визначення змісту терміну «стандарт освіти» не повною мірою відповідає його змісту, визначеному вітчизняним законодавством, хоча в ньому відсутнє єдине тлумачення зазначеного терміну. Так, ч. 1 ст. 10 Закону України «Про вищу освіту» визначено, що стандарт вищої освіти – це сукупність вимог до освітніх програм вищої освіти, які є спільними для всіх освітніх програм у межах певного рівня вищої освіти та спеціальності. Стандарти вищої освіти розробляються для кожного рівня вищої освіти в межах кожної спеціальності відповідно до Національної рамки кваліфікацій і використовуються для визначення та оцінювання якості вищої освіти та результатів освітньої діяльності закладів вищої освіти (наукових установ), результатів навчання за відповідними спеціальностями. Стандарт вищої освіти визначає вимоги до освітньої програми... Стандарти вищої освіти за кожною спеціальністю розробляє центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки з урахуванням пропозицій галузевих державних органів, що забезпечують формування і реалізують державну політику у відповідних сферах, галузевих об'єднань організацій роботодавців і затверджує їх за погодженням з Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти.

У ст. 32 Закону України «Про освіту» вказано, що стандарт освіти визначає: вимоги до обов'язкових компетентностей та результатів навчання здобувача освіти відповідного рівня; загальний обсяг навчального навантаження здобувачів освіти; інші складники, передбачені спеціальними законами. Стандарти освіти розробляються відповідно до Національної рамки кваліфікацій. Стандарти освіти розробляються та затверджуються у порядку, визначеному спеціальними законами та іншими нормативно-правовими актами...

Державні стандарти загальної середньої освіти – це вимоги до обов'язкових результатів навчання та компетентностей здобувача загальної середньої освіти відповідного рівня. Документи визначають загальний обсяг навчального навантаження та форми державної атестації здобувачів освіти на відповідному рівні загальної середньої освіти, характеристики змісту навчання, принципи організації освітнього процесу, систему управління змістом освіти, змістові лінії та очікувані результати навчання за освітніми галузями. Державні стандарти розробляються на теоретичному і світоглядному фундаменті класичної та сучасної педагогіки України і світу, на основі аналізу впровадження провідних українських та світових інноваційних практик в освіті задля реалізації

головної цілі загальної середньої освіти. Державні стандарти затверджується постановою Кабінету міністрів України і переглядаються не менше одного разу на 10 років. Зміна змісту й обсягу Державних стандартів загальної середньої освіти іншими органами виконавчої влади не допускається. Заклад загальної середньої освіти створює умови для досягнення здобувачами результатів навчання та забезпечує відповідність рівня загальної середньої освіти Державним стандартам. На основі Державних стандартів розробляються: Базовий навчальний план (є складовою частиною стандарту); Типові освітні програми, Типові навчальні плани (затверджує Міністерство освіти і науки України); Освітня програма (схвалюється педагогічною радою закладу освіти та затверджується його керівником у разі розробки документа на основі типових освітніх програм); Робочий навчальний план закладу освіти (схвалюється педагогічною радою закладу освіти та затверджується його керівником)³.

Тож бажано з урахуванням пропозицій Міністерства освіти і науки України або точніше визначити у Примітці зміст терміну «стандарт освіти держави, що здійснює збройну агресію проти України», або не намагатися зробити це, а у вказаному пункті Примітки зауважити на кшталт того, що під стандартом освіти держави-агресора слід розуміти документи, подібні за призначенням і змістом документам, що утворюють вітчизняні стандарти освіти, хоча при цьому можуть мати інші назви. У будь-якому випадку для правоохоронних органів і судів цей термін буде оціночним.

Продовжуючи оцінку змісту ч. 5 ст. 111¹ КК України законопроекту, слід виходити з того, преамбулою Закону України «Про освіту» визначено, що освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави. Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору.

З цими положеннями повністю кореспондується мета державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності, сформульована у ч. 1 ст. 4 Закону України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» як досягнення єдності в українському суспільстві шляхом подолання суперечностей соціокультурного, мовного,

³ Державні стандарти. URL: [HTTPS://MON.GOV.UA/UA/OSVITA/ZAGALNA-SEREDNYA-OSVITA/DERZHAVNI-STANDARTI](https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti) (дата звернення 28.01.2023).

регіонального характеру на основі європейського та євроатлантичного курсу, забезпечення дотримання конституційних гарантій прав і свобод людини і громадянина. Ч. 2 ст. 4 цього ж закону основними завданнями державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності є: 1) формування у громадян України, у тому числі дітей та молоді: активної громадянської позиції на основі поваги до прав людини, духовних цінностей українського народу, національної самобутності; оборонної свідомості та громадянської стійкості; патріотизму; поваги до державних символів, державної мови, суспільно-державних (національних) цінностей України, розуміння їх важливості для становлення держави; 2) формування та збереження української національної ідентичності у громадян України, які усвідомлюють свою належність до української нації, а також у закордонних українців; 3) забезпечення розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України; 4) усунення впливу держави-агресора (держави-окупанта) в інформаційній, освітній, культурній сферах України; 5) активізація діяльності інститутів громадянського суспільства для досягнення цілей державної політики в зазначеній сфері; 6) поширення інформації про ветеранів війни, формування у суспільстві традицій вшанування пам'яті загиблих (померлих) ветеранів війни; 7) формування готовності громадян до виконання конституційного обов'язку щодо захисту незалежності та територіальної цілісності України.

Виходячи з наведеного, формальне тлумачення редакції ч. 5 ст. 111¹ КК України законопроекту може призвести до визначення кримінальним правопорушенням викладання у закладах освіти на тимчасово окупованих територіях будь-якого навчального предмета за стандартами освіти держави-агресора, приміром, математики, алгебри, геометрії, фізики, біології, хімії, астрономії, інформатики, топографії, картографії, геодезії, креслення тощо. Тому варто прислухатися до правової позиції правників, які, досліджуючи це питання, зауважили: «Чи становлять такі дії суспільну небезпечність для України як держави? Суспільно небезпечними є діяння, пов'язані із формуванням політичного світогляду, який шкодить Україні, а не будь-яка викладацька діяльність у закладах освіти. Отже, законодавець надто широко визначив межі протиправності. Доцільно це діяння тлумачити так, щоб під дію закону про кримінальну відповідальність підпадали діяння, пов'язані із формуванням у здобувачів освіти світогляду, який шкодить Україні»⁴. У зв'язку з цим редакція ч. 5 ст. 111¹ КК України законопроекту підлягає уточненню.

Ускладнює відмежування колабораційної діяльності від пособництва державі-агресору (ст. 111² КК України) й запропонована законопроектом редакція ч. 6 ст. 111¹ КК України. Нею передбачена відповідальність за надання матеріальної підтримки окупаційним силам, а також будівництво та

⁴ Кваліфікація та розслідування окремих видів злочинів проти основ національної безпеки та воєнних злочинів : навч. посіб. / за заг. ред. В. А. Колесника. Київ : НА СБУ, 2022. С. 32.

обслуговування військових баз, комунікаційної інфраструктури, аеродромів, доріг та іншої інфраструктури, яка може бути використана окупаційними силами. У п. 10 Примітки пропонується визнавати матеріальною підтримкою надання грошових коштів, обладнання, техніки, зброї, палива, та інших ресурсів, які призначені для забезпечення функціонування окупаційних сил, що також підпадає під ознаки діяння, описаного ст. 111² КК України, створює умови для подвійного інкримінування, що порушує конституційний принцип правової визначеності. У ч. 9 законопроекту передбачена кримінальна відповідальність за допомогу окупаційним силам у затриманні, репресіях, тортурах чи переслідуваннях. Така редакція є невдалою. Слово «затримання» вжито в однині, а усі інші – в множині. Не зрозуміло, хто вважається жертвою перерахованих дій. Термінам «затримання», «репресії», «тортури», «переслідування» не надано правового визначення у Примітці або не запропоновано тлумачити їх відповідно до конкретних норм вітчизняного чи міжнародного права. У ч. 10 законопроекту криміналізоване здійснення незалежної професійної діяльності у взаємодії з окупаційними силами, з метою забезпечення їх інтересів та потреб та, яка не має на меті забезпечення гуманітарних потреб населення на тимчасово окупованих територіях. У п. 4 Примітки до ст. 111¹ КК України пропонується розуміти під здійсненням незалежної професійної діяльності надання послуг аудитора, оцінювача, експерта, арбітражного керуючого, приватного виконавця, незалежного посередника, члена трудового арбітражу, третейського судді, а також виконання повноважень нотаріуса або державного реєстратора чи суб'єкта державної реєстрації прав.

Не зрозумілими є критерії обрання авторами законопроекту саме запропонованого переліку професій незалежної професійної діяльності, яка має бути кримінально караного. Адже пп. 14.1.226 п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України визначає незалежну професійну діяльність достатньо широко – як участь фізичної особи у науковій, літературній, артистичній, художній, освітній або викладацькій діяльності, діяльність лікарів, приватних нотаріусів, адвокатів, аудиторів, бухгалтерів, оцінщиків, інженерів чи архітекторів, особи, зайнятої релігійною (місіонерською) діяльністю, іншою подібною діяльністю за умови, що така особа не є працівником або фізичною особою – підприємцем та використовує найману працю не більш як чотирьох фізичних осіб. До ознаки кримінально-караного діяння включене здійснення господарської діяльності у взаємодії з окупаційними силами, однак не розкрито зміст терміну «взаємодія», що дозволить його довільне тлумачення.

У п. 7 Примітки до ст. 111¹ КК України законопроекту запропоновано вважати гуманітарними потребами населення його забезпечення на тимчасово окупованих територіях комунальними послугами, продуктами харчування, житлом, одягом, медичними послугами, послугами по ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій (розмінування територій, наслідків пожеж, повеней, стихійних лих). Водночас тлумачення статті 1 Закону України «Про

гуманітарну допомогу» дозволяє віднести до гуманітарних проблем населення стан його соціальної незахищеності, матеріальної незабезпеченості, важке фінансове становище, загрози для життя і здоров'я.

Голова Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні Даніель Белль на презентації 4 жовтня 2023 р. нової доповіді Місії щодо ситуації з правами людини в Україні, яка охоплює період з 1 лютого до 31 липня 2023 р., рекомендувала українській владі переглянути закон про колабораціонізм з урахуванням положень міжнародного гуманітарного права та реалій життя в умовах окупації. Белль поінформувала, що на звільнених територіях українська влада порушила майже шість тисяч кримінальних справ проти осіб, звинувачених у співпраці з окупаційною владою: «Наш моніторинг показує, що багато затриманих і навіть засуджених громадян були обрані мішенню за діяльність, яку, згідно з міжнародним гуманітарним правом, окупаційна влада в принципі може робити обов'язковою для виконання. Це стосується осіб, які працювали над забезпеченням безперервної роботи соціальних служб і шкіл». За її словами, ті, з ким представники Місії проводили співбесіди, часто заявляли, що погодилися працювати лише після погроз з боку окупаційної влади. Вони також описували атмосферу всепроникного страху під час окупації, яка ще більше посилювала їхню ізоляцію від підконтрольної уряду України території⁵.

У п. 3 Примітки до ст. 111¹ КК України пропонує під господарською діяльністю розуміти діяльність, визначену Податковим кодексом України. У п. 14.1.36 ст. 14 Податкового кодексу України визначено господарську діяльність як діяльність особи, що пов'язана з виробництвом (виготовленням) та/або реалізацією товарів, виконанням робіт, наданням послуг, спрямована на отримання доходу і проводиться такою особою самостійно та/або через свої відокремлені підрозділи, а також через будь-яку іншу особу, що діє на користь першої особи, зокрема за договорами комісії, доручення та агентськими договорами. У свою чергу, ч.ч. 1 та 2 ст. 3 Господарського кодексу України визначають господарську діяльність як діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямовану на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність. Господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку, є підприємництвом, а суб'єкти підприємництва – підприємцями. Господарська діяльність може здійснюватись і без мети одержання прибутку (некомерційна господарська діяльність). Автори ж законопроекту зосереджують увагу тільки на комерційній діяльності, що необґрунтовано значно звужує сферу господарювання, дозволяючи благодійним організаціям (установам) здійснювати господарську діяльність у співпраці з державою-агресором на шкоду інтересам України.

⁵ В ООН рекомендують українській владі переглянути закон про колабораціонізм. URL: ukrinform.ua/amp Дата звернення: 31.10.2023.

153

Не мотивованою й через це не зрозумілою є пропозиція в тлумаченні словосполучення «господарська діяльність» віддати перевагу Податковому кодексу перед Господарським. Тим більше, що Податковий кодекс не регулює основи господарської діяльності. Його завданням є врегулювання відносин, що виникають у сфері справляння податків і зборів. Зокрема ним визначено вичерпний перелік податків та зборів, що справляються в Україні, та порядок їх адміністрування, платників податків та зборів, їх права та обов'язки, компетенцію контролюючих органів, повноваження і обов'язки їх посадових осіб під час адміністрування податків та зборів, а також відповідальність за порушення податкового законодавства. Загалом текст ч. 10 законопроекту підлягає узгодженню з чинним вітчизняним та міжнародним гуманітарним законодавством.

У п. 8 Примітки до ст. 111¹ КК України пропонується розуміти під заходами політичного характеру з'їзди, збори, мітинги, походи, демонстрації, конференції, круглі столи. Однак можливі й інші варіанти, не зазначені в Примітці – пікети, одиночні пікети, брифінги, прес-конференції тощо. Окрім цього, такий перелік описує форму заходів, а не їх зміст. Тому доречнішим є словосполучення «політичні заходи незалежно від форми їх проведення». За змістом же теорія вважає політикою загальний напрям, характер діяльності держави, певного класу або політичної партії у тій чи іншій галузі у певний період; події та питання внутрішньодержавного і міжнародного суспільного життя. Політичну діяльність розуміють як невіддільну частину загальної людської діяльності, специфічна сутність, якої полягає в сукупності дій окремих індивідів і великих соціальних груп, спрямованих на реалізацію їхніх політичних інтересів, насамперед завоювання, утримання і використання влади; специфічну форму активного ставлення людей до свого суспільного середовища, яка має на меті цілеспрямоване його регулювання та перетворення за допомогою чинника влади; комплекс дій як окремих осіб, так і великих груп людей і цілих народів, спрямований на здобуття та здійснення влади або впливу на неї. Відповідно до змісту ст. 2 Закону України «Про політичні партії в Україні» політичною вважається діяльність з виконання певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, що має своєю метою сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, їх участі у виборах та інших політичних заходах. Ст. 5 цього ж закону у дванадцяти пунктах перераховує дії, вчинення яких спрямоване на спричинення шкоди Україні. Преамбулою до Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» визначені засади внутрішньої політики України у сферах розбудови державності, розвитку місцевого самоврядування та стимулювання розвитку регіонів, формування інститутів громадянського суспільства, національної безпеки і оборони, в економічній, соціальній і гуманітарній сферах, в екологічній сфері та сфері техногенної безпеки, а також засади зовнішньої політики України.

Пропонуємо виключити п. 8 Примітки до ст. 111¹ КК України, щоб не обмежувати заходи політичного характеру лише термінами,

запропонованими в цьому пункті. Або ж у тексті Примітки надати розуміння політичної діяльності і її заходів шляхом посилання на вже існуючі положення законодавства.

Передбачена ч. 14 ст. 111¹ КК України «участь у воєнізованих або збройних формуваннях окупаційних сил або надання таким формуванням допомоги у веденні бойових дій...» дублює існуючу форму державної зради – перехід на бік ворога в період збройного конфлікту (ст. 111 КК України). І становище не рятує спроба авторів законопроекту розмежувати ці склади злочинів за рахунок фрази «за відсутності ознак державної зради». Адже як в одному, так і в іншому випадку їх теоретично можна було б спробувати розрізнити виключно за ознакою суб'єктивної сторони (за умислом, мотивами і метою). Однак як для участі у воєнізованих або збройних формуваннях окупаційних сил або надання таким формуванням допомоги у веденні бойових дій..., так і для переходу на бік ворога в період збройного конфлікту умисел, мотиви і мета не можуть відрізнитися, що обумовлено включенням обох кримінальних правопорушень до Розділу I Особливої частини КК України «Злочини проти основ національної безпеки України».

Не враховано авторами законопроекту й положення розробленого Робочою групою з питань розвитку кримінального права, утвореною відповідно до Указу Президента України № 584/2019 від 7 серпня 2019 р., Проекту Кримінального кодексу України, опублікованого на офіційному сайті <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code> станом на 14 жовтня 2023 р.

У підсумку, вважаємо, що даний законопроект потребує значного доопрацювання.

Узагальнили:

Провідний науковий співробітник
наукової лабораторії
науково-організаційного центру
Національної академії Служби безпеки України
кандидат юридичних наук, доцент

Євген ТИЩЕНКО

В.о. начальника наукової лабораторії
науково-організаційного центру
Національної академії Служби безпеки України
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
« 13 » листопада 2023

Іван ТКАЧОВ

**ТРЕНІНГОВИЙ ЦЕНТР
ПРОКУРОРІВ УКРАЇНИ**

вул. Юрія Ілленка, 81-б,
м. Київ, 04050, Код ЄДРПОУ: 43556710
тел./факс: +38 (044) 206-00-53, 206-18-44
ptcu@gp.gov.ua, <http://ptcu.gp.gov.ua>

**PROSECUTOR'S TRAINING
CENTER OF UKRAINE**

81-b, Yurii Illienka Str.,
Kyiv, 04050, EDPNOU code: 43556710
tel./fax: +38 (044) 206-00-53, 206-18-44
ptcu@gp.gov.ua, <http://ptcu.gp.gov.ua>

13.11.2023 № 04-25/1116

На № _____ від _____

Голові Комітету з питань
правоохоронної діяльності
Верховної Ради України

Сергію ІОНУШАСУ
вул. М. Грушевського, 5, м. Київ,
01008

У Тренінговому центрі прокурорів України (далі – ТЦПУ) розглянуто Ваш лист від 26 жовтня 2023 року № 04-27/3-2023/236216 щодо надання пропозицій і зауважень до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України» (реєстр. № 10136-1 від 24.10.2023) (далі – законопроект). За результатами аналізу положень законопроекту сформульовано викладені нижче зауваження та пропозиції.

1. Автор законопроекту пропонує у ч. 1 ст. 111-1 КК України передбачити відповідальність за «публічний виступ, заклик, заперечення або поширення в іншій формі інформації, які містять виправдовування збройної агресії проти України або схвалення встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або заперечення збройної агресії проти України або заперечення встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України або спонукання інших осіб до активної співпраці з окупаційними силами, в тому числі й щодо визнання та підтримання рішень окупаційних сил або заклик до відмови від власної національної ідентичності громадян України». Зазначена редакція законопроекту містить ознаки об'єктивної сторони, подібні до ознак злочину, передбаченого у ч.ч. 1–3 ст. 436-2 КК України, тобто через неякісну законодавчу техніку маємо збіг ознак об'єктивної сторони щодо такого діяння, як заперечення збройної агресії проти України. Так, обов'язковою за ст. 111-1 КК України ознакою заперечення збройної агресії проти України є публічність. При цьому і заперечення збройної агресії проти України, і поширення матеріалів, у яких міститься заперечення збройної агресії проти України, може відбуватися із використанням засобів масової інформації, що охоплюється ч. 3 ст. 436-2 КК України й одночасно відповідає ознаці публічності, обов'язковою для ст. 111-1 КК України. Крім того,

передбачення таких альтернативних форм об'єктивної сторони як «виступ», «заклик» не вирішує проблеми конкуренції зазначених норм, хоча метою законопроекту, як зазначає автор, є: «усунення труднощів у розмежуванні складів злочинів, передбачених статтями 111 КК України «Державна зрада», 111-1 КК України «Колабораційна діяльність», 111-2 КК України «Пособництво державі-агресору» та 436-2 «Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників» та деяких інших складів злочину».

Водночас виникає запитання, чи є в діях особи склад кримінального проступку, передбаченого у ч. 1 ст. 111-1 КК України, якщо вона заперечує інформацію, яка містить виправдовування збройної агресії проти України або схвалення встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України?

2. У ч. 1 ст. 111-1 КК України покарання залишено без змін (позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років). Тут варто зазначити, що відповідно до ч. 2 ст. 12 КК України це діяння є кримінальним проступком, а розділ I Особливої частини КК України має назву «Злочини проти основ національної безпеки України». Однак автор законопроекту зміни до назви вказаного розділу не пропонує, що свідчить про відсутність аналізу законодавчих приписів.

3. У ч. 2 ст. 111-1 КК України автор законопроекту пропонує передбачити відповідальність за передання державі, що здійснює збройну агресію проти України, або її представникам, або іншим незаконним збройним формуванням інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, у тому числі про їх переміщення територією України, якщо така інформація не розміщувалася (не поширювалася) у відкритому доступі Генеральним штабом Збройних Сил України, Міністерством оборони України, Головним управлінням розвідки Міністерства оборони України чи Службою безпеки України або в офіційних джерелах країн-партнерів, за відсутності ознак державної зради або шпигунства. При цьому у ч. 3 ст. 114-2 чинного КК України передбачено відповідальність за такі самі діяння (Поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, у тому числі про їх переміщення територією України, якщо така інформація не розміщувалася (не поширювалася) у відкритому доступі Генеральним штабом Збройних Сил України, Міністерством оборони України, Головним управлінням розвідки Міністерства оборони України чи Службою безпеки України або в офіційних джерелах країн-партнерів, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану з метою надання такої інформації державі, що здійснює збройну агресію проти України, або її представникам, або іншим незаконним збройним формуванням). Таким чином, створюється конкуренція запропонованої автором норми зі ст. 114-2 чинного КК України, що не сприятиме належному правозастосуванню.

4. У ч. 4 ст. 111-1 КК України пропонується встановити відповідальність за пропаганду на користь окупаційних сил з метою сприяння здійсненню збройної

агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України, уникнення відповідальності державою, що здійснює збройну агресію проти України. Пропаганда (лат. propaganda – «яка підлягає поширенню (віра)») – це форма комунікації, спрямована на мету, зазначену авторами у запропонованій нормі. Форми пропаганди – заклики, виступи, поширення інформації в засобах масової інформації, листівках тощо. З огляду на вказане виникає питання критеріїв відмежування діянь, зазначених у ч. 4, від діянь, що зазначені у ч. 1 запропонованої авторами редакції статті.

5. У ч. 15 ст. 111-1 КК України законопроекту автор пропонує встановити відповідальність за вербування іншої особи для участі у воєнізованих або збройних формуваннях окупаційних сил за відсутності ознак державної зради. Стаття 447 чинного КК України (Найманство) встановлює відповідальність за вербування найманців з метою використання у збройних конфліктах, воєнних або насильницьких діях, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу, захоплення державної влади, перешкоджання діяльності органів державної влади чи порушення територіальної цілісності як одну із форм об'єктивної сторони цього злочину. У цьому разі матиме місце конкуренція запропонованої ч. 15 ст. 111-1 КК України та ст. 447 чинного КК України. Водночас розширення складів, подібних за об'єктивними ознаками кримінальних правопорушень, не є доцільним.

6. У примітці 1 автор законопроекту пропонує визначити, що не вважається колабораційною діяльністю – співпраця з окупаційними силами, яка була вимушеною, тобто здійснюваною проти волі особи, яка вжила можливих за конкретних умов заходів, щоб не спричинити чи мінімізувати шкоду національній безпеці України, або яка була спрямованою виключно на забезпечення життєдіяльності населення чи інтересів громадян, що не суперечать законам України і міжнародному праву. Автор законопроекту залишив поза увагою положення ст.ст. 39 і 40 КК України. Так, згідно з ч. 1 ст. 40 КК України не є кримінальним правопорушенням дія або бездіяльність особи, яка заподіяла шкоду правоохоронюваним інтересам, вчинена під безпосереднім впливом фізичного примусу, внаслідок якого особа не могла керувати своїми вчинками. Водночас відповідно до приписів частини 2 цієї статті питання про кримінальну відповідальність особи за заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам, якщо ця особа зазнала фізичного примусу, внаслідок якого вона зберігала можливість керувати своїми діями, а також психічного примусу, вирішується відповідно до положень ст. 39 КК України. У частині 1 цієї статті зазначено, що не є кримінальним правопорушенням заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам у стані крайньої необхідності, тобто для усунення небезпеки, що безпосередньо загрожує особі чи охоронюваним законом правам цієї людини або інших осіб, а також суспільним інтересам чи інтересам держави, якщо цю небезпеку в такій обстановці не можна було усунути іншими засобами і якщо при цьому не було допущено перевищення меж крайньої необхідності. Таким чином, визначення дій, що не відносяться до колабораційної діяльності,

4

фактично дублює положення ст.ст. 39 та 40 КК України, що суперечить правилам законодавчої техніки.

7. Крім того, у запропонованій автором редакції ст. 111-1 КК України порядок викладення матеріалу обтяжений примітками, частина з яких запозичена з інших законодавчих актів (з Господарського, Податкового кодексів України, Закону України «Про освіту»), що свідчить про бланкетність правової норми та, як наслідок, конкретизації у вигляді приміток до статті не потребує.

З огляду на викладене проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України» (реєстр. № 10136-1 від 24.10.2023) потребує суттєвого доопрацювання.

Виконувач обов'язків директора

Андрій ОРЛЕАН

**ТРЕНІНГОВИЙ ЦЕНТР
ПРОКУРОРІВ УКРАЇНИ**

вул. Юрія Ілленка, 81-б,
м. Київ, 04050, Код ЄДРПОУ: 43556710
тел./факс: +38 (044)206-00-53, 206-18-44
ptcu@gp.gov.ua, <http://ptcu.gp.gov.ua>

**PROSECUTOR'S TRAINING
CENTER OF UKRAINE**

81-b, Yurii Illienka Str.,
Kyiv, 04050, EDPNOU code: 43556710
tel./fax: +38 (044) 206-00-53, 206-18-44
ptcu@gp.gov.ua, <http://ptcu.gp.gov.ua>

06.11.2023 № 07-25/1091

На № _____ від _____

Голові Комітету з питань
правоохоронної діяльності
Верховної Ради України

вул. М. Грушевського, 5, м. Київ,
01008

Сергію ІОНУШАСУ

У Тренінговому центрі прокурорів України (далі – ТЦПУ) розглянуто Ваш лист від 19 жовтня 2023 року № 04-27/3-2023/229987 щодо надання пропозицій і зауважень до проєкту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України» (реєстр. № 10136 від 09.10.2023) (далі – законопроект).

Вивчення положень законопроекту свідчить, що його автори врахували пропозиції та зауваження, надані ТЦПУ щодо проєктів законів України «Про внесення змін до статті 111-1 Кримінального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за колабораційну діяльність» (реєстр. № 8301-1 від 05.01.2023), «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо уточнення відповідальності за деякі види кримінальних правопорушень на тимчасово окупованих територіях» (реєстр. № 8301-2 від 05.01.2023), «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо встановлення відповідальності за окремі дії проти основ національної безпеки України» (реєстр. № 9223 від 19.04.2023).

Водночас найбільші труднощі на практиці викликає наявність подібних ознак об'єктивної сторони кримінальних правопорушень, передбачених у ч. 1 ст. 111-1 та ч.ч. 1–3 ст. 436-2 КК України. Зокрема, маємо збіг ознак об'єктивної сторони щодо такого діяння, як заперечення збройної агресії проти України. Так, обов'язковою за ст. 111-1 КК України ознакою заперечення збройної агресії проти України є публічність. Згідно з п. 1 примітки до цієї статті автори законопроекту під публічним вважають поширення закликів або висловлення заперечення до невизначеного кола осіб, зокрема у мережі «Інтернет» або за допомогою медіа.

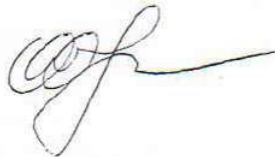
При цьому і заперечення збройної агресії проти України, і поширення матеріалів, у яких міститься заперечення збройної агресії проти України, може

відбуватися із використанням засобів масової інформації, що охоплюється ч. 3 ст. 436-2 КК України й одночасно відповідає ознаці публічності, обов'язковою для ст. 111-1 КК України. Заміна терміна «засіб масової інформації» на «медіа» не вирішує проблеми конкуренції зазначених норм, оскільки відповідно до п. 30 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про медіа» ці поняття є тотожними: «медіа (засіб масової інформації) – засіб поширення масової інформації у будь-якій формі, який періодично чи регулярно виходить у світ під редакційним контролем та постійною назвою як індивідуалізуючою ознакою».

Крім того, у запропонованій авторами редакції ст. 111-1 КК України порядок викладення матеріалу не відповідає вітчизняним засадам нормотворення. Зокрема, примітка до ст. 111-1 КК України (у редакції законопроекту) перевантажена зайвими ознаками. Така деталізація норм, на наш погляд, необхідна у законопроекті, але не в КК України, оскільки зазначені поняття необхідно конкретизувати у нормах спеціального законодавства (Закону України «Про національну безпеку України»).

Директор

Олеся ОТРАДНОВА

УПОВНОВАЖЕНИЙ
Верховної Ради України з прав людини

вул. Інститутська, 21/8, м. Київ, 01008, тел. (044) 298-70-33, E-mail: hotline@ombudsman.gov.ua

Голові Комітету
Верховної Ради України
з питань правоохоронної діяльності,
народному депутату України

Сергію ІОНУШАСУ

Про опрацювання проєктів
нормативно-правових актів

Шановний Сергію Костянтиновичу!

На листи Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності від 19.10.2023 № 04-27/3-2023/229990 та від 26.10.2023 № 04-27/3-2023/236205 мною опрацьовано проєкти Законів України від 09.10.2023 № 10136 «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України» та від 24.10.2023 № 10136-1 «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України».

За результатами опрацювання інформую, що законопроєкти підтримуються за умови врахування зауважень та пропозицій. Позиції Уповноваженого додаються.

З повагою
Уповноважений
Верховної Ради України
з прав людини

Дмитро ЛУБІНЕЦЬ

Музиченко Тетяна, Лисько Тетяна 298 70 69

УВ
Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини
№10166.2/12042/1/23/43.3 від 13.11.2023
КЕП: Лубінець Д. В. 13.11.2023 19:24
5FBV77F7B650371D04000000E88D010044560300

**ПОЗИЦІЯ
УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ
З ПРАВ ЛЮДИНИ**

**до проєкту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та
Кримінального процесуального кодексів України щодо вдосконалення
відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки
України»
реєстр. № 10136 від 09.10.2023**

1. Зауваження/Пропозиції до тексту проєкту

Законопроект спрямований на удосконалення кримінального законодавства у сфері основ національної безпеки України. Наразі назріла необхідність внести зміни до окремих норм Кримінального кодексу України (далі – КК України) з метою вирішення проблем кваліфікації та відмежування правопорушень, передбачених статтями 111 («Державна зрада»), 111-1 («Колабораційна діяльність»), 111-2 («Пособництво державі-агресору») та 436-2 («Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників») КК України.

Підтримую мету законопроекту і вбачаю вкрай необхідними такі зміни.

Вбачаю правильним врахування законодавцем окремих видів діяльності на окупованих територіях, які можуть формально підпадати під ознаки кримінальних правопорушень, однак бути цілком правомірними. Йдеться, зокрема, про заходи, спрямовані на розв'язання гуманітарних проблем та окупованій території, надання соціальних послуг, діяльності у галузі комунального господарства, зв'язку, роботи продуктових магазинів тощо. Відтак окремі діяння мешканців окупованих територій, які не є суспільно небезпечними, можуть підпадати під формальні ознаки колабораційної діяльності (111-1 КК України). Метою законопроекту є вирішення таких проблем.

Крім того, законопроектом запропоновано внести зміни до абзацу 5 частини першої статті 55 КК України, вказавши, що позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю може бути застосоване як додаткове покарання на строк від десяти до п'ятнадцяти років не тільки за вчинення колабораційної діяльності і пособництва державі-агресору, а за усі злочини проти основ національної безпеки України.

Законопроектом передбачено внесення змін до статті 89 КК України, зокрема, збільшення строків погашення судимості для осіб, засуджених за злочини проти основ національної безпеки України, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.

Законопроектом пропонується віднести до підслідності слідчих органів безпеки кримінальні правопорушення, передбачені частинами четвертою-восьмою статті 111-1 КК України (наразі кримінальні провадження, передбачені всіма частинами статті 111-1 КК України, за законодавством віднесені за підслідністю до слідчих органів безпеки). Відтак досудові розслідування кримінальних правопорушень, передбачених частинами першою-третьою статті 111-1 КК України мають здійснювати слідчі органів Національної поліції.

Законопроектом пропонується виправити ще одну ваду кримінального закону – перевести усі кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки у категорію злочинів (наразі окремі види колабораційної діяльності є проступками) шляхом зміни виду та/або розміру основного покарання.

Однак, проаналізувавши законопроект, звертаю увагу на наступне:

1.1. Законопроектом пропонується змінити покарання, передбачені санкціями різних частин статті 111-1 КК України. Зокрема, у першій та другій частині статті 111-1 пропонується додати штраф, а також передбачити позбавлення волі за ці правопорушення. Схожі зміни пропонуються і до частини четвертої – збільшення розміру штрафу, а також строку позбавлення волі. Збільшення строку позбавлення волі передбачене і для частини третьої.

Справи, що порушені за частиною першою статті 111-1 КК України – це переважно справи щодо дописів у соцмережах або ж щодо висловів біля приватного помешкання, або у громадських місцях на кшталт місцевого ринку, зупинки транспорту тощо. Вбачається, що доповнення санкції частини першої статті 111-1 КК України таким видом покарання як штраф може бути доцільним, адже наявне покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю дуже часто не виконує свою функцію. Особи, яким інкримінують частину першу статті 111-1 КК України, у більшості випадків не займають відповідні посади.

Доповнення санкцій статті 111-1 КК України ще двома видами покарань перетворили покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю із основного покарання у додаткове. Додаткове покарання може бути застосовано поряд із основним, тобто тільки у поєднанні зі штрафом або позбавленням волі.

В контексті частини четвертої статті 111-1 КК України, покарання у вигляді штрафу також має сенс, адже ця частина стосується економічної складової.

Однак передбачення позбавлення волі для правопорушень, які кваліфікуються за частиною першою та другою статті 111-1 КК України, є надмірним. Ступінь суспільної небезпечності діянь, передбачених у диспозиціях частин першої та другої статті 111-1 КК України не є високим, позбавлення волі для осіб, що їх скоїли, не буде належним покаранням, а лише збільшить навантаження на кримінально-виконавчу систему та бюджет. З тих же міркувань виникає питання щодо доцільності збільшення строків позбавлення волі за частинами третьою та четвертою аналізованої статті.

1.2. Ряд частин статті 111-1 законопроектом пропонується доповнити для розширення або звуження сфери дії.

Крім того, запропоновані зміни залишають у формулюванні поняття «взаємодії з державою-агресором» (частина четверта статті 111-1 КК України), яке є нечітким та незрозумілим, в тому числі, для правоохоронців, які застосовують кримінальне законодавство.

1.3. Зміни також пропонуються і до статті 111-2 КК України («Пособництво державі-агресору»). Зокрема, формулювання «завдання шкоди Україні» пропонується викласти деталізовано: «завдання шкоди суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній,

економічній чи інформаційній безпеці України». Таке формулювання хоча і деталізує «шкоду», однак, залишається широким і нечітким, що продовжить ускладнювати кваліфікацію діяння за даною статтею. Ряд діянь, які підпадають під різні частини статті 111-1 КК України за визначенням також можуть бути такими, що завдають шкоди суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України, як і діяння, що підпадають під статтю 111 КК України.

1.4. Занепокоєння викликає формулювання, яке пропонується додати щодо «передачі відомостей про громадян України державі-агресору, її збройним чи воєнізованим формуванням, незаконним воєнізованим або збройним формуванням, створеним на тимчасово окупованих територіях України, та/або окупаційній адміністрації держави-агресора, за відсутності ознак державної зради чи шпигунства» (частина перша статті 111-2 проекту КК України). Що саме підпадає під такі відомості, у змінах не уточнюється, що на практиці призведе до широкої дискреції повноважень працівників правоохоронних органів. Крім того, не визначаються наслідки чи наміри передачі таких відомостей. Під це визначення можуть підпадати, наприклад, передача списків мешканців тимчасово окупованої території для отримання гуманітарної допомоги.

Доповнення статей новими широкими формулюваннями, такими як «передача відомостей» суперечать цілі законопроекту і лише збільшать нерозуміння, які саме дії є забороненими і підпадають під кримінальну відповідальність, а також поставлять під загрозу інші види правомірної діяльності на окупованих територіях, які не підпадають під кримінальну відповідальність на даний момент.

1.5. Вбачається, що мета законопроекту у частині відмежування статей 111, 111-1, 111-2 та 436-2 КК України досягнута частково. Запропоноване уточнення в диспозиціях «за відсутності ознак державної зради» (частина сьома статті 111-1 КК України) або «за відсутності ознак державної зради або шпигунства» (частина перша статті 111-2 КК України) не вирішують означену проблему. Вбачаю таке уточнення зайвим. Ознакою державної зради та шпигунства є спеціальна мета: зашкодити суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України. Ця ж ознака повинна супроводжувати всі форми колабораційної діяльності.

При відмежуванні державної зради та колабораційної діяльності слід керуватися ознаками об'єктивної сторони, які повинні бути визначені чітко і безальтернативно у диспозиціях статті 111-1 КК України. Адже, як визнано науковцями та практиками, поява складів кримінальних правопорушень, що включають окремі форми колабораційної діяльності, передбачені різними частинами статті 111-1 та статтею 111-2 КК України, стали проявом тенденції до «розукрупнення» складу державної зради, тобто до виділення зі статті 111 КК України окремих форм діянь, що визнавалися державною зрадою, але зараз законодавець відносить їх до самостійних складів.

Першим кроком до розукрупнення державної зради стало виділення складу колабораційної діяльності.

ЗГІДНО З ОРИГІНАЛОМ

Директор Департаменту

П.І.Б. *Оввіра Зінченко*

Підпис *Оввіра Зінченко*

Ця стаття увібрала у себе декілька різних форм діянь, але не всі з них були виділені зі складу державної зради – окремі форми діянь були криміналізовані вперше (наприклад, передбачені частиною першою і третьою статті 111-1 КК України). Тут проблем відмежування не виникає.

До тих же, які перестали вважатися державною зрадою і були віднесені до колабораційної діяльності (частини друга, четверта, п'ята, шоста та сьома статті 111-1 КК України), при відмежуванні від державною зради слід застосовувати принцип *lex specialis derogat generali* (спеціальний закон відміння загальний). Так само пособництво державі-агресору (стаття 111-2 КК України), вочевидь, слід розглядати як спеціально виділену форму діяння із державної зради, а тому закон про її виділення став і спеціальним, і наступним за часом законом. Відтак він повинен мати перевагу при подоланні конкуренції норм.

Водночас, постає питання про те, які ж тепер діяння, крім тих які стали колабораціонізмом, залишилися у таких формах державної зради як перехід на бік ворога чи надання йому сприяння в проведенні підривної діяльності проти України? Уявляється, що передусім це є ті самі діяння, але *вчинені громадянином України на неокупованих територіях України чи у зарубіжних державах*. Тобто не там, де над особою нависає загроза, яка виходить від окупаційної влади. Саме вона, ця загроза, і пояснює відмінність у караності колабораціонізму і державної зради.

1.6. Стаття 111-2, що увійшла в колізію із частинами другою, четвертою, п'ятою та шостою статті 111-1 КК України, отримала деякі уточнення у законопроекті. Однак не вирішено проблему відмежування такої форми пособництва як добровільний збір, підготовка та/або передача матеріальних активів державі агресору, її збройним чи воєнізованим формуванням (стаття 111-2 КК України) від такої форми колабораційної діяльності як добровільна передача громадянином України матеріальних активів окупаційній адміністрації держави-агресора, незаконним воєнізованим формуванням або збройним формуванням, створеним на тимчасово окупованій території України (частина четверта статті 111-1 КК України). Вбачається, що ці формулювання необхідно узгодити і виключити із однієї із статей.

1.7. Потенційно може виникнути проблема кваліфікації діянь колаборанта, що полягають у підтримці певних рішень та/або дій держави-агресора, її збройних чи воєнізованих формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, що здійснюється у виді інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором та/або її окупаційною адміністрацією, спрямовані на підтримку держави-агресора. Утворюється конкуренція статті 111-2 та частини шостої статті 111-1 КК України, яку неможливо подолати без внесення змін до КК України. Адже обидві ці статті мали на меті розукрупнити державну зраду, тому будучи спеціальними щодо неї, не є спеціальними одна щодо одної. Очевидно, слід узгодити вказані норми. Більш прийнятним варіантом є вилучення цих ознак зі статті 111-2 КК України та удосконалення частини шостої статті 111-1 КК України шляхом уточнення формулювань вказаної диспозиції.

1.8. Окремі зауваження слід висловити щодо формулювання приміток до статті 111-1 КК України.

1.8.1. У Примітці 1 термінологію приведено у відповідність до Закону України «Про медіа» від 13.12.2022 № 2849-IX, що підтримується. Однак проблеми, що виникають при тлумаченні терміну «публічний», залишились не врегульованими. Зокрема, слід уточнити, що публічні заперечення або публічні заклики полягають у повідомленні будь-якими засобами невизначеному колу осіб інформації, вказаної у диспозиції частини першої статті 111-1 КК України, у будь-якому вигляді, у тому числі через мережу Інтернет, за допомогою медіа чи з використанням ІТ-технологій і встановлюється з урахуванням місця, часу, способу повідомлення та кола адресатів, які сприйняли чи могли сприйняти такі висловлювання чи заклики.

1.8.2. У Примітці 2 надано визначення стандарту освіти держави-агресора. Однак шляхом філологічного тлумачення положення з'ясовується незавершеність формулювань, що вживаються у вказаній нормі.

1.8.3. У примітці 5 зроблено спробу конкретизувати поняття «тяжкі наслідки», однак воно йде у розріз із усталеними підходами законодавця до формулювання даного поняття у кримінальному законі. Очевидно, орієнтовний конкретизований перелік тяжких наслідків, що можуть мати місце при вчиненні дій, вказаних у диспозиціях частин п'ятій – сьомій статті 111-1 КК України, будуть визначені судовою практикою з урахуванням суспільної небезпечності конкретних наслідків, їх поширеності, інших об'єктивних і суб'єктивних обставин вчинення злочину. Пропозиції авторів законопроекту підкреслити, що тяжкі наслідки можуть мати не тільки матеріальний вираз, не є вдалими. Очевидно, відповідні зміни слід запропонувати не до примітки, а до частини восьмої статті 111-1 КК України, у якій вказати: «..., що призвели до загибелі людини, майнової шкоди у особливо великих розмірах або настання інших тяжких наслідків», а у примітці вказати: «Майнова шкода вважається заподіяною в особливо великих розмірах, якщо збитки становлять суму, яка в тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян».

1.8.4. При формулюванні у примітці 6 поняття «окупаційна адміністрація держави-агресора» слід звернути увагу на стилістичні та граматичні неточності. Зокрема, не зрозуміло, про які структури держави-агресора йдеться. Так само потребує редагування фраза «...функціонально відповідальні за управління...». Узурпувати можна владу, а не «виконання владних функцій». Крім того, пропущена кома перед дієприкметниковим зворотом «підконтрольні державі-агресору».

1.8.5. У запропонованих редакціях статей кримінального закону додано формулювання «воєнізовані або збройні формулювання». Очевидно, для однорідності підходу слід надати визначення цього поняття у примітці до статті 111-1 КК України. Оптимальним варіантом буде формулювання поняття, яке охопить окупаційну адміністрацію держави-агресора, воєнізовані або збройні формування держави-агресора, які у запропонованих нормах вживаються як однопорядкові.

1.9. У пояснювальній записці однією із задач законопроекту визначено удосконалення кримінального законодавства у частині відмежування окремих злочинів проти основ національної безпеки (статей 111, 111-1, 111-2 КК України) від кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного

правопорядку. Перш за все йдеться про виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників (стаття 436-2 КК України), яка вступила у колізію із частиною першою статті 111-1 КК України. Однак у проєкті закону не запропоновані конкретні шляхи вирішення цієї проблеми.

Відтак пропоную виключити із частини першої статті 111-1 КК України формулювання «Публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України» з метою розмежування зі складом злочину, що передбачений статтею 436-2 КК України.

Це уточнення зніме й ряд інших проблем кваліфікації кримінальних правопорушень.

Законопроект оминув увагою проблемні положення статті 436-2 КК України. Принагідно звертаю увагу, що стаття 436-2 КК України теж потребує удосконалення. Наприклад, заперечення збройної агресії будь-якої іншої держави (наприклад, Білорусі) проти України не отримає кримінально-правової оцінки.

1.10. При аналізі запропонованих змін до статті 89 КК України слід звернути увагу на наступні проблеми.

1.10.1. Авторами законопроекту запропоновано замінити «злочин» на «кримінальне правопорушення» у пункті 5 частини першої статті 89 КК України. Звертаю увагу, що законодавча класифікація кримінальних правопорушень визначається статтею 12 КК України. Орієнтиром при визначенні виду кримінального правопорушення, передбаченого конкретною статтею (частиною статті) Особливої частини КК України, є верхня межа санкції відповідної статті (частини статті) кримінального закону. Наприклад, частина перша статті 185 КК України – проступок, частина друга статті 185 КК України – злочин. Однак при застосуванні покарання за вчинення злочину суд може застосувати покарання у виді обмеження волі або штрафу, що альтернативно передбачено санкцією цієї ж статті (частини статті), або вийти за межі санкції та призначити покарання в порядку, визначеному статтею 69 КК України – перейти до іншого, більш м'якого виду основного покарання, не зазначеного в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК України за це кримінальне правопорушення.

Крім того, відповідно до пункту 2-1 частини першої статті 89 КК України, особи, засуджені за вчинення кримінального проступку, після відбуття покарання вважаються такими, що не мають судимості. Вести мову про судимість можна тільки щодо злочинів. Тому запропоноване уточнення вбачається недоречним.

1.10.2. При запропонованих змінах до пунктів п'ятого–дев'ятого частини першої статті 89 КК України слід враховувати *можливість* призначення покарання у виді штрафу до трьох тисяч неоподаткованих мінімумів доходів громадян, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як *основного покарання*, арешту (пункт п'ятий частини першої статті 89 КК України); обмеження волі (пункт сьомий частини першої статті 89 КК України) за вчинення злочинів проти основ національної безпеки України, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Вбачається, що такий варіант *можливий* виключно при застосуванні статті 69 КК України, коли суд, за наявності кількох обставин, що

пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, з урахуванням особи винного, умотивувавши своє рішення, може перейти до іншого, більш м'якого виду основного покарання, не зазначеного в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК України за це кримінальне правопорушення.

Маючи на увазі, що такий підхід – це виключення із загальних правил призначення покарання, пропоную переглянути зміни до відповідних пунктів частини першої статті 89 КК України, що запропоновані законопроектом, з метою вироблення правила обрахування строків погашення судимості за вказаними категоріями кримінальних правопорушень з врахуванням усіх побічних наслідків.

2. Висновок щодо підтримки

Проект закону підтримується за умови врахування зауважень та пропозицій.

**Уповноважений
Верховної Ради України
з прав людини**

Дмитро ЛУБІНЕЦЬ

UB
Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав
людини
№10166.2/12042/1/23/23/43.3 від 13.11.2023
КЕП: Лубінець Д. В. 13.11.2023 19:24
5FBV77F7B650371D04000000E88D010044560300

**ПОЗИЦІЯ
УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ
З ПРАВ ЛЮДИНИ**

**до проєкту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та
Кримінального процесуального кодексів України щодо вдосконалення
відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки
України»**

реєстр. № 10136-1 від 24.10.2023

1. Зауваження/Пропозиції до тексту проєкту

Законопроект спрямований на приведення норм кримінального закону у сфері відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України у відповідність до стандартів «якісного» та «передбачуваного» закону. Наразі назріла необхідність внести зміни до окремих норм Кримінального кодексу України (далі – КК України) з метою вирішення проблем кваліфікації та відмежування правопорушень, передбачених статтями 111 («Державна зрада»), 111-1 («Колабораційна діяльність»), 111-2 («Пособництво державі-агресору») та 436-2 («Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників») КК України.

Підтримую мету законопроекту і вбачаю вкрай необхідними такі зміни.

Вбачаю правильним врахування законодавцем окремих видів діяльності на окупованих територіях, які можуть формально підпадати під ознаки кримінальних правопорушень, однак бути цілком правомірними. Йдеться, зокрема, про заходи, спрямовані на розв'язання гуманітарних проблем на окупованій території, надання соціальних послуг, діяльності у галузі комунального господарства, зв'язку, роботи продуктивних магазинів тощо. Відтак окремі діяння мешканців окупованих територій, які не є суспільно небезпечними, можуть підпадати під формальні ознаки колабораційної діяльності (111-1 КК України). Метою законопроекту є вирішення таких проблем.

Крім того, законопроектом запропоновано внести зміни до абзацу 5 частини першої статті 55 КК України, вказавши, що позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю може бути застосоване як додаткове покарання на строк від десяти до п'ятнадцяти років не тільки за вчинення колабораційної діяльності і пособництва державі-агресору, а за усі злочини проти основ національної безпеки України.

Законопроектом пропонується віднести до підслідності слідчих органів безпеки кримінальні правопорушення, передбачені частинами шостою–шістнадцятою статті 111-1 проєкту КК України (наразі кримінальні провадження, передбачені всіма частинами статті 111-1 КК України, за законодавством віднесені за підслідністю органів безпеки). Відтак досудові розслідування кримінальних правопорушень, передбачених частинами першою–п'ятою статті 111-1 проєкту КК України мають здійснювати слідчі органів Національної поліції.

Однак, проаналізувавши законопроект, звертаю увагу на наступне:

UB
Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини
№10166.2/12042/1/23/23/43.3 від 13.11.2023
КЕП: Лубинець Д. В. 13.11.2023 19:24
5FB77F7B650371D04000000E88D010044560300

1.1. Вбачається, що мета законопроекту у частині відмежування статей 111, 111-1, 111-2 та 436-2 КК України досягнута частково. При відмежуванні державної зради та колабораційної діяльності слід керуватися ознаками об'єктивної сторони, які повинні бути визначені чітко і безальтернативно у диспозиціях статті 111-1 КК України. Адже, як визнано науковцями та практиками, поява складів кримінальних правопорушень, що включають окремі форми колабораційної діяльності, передбачені різними частинами статті 111-1 та статтею 111-2 КК України, стали проявом тенденції до «розукрупнення» складу державної зради, тобто до виділення зі ст. 111 КК України окремих форм діянь, що визнавалися державною зрадою, але зараз законодавець відносить їх до самостійних складів.

Першим кроком до розукрупнення державної зради стало виділення складу колабораційної діяльності.

Ця стаття увібрала у себе декілька різних форм діянь, але не всі з них були виділені зі складу державної зради – окремі форми діянь були криміналізовані вперше (наприклад, передбачені частиною першою і третьою статті 111-1 КК України). Тут проблем відмежування не виникає.

До тих же, які перестали вважатися державною зрадою і були віднесені до колабораційної діяльності (частини друга, четверта, п'ята, шоста та сьома статті 111-1 КК України), при відмежуванні від державною зради слід застосовувати принцип *lex specialis derogat generali* (спеціальний закон відміння загальний). Так само пособництво державі-агресору (стаття 111-2 КК України), вочевидь, слід розглядати як спеціально виділену форму діяння із державної зради, а тому закон про її виділення став і спеціальним, і наступним за часом законом. Відтак він повинен мати перевагу при подоланні конкуренції норм.

Водночас, постає питання про те, які ж тепер діяння, крім тих які стали колабораціонізмом, залишилися у таких формах державної зради як перехід на бік ворога чи надання йому сприяння в проведенні підривної діяльності проти України? Уявляється, що передусім це є ті самі діяння, але *вчинені громадянином України на неокупованих територіях України чи у зарубіжних державах*. Тобто не там, де над особою нависає загроза, яка виходить від окупаційної влади. Саме вона, ця загроза, і пояснює відмінність у караності колабораціонізму і державної зради.

1.2. При аналізі запропонованих змін до статті 89 КК України слід звернути увагу на наступні проблеми. Автором законопроекту запропоновано замінити «злочин» на «кримінальне правопорушення» у пункті 5 частини першої статті 89 КК України. Звертаю увагу, що законодавча класифікація кримінальних правопорушень визначається статтею 12 КК України. Орієнтиром при визначенні виду кримінального правопорушення, передбаченого конкретною статтею (частиною статті) Особливої частини КК України, є верхня межа санкції відповідної статті (частини статті) кримінального закону. Наприклад, частина перша статті 185 КК України – проступок, частина друга статті 185 КК України – злочин. Однак при застосуванні покарання за вчинення злочину суд може застосувати покарання у виді обмеження волі або штрафу, що альтернативно передбачено санкцією цієї ж статті (частини статті), або вийти за межі санкції та призначити покарання в порядку, визначеному статтею 69 КК України, **перейти до іншого, більш м'якого виду основного покарання, не зазначеного в санкції статті**

(санкції частини статті) Особливої частини КК України за це кримінальне правопорушення.

Крім того, відповідно до пункту 2-1 частини першої статті 89 КК України, особи, засуджені за вчинення кримінального проступку, після відбуття покарання вважаються такими, що не мають судимості. Вести мову про судимість можна тільки щодо злочинів. Тому запропоноване уточнення вбачається недоречним.

1.3. Зі змісту запропонованої редакції частини першої статті 111-1 проекту КК України випливає, що суб'єктом колабораційної діяльності є будь-яка особа, в тому числі іноземці, з росіянами включно, та особи без громадянства. Такий підхід виглядає сумнівним, не узгоджується із поняттям колабораційної діяльності. Надане у Примітці 1 визначення не вкладається у загально прийняту практику застосування кримінального закону.

1.4. Використання формулювання «заклик до відмови від власної національної ідентичності громадян України» викликає проблеми при тлумаченні та встановленні точного змісту даної об'єктивної ознаки кримінального правопорушення.

Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» від 13.12.2022 № 2834-ІХ дає визначення поняття «українська національна та громадянська ідентичність». Очевидно, слід використовувати означену термінологію й у КК України. Однак навіть при точному відтворенні змісту поняття важко буде встановити суспільну небезпечність заклику до відмови від української національної ідентичності, яка є *стійким* усвідомлення особою належності до української нації як самобутньої спільноти, об'єднаної назвою, символами, географічним та етносоціальним походженням, історичною пам'яттю, комплексом духовно-культурних цінностей, зокрема українською мовою і народними традиціями. Відтак вбачається, що такі заклики не матимуть результату. Очевидно, мова має йти при примушуванні до відмови від національної чи громадянської ідентичності.

Крім того, неможливо встановити із запропонованої норми законопроекту, чи вимагає вказане діяння публічного характеру для встановлення кримінальної відповідальності?

1.5. Запропоноване формулювання частини першої статті 111-1 КК України не вирішує проблему колізії вказаної норми зі статтею 436-2 КК України.

1.6. Зі змісту запропонованої частини другої статті 111-1 КК України не можна зробити однозначний висновок про місце вчинення кримінального правопорушення. Чи підлягають кримінальній відповідальності за цією частиною громадяни України, що перебувають на тимчасово окупованій території України? Чи проводиться на окупованій території переміщення зброї, озброєння, бойових припасів в Україну? Очевидно, вказане діяння не належить до форм колабораційної діяльності, оскільки може бути вчинено виключно на території, що не є окупованою державою-агресором.

Більше того, кримінальну відповідальність за такі діяння встановлено статтею 114-2 КК України. Відтак одразу виникає питання про відмежування вказаних складів. Вбачається, що вони утворять колізію та призведуть до проблем у правозастосуванні. При цьому законопроектом не пропонується вилучити із КК

Україні статтю 114-2, що призведе до встановлення відповідальності за одне і те саме діяння в межах двох різних складів кримінальних правопорушень і ускладнення кваліфікації.

1.7. Законопроектом також пропонується в межах частини четвертої ввести відповідальність за «пропаганду на користь окупаційних сил з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України, уникнення відповідальності державою, що здійснює збройну агресію проти України». Ні визначення пропаганди, ні в якій формі вона може здійснюватися не роз'яснюється.

1.8. Недоцільним видається також виділення цієї частини окремо з урахуванням того, що у п'ятій частині цієї ж статті пропонується залишити чинною норму про відповідальність за пропаганду в закладах освіти, хоча й в іншому формулюванні – «Пропаганда на користь окупаційних сил під час викладацької, освітньої та педагогічної діяльності в тому числі з використанням стандартів освіти державою, що здійснює збройну агресію проти України».

1.9. При аналізі запропонованих положень частини четвертої статті 111-1 КК України виникла проблема встановлення відмежувальних ознак із діяннями, передбаченими частиною першою цієї ж статті кримінального закону.

1.10. Санкція частини четвертої статті 111-1 проекту КК України містить широку альтернативу видів покарань.

1.11. Наявну в чинному законодавстві частину четверту пропонується сформулювати в частині шостій наступним чином: «Надання матеріальної підтримки окупаційним силам, а також будівництво та обслуговування військових баз, комунікаційної інфраструктури, аеродромів, доріг та іншої інфраструктури, яка може бути використана окупаційними силами». Поняття матеріальної підтримки заміняє поняття «передача матеріальних ресурсів» і пояснюється в примітці як «надання грошових коштів, обладнання, техніки, зброї, палива, та інших ресурсів, які призначені для забезпечення функціонування окупаційних сил». Позитивним є виділення окремих категорій, які підпадають під «матеріальну підтримку» для кращого розуміння поняття, однак, у формулюванні залишається невизначена категорія «інших ресурсів», яка може дуже широко трактуватися. Доцільним є також включення цілі передачі таких ресурсів – «для забезпечення функціонування окупаційних сил», це може допомогти виокремити саме ті діяння, які спрямовані на допомогу державі-агресору і нанесення шкоди державній безпеці.

1.12. Частина шоста статті 111-1 проекту КК України сформульована так, що можна припустити, що до відповідальності слід притягати й за обслуговування комунікаційної інфраструктури, аеродромів, доріг та іншої інфраструктури, яка знаходиться на території України у прифронтових зонах. Відтак слід у диспозиції статті чітко вказати місце вчинення діяння – на тимчасово окупованій території України.

Крім того, вважаю, що вказаний перелік повинен бути вичерпний (без «іншої інфраструктури»), адже ремонт та будівництво інфраструктурних об'єктів досить часто пов'язано з вирішенням гуманітарних питань. Викликає сумнів встановлення відповідальності за ремонт доріг, комунікаційної інфраструктури, які

ЗГІДНО З ОРИГІНАЛОМ

Директор Департаменту

П.І.Б.

Підпис

використовуються громадянами України, що перебувають на тимчасово окупованій території України.

1.13. Запропонована частина сьома передбачає відповідальність за «Здійснення допомоги окупаційним силам у проведенні реквізиції, конфіскації продовольства, товарів в тому числі інших матеріальних ресурсів або проведення будь-яких заходів примусу до населення» як окреме правопорушення. Згідно практики, попередньо такі дії в основному кваліфікувалися за частиною четвертою, яка стосувалася передачі матеріальних ресурсів, адже у формулюванні статті не конкретизується, що передані ресурси належать особі, яка їх передає. Відповідно, сумнівною є необхідність виділення даного діяння в окремий склад кримінального правопорушення. Також нечітким є поняття «будь-яких заходів примусу до населення».

1.14. Сумнівною з точки зору правозастосування вбачаються формулювання частини сьомої статті 111-1 проекту КК України. При допомозі у вчиненні реквізиції, конфіскації тощо, громадянин України нестиме відповідальність за частиною п'ятою статті 27 та відповідною частиною статті 438 КК України як пособництво у вчиненні жорстокого поводження з цивільним населенням, вигнання цивільного населення для примусових робіт, розграбування національних цінностей на окупованій території, інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

1.15. Частина восьма статті 111-1 проекту КК України потребує редагування, оскільки використані формулювання не є характерними і загальноприйнятими для кримінального закону. Очевидно, слід використовувати усталені формулювання: «Діяння, передбачені частиною сьомою цієї статті, що призвели до загибелі людини або настання інших тяжких наслідків». Однак це уточнення втрачає актуальність з врахуванням зауважень, висловлених у попередньому пункті.

1.16. Частина дев'ята визначає відповідальність за допомогу окупаційним силам у затриманні, репресіях, тортурах чи переслідуваннях. Цією частиною вводиться нове, невизначене поняття «репресій». Крім того, внесення даної частини буде надмірною криміналізацією, адже за всі ці діяння відповідальність передбачається в межах різних видів співучасті за іншими статтями кримінального законодавства.

1.17. Частиною п'ятнадцятою передбачається відповідальність за «вербування іншої особи для участі у воєнізованих або збройних формуваннях окупаційних сил, за відсутності ознак державної зради». В той же час, законопроектом у частині чотирнадцятій зберігається формулювання частини сьомої чинного законодавства щодо участі громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, чи надання таким формуванням допомоги у веденні бойових дій проти Збройних Сил України. Вербування цілком підпадає під категорію надання таким формуванням допомоги, тому необхідність виділення даного правопорушення в окрему категорію сумнівна.

1.18. Кримінальна відповідальність за вербування встановлена статтею 449 КК України і розглядається кримінальним законом як форма найманства. За це діяння встановлена досить серйозна кримінальна відповідальність і цей злочин

посягає на безпеку людства та міжнародний правопорядок незалежно від місця його вчинення та суб'єктів відповідальності. Відтак вбачаю необґрунтованим дублювання норми у частині п'ятнадцятій статті 111-1 КК України. Це призведе до підміни понять – колабораційна діяльність не може включати найманство.

1.19. Кримінальний закон – це строга система норм. У статті порушено принцип економії кримінально-правової репресії, який застосовується при формулюванні системи норм кримінального закону. За загальним правилом, кожна наступна частина статті є більш суспільно небезпечною, ніж попередня. При формулюванні статті 111-1 КК України цього принципу не дотримано.

1.20. Стаття 111-2 КК України, що увійшла в колізію із частинами другою, четвертою, п'ятою та шостою статті 111-1 КК України, отримала деякі уточнення у законопроекті. Однак не вирішено проблему відмежування такої форми пособництва як добровільний збір, підготовка та/або передача матеріальних активів державі агресору, її збройним чи воєнізованим формуванням (стаття 111-2 КК України) від такої форми колабораційної діяльності як надання матеріальної підтримки окупаційним силам (частина шоста статті 111-1 проекту КК України). Вбачається, що ці формулювання необхідно узгодити і виключити із однієї із статей.

1.21. Окремі зауваження слід висловити щодо формулювання приміток до статті 111-1 КК України.

1.21.1. Викладення примітки 1 вбачається некоректним з точки зору побудови кримінально-правової норми. Ознаки кримінального правопорушення слід визначати у диспозиції статті, а не у примітках.

1.21.2. Примітка 2 потребує редакційного редагування. Так, у визначенні багато повторів, термінів, що потребується уточнення. Йдеться про п'ять суб'єктів окупаційних сил, які законопроектом прирівнюються за ступенем їх впливу – 1) військо держави-агресора, 2) представники держави-агресора; 3) незаконні воєнізовані чи збройні формування, 4) окупаційна держава-агресор, 5) незаконні органи влади, створені на тимчасово окупованій території України. Вбачається, що дане визначення слід уточнити із використанням законів логіки, структурувати із врахуванням функціональних особливостей та оцінки ступеня впливу.

1.21.3. Примітка 5 видається зайвою, оскільки є чітке і зрозуміле загальне поняття викладацької, освітньої та педагогічної діяльності. Знову ж таки, відсилка до Закону України «Про освіту» не є найкращим варіантом формулювання визначення.

1.21.4. У Примітці 6 надано визначення стандарту освіти держави-агресора. Однак шляхом філологічного тлумачення положення з'ясовується незавершеність формулювань, що вживаються у вказаній нормі.

1.21.5. Примітка 8 дає визначення заходів політичного характеру через перерахування форм можливої діяльності – з'їзди, збори, мітинги, походи, демонстрації, конференції, круглі столи. Однак не вказана тематика цих заходів. Вона може торкатись тих же гуманітарних потреб населення. Тому вбачається необхідним уточнити мету, тематику та інші об'єктивні ознаки кримінального правопорушення (територію, час, обстановку проведення таких політичних заходів), що становлять колабораційну діяльність.

1.21.6. У примітці 9 зроблено спробу конкретизувати поняття «тяжкі наслідки». Очевидно, відповідні зміни слід запропонувати не до примітки, а до частини шістнадцятої статті 111-1 проекту КК України, у якій вказати: «..., що призвели до загибелі людини, майнової шкоди у особливо великих розмірах або настання інших тяжких наслідків», а у примітці вказати: «Майнова шкода вважається заподіяною в особливо великих розмірах, якщо збитки становлять суму, яка в двісті п'ятдесят і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян».

При цьому не наведено обґрунтування, чому автор законопроекту вбачає необхідним зменшити розмір заподіяної шкоди від двохсот п'ятдесяти неоподаткованих мінімумів доходів громадян, що наразі становить 335 500 грн (у чинній нормі – одна тисяча неоподаткованих мінімумів доходів громадян, що на сьогодні становить 1 342 000 грн), адже така шкода належить до тяжких наслідків, за заподіяння яких призначається досить суворе покарання – позбавлення волі на строк від дванадцяти до п'ятнадцяти років або довічне позбавлення волі з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років (частина шістнадцята статті 111-1 проекту КК України).

1.21.7. У примітці 10 надається визначення матеріальної підтримки. Вбачається, що дане визначення суттєво розширює обсяг поняття, що міститься у чинному кримінальному законі.

1.22. Потенційно може виникнути проблема кваліфікації діянь колаборанта, що полягають у підтримці певних рішень та/або дій держави-агресора, її збройних чи воєнізованих формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, що здійснюється у виді пропаганди на користь окупаційних сил з метою сприяння збройної агресії проти України. Утворюється конкуренція статті 111-2 та частини четвертої статті 111-1 проекту КК України, яку неможливо подолати без внесення змін до КК України. Адже обидві ці статті мали на меті розукрупнити державну зраду, тому будучи спеціальними щодо неї, не є спеціальними одна щодо одної. Очевидно, слід узгодити вказані норми. Більш прийнятним варіантом є вилучення цих ознак зі статті 111-2 КК України та удосконалення відповідної частини статті 111-1 КК України шляхом уточнення формулювань вказаної диспозиції.

1.23. У пояснювальній записці однією із задач законопроекту визначено удосконалення кримінального законодавства у частині відмежування окремих злочинів проти основ національної безпеки (статей 111, 111-1, 111-2 КК України) від кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Перш за все йдеться про виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників (стаття 436-2 КК України), яка вступила у колізію із частиною першою статті 111-1 КК України. Однак у проекті закону не запропоновані конкретні шляхи вирішення цієї проблеми.

Відтак пропоную виключити із частини першої статті 111-1 КК України формулювання «Публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини

ЦВ
Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав
людини
№10166.2/12042/1/23/23/43.3 від 13.11.2023
КЕП: Лубінець Д. В. 13.11.2023 19:24
5FBB77F7B650371D0400000E88D010044560300

території України» з метою розмежування зі складом злочину, що передбачений статтею 436-2 КК України.

Це уточнення зніме й ряд інших проблем кваліфікації кримінальних правопорушень.

Законопроект оминув увагою проблемні положення статті 436-2 КК України. Принагідно звертаю увагу, що стаття 436-2 КК України теж потребує удосконалення. Наприклад, заперечення збройної агресії будь-якої іншої держави (наприклад, Білорусі) проти України не отримує кримінально-правової оцінки.

2. Висновок щодо підтримки

Проект закону підтримується за умови врахування зауважень та пропозицій.

**Уповноважений
Верховної Ради України
з прав людини**

Дмитро ЛУБІНЕЦЬ

UB
Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав
людини
№10166.2/12042/1/23/23/43.3 від 13.11.2023
КЕП: Лубінець Д. В. 13.11.2023 19:24
5FBB77F7B650371D04000000E88D010044560300

ПРОПОЗИЦІЇ ТА ЗАУВАЖЕННЯ

до проєкту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України» (реєстр. № 10136 від 09.10.2023 р.)

До Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України надійшов лист від Президента НАПрН України В. А. Журавля (вх. лист електронною поштою № 77 від 20.10.2023 р.) із дорученням підготувати науково-правовий висновок до проєкту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України» (реєстр. № 10136 від 09.10.2023 р.) (далі – проєкт Закону) на запит Голови Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності Сергія Іонушаса.

Опрацювання тексту представленого проєкту Закону України, а також супровідних до нього документів у виді пояснювальної записки та порівняльної таблиці дало підстави фахівцям Інституту для формулювання таких зауважень та пропозицій.

Загальне зауваження

Проєкт Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України» (від 09.10.2023 реєстр. № 10136) за незначним виключенням, коли ним вводиться спеціальна мета вчинення діяння, не містить положень, що запобігають притягненню до кримінальної відповідальності за статтею 111-1 КК України за діяння, не пов'язані з завданням шкоди основам національної безпеки України, та дозволяють розмежувати співпрацю з ворогом на шкоду суспільству, державі та громадянам від діяльності, необхідної для життєзабезпечення громадян України, що залишилися на окупованих територіях.

I. Щодо змін до Кримінального кодексу України

1. До ч. 2 ст. 111¹ – пропозиція щодо виключення слів “у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі” не може бути підтримана, оскільки в разі її прийняття поза сферою кримінально-правового регулювання опиняться випадки діяльності фейкових “органів влади”, що створювалися протягом березня 2014 – вересня 2022 рр. Називати такі органи “окупаційною адміністрацією держави-агресора” не можна, адже:

- 1) офіційно навіть Україна визнала рф державою-агресором лише 27 січня 2015 р.;
- 2) тимчасово окуповані території України навіть формально не входили до складу рф (держави-агресора) з позицій її законодавства. Визнання так званих “ДНР”, “ЛНР”

з боку рф відбулося 21–22 лютого 2022 р. і з ними “було встановлено дипломатичні відносини”. Референдум про “приєднання” до рф цих територій, а також Запорізької та Херсонської областей відбувся 23–27 вересня 2022 р., після чого, згодом, ці території були “приєднані” до рф після внесення відповідних змін до конституції цієї країни. Лише після цього з’явилися підстави іменувати ці “органи влади” “окупаційною адміністрацією держави агресора”.

Згідно ч. 1 ст. 5 КК, закон про кримінальну відповідальність, який поліпшує становище особи, має зворотну дію в часі, тобто поширюється на осіб, які вчинили відповідні діяння до набрання таким законом чинності. Зважаючи на ці положення, *діяння громадян України, які обіймали посади, не пов’язані з виконанням організаційно-розпорядчих або організаційно-господарських функцій у незаконних органах влади, створених у березні 2014 – вересні 2022 рр., - кримінальній відповідальності не підлягатимуть*. Навряд чи сенс запропонованого законопроекту полягає у досягненні саме такої мети. Принаймні з Пояснювальної записки цього не вбачається.

2. До ч. 4 ст. 111¹:

– введення слова “Добровільна” на початку статті виглядає зайвим, оскільки “добровільність” є ознакою будь-якого суспільно небезпечного діяння в цілому, а не лише передачі матеріальних ресурсів (активів) зазначеним в цій частині статті адресатам. Обставини, що виключають (або, принаймні, деформують) волю суб’єкта злочину, зазначені в ст. 40 та 39 КК. Там само врегульовано їх юридичне значення для вирішення питання про можливість притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які заподіяли шкоду за наявності таких обставин. Таким чином нічого нового до кримінально-правового регулювання відповідних суспільних відносин ця законодавча новела не вносить, що призводить лише до захаращення тексту закону зайвими словами, і, як наслідок, знижує рівень законодавчої техніки;

– виключення слів “незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, у тому числі” призведе до неможливості притягнення до відповідальності осіб, які співпрацювали з такими фейковими утвореннями (аргументи щодо цього було наведено у зауваженні до ч. 2 ст. 111¹);

– передбачення мети вчинення кримінального правопорушення у виді “забезпечення інтересів та потреб держави-агресора, її окупаційної адміністрації, воєнізованих або збройних формувань, створених на тимчасово окупованих територіях України” ніяким чином не обґрунтовано у Пояснювальній записці. Крім того, така мета прямо впливає з сутності діяння, яке згідно пропонованим змінам, має вчинюватися “у взаємодії з окупаційною адміністрацією держави агресора”. Тому ця пропозиція не може бути підтримана.

3. До ч. 5 ст. 111¹ – виключення слів “у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі” призведе до неможливості притягнення до відповідальності осіб, які обіймали посади, пов’язані з виконанням організа-

ційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій в таких фейкових утвореннях (аргументи щодо цього було наведено у зауваженні до ч. 2 ст. 111¹) – тому ця пропозиція не може бути підтримана.

4. До Примітки 4 до ст. 111¹ – Визначення окупаційної адміністрації держави-агресора надається, серед іншого, шляхом вказівки на самопроголошені органи, підконтрольні державі-агресору. У разі прийняття пропозиції у такому вигляді, слід буде доводити таку “підконтрольність”. Крім того, формально це взагалі не відповідає дійсності, адже до проведення фейкових референдумів у вересні 2022 р. згадані “органи” незаконно привласнили собі повноваження виступати від імені відповідних територіальних громад, і ухвалювали власні рішення від їх імені, часто-густо навіть без посилання або згадки про рф взагалі. Тому далеко не завжди можна встановити їхній зв’язок (а тим паче – підконтрольність) державі-агресору. Зважаючи на викладене, такий вид органів не варто зазначати при визначенні поняття “окупаційна адміністрація держави агресора”. Після внесення відповідних змін до конституції рф, стало цілком достатньо вказівки на “державні органи і структури держави-агресора, функціонально відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України”. Щодо вирішення питання про відповідальність за діяння, вчинені до цього часу, слід послуговуватися поняттям “незаконні органи влади, створені на тимчасово окупованій території”, яке поняттям “окупаційна адміністрація держави агресора” не охоплюється, але відмовлятися від якого ні в якому разі неможна (аргументи щодо цього – див. зауваження до ч. 2 ст. 111¹).

5. До абз.1 ч. 1 ст. 111² – вказівка на мету завдання шкоди суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України виглядає зайвою. Без відповідної шкоди чи загрози її спричинення діяння взагалі не буде суспільно небезпечним. Тим паче в тексті нової редакції статті пропонується перелічити способи вчинення відповідних дій. Вчинення таких дій шляхом цих способів обов’язково зумовлює шкоду об’єкту кримінально-правової охорони, а тому вказівка на мету завдання шкоди в такому випадку є недоречною. Чинна редакція абз.1 ч. 1 ст. 111² під цим кутом зору виглядає кращою.

6. До абз.2 ч. 1 ст. 111² – передбачається істотне зменшення санкції. Чинна редакція передбачає основне покарання у виді позбавлення волі на строк від *десяти до дванадцяти* років, а пропонована – *від п’яти до десяти* років. Пропоновані зміни до диспозиції цієї статті ніяким чином не зумовлюють таке зниження санкції, а в Пояснювальній записці необхідність відповідного законодавчого рішення також не обґрунтовується. Тим паче в інших частинах законопроект передбачає посилення, а не зменшення кримінально-правової реакції держави на вчинення злочинів проти основ національної безпеки України: 1) розширення кола випадків можливості призначення покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п’ятнадцяти років (як додаткового) на *всі випадки вчинення злочинів проти основ національної безпеки України* (ст. 55 КК) та передбачення його в таких

розмірах у санкціях чч. 1–4 ст. 110² КК; 2) істотного збільшення строків погашення судимості – пп. 6)–9) ст. 89 КК. За таких умов пропозиція щодо зменшення санкції ч. 1 ст. 111² КК порушує принцип системності внесення змін до кримінального законодавства і є непослідовною.

У зв'язку з викладеним ця пропозиція не може бути підтримана.

II. Щодо змін до Кримінального процесуального кодексу України

Проектом Закону пропонується внесення змін і до ч. 2 ст. 216 КПК України (Підслідність) згідно яких слідчі органів безпеки мають здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених лише ч. ч. 4 – 8 ст. 111-1 КК України. Така новація не є виправданою, адже виключення з підслідності слідчих органів Служби безпеки України кримінальних правопорушень за ч. ч. 1–3 ст. 111-1 КК України, які відносяться до кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України, суперечитиме ст. 1 Закону України «Про Службу безпеки України» згідно якої СБУ – державний орган спеціального призначення з правоохоронними функціями, який забезпечує державну безпеку України.

До того ж на СБУ, в межах визначеної законодавством компетенції, покладається, у тому числі, захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності (ч. 1 ст. 2 Закону України «Про Службу безпеки України»).

У разі запровадження відповідних положень проекту Закону № 10136 буде порушено предметну підслідність злочинів проти основ національної безпеки України, що негативно позначиться на результатах кримінального судочинства у цій категорії кримінальних проваджень. Зокрема, може стати підставою для визнання доказів недопустимими, у тому числі, у кримінальних провадженнях, які наразі розглядаються судами.

Висновок. Законопроект потребує доопрацювання в частині наведених зауважень.

Пропозиції та зауваження підготовані фахівцями Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташица Національної академії правових наук України: д.ю.н., Пащенко О.О., д.ю.н., доц. Подкопаєвим С.В., та к.ю.н., доц. Пашковським М.І.

ПРОПОЗИЦІЇ ТА ЗАУВАЖЕННЯ

до проєкту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України» (реєстр. № 10136-1 від 24.10.2023 р.)

До Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України надійшов лист від Президента НАПрН України В. А. Журавля (вх. лист електронною поштою № 91 від 27.10.2023 р.) із дорученням підготувати науково-правовий висновок до проєкту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України» (реєстр. № 10136-1 від 24.10.2023 р.) (далі – проєкт Закону) на запит Голови Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності Сергія Іонушаса.

Опрацювання тексту представленого проєкту Закону України, а також супровідних до нього документів у виді пояснювальної записки та порівняльної таблиці дало підстави фахівцям Інституту для формулювання таких зауважень та пропозицій.

I. Щодо змін до Кримінального кодексу України

Рецензований законопроект є альтернативним стосовно законопроекту реєстр. № 10136 від 09.10.2023 р. (основного). Водночас акценти щодо законодавчих змін до КК України в цих законопроектах розставлено неоднаково. Спільним у них є передбачення в ст. 55 КК за вчинення будь-яких (а не чітко визначених, як у чинній редакції) злочинів проти основ національної безпеки покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років; передбачення цього покарання в такому розмірі у санкціях статей ст. 110-2 КК.

При цьому альтернативний законопроект, на відміну від основного, не містить пропозицій щодо збільшення строків погашення судимості для осіб, які вчинили злочини проти основ національної безпеки України, проти безпеки людства та міжнародного правопорядку.

В цій частині слід констатувати перевагу основного законопроекту над альтернативним.

Крім того, альтернативним законопроектом пропонується викласти ст. 111-1 КК «Колабораційна діяльність» у новій редакції. Пропоновані зміни передбачають, що ця стаття буде складатися із шістнадцяти частин та десяти Приміток. Такий спосіб побудови статей Особливої частини КК суперечить вимогам законодавчої техніки. Як правило, стаття Особливої частини КК містить один (як виключення – два) об'єкти кримінально правової охорони. Це ті конкретні суспільні відносини (права, цінності, блага), яким

кримінальне правопорушення заподіює шкоду або створює загрозу її спричинення. Важко уявити один (навіть два) безпосередні об'єкти в шістнадцяти різних частинах однієї і тієї самої статті Особливої частини КК. У таких випадках слід конкретизувати ознаки відповідних суспільно небезпечних діянь і передбачати відповідальність за їх учинення в різних статтях (у межах одного розділу Особливої частини КК) з різними назвами, що відбиватимуть *специфіку різних видів* колабораційної діяльності. Слід зауважити, що навіть кількість статей у певних розділах Особливої частини є меншою за шістнадцять – тобто за кількість частин, що пропонується передбачити у новій редакції однієї статті.

Щодо змісту наведених законодавчих змін – то перевагу також слід віддати основному законопроекту (з урахуванням зауважень, висловлених до нього).

Крім того, альтернативним законопроектом пропонується вилучити з кваліфікуючих ознак учинення злочину, передбаченого ст. 114-2 КК, мету: «надання такої інформації державі, що здійснює збройну агресію проти України, або її представникам, або іншим незаконним збройним формуванням». Вважаємо такий підхід неправильним, адже вчинення відповідних дій із зазначеною метою значно підвищує ступінь суспільної небезпечності вчиненого діяння. Окрім цього, в пояснювальній записці до законопроекту взагалі відсутнє будь-яке обґрунтування щодо необхідності відповідних законодавчих змін, тому судити, навіщо це пропонується зробити – неможливо.

Більш того, в пояснювальній записці до законопроекту обґрунтуванню необхідності його прийняття присвячено лише півсторінки, тоді як пласт проблем, що ним піднімаються, є дуже значним.

II. Щодо змін до Кримінального процесуального кодексу України

Проектом Закону пропонується внесення змін і до ч. 2 ст. 216 КПК України (Підслідність) згідно яких слідчі органів безпеки мають здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених новими частинами шостою-шістнадцятою ст. 111-1 КК України.

Таке доповнення КПК є не виправданим з огляду на слушні зауваження фахівців з кримінального права щодо конструкції аналізованої статті КК України, а тому не можуть підтримані.

Висновок. Альтернативний проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України» (реєстр. № 10136-1 від 24.10.2023 р.) не має жодних переваг перед основним проектом Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України» (реєстр. № 10136 від 09.10.2023 р.), а в більшій частині

є гіршим за нього, а тому серед цих законопроектів заслуговує на підтримку саме основний (з урахуванням зауважень, наведених до нього).

Пропозиції та зауваження підготовані фахівцями Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташи-са Національної академії правових наук України: д.ю.н., Паценком О.О., д.ю.н., доц. Подкопаєвим С.В., та к.ю.н., доц. Пашковським М.І.

ПОРІВНЯЛЬНА ТАБЛИЦЯ¹⁸⁷

до проекту Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України (від 09.10.2023 № 10136) і до проекту Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо вдосконалення відповідальності за деякі злочини проти основ національної безпеки України (від 24.10.2023 № 10136-1)

Чинна редакція	Зміни, запропоновані основним проектом	Зміни, запропоновані альтернативним проектом
КРИМІНАЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ		
<p>Стаття 55. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю</p> <p>1. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю може бути призначене як основне покарання на строк від двох до п'яти років або як додаткове покарання на строк від одного до трьох років.</p> <p>...</p> <p>Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як основне або додаткове покарання за вчинення кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України, передбачених статтями 111-1, 111-2 цього Кодексу, призначається на строк від десяти до п'ятнадцяти років.</p>	<p>Стаття 55. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю</p> <p>1. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю може бути призначене як основне покарання на строк від двох до п'яти років або як додаткове покарання на строк від одного до трьох років.</p> <p>...</p> <p>Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткове покарання за вчинення злочинів проти основ національної безпеки України, призначається на строк від десяти до п'ятнадцяти років.</p> <ul style="list-style-type: none"> • У пояснювальній записці (далі – ПЗ) відсутня аргументація змін; • створюється колізія між нормами абз. 5 ч. 1 та ч. 2 цієї ж статті. 	<p>Стаття 55. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю</p> <p>1. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю може бути призначене як основне покарання на строк від двох до п'яти років або як додаткове покарання на строк від одного до трьох років.</p> <p>...</p> <p>Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як основне або додаткове покарання за вчинення кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України, призначається на строк від десяти до п'ятнадцяти років.</p> <ul style="list-style-type: none"> • У пояснювальній записці відсутня аргументація змін.

187 Таблиця укладена М. Пашковським на основі порівняльних таблиць, опублікованих на <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42957> та <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43055>.

Укладач співвідніс частини ст. 111-1 у редакції проекту № 10136-1 з частинами ст. 111-1 у чинній редакції зважаючи на близькість безпосередніх об'єктів та збіжність/аналогічність форм колабораційної діяльності.

Чинна редакція	Зміни, запропоновані основним проектом	Зміни, запропоновані альтернативним проектом
Стаття 89. Строки погашення судимості	Стаття 89. Строки погашення судимості	Стаття 89. Строки погашення судимості
<p>Такими, що не мають судимості, визнаються:</p> <p>...</p> <p>5) особи, засуджені за вчинення злочину до основного покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт або арешту, якщо вони протягом року з дня відбуття покарання (основного та додаткового) не вчиняють нового кримінального правопорушення;</p> <p>6) особи, засуджені за вчинення злочину до обмеження волі, якщо вони протягом двох років з дня відбуття покарання (основного та додаткового) не вчиняють нового кримінального правопорушення;</p> <p>7) особи, засуджені до позбавлення волі або основного покарання у виді штрафу за нетяжкий злочин, якщо вони протягом трьох років з дня відбуття покарання (основного та додаткового) не вчиняють нового кримінального правопорушення;</p> <p>8) особи, засуджені до позбавлення волі або основного покарання у виді штрафу за тяжкий злочин, якщо вони протягом шести років з дня відбуття покарання (основного та додаткового) не вчиняють нового кримінального правопорушення;</p> <p>9) особи, засуджені до позбавлення волі або основного покарання у виді штрафу за особливо тяжкий злочин, якщо вони протягом восьми років з дня відбуття покарання (основного та додаткового) не вчиняють нового кримінального правопорушення.</p>	<p>Такими, що не мають судимості, визнаються:</p> <p>...</p> <p>5) особи, засуджені за вчинення кримінального правопорушення до основного покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт або арешту, якщо вони протягом року з дня відбуття покарання (основного та додаткового) не вчиняють нового кримінального правопорушення, а у разі, якщо такі особи засуджені за вчинення злочину проти основ національної безпеки України, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку – протягом п'яти років;</p> <p>6) особи, засуджені за вчинення злочину до обмеження волі, якщо вони протягом двох років з дня відбуття покарання (основного та додаткового) не вчиняють нового кримінального правопорушення, а у разі, якщо такі особи засуджені за вчинення злочину проти основ національної безпеки України, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку – протягом шести років;</p> <p>7) особи, засуджені до позбавлення волі або основного покарання у виді штрафу за нетяжкий злочин, якщо вони протягом трьох років з дня відбуття покарання (основного та додаткового) не вчиняють нового кримінального правопорушення, а у разі, якщо такі особи засуджені за нетяжкий злочин проти основ національної безпеки України, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку – протягом семи років;</p> <p>8) особи, засуджені до позбавлення волі або основного покарання у виді штрафу за тяжкий злочин, якщо вони протягом шести років з дня відбуття покарання (основного та додаткового) не вчиняють нового кримінального правопорушення, а у разі, якщо такі особи засуджені за тяжкий злочин проти основ національної безпеки України, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку – протягом десяти років;</p> <p>9) особи, засуджені до позбавлення волі або основного покарання у виді штрафу за особливо тяжкий злочин, якщо вони протягом восьми років з дня відбуття покарання (основного та додаткового) не вчиняють нового кримінального правопорушення, а у разі, якщо такі особи засуджені за особливо тяжкий злочин проти основ національної безпеки України, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку – протягом двадцяти років.</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Колізія між п. 5 і п. 2-1 у разі застосування до осіб, засуджених за вчинення крим. проступків;</i> • <i>істотне збільшення строків погашення для зазначеної категорії осіб матиме непропорційні побічні негативні наслідки, а також зменшує значення застосування ст. 69 КК.</i> 	<p>Такими, що не мають судимості, визнаються:</p> <p>...</p> <p>5) особи, засуджені за вчинення кримінального правопорушення до основного покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт або арешту, якщо вони протягом року з дня відбуття покарання (основного та додаткового) не вчиняють нового кримінального правопорушення;</p> <p>...</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Колізія між п. 5 і п. 2-1 у разі застосування до осіб, засуджених за вчинення крим. проступків;</i> • <i>невідповідність принципу пропорційності кримінальної відповідальності;</i> • <i>небезпека тривалої непропорційної стигматизації осіб, попри їх подальшу законослухняну поведінку.</i>

Чинна редакція	Зміни, запропоновані основним проектом	Зміни, запропоновані альтернативним проектом
<p>Стаття 110-2. Фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України</p>	<p>Стаття 110-2. Фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України</p>	<p>Стаття 110-2. Фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України</p>
<p>1. Фінансування дій, вчинених з метою зміни меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України, -</p> <p>карається позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до двох років та з конфіскацією майна.</p>	<p>1. Фінансування дій, вчинених з метою зміни меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України, -</p> <p>карається позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна.</p> <p><i>До усіх частин статті</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • у ПЗ відсутня аргументація зміни санкцій; • порушення принципів справедливості та пропорційності крим. відповідальності: розмір додаткового покарання, виходячи з посилення основного покарання в кожній наступній частині статті, починаючи з першої, не повинен бути однаковим незалежно від тяжкості злочину (частини цієї статті). 	<p>1. Фінансування дій, вчинених з метою зміни меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України, -</p> <p>карається позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна.</p> <p><i>До усіх частин статті</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • у ПЗ відсутня аргументація зміни санкцій; • порушення принципів справедливості та пропорційності крим. відповідальності: розмір додаткового покарання, виходячи з посилення основного покарання в кожній наступній частині статті, починаючи з першої, не повинен бути однаковим незалежно від тяжкості злочину (частини цієї статті).
<p>2. Фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, -</p> <p>карається позбавленням волі на строк від п'яти до семи років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до двох років та з конфіскацією майна.</p>	<p>2. Фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, -</p> <p>карається позбавленням волі на строк від п'яти до семи років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна.</p>	<p>2. Фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, -</p> <p>карається позбавленням волі на строк від п'яти до семи років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна.</p>
<p>3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені повторно або з корисливих мотивів, або за попередньою змовою групою осіб, або у великому розмірі, або якщо вони призвели до заподіяння значної майнової шкоди, -</p> <p>караються позбавленням волі на строк від шести до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна.</p>	<p>3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені повторно або з корисливих мотивів, або за попередньою змовою групою осіб, або у великому розмірі, або якщо вони призвели до заподіяння значної майнової шкоди, -</p> <p>караються позбавленням волі на строк від шести до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна.</p>	<p>3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені повторно або з корисливих мотивів, або за попередньою змовою групою осіб, або у великому розмірі, або якщо вони призвели до заподіяння значної майнової шкоди,</p> <p>караються позбавленням волі на строк від шести до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна.</p>
<p>4. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені організованою групою чи в особливо великому розмірі, або якщо вони призвели до інших тяжких наслідків, -</p> <p>караються позбавленням волі на строк від восьми до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна.</p>	<p>4. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені організованою групою чи в особливо великому розмірі, або якщо вони призвели до інших тяжких наслідків, -</p> <p>караються позбавленням волі на строк від восьми до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна.</p>	<p>4. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені організованою групою чи в особливо великому розмірі, або якщо вони призвели до інших тяжких наслідків,</p> <p>караються позбавленням волі на строк від восьми до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна.</p>

Чинна редакція	Зміни, запропоновані основним проектом	Зміни, запропоновані альтернативним проектом
<p>Стаття 111-1. Колабораційна діяльність</p> <ul style="list-style-type: none"> Складна, неупорядкована структура статті; системна неузгодженість диспозицій статті з санкціями статті. <p>1. Публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України – караються позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років.</p> <ul style="list-style-type: none"> Колізії диспозиції частини з чч. 1-3 ст. 436-2; диспропорційність санкцій ч. 1 ст. 111-1 та чч. 1-3 ст. 436-2; помилкове вживання сполучника "та" у словосполученні "встановлення та утвердження" замість розділового "або"; суперечність виду крим. правопорушення (крим. проступок) назві розділу I ОЧ КК. 	<p>Стаття 111-1. Колабораційна діяльність</p> <ul style="list-style-type: none"> Складна, неупорядкована структура статті. <p>1. Публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, воєнізованих або збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, воєнізованих або збройних формувань та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України – караються штрафом від трьох тисяч до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років.</p> <ul style="list-style-type: none"> Колізії диспозиції частини з чч. 1-3 ст. 436-2; помилкове вживання сполучника "та" у словосполученні "встановлення та утвердження" замість розділового "або"; ПЗ не містить обґрунтування розміру зміненої санкції. 	<p>Стаття 111-1. Колабораційна діяльність</p> <ul style="list-style-type: none"> Складна, неупорядкована структура статті; системна неузгодженість диспозицій статті з санкціями статті. <p>1. Публічні виступ, заклик, заперечення або поширення в іншій формі інформації, які містять виправдовування збройної агресії проти України або схвалення встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або заперечення збройної агресії проти України або заперечення встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України або спонукання інших осіб до активної співпраці з окупаційними силами, в тому числі й щодо визнання та підтримання рішень окупаційних сил або заклик до відмови від власної національної ідентичності громадян України – карається позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років.</p> <p>4. Пропаганда на користь окупаційних сил з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України, уникнення відповідальності державою, що здійснює збройну агресію проти України – карається виправними роботами на строк до двох років або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі на той самий строк з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років.</p> <ul style="list-style-type: none"> Колізії диспозиції частини з чч. 1-3 ст. 436-2 та з ч. 4 ст. 111-1 у редакції проекту; довільне використання сполучника "або" за відсутності необхідних розділових знаків унеможлиблює встановлення форм КД, які містяться у диспозиції; помилкове вживання об'єднувального сполучника "та" у словосполученнях «встановлення та утвердження» й «визнання та підтримання» замість розділового сполучника "або"; суперечність виду крим. правопорушення (крим. проступок) назві розділу I ОЧ КК.

Чинна редакція	Зміни, запропоновані основним проектом	Зміни, запропоновані альтернативним проектом
<p>Відсутній</p>	<p>Відсутній</p>	<p>2. Передання державі, що здійснює збройну агресію проти України, або її представникам, або іншим незаконним збройним формуванням інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, у тому числі про їх переміщення територією України, якщо така інформація не розміщувалася (не поширювалася) у відкритому доступі Генеральним штабом Збройних Сил України, Міністерством оборони України, Головним управлінням розвідки Міністерства оборони України чи Службою безпеки України або в офіційних джерелах країн партнерів, за відсутності ознак державної зради або шпигунства – карається позбавлення волі на строк від восьми до дванадцяти років з конфіскацією майна або без такої.</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Колізія з ч.ч. 1-2 ст. 114-2 КК.</i>
<p>2. Добровільне зайняття громадянином України посади, не пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора, – карається позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої.</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Надмірність криміналізації через відсутність врахування суспільної небезпечності поведінки та здатності заподіяти істотну шкоду ОНБ України;</i> • <i>охоплення диспозицією поведінки, яка за МГП може розглядатися корисною або до якої особа може бути примушена окупаційною державою;</i> • <i>проблеми розмежування з ч. 7 ст. 111-1, коли особа зайняла цю посаду в судовому чи правоохоронному органі;</i> • <i>невизначеність обсягу поняття "зайняття посади" (чи включає виконання функцій на посаді);</i> • <i>невідповідність виду крим. правопорушення (крим. проступку) назві розділу.</i> 	<p>2. Добровільне зайняття громадянином України посади, не пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій в окупаційній адміністрації держави-агресора, – карається штрафом від чотирьох тисяч до шести тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти.</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Не усуваються недоліки чинної редакції (за винятком виду крим. правопорушення);</i> • <i>не зрозуміло про яку посаду йдеться: в окупаційній адміністрації чи за її межами;</i> • <i>ПЗ не містить аргументацію щодо встановлення запропонованої санкції.</i> 	<p>3. Зайняття посади, не пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, в адміністрації окупаційних сил, яка спрямована на забезпечення діяльності такої адміністрації – карається позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої.</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Не усуваються недоліки чинної редакції;</i> • <i>невизначеність поняття "адміністрація окупаційних сил";</i> • <i>надмірність додаткової ознаки – спрямованість посади на забезпечення діяльності адміністрації.</i>

Чинна редакція	Зміни, запропоновані основним проектом	Зміни, запропоновані альтернативним проектом
<p>3. Здійснення громадянином України пропаганди у закладах освіти незалежно від типів та форм власності з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України, встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України, уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України, а також дії громадян України, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти, –</p> <p>караються виправними роботами на строк до двох років або арештом на строк до шести місяців, або позбавленням волі на строк до трьох років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років.</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Невизначеність поняття “пропаганда”;</i> • <i>загальність, неконкретність інших використаних у диспозиції формулювань;</i> • <i>конкуренція з ч. 6 ст. 111-1, ст. 111-2, 436-2;</i> • <i>неефективність ознаки – місце здійснення пропаганди, а не категорія осіб, на яких спрямована пропаганда, чи контекст (вид діяльності, який використовується для пропаганди);</i> • <i>помилкове використання об'єднувального сполучника “та”.</i> 	<p>3. Здійснення громадянином України пропаганди у закладах освіти, зкладах оздоровлення та відпочинку, місцях, що використовуються для проведення навчальних, спортивних і культурних заходів, з метою сприяння або виправдовування здійснення збройної агресії проти України, встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України, уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України, а також дії громадян України, спрямовані на впровадження та/або реалізацію стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти, –</p> <p>карається штрафом від п'яти тисяч до семи тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк до чотирьох років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років.</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Невизначеність поняття “пропаганда”;</i> • <i>неефективність ознаки – місце здійснення пропаганди, а не категорія осіб, на яких спрямована пропаганда, чи контекст (вид діяльності, який використовується для пропаганди);</i> • <i>надмірність криміналізації реалізації стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти та загроза створення перешкод для доступу дітей до освіти на TOT ;</i> • <i>ПЗ не містить обґрунтування запропонованої санкції.</i> 	<p>5. Пропаганда на користь окупаційних сил під час викладацької, освітньої та педагогічної діяльності в тому числі з використанням стандартів освіти державою, що здійснює збройну агресію проти України</p> <p>карається виправними роботами на строк до двох років або арештом на строк до шести місяців, або позбавленням волі на строк до трьох років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років.</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>ПЗ не містить обґрунтування нової редакції диспозиції;</i> • <i>невизначеність поняття “пропаганда”;</i> • <i>не зрозуміло які стандарти освіти мають на увазі (держави-агресора чи України також);</i> • <i>помилкове використання об'єднувального сполучника “та”.</i>
<p>4. Передача матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора, та/або провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території; у тому числі окупаційною адміністрацією держави-агресора, –</p> <p>караються штрафом до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна.</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Надмірність криміналізації;</i> • <i>невизначеність поняття “матеріальні ресурси”;</i> • <i>загальний характер понять “передача матеріальних ресурсів”, “провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором”;</i> • <i>ризик притягнення до відповідальності за поведінку, до якої держава-агресор за МГП може примусити, або яка за МГП може бути корисною для окупованого населення;</i> • <i>колізії зі ст. 111-2, конкуренція з ч. 3 ст. 260 КК.</i> 	<p>4. Добровільна передача громадянином України матеріальних активів окупаційній адміністрації держави-агресора, незаконним воєнізованих або збройних формувань, створеним на тимчасово окупованій території України, а також організація та/або провадження господарської діяльності або здійснення незалежної професійної діяльності у взаємодії з окупаційною адміністрацією держави-агресора, з метою забезпечення інтересів та потреб держави-агресора, її окупаційної адміністрації, воєнізованих або збройних формувань, створених на тимчасово окупованих територіях України, –</p> <p>караються штрафом від семи тисяч до п'ятнадцяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від п'яти до семи років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без такої.</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Не зрозуміло, чи застосовується ознака добровільності до усіх форм, передбачених диспозицією;</i> • <i>невизначеність поняття “матеріальні активи”;</i> • <i>надмірність криміналізації новими формами;</i> • <i>питання розмежування з іншими злочинами не вирішено.</i> 	<p>6. Надання матеріальної підтримки окупаційним силам, а також будівництво та обслуговування військових баз, комунікаційної інфраструктури, аеродромів, доріг та іншої інфраструктури, яка може бути використана окупаційними силами,</p> <p>карається штрафом від десяти тисяч до тридцяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна.</p> <p>10. Організація та/або провадження господарської діяльності або здійснення незалежної професійної діяльності у взаємодії з окупаційними силами, з метою забезпечення їх інтересів та потреб та, яка не має на меті забезпечення гуманітарних потреб населення на тимчасово окупованих територіях –</p> <p>карається штрафом до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна.</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Надмірність криміналізації новими формами</i> • <i>загальний характер та/або невизначеність нових понять;</i> • <i>техніко-юридичні недоліки.</i>

Чинна редакція	Зміни, запропоновані основним проєктом	Зміни, запропоновані альтернативним проєктом
<i>Відсутній</i>	<i>Відсутній</i>	<p>7. Здійснення допомоги окупаційним силам у проведенні реквізиції, конфіскації продовольства, товарів в тому числі інших матеріальних ресурсів або проведення будь-яких заходів примусу до населення, карається позбавленням волі від двох до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна.</p>
<i>Відсутній</i>	<i>Відсутній</i>	<p>8. Дії, зазначені в частині 7 цієї статті, які спричинили смерть однієї чи кількох осіб або супроводжувалося жорстоким насильством чи великими руйнуваннями або призвели до загрози безпеці економічної чи військової могутності країни,</p> <p>караються позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років або довічним позбавленням волі з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна.</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Невизначеність понять “жорстоке насильство”, “велике руйнування”, “військова могутність”.</i>
<i>Відсутній</i>	<i>Відсутній</i>	<p>9. Допомога окупаційним силам у затриманні, репресіях, тортурах чи переслідуваннях</p> <p>карається позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років або довічним позбавленням волі з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна.</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Ідеальна сукупність із ст. 438 КК.</i>
<p>5. Добровільне зайняття громадянином України посади, пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора, або добровільне обрання до таких органів, а також участь в організації та проведенні незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території або публічні заклики до проведення таких незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території –</p> <p>караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без такої.</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Надмірність криміналізації щодо зайняття посади;</i> • <i>невизначеність поняття “зайняття посади”;</i> • <i>наявність подібних ознак з ч. 1 ст. 111-2 КК.</i> 	<p>5. Добровільне зайняття громадянином України посади, пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, в окупаційній адміністрації держави-агресора, або обрання до її органів, а також участь в організації та/або проведенні незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території України або публічні заклики чи примус до організації, проведення або участі у таких незаконних виборах та/або референдумах на тимчасово окупованій території України, –</p> <p>караються позбавленням волі на строк від десяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без такої.</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Не розв'язано проблемні питання чинної редакції.</i> 	<p>11. Зайняття посади, пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, в адміністрації окупаційних сил, або обрання до її органів, а також участь в організації та/або проведенні незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території України або публічні заклики чи примус до організації, проведення або участі у таких незаконних виборах та/або референдумах на тимчасово окупованій території України,</p> <p>караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без такої.</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Не розв'язано проблемні питання чинної редакції.</i>

Чинна редакція	Зміни, запропоновані основним проектом	Зміни, запропоновані альтернативним проектом
<p>6. Організація та проведення заходів політичного характеру, здійснення інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором та/або його окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань та/або на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України, за відсутності ознак державної зради, активна участь у таких заходах – караються позбавленням волі на строк від десяти до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без такої.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Подібність ознак зі ст. 111 КК; • можлива непропорційність санкції; • загальний характер поняття "інформаційна діяльність...". 	<p>6. Організація або проведення громадянином України заходів політичного характеру, здійснення інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором та/або її окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації або воєнізованих або збройних формувань та/або на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України, за відсутності ознак державної зради – караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без такої.</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Не розв'язано проблемні питання чинної редакції;</i> • <i>дискусійність розмежувальної ознаки "за відсутності ознак державної зради".</i> 	<p>12. Організація або проведення заходів політичного характеру у співпраці з окупаційними силами, за відсутності ознак державної зради, караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без такої.</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Наявність подібних ознак з іншими частинами ст. 111-1 в редакції законопроекту;</i> • <i>дискусійність розмежувальної ознаки "за відсутності ознак державної зради".</i>
<p>7. Добровільне зайняття громадянином України посади в незаконних судових або правоохоронних органах, створених на тимчасово окупованій території, а також добровільна участь громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованій території; та/або в збройних формуваннях держави-агресора чи надання таким формуванням допомоги у веденні бойових дій проти Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України, – караються позбавленням волі на строк від дванадцяти до п'ятнадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без такої.</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Наявність подібних ознак об'єктивної сторони з ч.ч. 1, 2 ст. 260, ст. 111, конкуренція з ч. 2 ст. 111-1 КК.</i> 	<p>7. Добровільне зайняття громадянином України посади в судових або правоохоронних органах окупаційної адміністрації держави-агресора, а також добровільна участь громадянина України у воєнізованих або збройних формуваннях держави-агресора або надання таким формуванням допомоги у веденні бойових дій проти Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів, утворених відповідно до законів України, добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України, за відсутності ознак державної зради, – караються позбавленням волі на строк від дванадцяти до п'ятнадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без такої.</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Не розв'язано проблемні питання чинної редакції;</i> • <i>дискусійність розмежувальної ознаки "за відсутності ознак державної зради".</i> 	<p>13. Зайняття посади, не пов'язаної з виконанням функцій держави в незаконних судових або правоохоронних органах окупаційних сил, за відсутності ознак державної зради, – карається позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без такої.</p> <p>Не розв'язано проблемні питання чинної редакції;</p> <p>дискусійність розмежувальної ознаки "за відсутності ознак державної зради".</p> <p>14. Участь у воєнізованих або збройних формуваннях окупаційних сил або надання таким формуванням допомоги у веденні бойових дій проти Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів, утворених відповідно до законів України, добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України, за відсутності ознак державної зради, карається позбавленням волі на строк від дванадцяти до п'ятнадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без такої.</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Не розв'язано проблемні питання чинної редакції;</i> • <i>дискусійність розмежувальної ознаки "за відсутності ознак державної зради".</i>

Чинна редакція	Зміни, запропоновані основним проектом	Зміни, запропоновані альтернативним проектом
Відсутній	Відсутній	<p>15. Вербування іншої особи для участі у воєнізованих або збройних формуваннях окупаційних сил, за відсутності ознак державної зради, – карається позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без такої.</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Дискусійність розмежувальної ознаки "за відсутності ознак державної зради".</i>
<p>8. Вчинення особами, зазначеними у частинах п'ятій – сьомій цієї статті, дій або прийняття рішень, що призвели до загибелі людей або настання інших тяжких наслідків, – карається позбавленням волі на строк п'ятнадцять років або довічним позбавленням волі, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без такої.</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Відсутність зазначення діянь, які повинні спричинити зазначені у диспозиції частини наслідки.</i> 	<p>8. Вчинення особами, зазначеними у частинах п'ятій – сьомій цієї статті, дій або прийняття рішень, що призвели до загибелі людей або настання інших тяжких наслідків, – карається позбавленням волі на строк п'ятнадцять років або довічним позбавленням волі, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без такої.</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Основний недолік чинної редакції не усунутий.</i> 	<p>16. Вчинення особами, зазначеними у частинах одинадцятій – п'ятнадцятій цієї статті, дій або прийняття рішень, що призвели до загибелі людей або настання інших тяжких наслідків, карається позбавленням волі на строк від дванадцяти до п'ятнадцяти років або довічним позбавленням волі, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без такої.</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Основний недолік чинної редакції не усунутий.</i>
		<p>Примітка¹⁸⁸. 1. Дії, передбачені у цій статті, є колабораційною діяльністю, яка визнається як активна добровільна співпраця фізичних осіб – громадян України з силами держави, що здійснює збройну агресію проти України, чи окупаційними силами в умовах міжнародного чи неміжнародного збройного конфлікту, що завдає шкоди національним інтересам та безпеці країни. Не вважається колабораційною діяльністю співпраця з окупаційними силами, яка була вимушеною, тобто здійснюваною проти волі особи, яка вжила можливих за конкретних умов заходів, щоби не спричинити чи мінімізувати шкоду національній безпеці України, або яка була спрямованою виключно на забезпечення життєдіяльності населення чи інтересів громадян, що не суперечать законам України і міжнародному праву.</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Закритість переліку в абз. 2.</i>
<p>Примітка. 1. У частині першій цієї статті публічним вважається поширення закликів або висловлення заперечення до невизначеного кола осіб, зокрема у мережі Інтернет або за допомогою засобів масової інформації:</p>	<p>Примітка. 1. У частині першій цієї статті публічним вважається поширення закликів або висловлення заперечення до невизначеного кола осіб, зокрема у мережі Інтернет або за допомогою медіа.</p>	
		<p>5. Під викладацькою, освітньою та педагогічною діяльністю у цій статті слід розуміти види діяльності, визначені в Законі України «Про освіту».</p>

Чинна редакція	Зміни, запропоновані основним проектом	Зміни, запропоновані альтернативним проектом
Відсутня	<p>2. У частині третій цієї статті під стандартом освіти держави агресора розуміється – визначені державою-агресором, її окупаційної адміністрації, та формалізовані у вигляді навчальної літератури, програм, планів, переліків, вказівок, доручень, рекомендацій, вимог до змісту освіти, обсягів навчального навантаження, інших складових процесу навчання.</p> <ul style="list-style-type: none"> Відсутня обов'язкова ознака - розбіжність зі стандартами освіти України. 	<p>6. Під стандартом освіти держави, що здійснює збройну агресію проти України, у цій статті слід розуміти визначені державою, що здійснює збройну агресію проти України, її окупаційною адміністрацією, та формалізовані у вигляді навчальної літератури, програм, планів, переліків, вказівок, доручень, рекомендацій, вимоги до змісту освіти, обсягів навчального навантаження, інших складових процесу навчання.</p> <ul style="list-style-type: none"> Відсутня обов'язкова ознака - розбіжність зі стандартами освіти України.
Відсутня	<p>3. У частині четвертій цієї статті під здійсненням незалежної професійної діяльності розуміється надання послуг адвоката, аудитора, оцінювача, експерта, арбітражного керуючого, приватного виконавця, незалежного посередника, члена трудового арбітражу, третейського судді, а також виконання повноважень нотаріуса або державного реєстратора чи суб'єкта державної реєстрації прав.</p> <p>Під «господарською діяльністю» у частині четвертій цієї статті слід розуміти діяльність, визначену Податковим кодексом України.</p> <ul style="list-style-type: none"> Невідповідність визначення поняття "здійснення незалежної професійної діяльності" із загальним поняттям у законодавстві. 	<p>3. Під господарською діяльністю у цій статті слід розуміти діяльність, визначену Податковим кодексом України.</p> <p>4. Під здійсненням незалежної професійної діяльності у цій статті слід розуміти надання послуг аудитора, оцінювача, експерта, арбітражного керуючого, приватного виконавця, незалежного посередника, члена трудового арбітражу, третейського судді, а також виконання повноважень нотаріуса або державного реєстратора чи суб'єкта державної реєстрації прав.</p> <ul style="list-style-type: none"> Невідповідність визначення поняття "здійснення незалежної професійної діяльності" із загальним поняттям у законодавстві.
		<p>7. Під гуманітарними потребами населення у цій статті слід розуміти забезпечення населення на тимчасово окупованих територіях комунальними послугами, продуктами харчування, житлом, одягом, медичними послугами, послугами по ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій (розмінування територій, наслідків пожеж, повеней, стихійних лих).</p> <ul style="list-style-type: none"> Закритість переліку.
<p>2. У частині шостій цієї статті під заходами політичного характеру розуміються з'їзди, збори, мітинги, походи, демонстрації, конференції, круглі столи тощо.</p> <p>3. У частині шостій цієї статті під здійсненням інформаційної діяльності розуміється створення, збирання, одержання, зберігання, використання та поширення відповідної інформації.</p>	<p>4. У частині шостій цієї статті під заходами політичного характеру розуміються з'їзди, збори, мітинги, походи, демонстрації, конференції, круглі столи тощо, а під здійсненням інформаційної діяльності – створення, збирання, одержання, зберігання, використання та поширення відповідної інформації.</p>	<p>8. Під заходами політичного характеру у цій статті слід розуміти з'їзди, збори, мітинги, походи, демонстрації, конференції, круглі столи.</p>
<p>4. Тяжкими наслідками у частині восьмій цієї статті вважається шкода, що в одну тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.</p>	<p>5. Тяжкими наслідками у частині восьмій цієї статті, якщо вони полягають у матеріальній шкоді, вважається шкода, що в одну тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.</p> <ul style="list-style-type: none"> ПЗ не містить обґрунтування вказаного розміру. 	<p>9. Тяжкими наслідками у цій статті слід розуміти такі наслідки, якщо вони знайшли своє вираження в матеріальній шкоді, які у двісті п'ятдесят і більше разів перевищують неоподатковуваний мінімум доходів громадян.</p> <ul style="list-style-type: none"> ПЗ не містить обґрунтування вказаного розміру.

Чинна редакція	Зміни, запропоновані основним проектом	Зміни, запропоновані альтернативним проектом
		<p>10. Під матеріальною підтримкою у цій статті слід розуміти надання грошових коштів, обладнання, техніки, зброї, палива, та інших ресурсів, які призначені для забезпечення функціонування окупаційних сил.</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>ПЗ не містить обґрунтування вказаного розміру.</i>
Відсутня	<p>6. У статтях 111¹ та 111² цього Кодексу під окупаційною адміністрацією держави-агресора слід розуміти державні органи і структури держави-агресора, функціонально відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України, та самопроголошені органи підконтрольні державі-агресору, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України.</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Неузгодженість з профільним Законом.</i> 	<p>2. Під окупаційними силами слід розуміти війська держави, що здійснює збройну агресію проти України, або представників держави, що здійснює збройну агресію проти України, або незаконні воєнізовані чи збройні формування, створені на тимчасово окупованій території України, окупаційну державу, що здійснює збройну агресію проти України, незаконні органи влади, створені на тимчасово окупованих територіях України.</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>ПЗ не містить обґрунтування вказаного розміру.</i>
<p>Стаття 111². Пособництво державі-агресору</p> <p>1. Умисні дії, спрямовані на допомогу державі-агресору (пособництво), збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора, вчинені громадянином України, іноземцем чи особою без громадянства, за винятком громадян держави-агресора, з метою завдання шкоди Україні шляхом: реалізації чи підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора; добровільного збору, підготовки та/або передачі матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора - караються позбавленням волі на строк від десяти до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без такої.</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Надмірність криміналізації;</i> • <i>конкуренція зі ст.ст. 111, 111-1 КК.</i> 	<p>Стаття 111². Пособництво державі-агресору</p> <p>1. Умисні дії, спрямовані на допомогу державі-агресору (пособництво), її воєнізованих або збройних формувань та/або окупаційній адміністрації держави-агресора, вчинені громадянином України, іноземцем чи особою без громадянства, за винятком громадян держави-агресора, з метою завдання шкоди суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України шляхом: реалізації чи підтримки рішень та/або дій держави-агресора, її збройних чи воєнізованих формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора; здійснення примусу до співпраці із збройними чи воєнізованими формуваннями держави агресора та/або окупаційної адміністрації; добровільного збору, підготовки та/або передачі матеріальних активів державі-агресору, її збройним чи воєнізованим формуванням; передачі відомостей про громадян України державі-агресору, її збройним чи воєнізованим формуванням, незаконним воєнізованих або збройних формувань, створених на тимчасово окупованих територіях України, та/або окупаційній адміністрації держави-агресора, за відсутності ознак державної зради або шпигунства, - караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без такої.</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Надмірність криміналізації;</i> • <i>конкуренція зі ст.ст. 111, 111-1 КК.</i> 	<p>Стаття 111². Пособництво державі, що здійснює збройну агресію проти України</p> <p>1. Умисні дії, спрямовані на допомогу державі-агресору (пособництво), збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора, вчинені іноземцем чи особою без громадянства, за винятком громадян держави-агресора, з метою завдання шкоди Україні шляхом: реалізації чи підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора; добровільного збору, підготовки та/або передачі матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора - караються позбавленням волі на строк від десяти до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна або без такої.</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Надмірність криміналізації.</i>

Чинна редакція	Зміни, запропоновані основним проєктом	Зміни, запропоновані альтернативним проєктом
<p>Стаття 114². Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану</p>		<p>Стаття 114². Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану</p>
<p>...</p> <p>3. Дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені за попередньою змовою групою осіб або з корисливих мотивів, або з метою надання такої інформації державі, що здійснює збройну агресію проти України, або її представникам, або іншим незаконним збройним формуванням; або якщо вони спричинили тяжкі наслідки, за відсутності ознак державної зради або шпигунства караються позбавленням волі на строк від восьми до дванадцяти років.</p>		<p>...</p> <p>3. Дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені за попередньою змовою групою осіб або з корисливих мотивів, або якщо вони спричинили тяжкі наслідки, за відсутності ознак державної зради або шпигунства караються позбавленням волі на строк від восьми до дванадцяти років.</p>

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ

Стаття 216. Підслідність	Стаття 216. Підслідність	Стаття 216. Підслідність
<p>...</p> <p>2. Слідчі органи безпеки здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених статтями 109, 110, 110², 111, 111¹, 111², 112, 113, 114, 114¹, 114², 201, 201¹, 258-258⁵, 265¹, 305, 328, 329, 330, 332¹, 332², 333, 334, 359, 422, 435¹, 436, 436², 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 446, 447 Кримінального кодексу України.</p> <p>...</p>	<p>...</p> <p>2. Слідчі органи безпеки здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених статтями 109, 110, 110², 111, частинами четвертою-восьмою статті 111¹, статтями 111², 112, 113, 114, 114¹, 114², 201, 201¹, 258-258⁵, 265¹, 305, 328, 329, 330, 332¹, 332², 333, 334, 359, 422, 435¹, 436, 436², 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 446, 447 Кримінального кодексу України.</p> <p>• <i>ПЗ не містить обґрунтування диференціації предметної підслідності.</i></p>	<p>...</p> <p>2. Слідчі органи безпеки здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених статтями 109, 110, 110², 111, частинами шостою - шістнадцятою статті 111¹, статтями 111², 112, 113, 114, 114¹, 114², 201, 201¹, 258-258⁶, 265¹, 305, 328, 329, 330, 332¹, 332², 333, 334, 359, 422, 435¹, 436, 436², 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 446, 447 Кримінального кодексу України.</p> <p>...</p> <p>• <i>ПЗ не містить обґрунтування диференціації предметної підслідності.</i></p>
	<p>III. Прикінцеві положення.</p> <p>1. Цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування.</p> <p>2. Кабінету Міністрів України протягом одного місяця з дня набрання чинності цим Законом:</p> <p>розробити та затвердити нормативно-правові акти, необхідні для реалізації положень цього Закону; привести свої нормативно-правові акти у відповідність з цим Законом;</p> <p>забезпечити приведення міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів у відповідність з цим Законом.</p>	<p>III. Прикінцеві положення.</p> <p>1. Цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування.</p> <p>2. Кабінету Міністрів України протягом одного місяця з дня набрання чинності цим Законом:</p> <p>1) розробити та затвердити нормативно-правові акти, необхідні для реалізації положень цього Закону;</p> <p>2) привести свої нормативно-правові акти у відповідність з цим Законом;</p> <p>3) забезпечити приведення міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів у відповідність з цим Законом.</p>

